

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Ali Ekber Yıldırım

ÜRETME TÜKET

**İthalat-Siyaset-Rant
Kıskacında Tarım**

Ali Ekber Yıldırım

Tunceli’de doğdu. Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu (İletişim Fakültesi) Gazetecilik Bölümü’nden 1987’de mezun oldu. Okul yıllarında çeşitli dergilere röportajlar yaptı. Gazeteciliğe ANKA Haber Ajansı’nda başladı. *Dünya* gazetesinde 1988 yılından bu yana muhabir, haber müdürü ve İzmir Temsilcisi olarak görev yaptı. Gazetenin Kurucusu Nezih Demirkent’in yönlendirmesi ile 1996’dan beri tarım yazıları yazarak bu alanda uzmanlaştı. TRT’de 22 yıl aralıksız yayınlanan Bu Toprağın Sesi Programı’na danışmanlık yaptı. Mezun olduğu Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde “Gazete Haberciliği” ve “Haber Değerlendirme” dersleri verdi. İzmir Gazeteciler Cemiyeti’nde 4 yıl başkan yardımcılığı yaptı.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından 2010 yılında Haber ve Ekonomi dalında Yılın Gazetecisi seçildi. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Nezih Demirkent Özel Ödülü, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Hasan Tahsin Ödülü, Ziraat Mühendisleri Odası Basın ödülünün yanı sıra, ekonomi gazeteciliği ile tarım yazılarından dolayı aldığı çok sayıda ödülü var.

Dünya gazetesinde tarım yazarı olarak köşe yazısı, haber ve araştırma yazıları yazıyor. 2007 yılından bu yana www.tarimdunyasi.net blog’unu yönetiyor ve yazılarını yayımlıyor.

RTE’nin Öfkesi / Ananı Da Al Git ve *Aytaç’ın Balçova’sı* adıyla iki kitabı yayımlandı.

Sia Kitap: 26

Güncel: 3

Üretme Tüket / İthalat-Siyaset-Rant Kısılcacında Tarım
Ali Ekber Yıldırım

© Ali Ekber Yıldırım, 2019

© Sia Kitap, 2019

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Ocak 2020

7. Basım: Temmuz 2020

ISBN 978-605-69914-7-9

Yayıncı Sertifika No: 45101

Genel Yayın Yönetmeni: *İlknur Özdemir*

Yayına Hazırlayan: *İlknur Özdemir*

Kapak Tasarımı: *Yeşim Ercan Aydın*

Grafik Tasarımı ve Uygulama: *Yeşim Ercan Aydın*

Baskı ve Cilt:

Optimum Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 39295

Tel: 0(212) 463 71 25 Küçükçekmece - İstanbul

Sertifika No: 41707

Sia Kitap, Günütesi Yayıncılık İletişim Ltd. Şti.'nin tescilli bir markasıdır.

SİA KİTAP

Feneryolu Mah. Bağdat Cad. No: 115/2

C Blok D: 2 Kadıköy - İstanbul 34724

Tel: 0(216) 550 1881 Faks: 0(216) 337 81 81

www.siakitap.com | bilgi@siakitap.com

Ücretsiz PDF kitap Arşivi - <https://franley.org>

Ali Ekber Yıldırım

ÜRETME TÜKET

**İthalat-Siyaset-Rant
Kıskacında Tarım**

Gamze, Ekin ve Doğa'ya

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
Başlarken... ..	14

TARIMIN SORUNLARI

Tarım bitti mi?.....	21
Dünyanın sorunu; açlık ve obezite	24
Çiftçi üretmezse aç kalırız, aç!	26
Çiftçi üretim yapmamanın maliyetini hesaplıyor.....	28
Herkese para var, çiftçiye gelince yok!	31
Tarım ilaçları ve hormonlar	35
Türkiye su zengini değil, suyu zengin gibi harcıyor.....	49

TOHUM

Tohum	55
-------------	----

TARIM ÜRÜNLERİNDE DURUM

Buğdayda Rusya'nın pazarı olduk	67
Türk fındığından kimler para kazanıyor?.....	72
Pamuk.....	83
Şekerde pancar-mısır kavgası mı var?	93
Zeytinde dünya birinciliği hayal mi?.....	102
Domatesin Antalya'dan İstanbul'a yolculuğu	117
Suriye patatesi yedirdiler.....	122
Soğan.....	126
Ejder, avokado, mango, çarkıfelek ve diğerleri... tropikal meyveler umut oldu	134

HAYVANCILIK

Avrupa'nın en çok sığına sahip olmak	143
Rant politikası ile hayvancılık çökertildi.....	146
Hayvancılıkta ithalat uyuşturucu bağımlılığı gibidir	148
Sayıştay uyarıyor; meralar işgal altında!	162

İTHALAT

Atatürk'ün vizyonunu ıskalayan Türkiye, hayvan ithalatına mahkûm oldu	171
Antep fıstığı da mı ithal edilecek?.....	172
İthal edilmeyen ne kaldı?	175
Paramız var ki ithal ediyoruz!	176
İthalat kumpasından nasıl kurtuluruz?	178
Saman ithalatı	181

YENİ KÖYLÜLER, ORGANİK TARIM VE GDO

Eski/Yeni köylüler	193
Köy marketinde ithal bezelye	196
Şehirden gelen köydekini kovarsa	199
Yediğiniz peynirde süt var mı?	202
Evde yoğurt yapımı	206
Organik tarım	210
Üretimi yasak, ithalatı serbest, GDO skandalları	220

TARIM POLİTİKALARI

Semerat Holding ile tarımı yok etme planı	241
Holding'ten kooperatifçiliğe nasıl çark edildi?	256
Ovaya termik santral	262
Bakanlıkla genç çiftçilerin inek dolandırıcılığı	265
Çiftçiye yasal hakkı olan destekler bile verilmiyor	269
Et ve Süt Kurumu başka ülkelerin çiftçisini destekledi	273
Yumurtada sektörün genel görünümü	277
Tarımın sorunları çözülmeden gıda fiyatları düşürülemez	278
Kooperatifçilik tarım için çıkış yolu olabilir mi?	281
AKP'nin Tarım Bakanları	284
Atatürk, rantçılara para aksın diye çiftlik kurmadı... ..	302
İktisat Kongresi'nde atılan adımlar geri alındı	305
Son Söz	310

Önsöz

Tarım, her ülke için stratejik sektör olarak kabul edilir. Uygulanan politikalar ve sağlanan destekler de bu stratejik önem dikkate alınarak uygulanır. Günümüzde ülkeler arasındaki ticaret savaşı ağırlıklı olarak tarım ve gıda üzerinden yaşanıyor. Amerika ile Çin'in karşılıklı uyguladıkları yaptırımlarda tarım ve gıda ürünleri ön plana çıkıyor. Ülkeler birbirlerini gıda ambargosu, tarım ürünleri ambargosu ile tehdit ediyor.

Bu stratejik önem dikkate alındığında Türkiye, bulunduğu coğrafya, iklim koşulları, bitki gen kaynakları, biyoçeşitlilik, ticaret olanakları ve geçmişten gelen tarımsal üretim kültürü ile potansiyeli çok yüksek ülkelerin başında geliyor. Ancak, bu potansiyelin yeterince ve doğru değerlendirildiğini söylemek zor. Bunun en önemli nedenlerinden biri dışarıdan empoze edilen tarım politikası ile üretim yerine ithalatın desteklenmesi.

Üretimden uzaklaştırılan Türkiye, tarımda hemen her ürünü ithal eder duruma geldi. Kendine yeterli olabilecekken tarımda kendi kendini adeta imha ediyor. Bu nedenle ithalat bağımlısı oldu. Sadece mazot, gübre, ilaç, tohum, yem ve diğer girdilerde değil, tarım hammaddeleri ve gıda ürünlerinde de ithalatçı oldu.

Tarıma verilen desteklerin, kredilerin de önemli bölümü ithalata, yani başka ülkelerin çiftçilerini desteklemeye harcanıyor.

Türkiye'de yüksek girdi fiyatlarıyla üretim yapan çiftçi, ürününü çoğu zaman maliyetin altında satmak zorunda bırakılıyor. Ürün çiftçinin elinden çıktıktan sonra fiyatı katlanarak artıyor. Tüketici satın almak istediğinde pahalıya alıyor. Üreticiden ucuz olan tarım ürünü, tüketiciye pahalıya satılıyor. Üretici ile tüketici karşı karşıya getiriliyor. Birileri üreticinin ve tüketicinin üzerinden para kazanıyor.

Fiyatlar biraz yükselince de tüketiciyi koruma bahanesiyle ithalat yapılıyor. Yapılan her ithalat çiftçiyi tarımsal üretimden uzaklaştırıyor. Çiftçi üretimden uzaklaşınca üretim azalıyor. Üretim azalınca fiyat yükseliyor. Fiyat yükselince daha çok ithalat yapılıyor. Türkiye'nin sokulduğu bu ithalat sarmalından kurtulması gerekiyor.

Tarımsal üretimde yüksek girdi fiyatları, işçilik sorunu ve benzer birçok sıkıntı üretim deseninin de değişmesine neden oluyor. Çiftçi her yıl farklı bir ürün üretiyor. Genellikle de o yıl hangi ürünün fiyatı yükseldiyse onu tercih ediyor. Bu nedenle örneğin patatesin kilosu bir yıl 5 liraya kadar çıkarken ertesi yıl 50 kuruşa düşüyor. Üretimde ve fiyatta istikrar sağlanamıyor.

Kırsalda nüfusun yaşlanması ve işçilik sorunu nedeniyle çiftçi, daha az maliyetli, daha az işçilik isteyen ürünlere yöneliyor. Üretimi ve hasadı kolay ürünler ekliyor. Yani pamuk yerine mısır ekliyor. Mercimek ve fasulye yerine buğday ve arpa gibi makineli hasada uygun ürünlere yöneliyor. Fakat buğday ve arpadan da para kazanamayınca üretimi bırakıyor. Tarlasını ekmiyor. Öyle bir noktaya gelindi ki, çiftçi üretmemenin maliyetini hesaplıyor.

Çiftçi, “üretmezsem ne kaybederim?” diye düşünmeye başladıysa, tarımda ciddi sorunlar var demektir. Bu sorunları çözmezseniz üretici olan köylü üretimden çıkıp tüketici olmaya başlar. Türkiye ne yazık ki bu sürece girdi.

Tarımda destekleme politikası etkin kullanılamıyor. Her yıl ayrılan bir destek bütçesi var. Bu bütçe belli bir amaç ve hedef gözetilmeden dağıtılıyor. Dağıtılan paranın tarımsal üretime, ürün desenine, tüketiciye yansımaları veya dış ticarete etkileri hiç araştırılmıyor. Oysa, tarım destekleri, üretim planlanması, tüketiciye sağlıklı ve güvenilir gıdanın uygun koşullarda temini, ihracatta rekabet gücünü artırıcı önemli araçlardan birisidir. Bu aracın etkin kullanılması gerekir.

Pamukta, tütünde, ayçiçeği, soya ve mısırdaki büyük oranda dışa bağımlı hale gelen, hububattan bakliyata, yem hammaddelelerinden yağlı tohumlara ve son yıllarda patates, soğan gibi üretimi en kolay olan ürünlere kadar birçok tarım ürünü ithal

edilir oldu. İthal edilen ürünlerin tamamı Türkiye’de üretilebilir. Fakat, üretmek yerine “ithalatla terbiye etme” politikası uygulanıyor. Üretim değil, ithalat destekleniyor.

AKP iktidarında Türkiye, hayvancılıkta da her yönüyle dışa bağımlı hale getirildi.

Hayvancılık yapmak isteyen birisi işe hayvan ithal etmekle başlıyor. Süt hayvancılığı yapanlar damızlık düve, besicilik yapanlar besilik dana ithal ediyor. Küçükbaş hayvancılık yapanlar damızlık koyun ve keçi ithal ediyor. Kanatlı sektörüne girenlerse yine damızlık ithal ediyor.

Hayvanı ithal etmekle iş bitmiyor. Hayvanı beslemek için yem vermeniz gerekiyor. Yem hammaddesinin yüzde 60-70’i ithalatla karşılanıyor. Zaman zaman saman bile ithal ediliyor. Sonra hayvanlara çoban lazım, bakıcı lazım. O da ithal. Moldova’dan, Afrika’dan son yıllarda Suriye’den çoban ithal ediyoruz.

Hayvanınız hastalandı, aşı yapmanız gerekiyor, ilaç tedavisi uygulayacaksınız. O da ithal. Verimli ırk elde etmek, süt verimini, et verimini artırmak için kullanılan sperma da ithal.

Her şeyi ithal ederek yapılan “fason hayvancılıkla” bir yere varmak mümkün değil. Bu nedenle süt ürünleri ve et ithalatı da kaçınılmaz hale geliyor. Bu kadar ithalata ilâve olarak kırmızı et ithal ediliyor. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gittiği ülkelerde “sizden et alalım” diye söze başlıyor. Sırbistan’dan, Bosna Hersek’ten hatta Sudan’dan bile et alıyoruz. Bir zamanlar Ortadoğu’nun kırmızı et ve canlı hayvan tedarikçisi olan Türkiye, bugün Kurban Bayramları’nda keseceği kurbanın bile bir bölümünü ithal ediyor. İthalat olmasa dini vecibeler yerine getirilemeyecek.

Tarımı ve kırsalı bekleyen en büyük tehlike, üretici vasfını yitirerek tüketici konumuna geçmeleri. Bugün köylerde, kırsalda çiftçiler üretimden çekiliyor. Şehirdekiler gibi tüketici konumuna geçiyor. Köylere şehirden ambalajında yumurta, yoğurt, peynir, süt gidiyor. Manav sebze, meyve götürüyor. Pazar kurulan

köyler var. Yani bizim üretim yapmasını beklediğimiz kırsalda yaşayanlar da bizler gibi tüketici oluyor. Çünkü köyde yaşayanların iyi kötü bir geliri var. Emekli olanlar var. Geliri olmayanlara devlet sosyal yardım adı altında para veriyor. Bu parayla geçimini sağlayanlar üretmiyor. Tarlalar boş kalıyor. Çünkü üretmek çok maliyetli ve zahmetli. Bu çok tehlikeli bir durum. Buna mutlaka çözüm bulunmalı.

Tarımda ithalat sarmalını kırmak ve dışa bağımlılıktan kurtulmak için yeni bir çıkış yoluna ihtiyaç var. Bu çıkış yolu, öncelikle orta ve uzun vadeli, stratejileri belirlenmiş ulusal bir tarım politikasıyla üretimin planlanması, havza modelinin gerçek anlamda uygulanması, ekilmeyen tarım arazilerinin ekilerek üretimin artırılmasından geçiyor. Kısacası çiftçinin yeniden üretim yapmasını sağlayacak, gelir getiren üretim modellerinin yaşama geçirilmesi gerekiyor. Bunun ön koşullarından birisi çiftçinin üretim yaparken para kazanmasıdır. Çiftçi para kazanırsa üretimi sürdürür, ithalata gerek kalmaz.

Bu kitapta, sizlere tarımda, gıdada, kırsal yapıda yaşananlarla ilgili bir kesit sunmaya çalıştım. Kırsaldaki çözülmeyi ve oluşan yeni yapıyı, uygulanan politikaların yarattığı tahribatı, ithalatı, ürün bazında değerlendirmeleri, gıda, GDO, organik tarım, hayvancılık, kooperatifçilik, Avrupa’da ve dünyada tarım, iklim değişikliğinin etkileri gibi çeşitli konulardaki gelişmeleri yazdım.

Birçok meslektaşım tarımla ilgili yazı yazarken, haber yazarken görüşlerime başvurur. Onlar için bu kitap temel kaynak niteliğinde. Bir konuda yazı veya haber yazarken, daha önceki gelişmeleri “hap” niteliğinde bu kitapta bulabilirler. Örneğin pamukla ilgili, GDO konusunda veya diğer konularda geçmişte ne olduğunu, bugüne nasıl geldiğini özet olarak anlatmaya çalıştım.

Tarımı yazmamı isteyen, 1996’da beni bu alana yönlendiren ve destekleyen *Dünya* gazetesinin kurucusu Nezih Demirkent oldu. İyi ki de yönlendirmiş. Tarımı, tarım gazeteciliğini çok seyerek yapıyorum. Tarım yazmaya başladığımda Türkiye’nin o

dönem tek tarım yazarı vardı; Sadullah Usumi. Bayrağı O'ndan devraldım. Nezih Demirkent ve Sadullah Usumi'yi saygıyla, özlemle anıyorum.

Kitabı yazarken bana sabır gösteren, fedakârlıkta bulunan sevgili eşim Gamze ve kızlarımız Ekin ve Doğa'ya sonsuz teşekkürler.

Kitabın hazırlanmasında büyük bir özveri ve titizlikle çalışan SİA Kitap Genel Yayın Yönetmeni İlknur Özdemir'e ve yayınevi çalışanlarına çok teşekkür ederim.

Yıllardır tarım yazmamı destekleyen, okuyan, cesaret veren okurlarıma çok teşekkür ederim. Bugüne kadar olduğu gibi, yaşamım boyunca tarıma ilişkin doğru bilgiyi, eğip bükmeden, çarpıtmadan, tüm gerçekliğiyle yazmayı sürdüreceğim,

Ocak 2020 / İzmir

Başlarken...

Dağları, ormanları, ovaları, dereleri olmayan ülkenin nesini seveceksiniz?

Ülke adeta işgal altında. Topla tüfekte değil, rantla, para hırsıyla ülkenin dağları yok ediliyor. Ovalarına tohum yerine beton ekiliyor. Termik santral yapılıyor. Dereler, göller kurutuluyor. En verimli tarım toprakları atıklarla kirletiliyor, yok ediliyor.

Kazdağları'ndan Munzur'a, Salda Gölü'nden Alpu Ovası'na, Ege'nin verimli ovalarından Ergene'ye, Karadeniz'e yaşama dair ne varsa rant uğruna yok edilmek isteniyor.

İklim değişiyor. Mevsimler değişiyor. Doğal afetler artıyor. İnsanlar, canlılar yaşamını yitiriyor, göç etmek zorunda kalıyor. Tarımsal üretim tehdit altında. İnsanlığın, doğanın, dünyanın geleceği tehlike altında.

Dağları, ormanları, ovaları, dereleri, toprakları olmayan ülkenin nesini seveceksiniz?

Türkiye'nin aydınları, sanatçıları, doğasever insanları, Kazdağları'nda nöbette.

“Doğayı öldürmek”

Edebiyatımızın, gazeteciliğin, ülkenin ve dünyanın en büyük çınarlarından Yaşar Kemal'in aramızdan ayrılmasının ardından onun hakkında pek çok yazı yazıldı. Yaşar Kemal aynı zamanda gerçek bir doğa dostuydu. Toprakların, suların korunması konusundaki duyarlılığını tüm eserlerinde, söyleşilerinde, yazılarında görmek mümkün. Yaşar Kemal, toprağın, suyun ve genel olarak doğanın korunmasını sadece yerel veya ulusal düzeyde

değil, evrensel düzeyde ele alan bir aydınımızdı. Bunun bir insanlık sorunu olduğunu her fırsatta dile getiriyordu.

“Doğayı öldürmek” başlığıyla 30 Mayıs 1973’te kaleme aldığı yazısı bu konuda bir manifesto niteliğindedir. İşte o yazıdan bazı bölümler:

“Toprağı, doğayı öldürmek kolay, yaratmak zordur. Toprağı, doğayı yeniden yaratmaya kalkışanlar bunu biliyorlar. Öldürülmüş doğayı yaratmak için insanüstü umutsuz çabayla çabalamak gerek. Bizim ağaçlandırmadaki uzmanlara bir soralım da görelim bir tek ağacı yeşertmek neye, kaç mal oluyor.

Türkiye, sorumsuzluklar ülkesidir. Kafası az gelişmiş aydınlar ülkesidir. Az gelişmişliğin bir yanı düzen sorunu değildir. Bir üst yapı, bir az gelişmiş düşünce sorunudur. Böyle olmasaydı biz de bu çağda doğamızın da kurtulabileceğini sanabilirdik. Bu düzenden bile iyi niyetle doğamızın kurtuluşunu bekleyebilirdik. Yok yok, yani ben can çıkmayınca huy değil de, umut çıkmaz diyen adamım. Onun için bu düzenden bile, bu karmaşadan bile bir umut umuyorum.

(...)

Türkiye’nin doğasını öldürdüler derken bu gerçektir. Türkiye kalkınıyor derken doğru söylemiyorlar. Kalkınma kılı kılına bir bütündür. Bir ulusun doğası öldürülürken başka bir yönü dirilebilir mi?

Türkiye’de erozyon, toprak aşınması bir felaket halinde. Seller, kuraklık bunun sonucu. Daha da artacak. (...) Bu gidişle on, on beş yıl sonra, Türkiye çöl, kayalık kalacak. Görünen köy kılavuz istemez. Bizim derdimiz, düzen değişikliği istememiz, salt düzen için değil, bir yurdun, can damarı kesilmiş bir yurdun toptan kurtuluşu içindir de. Ölmekte, can çekişen bir toprak parçasını diriltmek içindir. Düzen değişikliği bizim için bir ölüm kalım sorunudur. Can çekişmekte olan toprakların üstünde oturanlar, altındaki toprağın öldüğünü görüp oturanlar uzun süre bu can çekişmeye izin veremezler. Türkiye ya ölecek, ya kurtulacak demiyorum. Türkiye kurtulacak.(...)

Birleşmiş Milletler savaşların önüne geçmek için büyük çabalar harcıyor. Savaşlardan daha önemli olan, dünya için savaşlardan daha büyük yıkım olan doğanın, toprakların, suların öldürülmesidir. Dünya bir süre sonra insanlara yetmeyecek. Hele Türkiye, yılda bir milyondan fazla artış gösteren insan kalabalığına hiç yetmeyecek. Bu gidiş böyle sürüp gidecek olursa, az süre sonra görün hengameyi. Ölmüş topraklar üstünde işsizler, işsizler...

Sinersek, korkarsak, koşullar bize yardım etmedi, yanlış işler yaptık dersek, umutsuzluğa kapılırsak, işte o zaman yanlışın büyüğünü yaparız.

Bu memleketi taşı toprağıyla sevmek kolay iş. Ama böylesine belalı bir toprağı, feleğin çemberinden geçmiş, nice belalardan geçmiş bir ulusu sevmek kolay iş değildir. Dünyayı tadına vararak derinlemesine sevmek kolay iş değildir. Onun için tez günde silkinmeli, şu uyuşukluğu üstümüzden atmamız. İnsan yenilir, düşmez kalkmaz bir Allah, yenilgimizin üstüne kapanıp kalmamalıyız. Yurdumuzun gerçekleriyle birliksek yaralarımız çabuk kabuk bağlar.

Unutmamalıyız ki, en büyük güç, bir ulusun yaşama gücüdür. Bu güçle bir olayın yenilgisi uzun sürmez. Hiçbir güç bir milletin yaşama gücü kadar güçlü değildir."

"Ölmüş toprak diriltilemez"

Bu yazıdan tam 30 yıl sonra 2003'te *Yeşil Atlas* dergisi Yaşar Kemal ile bir söyleşi yaptı. O söyleşide de vatanseverliği doğayı korumakla özdeşleştiren Yaşar Kemal, şunları söyledi:

"Bizim topraklarımız yüzde doksan erozyonda. O bir zamandı diyenler çıkacak. Yüzde yüz demeye dilim varmıyor. Vatanseverliğe gelince, bence başlıca vatanseverlik toprağımızı korumaya çalışmaktır. Vatanlar işgal edilebilir. Bizim vatanımız da işgal edildi, millet el ele verdi kurtulduk. Dünyamızdaki birçok vatan da işgal edildi, Çin, Hindistan, Rusya, Vietnam, kurtarıldılar. Ama yüz örtüsü bozkır, çöl haline getirilmiş, çürütülmüş, yüzde doksan

erozyona uğramış vatan toprakları hiçbir zaman, hiçbir biçimde kurtarılamaz. Yüzde yüz erozyona uğramış bir vatan toprağı hiçbir koşulda kurtulamaz. Kolay kurtarılamaz diyecektim, vazgeçtim. Ölmüş bir toprak diriltilemez. Elimizde bir yeşil yaprak, bir yeşil çimen, bir tek ağaç kalmışsa bile, onu ne pahasına olursa olsun korumak... İşte gerçek vatanseverlik budur.”

Yaşar Kemal’in doğa, çevre, tarım, toprak, su konusundaki her yazısı, her sözcüğü yıllar öncesinden bizi göreve çağırıyor. Doğayı, toprağı korumak O’nun bize en önemli vasiyetidir. O zaman yaşam için, doğa için, geleceğimiz için mücadeleye devam.

TARIMIN SORUNLARI

Tarım bitti mi?

Sizce de tarım bitti mi?

Son zamanlarda bu soru o kadar çok soruluyor ki.

Yazılarıma gelen yorumlarda, katıldığım dost sohbetlerinde, panellerde, bir televizyon programı sonrasında hep aynı soru: “Türkiye’de tarım bitti mi?”

İşi daha ileriye götürüp “Sen yazıp duruyorsun ama Türkiye’de tarım mı kaldı?” diyerek yaptığım işin gereksizliğini söyleyenler bile oluyor.

“Tarımı bitirdiler.”

“Hani Türkiye kendi kendine yeten yedi ülkeden biriydi?”

“Biz ilkokula giderken ‘dünyada kendi kendine yeten yedi ülkeden biriyiz’ diye öğretiler. Ama diğer altı ülkeyi hiç öğrenemedik.”

“Bunlar bilerek tarımı yok ediyor.”

Söylemler, sorular böyle uzayıp gidiyor.

Tarım bitti mi sorusuna çok farklı yanıtlar verilebilir. Fakat, bu soruyu soranın beklediği yanıt bellidir. “Tarım bitti, bitirdiler,” dersiniz çok mutlu olacak. Oysa biliyoruz ki Türkiye’de de dünyada da tarım bitmedi ve bitmeyecek.

Atalarımız avcılık, toplayıcılık yaparken 12 bin yıl önce buğday tohumunun toprakla buluşturulmasıyla tarım üretimi başladı. “Buğday mı insanı evcilleştirdi, insan mı buğdayı evcilleştirdi” konusunda farklı fikirler var. Ancak, o gün başlayan tarımsal üretim hiç bitmedi. Tarımın başladığı topraklar olarak bilinen Anadolu, birçok ürünün gen merkezi. Zeytinin ilk yetiştiği toprak. Bu topraklarda tarım bitmez, bitirilemez.

Bugün ülkenin her köşesinde üretim yapılıyor. Geçimlik tarım yapanlar var. Ticari amaçla yapılan bitkisel üretim, hayvancılık,

balıkçılıktan elde edilen ürünlerin bir bölümü doğrudan tüketim sunulurken bir bölümü sanayide işleniyor. İç piyasaya sunuluyor. İhraç ediliyor.

Tarımda elbette birçok sorun var. Üretimin önünde birçok engel var. Çiftçi para kazanamadığı için üretim yapmakta zorlanıyor. En kolay yetişen soğan, patates bile ithal ediliyorsa, tarımın içinde bulunduğu darboğazı anlatmak için “tarım bitti” denebilir. Fakat gerçek anlamda tarımın bitmesi mümkün değil.

Devletin resmi verilerine bakıldığında büyümeden istihdam, üretimden dış ticarete ekonomide tarımın payı azalıyor.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine bakıldığında tarımdaki büyüme, genel ekonomideki büyümenin yarısı. 2017 yılında ekonomi yüzde 7.4 büyüdü. Tarımdaki büyüme yüzde 4.9 oldu. 2018’de ekonomi yüzde 2.6 büyürken, tarımdaki büyüme yüzde 1.3’te kaldı.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içinde tarımın payı giderek azalıyor. 2010 yılında yüzde 9 olan bu pay, 2011’de yüzde 8.2’ye, 2012’de yüzde 7.8’e ve ertesi yıl yüzde 6.7’ye geriledi. 2017’ye kadar yüzde 6 seviyelerinde seyrederken 2018’de yüzde 5.8 ile en düşük seviyeye indi.

Üretim 8 yılda 10 milyar dolar azaldı

Tarımsal hasıla bakımından Avrupa’da birinci, dünyada yedinci ülke olmakla övünürken dolar bazında değerlendirildiğinde tarımsal üretimde ciddi düşüş var. Türkiye’nin 2010 yılında tarım hasılası, yani üretimi 52 milyar 592 milyon dolardı. 2018’e gelindiğinde 42 milyar 517 milyon dolara geriledi.

Yoğun nüfus artışı dikkate alındığında tarımsal üretimin 2010’dan 2018’e kadar 10 milyar dolarlık düşüş kaydetmesi ciddiye alınması gereken bir sorundur.

İstihdamda da tarımın payı azalıyor. Tarım sektörünün 2010 yılında yüzde 23.3 olan istihdamdaki payı 2016’da yüzde 20’nin altına düşerek yüzde 19.5 oldu. 2018’de ise bu oran yüzde 17.3’e geriledi.

Tarımda dış ticaret verileri de iç açıcı değil. Türkiye’nin tarımsal potansiyelini yansıtmıyor. 1980’li yılların başına kadar

kendi kendine yeterli ve net ihracatçı konumundaydı Türkiye. Uygulanan liberal politikalar ve tarımsal kurumların özelleştirilmesi, ithalatçı politikaya geçişle tarımda büyük bir çöküş yaşandı.

Bugün, toplum olarak yaşanan çöküşün faturasını ödüyoruz. Farklı hesaplama yöntemleriyle farklı rakamlar ortaya konulsa da, tarım dış ticaretinde 2018 itibariyle ihracat 17 milyar dolar, ithalat 16 milyar dolar seviyesinde. Türkiye, gıda ürünleri dış ticaretinde ihracat lehine fazla verirken, tarımsal hammaddelerde ciddi açık veren ve dışa bağımlı ülke konumunda.

Tarımda adı “milli” olsa da ulusal politika yerine ithalata dayalı politika uygulanıyor. Hububattan bakliyata, yem hammaddelelerinden yağlı tohumlara ve son yıllarda patates, soğan gibi üretimi en kolay olan ürünlere kadar birçok tarım ürünü ithal ediliyor.

Hayvancılıkta hayvan materyali, yem, canlı hayvan, kasaplık sığır, besilik sığır, koyun, keçi, sperma, ilaç, kırmızı et, saman dahil hemen her şey ithal ediliyor. Bu ürünlerin hepsi Türkiye’de üretilebilir.

Sorunlar çözümsüz değil

Tarımda yapısal, ekonomik, sosyolojik, kültürel, yasal, örgütlenme ve daha birçok konuda ciddi sorunlar var. Temel sorun; iktidarların, tarımı önemsememesi, yok sayması ve bunun sonucunda da değersizleştirilmesidir.

Bu temel sorunu kalıcı ve en öncelikli olarak çözmek için tarıma bakışın değişmesi gerekiyor.

Bunu başarabilirsek, üretimi planlayarak artıracak, girdilerde dışa bağımlılığı en düşük seviyelere indirecek, arazi bölünmesini önleyecek, verimliliği artıracak, örgütlenmeyi sağlayacak, katma değeri yüksek, kaliteli, sağlıklı ve güvenli ürünler üretecek, hem üreticinin para kazandığı hem tüketicinin uygun fiyatla sağlıklı ürünler tüketebileceği, ihracatta rekorların kırılacağı bir tarım sektörü yaratılabilir. Bu hayal değil. Sahip olduğumuz tarım potansiyeli buna olanak veriyor.

Yazdıklarımızın pilot uygulaması İzmir’de yapıldı. 2004 yılında İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevine geldikten

sonra farklı bir bakış açısıyla tarım sektörüne yönelik çalışmaları “yerelde kalkınma” hedefiyle başlatan bir önceki Belediye Başkanı Aziz Kocaoglu, “İzmir Modeli” kapsamında kooperatifler üzerinden küçük üreticiliği destekleyerek önemli bir başarı elde etti. Sadece süt, çiçekçilik, ortak makina kullanımı, tarıma verilen aynı desteklerle büyük bir başarı sağlandı. Bu modelin geliştirilecek pek çok yönü var.

Belediye başkanları, (hangi partiden olursa olsun) İzmir Modeli’ni çok iyi analiz etmeli, örnek almalı, uygulamalı.

Daha küçük ölçekte Tunceli Ovacık’ta belediye başkanırken “Komünist Başkan” Mehmet Fatih Maçoğlu başardı. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Bunları ülke geneline yayabilirsek tarım bitti mi sorusu aklımızın ucundan bile geçmeyecektir.

Uygulanan politikaları en çok eleştirenlerden birisi olarak asla umutsuz değilim. Doğru politikalarla, doğru planlama ve doğru bakış açısıyla tarım, krizde olan ekonomi için tünelin ucundaki ışıktır. Tarım bitmez.

Dünyanın sorunu; açlık ve obezite

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nun “Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenme Durumu 2019 Raporu”na göre, dünyadaki her 9 kişiden birisi aç. Son yıllarda açlık yaşayanların sayısında artış var. Raporda yer alan verilere göre, açlık yaşayanların sayısı 2005 yılında 947 milyon seviyesindeydi. 2005-2015 döneminde yapılan etkin çalışmalar ve kampanyalarla 2015 yılına gelindiğinde açlık yaşayanların sayısı 785 milyon kişiye kadar düşürüldü. Fakat, 2015 yılından sonra bu sayı tekrar artmaya başladı. Yetersiz beslenen, açlık yaşayan insan sayısı 2018’de 811 milyonun üzerine çıktı.

Tahmin edileceği üzere, Afrika kıtası, açlığın en yaygın yaşandığı ve giderek arttığı kıta olarak öne çıkıyor. Asya ve Latin Amerika’da da artış gözleniyor.

Raporda, açlığın ötesinde gıda güvensizliğinin yayılması-

na da dikkat çekiliyor. Verilere göre, dünya nüfusunun yüzde 17.2'sinin veya 1,3 milyar insanın, orta düzeyde besin güvensizliği yaşadığı, yani besleyici ve yeterli gıdaya düzenli erişemedikleri gösteriliyor.

Orta ve şiddetli gıda güvensizlik seviyeleri birlikte ele alındığında, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 26.4'ü, yani yaklaşık 2 milyar kişi gıda güvensizliğiyle karşı karşıya. Bu yönüyle besin güvensizliği insanlığın geleceğini tehdit ediyor.

Dünyada sadece açlık sorunu yok. Aşırı beslenme ve obezite de önemli bir sorun. Gıda güvensizliği ile aşırı kilo ve obezite arasındaki ilişki (farklı yaş grupları arasında), ülkenin gelir düzeyine bağlı olarak değişiyor. Düşük-orta gelirli ülkelerde, gıda, güvensiz bir evde yaşamak, fazla kilolu ya da obez olma olasılığını azaltırken veya hiç yaşanmazken, üst-orta ve yüksek gelirli ülkelerde, gıda güvensizliği bazı yaş gruplarında aşırı kilolu ya da obez olma olasılığını artırıyor.

Türkiye'de birçok konuda olduğu gibi açlık konusunda da net, güvenilir veriler yok. Ancak yaşanan ekonomik sorunlar, halkın alım gücünün zayıflamasıyla tahminen nüfusun yüzde 20'si yoksul kabul ediliyor. Yoksul nüfus oranı kırsalda daha yoğun.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun her ay yayınladığı açlık ve yoksulluk sınırıyla ilgili verilere bakıldığında bu sınırın altında yaşayanların sayısında artış olduğu söylenebilir.

Türk-İş'in son olarak Eylül 2019'da yayınladığı verilere göre, dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı, yani açlık sınırı 2 bin 64 lira 52 kuruş. Bunun altında geliri olan açlık yaşıyor demektir.

Gıda harcamasıyla birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı 6 bin 724 lira 81 kuruş olarak hesaplandı. Buna da yoksulluk sınırı deniliyor. Açlık sınırı ve yoksulluk sınırı altında yaşamak zorunda kalanların sayısında artış olduğu söylenebilir.

Her fırsatta dile getirdiğimiz gibi gıdanın temeli tohum ve tarımdır. Tarımdaki sorunları çözmeden gıda sorununu çözmek

mümkün değil. Türkiye, sahip olduğu tarım potansiyeli ve biyoçeşitliliğiyle, dünyada açlık ve yoksulluk sorunu yaşayacak en son ülke konumundadır.

Yanlış tarım politikalarıyla, belki de bilinçli olarak birçok üründe dışa bağımlı bir yapı oluşturuldu. Türkiye, soğan, patates, saman gibi ithali akla gelmeyecek ürünleri bile ithal eder duruma geldi. Fiyatı artan her ürünün ithal edileceği politikalar uygulanıyor. İthalat politikası nedeniyle üretici tarımdan, üretimden uzaklaşıyor. Üreten köylü, tüketici konuma geçiyor.

Ancak, son dönemde tarım ve tohum konusunda ciddi bir farkındalık oluştu. Ülkenin her yerinde tarımın önemi, tohumun önemi daha çok konuşulmaya başlandı.

Tarım ve tohum konusunda yerel yönetimlerin önemli rolü var. Tohum ve tarım konusunda oluşan duyarlılık harekete geçirilirse Türkiye, tarımda kendi kendine yetmenin çok ötesinde dünyanın en önemli gıda üreticisi, tedarikçisi olur.

Çiftçi üretmezse aç kalırız, aç!

Türkiye’de kayıtlı, kayıtsız yaklaşık 3 milyon çiftçi aile var. Ülkenin tarımsal ürün ve gıda ihtiyacını onların üretimi karşılıyor. Bitkisel ve hayvansal üretimle 83 milyon nüfusun yanı sıra, 4 milyonu aşkın Suriyeli’nin ve 40 milyonu aşkın turistin de gıda ihtiyacını doğrudan veya dolaylı olarak çiftçiler karşılıyor.

El üstünde tutulmaları gereken çiftçiler, adeta ikinci sınıf vatandaş gibi görülüyor. Derdini anlatmaya çalışırken “Ananı da al git” deniliyor. Buğday fiyatı düşük deyince “gözünüzü toprak doyursun” diyerek tersleniyor.

Tarım bakanları atanırken “tarımı bilmemesi” temel kriter oldu.

Uygulanan tarım politikaları ile çiftçinin desteklenmesi bir yana, cezalandırılıyor.

Mazot, gübre, ilaç, tohum gibi birçok girdide dışa bağımlı olunca, döviz arttıkça girdilerin fiyatı artıyor. Fakat, çiftçinin

ürettiği ürünün fiyatı hiç artmasın isteniyor. Fiyat artarsa gıda enflasyonu artar diye baskı altında tutuluyor.

Fiyatlarda biraz kıpırdanma olunca hemen ithalat kapıları açılıyor. Hangi ürünün fiyatı artarsa ithal edilerek çiftçinin elindeki ürünün fiyatı düşürülerek değersizleştiriliyor. Çiftçinin üretim yapması, para kazanması engelleniyor. İthalat sopasıyla terbiye ediliyor.

Türkiye'nin tarımsal hasıla bakımından Avrupa'da birinci, dünyada yedinci ülke olduğu söyleniyor. Nasıl birincilikse, saman, ot, soğan, patates bile ithal ediliyor.

İklim değişikliğine bağlı olarak 2018'de hasat dönemindeki aşırı yağışların etkisi ve hastalık ve küf nedeniyle soğanda çürüme oldu. Soğanın kilosu 10 liraya kadar çıktı. Soğan depoları basıldı, ithalat kapıları açıldı. İran'dan, Türki Cumhuriyetler'den soğan ithal edildi.

Aynısı patatestede oldu. Yine ithalat kapıları açıldı. Toprak Mahsulleri Ofisi'ne, 1938'de üreticinin buğdayına destek olsun diye kurulan, bir zamanlar "Çiftçinin kara gün dostu" olarak bilinen Toprak Mahsulleri Ofisi'ne patates ithalatı yaptırıldı. Mısır'dan patates getirildi.

AKP Hükümeti, 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesi fiyatlar artmasın, oylar gitmesin diye tanzim satışlar kurdu ve zararına soğan, patates, domates satıldı. Kaybeden üretici, çiftçi oldu.

Seçimden sonra 2019 sonbaharında yeni mahsul soğan ve patates tarlada 50 kuruşa düştü. Çiftçinin maliyeti 1 lirayı geçti. Üretici zarar ediyor. Geçen sene kurulan tanzim satışlarını hatırlatan çiftçi "bu sene de üretici için tanzim satış kurulsun" diyor. Ama, sesini duyan olmadı. Çiftçinin üretmesi istenmiyor.

Elektrik, mazot, gübre, ilaç, işçilik yani çiftçinin kullandığı tüm girdilerdeki fiyat artışı yüzde 50'nin üzerinde. Bazı kalemlerde yüzde 100'ü aştı. Üreticinin ürettiği ürünün fiyatı yerinde sayıyor.

Çiftçinin destekleri geç açıklanıyor. Geç ödeniyor. Sel, kuraklık, dolu, don, aşırı sıcaklar, hortum ve her türlü felaketle karşı karşıya kalan çiftçi, bir de uygulanan politikalarla cezalandırılıyor. Başka ülkelerde devlet desteği ile üretilen, devlet desteği ile

Türkiye'ye ihraç edilen ürünlerle çiftçimizin rekabet etmesi isteniyor. Bu mümkün mü?

Çiftçi bu şekilde cezalandırılarak üretim yapması mı istenmiyor?

Sanayicinin, tüccarın ve esnafın borcu ertelenirken, yeni kredi paketleriyle desteklenirken çiftçi yok sayılıyor. Bu nedenle çiftçi artık üretimi değil, üretim yapmamanın hesabını yapıyor.

Çiftçi üretmezse ne olur?

İthalata mahkûm oluruz. Tüketici, daha pahalı, daha sağlıksız, daha lezzetsiz ürünlerle beslenmek zorunda kalır. Son yıllarda ülkeler birbirlerine karşı yaptırımlar uyguluyor. Gıda ambargoları tehdidi çağımızın en büyük silahı. Türkiye'de çiftçi üretmezse, tarım olmazsa, yaptırımlarla yüzleşince çocuklarımız, memleket aç kalır, aç.

Çiftçi üretim yapmamanın maliyetini hesaplıyor

Tarımda yeni bir süreç yaşanıyor. Yüksek girdi maliyetleri ve çiftçinin ürettiği ürünün düşük fiyattan alınması, her geçen gün daha da zorlaşan üretim koşulları çiftçiye; "Üretim yapmazsam bana maliyeti ne olur?" sorusunu sorduruyor.

Genellikle borçlanarak üretim yapan çiftçi, ürününü sattıktan sonra borçlarını öder. Kalan paraya yeni borç ekleyerek üretime devam eder. Bu çarkı döndüremeyenler üretimi bırakır.

Sattığı ürünle borçlarını kapatan çiftçi sayısı azalıyor. Hangi çiftçiyle konuşsanız, "Bu girdi fiyatlarıyla üretim yapılmaz, yapılamaz," diyor.

Çiftçi belki de ilk kez bu kadar karamsar ve ümitsiz. Aynı zamanda kararlılıkla üretmeyeceğini söyleyenler de var. Yine ilk kez ciddi olarak üretmemenin maliyetini hesaplıyorlar. Üretmezsem bunun bana maliyeti ne olur? Nasıl geçinirim, diye hesap yapıyor.

Üretmemenin maliyetini yapmak gelecek açısından çok büyük tehlike. Türkiye'nin daha çok ithalat yapması, ithalat olmazsa aç kalması demek.

Gelecek yıllarda Türkiye'nin buğday başta olmak üzere hububat ve diğer bitkisel ürünlerde üretimi azalırsa bunun tek nedeni iklim değişikliği, kuraklık ve benzeri doğal afetler olmayacaktır. En önemli nedeni çiftçinin ekim yapmaması olacaktır. Asıl büyük felaket çiftçinin üretimden kaçmasıdır. Tarlasını boş bırakmasıdır.

Mazot ve gübreye para yetmez

Bitkisel üretimde en çok kullanılan girdiler; mazot, gübre, tohum, zirai ilaç, sulama, enerji ve işçiliktir.

Gübrede yüzde yüze yakın oranda dışa bağımlı olan ülkemizde, dövizdeki artışa bağlı olarak fiyatlar sürekli artıyor. Döviz arttıkça gübrenin maliyeti ve fiyatı artıyor. Çiftçi ürününü dolarla satmıyor. Bu nedenle gübreyi pahalıya alıyor, ürünü ucuza satıyor.

Fiyat artışı gübre tüketimini azaltıyor. Topraklar gübreyle alıştırmış, az atınca buna bağlı olarak üretim azalıyor.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın verilerine göre 2003 yılında 1 ton ÜRE gübresi 340 liraydı. 2018 yılında ortalama fiyat 1.664 liraya çıktı. DAP gübresinin tonu 2003 yılında ortalama 427 liraydı. Aynı gübrenin tonu 2018'de 2.383 liraya çıktı. Diğer gübrelerde de aynı oranlarda fiyat artışı var. Çiftçinin ürettiği hiçbir ürünün fiyatı bu oranlarda artmadı.

Türkiye'nin kimyevi gübre tüketimi 2002 yılında 4 milyon 528 bin tondur. 2013 yılında 5 milyon 813 bin tona çıktı. 2016'da 6 milyon 744 bin ton ile en yüksek seviyeye ulaştı.

Fiyatların aşırı artması, çiftçinin üretimden çekilmesiyle birlikte gübre tüketimi de azalmaya başladı. 2017'de 6 milyon 332 bin tona gerilerken, 2018'de 5 milyon 411 bin tona düştü. Yani 5 yıl önceki seviyenin de altına indi.

Benzer durum bir başka önemli girdi olan mazot için de geçerli. Mazotta da artan fiyatlara çiftçinin yetişmesi çok zor. 2002'nin Ocak ayında litresi 94 kuruş olan mazot, Ağustos 2018'de ilk kez 6 liranın üzerine çıktı. Eylül 2019 itibarıyla mazotun litre fiyatı 6.5 lira seviyesinde.

Mazot fiyatının büyük kısmının devletin aldığı Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi olduğunu da hatırlatmakta yarar var.

Hububat tohumlarının büyük oranda iç piyasadan karşılanması nedeniyle fiyat artışı daha sınırlı. Ancak, ithal edilen sebze tohumlarının fiyatı da dövize bağlı olarak artıyor.

Elektrik zamları, işçilik maliyeti ve diğer girdiler hesaba katıldığında girdi fiyatlarındaki artışla çiftçinin büyük zorluklarla üretip piyasaya sunduğu ürünün fiyatı aynı oranda artmıyor.

Girdi fiyatları artarken çiftçinin ürettiği ürünlerin fiyatı yerinde sayıyor. Devletin alım fiyatını açıkladığı ürünlerde en fazla enflasyon oranında fiyat artışı yapılıyor. Bunun çiftçiye yansımaları mümkün olmadığı gibi, girdi fiyatları enflasyonun çok üzerinde arttığı için üreten zarar ediyor.

Gerçekçi olmak gerekirse çiftçi ürün fiyatı yükselir umuduyla ya çok büyük borcun altına girerek gübre ve diğer girdileri alıp üretim yapıyor veya üretim yapmaktan vazgeçiyor.

İşte tam da bu nedenle çiftçi haklı olarak, “üretim yaptıkça zarar ediyorum. Üretmezsem bunun bana maliyeti ne olur?” diye düşünüyor. Bunun hesabı yapılıyor. Çiftçi eğer bu hesabı yapmaya başladıysa tekrarlamakta yarar var: İklim değişikliği, kuraklık ve başka nedenlerle değil, çiftçi üretim yapmadığı için birçok üründe üretim azalacak.

Üretimden çekilen çiftçi tüketici oluyor. Zaten bu süreç çoktan başladı. Artık köylerde pazar kuruluyor. Gezici manav geliyor. Köyde yaşayanlar üretmek yerine şehirdekiler gibi manavdan, pazardan sebze-meyve satın alıyor.

Hayvancılık yapılamaz hale geldiği için sütü, yoğurdu, peyniri ambalajlı olarak alıp tüketiyor. Kırsalda yaşayanlar da üretici olmaktan çıkıyor ve kentliler gibi tüketici oluyor. Bizi bekleyen en büyük tehlike bu. Üretim olmazsa dışa bağımlılık olur, açlık olur.

Tarımda çok zorlu bir süreç bizi bekliyor. Üretimi desteklemeyen, kırsalı üretici olmaktan çıkarıp tüketici yapan politikalar ülkenin sonunu hazırlıyor. Bu kötü sonu yaşamamak için yapısal reformlarla üretim yapılacak ortamın sağlanması gerekir.

Herkes para var, çiftçiye gelince yok!

Yıllardır değişmeyen bir kural haline geldi. Ekonominin sıkıntıya düştüğü dönemlerde sanayicinin, esnafın, müteahhidin, ticaret erbabının borçları yapılandırılır. Destek için kredi paketleri açılır. Fakat aynı yaklaşım tarım sektörüne gösterilmez. Çiftçiye gelince para yok denir. Bu, tarıma bakışın tipik örneğidir.

Sadece seçim dönemlerinde kırsaldan oy almak için destekler biraz daha erken ödenir, çiftçinin birikmiş alacakları karşılanır. Seçim geçince tekrar eskiye dönülür.

2019’da yapılan yerel seçim öncesinde çiğ süt üreticilerine verilen litre başına 10 kuruşluk destekleme primi 25 kuruşa çıkarıldı. Seçimden sonra da destekleme priminin 25 kuruş olarak devam etmesi bekleniyordu. Ancak, Tarım ve Orman Bakanlığı bütçede para olmadığını gerekçe göstererek çiğ süt primini litre başına 10 kuruşa düşürdü. Hem de geriye dönük olarak.

Kasım 2019’da alınan kararla Mayıs-Haziran ayına çiğ süt destekleme primi düşürüldü. Tarım destekleri çok geç ödendiği için Kasım’da daha Mayıs-Haziran ve sonrası primler ödenmemiştir. Çiftçi 25 kuruştan prim ödemesi yapılacağını beklerken, bakanlık primi Mayıs’tan geçerli olmak üzere 10 kuruşa düşürdü. Bir anlamda çiftçinin cebinden desteği geri aldı.

Çiftçi tepkili. İnşaat, sanayi, turizm ve birçok sektöre yönelik destek paketleri, teşvik edici krediler çıkarılırken kendilerinin üvey evlat olarak görüldüğünü belirten çiftçiler, “herkes para bulunuyor, çiftçiye gelince yok diyorlar. Herkesin borçları ertelendi, ötelendi. Çiftçiye gelince borçlar ertelenmiyor. Bizim üretmemizi, yaşamamızı istemiyorlar,” diyor.

Tüm Süt, Et ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Derneği (TÜSEAD) Yönetim Kurulu yazılı açıklama yaparak daha önce 25 kuruş olan çiğ süt priminin Mayıs 2019’dan geçerli olmak üzere 10 kuruşa düşürülmesinin endişe verici olduğunu duyurdu. Açıklamada: “Bütçede para olmaması gerekçesiyle Mayıs ve Haziran aylarına ait süt prim desteklerinin 10 kuruş olarak ödeneceği haberi bizleri endişelendirdi. Bu durum, zaten sıkıntı

eken süt üreticisini daha da zor duruma sokacaktır. Kasım ayına gelmişken ilk 4 aylık süt destek primi hariç hiçbir ödeme yapılmaması zaten sıkıntıda olan hayvancılık sektörünü çok kötü etkilemektedir. 2018 yılı desteklemeleriyle neredeyse aynı olan 2019 yılı desteklemeleri enflasyon kaynaklı değer kaybını bile karşılamazken süt prim desteklemelerinin Mayıs ve Haziran ayları için 25 kuruş yerine 10 kuruşa düşürülmesi kabul edilebilir değildir,” görüşüne yer verildi.

Sektörün can çekiştiği vurgulanan açıklamada üreticinin kaygısı şu sözlerle dile getirildi: “Süt prim desteklemelerinin yüzde 60 azaltılması ile aynı dönemde Rusya Tarım rnleri Denetim Ajansı’nın Türk pazarına süt ürünleri sevkiyatı için veteriner sağlık sertifikası konusunda Türkiye’yle mutabakat sağlandığını açıklamış olması geleceğe doğru biz üreticileri kaygılandırılmaktadır. TSEDAD olarak süt prim desteklerinin düşürülmüş olmasını ve süt ürünlerinin ithal edilmesi konusunda yapılan çalışmaları yanlış buluyoruz, bu yanlışlardan dönülmesini ve üretime köstek olmak yerine Tarım Bakanlığı’nı destek olmaya davet ediyoruz.”

Ulusal Süt Konseyi, 2 Ekim 2019 tarihinde yaptığı toplantıda çiğ süt referans fiyatının 15 Kasım’dan itibaren 2 lira yerine 2 lira 30 kuruş olarak uygulanmasına karar verdi. Konsey’in kararı 15 Kasım 2019’dan 31 Aralık 2020’ye kadar geçerli olacak. Yani önce çiğ süt fiyatı gelecek yılın sonuna kadar sabitlendi, sonra da geriye dönük olarak Mayıs 2019’dan geçerli olmak üzere çiğ süt primi düşürüldü.

Organik ve iyi tarım yapanlar cezalandırılıyor

Artan gıda zehirlenmeleri, pestisit (zirai ilaç) kalıntısı nedeniyle ihraç edilen tarım ürünlerinin geri dönmesi hem üreticileri hem de ihracatçıları zarara uğratiyor. zm olarak sunulan kontrollü, sertifikalı iyi tarım ve organik tarım yöntemleriyle üretim yapanlar, Cumhurbaşkanlığı 2019 Tarımsal Destekleme Kararnamesi ile adeta cezalandırıldı.

“2019 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin

Cumhurbaşkanlığı Kararı” uyarınca organik tarım ve iyi tarım destekleri azaltılırken, üç yıl üst üste iyi tarım desteği alanlara 2019 yılı için destek ödenmeyecek. Organik tarımda ise 2017 ve 2018’de destek alanlar 2019’da destek alamayacak. İyi tarım, organik tarımla sağlıklı güvenilir üretim yapanlar cezalandırılıyor.

Resmi Gazete’nin 24 Ekim 2019 tarihli sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı’nın, “2019 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar”ına dayanılarak 9 Kasım 2019 tarihli *Resmi Gazete*’de yayımlanan “Bitkisel Üretim Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ”de “Desteklemelerden yararlanamayacaklar” başlıklı 24. maddede iyi tarım ve organik tarımla ilgili düzenlemeler şöyle:

- 2016 yılından başlamak üzere aralıksız olarak üç yıl İyi Tarım Uygulamaları (İTU) desteğinden yararlananlar, 2019 üretim yılı İyi Tarım Uygulamaları desteğinden faydalanamaz.
- 2019 yılında düzenlenmeyen İTU sertifikaları veya önceki yıllarda düzenlenmekle birlikte geçerliliği 2019 yılında da devam eden İyi Tarım sertifikaları ile yapılan başvurular İTU desteklemesinden faydalanamaz.
- İTU sertifikası iptal edilen araziler, İTU desteklemesinden faydalanamaz.
- Organik tarım desteğinden yararlandırılan araziler İTU desteğinden, İTU desteğinden yararlandırılan araziler Organik Tarım Desteği’nden faydalanamaz.
- 2017 ve 2018 üretim yılında organik statüde Organik Tarım Desteği’nden faydalanan araziler, 2019 üretim yılında faydalanamaz.

Organik tarım destekleri düşürüldü

Organik tarım yapan çiftçilere yapılacak desteklemeler ürün sertifikasına göre farklılaştırıldı. Geçen yıl üç kategoride ödenen organik tarım desteği 2019’da bireysel ürün sertifikası ve üretici grubu ürün sertifikasına göre verilecek. Toplamda destek

miktarı azaltılıyor. 2018’de 1. kategoride toplamda dekar başına 100 lira destek sağlanırken 2019’da bireysel ürün sertifikasında dekara 70 lira, üretici grubu sertifikasına göre dekara 35 lira ödeme öngörülüyor. Yani sadece 5 kuruşluk bir artış var. Diğer kategorilerde ise düşüş var. İkinci kategoride toplamda dekar başına 70 lira ödenirken, 60 lira ödenecek. Üçüncü kategoride ise 30 lira olan toplam destek 15 liraya düşürüldü.

İyi tarım destekleri 2018’de meyve, sebze, süs bitkileri, tıbbi aromatik bitkiler, örtüaltı, çeltik, su ürünleri gibi ürün gruplarına göre verilirken, 2019 üretim yılında bireysel veya grup sertifikasyonu seçeneğine göre düzenlenmiş iyi tarım uygulamaları sertifikasına sahip olan çiftçilere destek veriliyor.

Üretici cezalandırılıyor

Organik tarım ve iyi tarım birçok ülkede sağlıklı ve güvenilir gıda üretimi için özel olarak desteklenir. Türkiye’de ise bu kararnameyle sağlıklı, güvenilir üretim yapan cezalandırılıyor. İhraç edilen ürünlerde ilaç kalıntısı çıktığı için İyi Tarım Uygulamaları başlatıldı. Narenciyede iyi tarım uygulayan bir çiftçi 2016, 2017 ve 2018’de destek aldıysa şimdi neden cezalandırılıyor. İyi tarımda ve organik tarımda her şey kontrollü yapılıyor. Denetim firmaları çok sıkı denetleyerek sertifika veriyor. Hangi akla hizmet bu üretim şekli desteklenmeyecek? İyi tarım yapanlara Ziraat Bankası daha yüksek limitle kredi sağlıyor. Şimdi bundan da yararlanamayacaklar.

Aynı tarlaya 3 yıl üst üste aynı ürünü ekene kararname kapsamında destekleme ödemesi yapılmayacağı ifade ediliyor. Kararnamede şöyle deniliyor: “2018 üretim yılından başlamak üzere, örtüaltı üretimler ve çeltik hariç olmak üzere bir parselde aynı tek yıllık bitki arka arkaya üç kez ekilirse, üçüncü üretim için bu Tebliğde belirtilen destekleme ödemeleri yapılmaz.”

Kararname ile, 3 yıl üst üste aynı parselde aynı ürünü ekenlere 3. yıl destek verilmemesi öngörülüyor. Münavebe (dönüşümlü ekim) doğru bir uygulama. Ancak cezaya dönüşmemesi gerekir. Aynı parselde üst üste 3 yıl aynı ürünü ekene aynı destek verile-

bilir. Farklı ürün ekerek münavebe uygulayanlara ilave destek sağlanarak ödüllendirilmeli. Bazı araziler var ki başka ürün yetiştiriyor. Çiftçi mecburen aynı ürünü ekmek zorunda kalıyor. Onun desteğini kesmezsiniz ama artırmazsınız. Yani ceza verilmesi değil, iyi ve doğru yapanın ödüllendirilmesi gerekir.

Tarım ilaçları ve hormonlar

Eskiler verem için “amansız hastalık” derdi. Verem artık tedavi ediliyor. Yerini kanser aldı. Son yıllarda duymak istemediğimiz, ama en çok duyduğumuz ürkütücü bir sözcük; kanser. Cenazelerde, dost sofralarında, anılar dile gelince, en çok kurulan cümledir. “Kanser ne çok arttı.” Genç, yaşlı, kadın, erkek dinlemiyor. Herkesin yakınında, ailesinde bir kanser öyküsü vardır.

Temel nedeni beslenme biçimi. Sağlıksız gıdalar, bilinçsizce kullanılan zirai ilaçlar, hormonlar, hava ve çevre kirliliği, stres gibi faktörler kanseri ölüm sıralamasında ilk sıraya taşıdı.

Dünyada artan nüfusu beslemek için aynı tarımsal alanda üretimin ve verimliliğin artırılması şart. Bunun için topraktan ve tohumdan başlayarak hem sürdürülebilirliği sağlamak hem de üretimi, verimliliği olumsuz etkileyecek zararlılarla mücadele etmek gerekiyor. Bu mücadele de mutlaka bilinçli yapılmalı.

Yapılan araştırmalar, yabancı ot, böcek ve diğer zararlılarla mücadele edilmediğinde tarımsal üretimin yarı yarıya azalabileceğini gösteriyor. Bu nedenle zararlılarla mücadelenin çok yönlü ve farklı tekniklerle yapılması gerekiyor.

Mücadelenin çeşitli yöntemleri var. Kimyasal mücadele bu yöntemlerden sadece birisidir. Biyolojik mücadele, geçmişten gelen geleneksel yöntemler ve diğerleri de mutlaka kullanılmalıdır.

Kimyasal mücadele, kolay uygulanması nedeniyle en çok tercih edilen yöntem. Ancak, zararlılarla mücadele etmek çok ilaç kullanmak demek değildir. Kimyasal ilaçların yanlış kullanıldığında bir silaha dönüştüğü, insanların, çevrenin ve doğal yaşamın ölümüne yol açtığı unutulmamalıdır.

Tarım Bakanlığı'nın 2018 verilerine göre, ruhsat alınmış 385 aktif madde ve bu aktif maddeleri içeren 5 bin 160 bitki koruma ürünü var.

Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nden Nurullah Ayyıldız, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü'nden Mevlüt Ekmekçi ve Ahmet Güray Ferizli'nin ortaklaşa kaleme aldığı "Türkiye'de Pestisitlerin Ruhsatlandırılmasının Tarihsel Değişimi ve Gelişimi Üzerine Değerlendirmeler" başlıklı makalede 2017 yılında yaklaşık 55 bin ton bitki koruma ürünü ve hammaddesi ithalatı gerçekleştirildiği ifade ediliyor.

Ayrıca bu kimyasallara ek olarak feromon tuzaklar, biyolojik mücadele ürünleri, mikroorganizmalar, bitki gelişim düzenleyicileri, bakırlı ve kükürtlü preparatlar ve ihraç amaçlı ithal edilen pestisitler de var. Yıllık ortalama beş-altı bin bitki koruma ürünü veya bitki koruma ürünü hammaddesi ithalat onayı düzenleniyor.

Makalede, Türkiye'de 24 milyon hektar ekilebilir alan, 30 farklı agroekolojik bölge, 165 ticari bitki türü bulunduğu belirtiliyor. Yaklaşık 600 zararlı organizmayla resmi olarak mücadele ediliyor. Bu zararlı organizmalarla mücadelenin maliyeti 3-6 milyar lira olarak tahmin ediliyor. Bu mücadele karşılığında kazanılan ekonomik değerin 10 ila 20 milyar lira arasında gerçekleştiği, mücadele yapılmadığı zaman meydana gelebilecek kaybın ise 25-35 milyar lira gibi büyük bir rakama ulaştığı söyleniyor.

Yediğimiz gıdalar ilacımız olsun diye yiyoruz, fakat çoğu zaman zehrimiz oluyor.

Tarım ilacı denilince yıllarca herkesin aklına DDT gelirdi. İsviçreli kimyacı Paul Hermann Müller tarafından 1939'da keşfedildi. O yılların en salgın hastalıkları tifus ve sıtmaya karşı kullanıldı. DDT'yi buluşu Müller'e 1948 yılında Nobel Tıp Ödülü kazandırdı. Sonraki yıllarda DDT evde, tarlada, bahçede, hemen her yerde vazgeçilmez bir ilaç, böcek öldürücü bir zehir oldu. Tarımda da zararlılara karşı kullanılan DDT çok etkili bir ilaç olarak dünyada yaygınlaştı. 1960'lı yıllarda DDT'nin insan ve çevre için zararlı olduğu tartışmaları başladı. Bu tartışmayı baş-

latan, Amerikalı biyolog Rachel Carson'un yazdığı *Sessiz Bahar* kitabı oldu. Kitapta DDT'nin özellikle kuş sürülerine, canlılara ciddi zarar verdiği anlatılıyordu.

İlk olarak Macaristan 1968 yılında DDT'nin kullanımını yasakladı. Sonra peş peşe Almanya, Amerika, İngiltere ve daha pek çok ülke yasaklamasına rağmen Türkiye, 1987 yılında yasaklasa da bugün bile hâlâ kaçak yollarla Türkiye'ye girdiği ve kullanıldığı iddia ediliyor.

Sahte ve kaçak tarım ilacı kullanılıyor

Sadece DDT değil, birçok tarım ilacı kaçak olarak Türkiye'ye giriyor. Bu ilaçlar tarımsal ürünlerde kullanılıyor ve oradan da soframıza geliyor. Giydiğimiz kıyafetlerle tenimize ve bedenimize zarar veriyor.

İstanbul Sanayi Odası Ekim 2019'da Şanlıurfa'ya bir gezi düzenledi. O gezide bölgenin ve tarımın sorunları da konuşuldu. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Meclis Üyesi Mahmut Karadağ, Urfa'da pazara sunulan tarım ilaçlarının yarısının sahte ve kaçak olduğunu söyledi. Karadağ'ın, tarım ilaçları bayiliği yaptığı dikkate alınırsa söylediklerinin ciddiyeti çok daha önem kazanır. Benzer birçok örnek var.

Sahte ilaç kullanıldığı nasıl bu kadar rahat söylenebiliyor?

Çünkü, tarım ilaçlarının kullanılmasında tam bir başıboşluk var. Reçeteli satış uygulamasına rağmen herkes istediği tarım ilacını alıp istediği şekilde kullanabiliyor.

Tarım Bakanlığı ıspanak için ruhsatlandırılmış bir ilaç olmadığını söylüyor. Pancar için ruhsat alınmış bir ilaç çok etkili diye ıspanakta da kullanılıyor. Pamuk ilacı domateste, tütün ilacı biberde kullanılmaz. Ama Türkiye'de üretici ruhsatına, ne için alındığına değil, ne kadar etkili olduğuna bakıyor. Bilinçsizce basıyorlar ilacı. Biz de afiyetle yiyoruz. Sonra "kansere ne çok arttı" diyoruz.

En önemlisi, yeterli denetim yok. Denetim yapacak kurumlar bilinçli olarak ortadan kaldırıldı. Turgut Özal döneminde, 1984'te Tarım Bakanlığı "reorganize" edilirken Zirai Mücadele

ve Karantina Genel Müdürlüğü kapatıldı. Marmara Bölgesi'ne hizmet veren İstanbul, Doğu Anadolu'ya hizmet veren Diyarbakır, Karadeniz Bölgesi'ne hizmet veren Samsun Bölge Zirai Mücadele Enstitüleri kapatıldı. Kalan enstitülere yetişmiş eleman alınmadı ve kadük bırakıldı.

Çiftçilerin yüzde 90'ı ilacı, satın aldığı bayilerin önerisi doğrultusunda kullanıyor. Bayilerin çoğu bu alanda eğitimli değil. Daha çok ilaç satmak istiyor. Büyük bir başboşluk var.

Hasat öncesinde yapılan ilaçlamalar son derece önemlidir. İlaçtan sonra belli bir sürenin geçmesi gerekir. Bu zaman geçmeden yapılan hasat ve piyasaya sunulan ürünler büyük risk taşır. Herkesin göz ardı ettiği bir gerçek var, tarımsal ilaç kalıntılarındaki en büyük risk grubu çocuklardır. Geleceğimiz tehlike altında.

Tüketim artıyor, daha çok zehirleniyoruz

Dünya zirai ilaç tüketiminin 2018 verileriyle yaklaşık 3.8 milyon ton ve bunun satış değerinin de yaklaşık 60 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor.

Türkiye'de ise tüketim her yıl artıyor. Tarım Bakanlığı'nın ve Ziraat Mühendisleri Odası'nın verilerine göre, 2009 yılında 37 bin 650 ton seviyesinde olan zirai ilaç tüketimi 2019'a gelindiğinde 59 bin tona ulaştı. Türkiye'de her yıl zirai ilaçlara yaklaşık 2.5 milyar lira ödeniyor.

Ziraat Mühendisleri Odası'nın tespitine göre, gelişmiş ülkelere oranla Türkiye'de zirai ilaç kullanımı daha düşük. Almanya'da hektar başına düşen tarım ilacı etkili maddesi miktarı 4.5 kilo. Belçika'da 11, Danimarka'da 2.2, Fransa'da 4.5, Hollanda'da 18, İspanya'da 2.8, İtalya'da 7.6 ve Yunanistan'da 6 kilo. Türkiye'de ise hektar başına 2 kilo tüketiliyor.

Kanserin tek nedeni zirai ilaçlar değil elbette, ancak, tüketimi arttıkça kanser de artıyor. İlaç tüketimini azaltmak için sözde biyolojik mücadele var. Hatta bakanlık destek bile veriyor. Fakat, biyolojik mücadele uzun ve zahmetli yöntem olarak görülüyor.

Temel yaklaşım şu; gördün mü böceği, bas ilacı öldürsün. Gördün mü zararlı otu, bas ilacı yok olsun. İlacın ürünün üze-

rinde kalması, insan sağlığına, çevreye ve diğer canlılara zarar vermesi kimsenin umurunda değil.

Bu nedenle kullanılan zirai ilaç miktarı artıyor. Resmi olarak kullanılan ilaç kadar kaçak olarak kullanılan ilaçlar da var. Miktarını kimse bilmiyor.

İlaç uygulanırken belli bir süre geçtikten sonra hasat edilmesi gerekiyor. İlaç kutusunda da “bu ilaç kullanıldıktan 10 gün sonra hasat yapılmalı” gibi uyarılar yer alır. Kimse kutunun üzerindeki okumaz, okusa bile dikkate almaz. Kaldı ki ürünü erkenden pazara sunarak yüksek fiyattan satmak isteyen uyanıklar var.

Kiraz, can eriği, çağla badem gibi ürünlerde hasat başlama-dan ve tam olgunlaşmadan pazara getirip yüksek fiyata satan-lar oluyor. Olgunlaşması için ilaç basıyorlar. Kirazı ilk piyasaya sürenler diyelim ki kilosunu 30 liradan satıyor. Aynı kirazı bir hafta sonra satan 20 liraya, iki hafta sonra satan 10 liraya satıyor. Ürün piyasada artınca fiyat 3-5 liraya düşüyor.

O ilk satanlar genellikle meyvenin olgunlaşması için ilaç kul-lanıyor. Bazı ilaçlar yasak olmasına rağmen kullanılıyor.

Aynı zamanda meyveye atılan ilacın bekleme sürelerine uyulmadığı için meyvede kalan ilaç tüketici sağlığına zarar ve-riyor. Bu süreye uyulmadıysa, meyveyi bol su ile de yıkasanız, başka yöntemler de uygulasanız ilaç meyvede kalır. Tüketici için en büyük risklerden birisi budur.

Zirai ilaçlar, koruma önlemleri alınmadan uygulandığında, en büyük zararı uygulayanlara verir. Bahçede, bağda, tarlada önlem almadan zirai ilaç kullanan çiftçiler büyük risk altında. Bazen bahçede, bostanlarda görürsünüz. Çiftçi, sırtında bir ilaç deposu, meyvelere, ürünlere, sebzelere ilaç sıkıyor. Yanın-dan geçemezsiniz kokudan. Genzinizi yakar. Çiftçi tarlanın bir ucundan diğerine, yüzünde bir maske ya da bir koruyucu olma-dan o ilacın etkisi altında.

Akdeniz Meyve Sineği

Tarımsal hasılda Avrupa’da birinci, dünyada yedinci ülke olmakla övünen Türkiye, yıllardır bir sinekle başa çıkamadı.

Akdeniz meyve sineğiyle yeterince mücadele edilemediği için özellikle Rusya'ya yapılan sebze ve meyve ihracatında her dönem ciddi sorunlar yaşanıyor.

Bu ülkeye ihraç edilen meyveler, sebzeler sinek zararlısı veya ilaç kalıntısı nedeniyle geri gönderiliyor. Hem ekonomik olarak hem de imaj olarak büyük zarara uğrayan Türkiye, maliyeti düşük mücadele yöntemlerini uygulamak yerine zirai ilaçla sineği yok etmeye çalışsa da istenen başarıya ulaşamıyor.

Rusya Federal Tarım Ürünleri Denetleme Ajansı'nın (Rosselhoznadzor) verilerine göre, sadece 2018 yılında Türkiye'den Rusya'ya ihraç edilen meyve ve sebzelerde yapılan denetimler sonucunda tam 1495 kez Rusya'nın karantina listesinde olan zararlılar tespit edildi. Bunun büyük bölümünün "Akdeniz meyve sineği" ve domateste görülen "güve" olması dikkat çekiyor.

2018'de ihraç edilen, ancak insan sağlığına zararlı haşere ve ilaç kalıntısı içerdiği için bu ülkeye sokulmayarak Türkiye'ye geri gönderilen meyve ve sebze toplamı 30 bin tonu aştı.

Rosselhoznadzor'dan yapılan açıklamaya göre, en tehlikeli ve zararlı türler sınıfında yer alan Akdeniz meyve sineği, portakal, mandalina, limon, muz, nar, kayısı, elma, erik, kiraz meyvelerine ve domates, patlıcan ve biber gibi sebzelere, ayrıca 100'ün üzerinde farklı bitki türüne zarar veriyor.

Akdeniz meyve sineği sadece ekonomiye değil, ülke imajına da zarar veriyor. Rusya başta olmak üzere birçok ülke Türk ürünlerine yönelik denetimleri daha sıkı yapıyor. Ayrıca Türk ürünlerine karşı güvensizlik artıyor. Bu da ihracatçıların işini zorlaştırıyor. Türkiye ihracat pazarlarını kaybediyor. Bazı durumlarda da sinek zararlısı bahane edilerek Türkiye'den daha ucuza ürün almanın yolları aranıyor.

Tüketiciyse, Rusya'dan geri dönen ürünlerin iç piyasaya sunulmasından endişeli. Rusların kabul etmediği ve yemediği ürünlerin iç piyasaya sunulmasını kaygıyla izleyen tüketici, zararlı ürünlerin iç piyasada tüketime sunulmadan imha edilmesini istiyor.

Ihracatçılara göre, Rusya'dan dönen ürünlerin büyük bölümü dayanıksız olması nedeniyle zaten bozuluyor, çürüyor.

Bu nedenle iç piyasada satılması pek mümkün değil. Ama bazı ürünler de içerde tüketiciye yediriliyor.

Akdeniz meyve sineği, sadece Türkiye'nin değil, birçok ülkenin başına bela olan bir zararlı. Fakat, Amerika, İspanya, Fas, Tunus ve daha birçok ülke bu zararlıyla mücadelede başarılı olduğu için Türkiye kadar sorun yaşamıyor.

Akdeniz meyve sineğiyle mücadelede devletten daha fazla çalışan, çırpınan Adanalı üretici Mehmet Mühür'e göre, mücadele etmek kolay. Fakat, Türkiye'de bu sinekle başa çıkmak için yeterli mücadele verilmiyor. Adana'da kendi bahçesinde Akdeniz meyve sineğiyle biyolojik yöntemlerle mücadele eden ve başarılı olduğu için de örnek gösterilen Mehmet Mühür'e göre zirai ilaçlama, tuzak gibi yöntemlerle mücadele dönemi bitti.

Atom Enerjisi Kurumu'nun raporu neden uygulanmadı?

Akdeniz meyve sineği 2005-2006 yıllarında da çok gündemdedeydi. Narenciyeye büyük zarar veriyordu. Bu nedenle zararlıyı yok etmek için çok yönlü çalışmalar yapıldı.

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu bir rapor hazırladı. Bu raporda mücadele için dünyadaki örnekler de gösterilerek kısır sinek metodunun uygulanması önerildi. Küçük bir yatırım maliyeti olmasına rağmen kısır sinek üretecek tesis kurulmadı ve mücadele başlatılmadı. Bunun yerine çok yoğun zirai ilaç kullanılarak mücadele edilmeye çalışılıyor.

Zirai ilaç firmaları ve onlara onay veren araştırma enstitüleri kısır sinek mücadelesini engellediler. Çünkü bu yöntem uygulanırsa zirai ilaç kullanımı minimum seviyeye inecek. Belki de hiç kullanılmayacak. Zirai ilaç satılmayacak.

"Narenciye Grubu Meyvelerde Karantina Amaçlı Işınlamanın Gıda Kalitesi ve Hijyeni Üzerine Etkisinin Araştırılması" başlığıyla yapılan araştırma projesi "Teknik Rapor" olarak yayınlandı. Atom Enerjisi Kurumu raporunda yapılması gerekenler hakkında özetle şu bilgilere yer verildi:

"Ülkemizde, Akdeniz ve Ege kıyılarında yaygın olan bu zararlı, Akdeniz Bölgesi'nde 7-8 döl (nesil), Ege Bölgesi'nde 3-4

döl vermektedir. Akdeniz meyve sineğinin asıl zararını meyvede beslenen larvalar yapmaktadır. Zararlıya karşı uygulanan yoğun ilaçlamalar hem ürünün maliyetini arttırmaktadır, hem de insan ve çevre sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Türkiye'deki mevcut uygulamada Akdeniz meyve sineğine karşı birçok defa pestisit uygulaması yapılmadığı takdirde yüzde 90-100 oranında salgınlar meydana gelmektedir. Kısır Böcek Salım Tekniği (SIT) ise tarım ilaçlarının çevreye verdiği zararları ortadan kaldıran pestisit kullanımını büyük oranda azaltan, organik ürün üretimini sağlayan, ihracatta kalıntı sorunuyla ürün iadelerini önleyen, ekonomik ve çevre dostu olarak kullanılan etkili bir mücadele yöntemidir. Uygun radyasyon dozunda kısırlaştırılmış erkeklerin doğadaki normal üreme kapasitesindeki dişilerle çiftleşmesi sonucu oluşturulan bir doğum kontrol metodudur. Kısır böcek salım tekniğinin çalışılmasında dikkat edilecek en önemli konu, yöntemin uygulanacağı zararlının erginlerinin doğada diğer canlılara ve gıdalara zarar vermemesidir.

Akdeniz meyve sineğinin SIT ile eradikasyonu 1977 yılında Meksika'da başlayarak Guatemala, Şili, Arjantin, Peru, Kalifornia-ABD, Florida-ABD, Portekiz, Ürdün, Güney Afrika, İsrail ve Avustralya'da başarıyla uygulanmıştır.

Kısır böcek üretim tesislerinin dünyadaki dağılımı: % 60 Amerika, % 14 Afrika, % 11 Asya, % 9 Avrupa ve % 6 Avustralya'dadır.

Yeni tesisler 2006'da uygulamalarına başlamışlardır. Brezilya'da (Bahia, Juazeiro) Akdeniz meyve sineği kitle üretim fabrikası Eylül 2006'dan beri faaliyettedir, işletmenin kuruluşunu Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) Teknik Yardım Programı'nda yürütülen proje finanse etmiştir. Arjantin'in Patagonia Bölgesi de SIT uygulaması sonucunda meyve sineğinden arı bölge olarak resmi onay almıştır. SIT ile elde edilen bu başarı Patagonia'ya ürettikleri taze meyve ve sebzeleri ABD'ye hiçbir karantina uygulaması gerektirmeden ihracat etme ayrıcalığı sağlamıştır.

Türkiye'ye coğrafi bakımdan yakın olarak, 2006 ve 2007 yılında iki önemli Akdeniz meyve sineği kısır böcek üretim fabrikası kurulmuştur. Bunlardan biri İsrail'de Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) teknik yardım projesi ve özel sektör ortaklığı ile kurulan ve özel sektör tarafından işletilen BIOFLY'dir. Diğer tesis ise Valensiya'da (İspanya) bulunan dünyanın ikinci en büyük kısır böcek kitle üretim fabrikasıdır ve 16 Mayıs 2007'de faaliyete geçmiştir.

Akdeniz meyve sineğine karşı uzun yıllardan beri uygulanmakta olan yoğun ilaç kullanımını kısmen veya tamamıyla ortadan kaldıracabilecek ışınlama teknolojisinin kullanıldığı Kısır Böcek Salım Tekniği (SIT), Entegre Zararlı Mücadelesinde (IPM) önemli bir uygulama olarak yerini alabilir ve bu tekniğin ülkemizde uygulanmaya başlanması tavsiye edilir.

Işınlama teknolojisinin taze meyve ve sebzelerde hasat sonrası karantina amaçlı uygulamaya konulmasıyla ihracatta Akdeniz meyve sineğinden kaynaklanan iadelerin engellenmesi sağlanabilir, ihracatçı için zorlu pazarlarda rekabet ortamında üstünlük sağlayabilir. Ayrıca kısır sinek üretim fabrikası ve limanlara kurulacak ışınlama tesislerinde istihdam yaratılarak katma değer sağlanması mümkün olabilir."

Atom Enerjisi Kurumu'nun raporunda önerdiği kısır sinek üretim tesisinin düşük maliyetle ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı hibe kredisiyle yapılması mümkündü. Ancak, raporun yazılmasından bu yana on yıl geçmesine rağmen bu tesis kurulmadı.

Zirai ilaç kullanımını sıfırlayacak böyle bir tesisi kim engelledi? Eğer bu tesis kurulsaydı, on yıldan bu yana zirai ilaç kullanılmayacaktı. Birileri ciddi zarara uğrayacaktı. Tesisin yapılmasını engelleyerek ülkeyi zarara uğratanlar kimlerdir?

Raporda da yer verildiği gibi, Akdeniz meyve sineği ile mücadele için kısır sinek metoduyla üretilen erkek kısır sinekler doğaya bırakılıyor. O sinekler dişilerle çiftleşiyor. Dişi sinek meyveye yumurta bırakıyor, fakat kısır olduğu için larva üretemiyor. Bu yöntem, 1970'li yıllardan itibaren Meksika, Şili, Arjantin, Peru,

Portekiz, Ürdün, Güney Afrika, İsrail, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya ve Florida bölgeleri başarıyla uygulandı. İsrail bu tekniği uyguluyor. Bu ülkelerin hepsinde zirai ilaç kullanımı büyük oranda azaldı.

Sadece, Atom Enerjisi Kurumu'nun önerdiği kısır sinek tesisinin yapılması engellenmedi, biyolojik mücadele de engelleniyor. Birileri zirai ilaç satmak için diğer mücadele tekniklerini devre dışı bırakıyor.

Adana'da 2018 yılında sert çekirdekli meyveler bahçeden toplanamayacak kadar büyük zarar gördü. Çiftçilik yapan Mehmet Mühür, Tarım Bakanlığı yetkililerini de harekete geçirerek Adana'da Akdeniz meyve sineğiyle başarılı bir mücadele başlattı. Ancak, kış aylarında yapılması gereken iki ilaçlama Tarım İl Müdürlüğü tarafından yapılmayınca sinek yeniden ortaya çıktı.

Akdeniz meyve sineğinin sanılanın aksine zirai bir zararlı olmadığını hatırlatan Mehmet Mühür'ün tespitleri şöyle: "Bu zararlının asıl çıkış yeri hayvan atıklarının ve çöplerin kontrolsüz olarak bırakıldığı alanlardır. Meyveye döl bırakmaya gidiyor. Mücadele için hayvan gübrelerinin atıldığı alanlar, drenaj kanalları gibi yerler düzenli olarak ilaçlanmalı ve sineğin çoğalması önlenmeli. Ayrıca, Akdeniz Bölgesi'nde hayvancılık teşvikleri verilirken biyogaz tesisi kurulması zorunlu olmalı. Hayvan gübreleri biyogazla değerlendirilmeli. Çevreye rastgele bırakılmamalı. Geçen sene Adana'da sert çekirdekli meyveler hiç toplanamadı. Biz 30 bin lira ile sıfırladık.

Hayvan pisliklerinin olduğu yerleri, drenaj kanallarını ilaçlatarak sıfırladık. Kışın iki defa daha ilaçlanması gerekiyordu. Tarım İl Müdürlüğü inat etti, bu ilaçlamayı yapmadı ve tekrar ortaya çıktı."

Akdeniz meyve sineği ile mücadelede basit yöntemler de var. Vurgun yemiş, yere düşmüş meyvelerin toplanarak bir siyah poşete konulması ve 3 gün güneş altında bekletilmesi gerekiyor. Böylece larvalar ölüyor.

Adana Çukurova'da dönüm başına bir yılda kullanılan zirai ilaç bedeli 1500 lirayı buluyor. Sinekle mücadele için basıyorlar ilacı. Bu kez gıda güvenliği ve insan sağlığı tehlikeye giriyor. İhracatta

kalıntı çıkıyor. Biyolojik mücadele yapanların maliyeti 233 lira.

Sinekle mücadele denilince herkesin aklına yıllarca uygulanan kısmi dal ilaçlaması geliyor. Bu yanlış. Eskiden uygulan-
dığında başarılı oluyordu. Fakat artık başarılı olma şansı yok.
Çünkü, eskiden ağaçların altı sürülüyordu. Salma sulama yapı-
lıyordu. Larva pupaya dönüşmeden suda boğularak ölüyordu.
Sürüldüğü için toprağın altına derine iniyordu. Ergin olmadan
ölüyordu. Kalanlar da kısmi dal ilaçlamasıyla önleniyordu. Bu-
gün bahçeler damla sulamayla sulanıyor. Sürülmüyor. Bu ne-
denle kısmi dal ilaçlamanın bir yararı yok.

Yararı olmasa da ilaç kullanımı çok yaygın. Güya zirai ilaç
reçeteyle satılıyor. Güya, ziraat mühendislerinin yazdığı ilaçlar
kullanılacaktı. Fakat, kaçak ilaçlar cirit atıyor. Avrupa’da yasak-
lanmış ilaçlar Türkiye’de kullanılıyor.

Tohumu, ilacı satan da, tedavi eden de aynı

Dünyanın dev tohum firmaları aynı zamanda tarım ilacı da
üretiyor. Aynı zamanda insan sağlığı için kullanılan ilaçların da
üreticisi. Yani yaygın deyimle zehirleyen de, tedavi eden de aynı
firma veya firmalar.

Türkiye’deki yasalara bakıyorsanız Avrupa Birliği’nden far-
kı yok. Oradaki yasalar neredeyse bire bir tercüme edilerek Tür-
kiye Büyük Millet Meclisi’nden geçirildi. Fakat uygulayan kafa
farklı olunca ve “bir şey olmaz” mantığıyla yaklaşılinca, zehir-
lenmeler, ölümler kaçınılmaz oluyor.

Tarım Bakanlığı ıspanakta zararlı otlarla mücadele için zirai
ilaç kullanılmaz diyor. Çiftçilerle konuşuyoruz, haftada bir ilaç
attıklarını söylüyorlar.

Bakanlık uyarıyor; pamuk ekilen yerlere ıspanak ekmeyin.
Pamukta kullanılan ilaçlar ve böcek zehirleyicileri ıspanağa da
geçer. Fakat kimse dinlemiyor. Bakanlık da yaptığı uyarının
peşine düşmüyor. Gidip tarlaya bakmıyor ve ekim yapılmış mı
yapılmamış mı? Yapılmışsa nasıl bir yaptırım uygulanacak o da
belli değil. Bu nedenle böcek öldüren zehirli ilaçlar, insanları da
öldürüyor. Hemen olmasa da yavaş yavaş.

Şekilsiz meyveler ve sebzeler hormonlu mu?

Halk dilinde “hormon” olarak bilinen “Bitki Gelişim Düzenleyicileri” tarımda yaygın olarak kullanılıyor. Bu konuda zaman zaman polemikler de yaşanıyor. Pazarda, manavda iri ve şekilsiz meyve ve sebzeyi gören tüketici “hormonlu” diye almıyor. Uzmanlar, “gördüğünüz iri ve şekilsiz her meyve ve sebze hormonlu değil,” diye uyarıyor.

Ziraat Mühendisleri Odası, hormonlar konusunda yapılan polemiklere kapsamlı bir çalışmayla açıklık getirdi. O çalışmayı özetleyecek olursak:

Bitki hormonları, diğer adıyla bitki gelişim düzenleyicileri, bitkilerde çiçeklenme, olgunlaşma, kök gelişmesi, yaprak, sap ve diğer organların bükülmesi ve ölümü, sap uzamasının engellenmesi veya ilerletilmesi, meyvelerin renk alması, yapraklanma veya yaprak dökümünün engellenmesi gibi birçok fizyolojik olayı etkileyen ve bizzat bitkiler tarafından üretilen kimyasallardır. Sağladıkları avantajlar nedeniyle ekonomik olarak gelişmiş ülkeler tarafından da tarımda kullanılıyor.

Bitki gelişim düzenleyicileri denince genellikle akla oksinler, giberellinler, sitokininler, etilen ve engelleyiciler gelir. Beş grupta toplanan bitki gelişim düzenleyicileri bitkiler içerisinde çeşitli tepkilere neden olurlar.

Oksinler: Işığa yönelim ile karanlık yanın daha hızlı gelişmesini sağlarlar. Kök gelişmesini ilerletirler. Yan tomurcukların daha yavaş gelişmesini sağlarlar. Çiçek oluşumunu, meyve tutmasını ve gelişmesini ilerletirler. Oksinler çeliklerin daldırılarak köklendirilmesinde kullanılan birçok bileşiğin etkili maddesidir.

Giberellinler: Hücre bölünmesi ve uzamasını, tohumda uyku halinin kırılmasını ve hızlı çimlenmeyi teşvik ederler. Yaygın kullanımı olan bir Giberellik Asit (GA3), mandarin ve klemantinde meyve tutumunu, çekirdeksiz üzümde meyve iriliğini artırmada kullanılmaktadır.

Sitokininler: Diğer hormonların aksine, hem bitkilerde, hem de hayvanlarda bulunur. Hücre bölünmesini teşvik eder ve doku kültüründen bitki geliştirmek için kullanılan steril ortamlarda

yer alır. Eğer bir bitki gelişim düzenleyicileri karışımı ortamında sitokinin daha çok ve oksin daha az ise doku kültürü daha çok sürgün oluşturur. Aksi durumda daha çok kök gelişmesi olur.

Etilen: Kendi başına ayrı bir grup oluşturur ve gaz formundadır. Olgunlaşmayı ilerletir, yaprak dökümüne neden olur. Bitki stres durumunda etilen oluşturmayı artırır ve bitkide en çok etilen bitki ömrünün son aşamasında bulunur. Sonbaharda yaprak dokularında saptanan etilen artışı, yaprak dökümünün de bir nedenidir. Etilen keza meyve olgunlaştırmada (örneğin yeşil muzları, erken ve homojen bir hasat için domatesleri olgunlaştırmada) kullanılır.

Engelleyiciler (büyümeyi durduranlar ve büyümeyi geriletkenler)

Absisik asit (ABA) genel bir bitki gelişim engelleyicisidir. Uyku halini (dormansi) teşvik eder ve tohumun çimlenmesini engeller. Yaprak, çiçek ve meyve dökülmesini geciktirir ve stomaların kapanmasına neden olur. Yüksek konsantrasyonda bu özelliği ile ABA kurak dönemlerde hücreleri korur. CCC uygulaması ile buğdaylarda sap uzaması geriletılarak (kısa sap sağlanarak) yatmaya karşı dayanıklılık artırılır. MH (Maleik hidrazid) uygulamaları ile patates ve soğanda sürgün verme engellenir.

Dünyada bitki gelişim düzenleyiciler; ruhsat ve denetim, ayrıca çevre ve sağlık açısından, pestisitler (tarım ilaçları) içerisinde bir alt grup olarak işlem görmektedir.

Türkiye’de bitki gelişim düzenleyicilerin ithal, üretim ve satışları 1988 yılından itibaren pestisitlerde olduğu gibi ruhsata tabidir.

Hormon uygulamalarında, diğer kimyasallarda olduğu gibi kurallara uyulmadığında ve çok sıklıkla kullanıldığında hem üreticilerde hem de tüketicilerde sağlık anlamında bir risk, tehlike ve zarara uğrama söz konusu olabilir.

Pazarda ve markette zaman zaman anormal şekilli ya da çok iri meyve ve sebzelere rastlanabilir. Bu tür anormallikler yoğun hormonlardan kaynaklandığı gibi, bazen bitkilerin çeşit özelli-

ğinden, bazen de bazı zararlı türlerin beslenme zararından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir kimyasal analiz yaptırılmadan üreticilerin yoğun hormon kullandıkları yönünde suçlanması doğru bir yaklaşım değildir.

Son yıllarda sebze ve meyve üretiminde verim açısından önemli aşamalar kaydedilmiştir. Islah çalışmalarıyla verimleri yüksek, iri yapılı, piyasaya uygun, hastalık ve zararlılara dayanıklı sebze ve meyveler üretilmektedir.

Tüketicilerin, çevrecilerin, sivil toplum örgütlerinin ve basının; tarım ilacı ve hormon gibi sentetik girdilerin azaltılmasını ve bilinçli kullanılmasını istemeleri makûl karşılanabilir. Ancak konunun uzmanı olmayan kişilerin herhangi bir kalıntı analizi yaptırılmadan medyada açıklama yapıp tüm üreticileri zan altında bırakarak maddi açıdan zor duruma düşürmeleri de doğru değildir.

Ülkemizde bu tür sentetik girdilerin azaltılması ve doğru kullanılması yönünde önemli gelişmeler kaydedilmektedir. Günümüzde birçok gelişmiş ülkede bitkileri tozlaştırma amacıyla hormon yerine Bombus arıları kullanılmaktadır.

Bitki gelişim düzenleyicileri amaca göre belirlenen ve önerilen şekilde uygulanmalıdır. Uygulama zamanının tam olarak tespiti çok önemlidir. Uygulama dozu konusunda yeterli duyarlılık gösterilmeli, etiket bilgilerine dikkat edilmelidir. Yetiştiriciler bitki gelişim düzenleyicileri kullanmadan önce mutlaka konunun uzmanlarına danışmalıdır.

Tarımda hormon ve ilaç kullanımı yaygındır. Ne kadar bilinçli kullanıldığı ise tartışmalıdır. Birçok denetime, analize rağmen ihraç ürünlerinde bile ilaç kalıntısı görüldüğüne göre, denetimlerin daha sık ve etkin yapılması şarttır.

Sağlıklı ve güvenilir gıda üretimi ve tüketimi için tohumdan sofraya kadar olan süreçte bilinçli ve vicdanlı üretici, tüccar, sanayici, ihracatçı ve tüketici olmadan gıda terörünü önlemek mümkün değil. Bu nedenle herkes sorumluluk üstlenmeli.

Türkiye su zengini değil, suyu zengin gibi harcıyor

Toplam ekilebilir tarım arazisi 23.2 milyon hektar olan Türkiye'nin sulanabilir 8.5 milyon hektar tarım arazisi var. Bu arazinin 6.5 milyon hektarı sulanıyor. 2023 yılına kadar hedeflenen 2 milyon hektarlık alanın daha sulamaya açılmasıyla sulanabilir arazilerin tamamı sulanacak.

Türkiye'nin, 98 milyar metreküp yerüstü, 14 milyar metreküp yeraltı olmak üzere toplam 112 milyar metreküp kullanılabilir su kaynağı var. Kişi başına düşen yıllık su miktarı 1400 metreküp.

Su varlığı kriterlerine göre; yılda kişi başına kullanılabilir su miktarı 1000 metreküpten daha az olan ülkeler su fakiri, 1000 metreküp ile 2 bin metreküp arasında olan ülkeler "su azlığı" çeken, 2 bin metreküpün üzerinde olan ülkeler ise su zengini ülke kabul ediliyor.

Bu kriterler dikkate alındığında Türkiye su fakiri olma yolunda ilerliyor. Nüfus artışına bağlı olarak 2030 yılından itibaren su fakiri olma tehlikesi yüksek.

Dünya ortalamasına yakın seviyelerde Türkiye'de de suyun yüzde 73'ü tarımda, yüzde 16'sı konut ve yaşam alanlarında, yüzde 11'i sanayide kullanılıyor.

Tarımsal sulamanın yüzde 75'i salma sulama, yaygın deyi miyle vahşi sulamayla yapılıyor. Son yıllarda verilen desteklere ve gösterilen çabalara rağmen, damla sulama oranı yüzde 5, yağmurlama sulama oranı ise yüzde 20 seviyesinde. Dolayısıyla suyun verimli kullanıldığı söylenemez. Mevcut sulama kanallarının yüzde 87'si vahşi sulamaya uygun kanallardan oluşuyor. Borulu basınçlı sisteme uygun kanalların oranı yüzde 13.

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında yapılan Atatürk Barajı'ndan Harran Ovası'na su verildiğinde tuzlanma sorunu büyük boyutlarda yaşandı. Sonraki yıllarda çiftçilere yönelik eğitim çalışmalarıyla aşırı sulama azalsa da bugün sorun devam ediyor.

Tarımsal sulamada amaç, toprağı değil, bitkiyi sulamak olmalı. Bu nedenle damla sulama en verimli, en tasarruflu sulama biçimidir. Bitkinin ihtiyacı olan su, bitkinin köküne akıtılır.

Su ve gıda güvenliği

Suyun tarım için önemi, gıda güvencesinin temel kaynaklarından birisi olmasıdır. Gıdanın üçte ikisi sulu tarım alanlarından üretiliyor. Bu nedenle gıda güvenliği için su güvenliği şart. Sulama ile ürün verimini 3-6 kat artırmak mümkün.

Sadece bitkisel üretim için değil, hayvansal ürünler ve gıdalar için de suyun büyük önemi var. Hayvanları beslemek için en önemli girdi yem. Yem bitkileri üretimi için su en önemli girdidir.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında 2006'dan başlanarak suyun verimli kullanılması ve su tasarrufu için modern basınçlı sulama sistemlerine yönelik projelere devlet yüzde 50 hibe desteği sağladı. Bu kapsamda 2018 sonu itibariyle, 26 bin 712 projeye yaklaşık 534 milyon lira hibe desteği verildi. Aynı dönemde 288 bin 528 projeye de Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri, 3 milyar 457 milyon lira düşük faizli kredi sağladı.

Bu kadar hibe ve kredi desteğine rağmen modern basınçlı sulama sistemleri olarak bilinen damla sulama ve yağmur sulamada yeterli seviyelere ulaşılmaması kaynakların da verimli kullanılmadığını gösteriyor.

İklim değişikliğinin etkileri

İklim değişikliği tarımsal üretimi olumsuz etkilemesinin yanı sıra su kaynaklarını da olumsuz etkiliyor. Kuraklık dönemlerinin artması ve yağış rejiminin değişmesinin su kaynaklarının tükenmesine neden olacağı tahmin ediliyor.

İstanbul Teknik Üniversitesi Meteoroloji Mühendisliği Bölümü'nden Prof. Dr. Mikdat Kadioğlu, Prof. Dr. Yurdanur Ünal, Meteoroloji Mühendisi Aslı İlhan, Yüksek Meteoroloji Mühendisi Cemre Yürük tarafından hazırlanan "Türkiye'de İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik" raporunda su sorununa özel yer veriliyor.

Rapora göre, Türkiye'nin tahıl ambarı olan Konya Ovası, zaten küresel iklim değişikliği ve yeraltı sularının çekilmesi nede-

niyle bugün bile alarm veriyor. Konya Ovası'nın altında halen var olan yeraltı suyu git gide azalıyor. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, küresel iklim değişikliği projeksiyonlarında 2015-2039, 2040-2069 ve 2070-2099 yıllarını kapsayan, küresel iklim değişikliğine bağlı hava sıcaklığı artışı ve yağış noksanlığı tahminlerine göre Konya'da metrekaareye düşen yağış miktarının 320 milimetrelerden 250 milimetre seviyelerine düşeceği tahmin ediliyor.

Seyhan Havzası'nda da 2070'li yıllarda aylık ortalama sıcaklıkların 3°C artacağı; yıllık yağışın yüzde 25 azalacağı, yüzey suyu kaynakları, kar depolaması ve yeraltı suyu potansiyelinde yüzde 30'a varan düşüşler gerçekleşeceği ifade ediliyor.

Gelecekte suyun verimli kullanılması bugünden çok daha önemli olacak. Yağışlar azalacağı için su kaynaklarına ihtiyaç artacak. Tarımsal su talebinin 2030'a kadar yüzde 30 artması bekleniyor. Bu nedenle suyun tasarruflu kullanılması çok önemli.

En fazla su tüketen şekerpancarı, pirinç gibi ürünlerde damla sulama sistemleriyle ciddi su tasarrufu sağlanabilir. Akıllı ve modern sulama teknikleriyle aynı miktarda suyla iki kat daha fazla alan sulanabilir.

Meyvecilikte başlayan yüzey altı veya toprak altı olarak adlandırılan damla sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması su tasarrufu ve ürün verimliliğini artıracaktır.

Elbette ki, en önemlisi su kaynaklarına göre tarımsal ürün deseninin belirlenmesi ve üretim planlamasının buna uygun yapılmasıdır.

Tarımsal desteklemede verimlilik ve kalite konusunda önemli kriterlerden birisi su olmalı. Suyu verimli kullanan, tasarruflu kullanan çiftçiye ilave destek sağlanabilir. Uygun havzada uygun ürünle üretim yaparak su tasarrufu yapan çiftçiye teşvik edici destekler sağlanabilir.

Tarımsal ürünlerin su ayak izi çıkarılmalı. Gıda üretmek için doğrudan ve dolaylı olarak ne kadar suyun gerekli olduğu hesaplanarak buna göre üretime karar verilmeli. İhracat yaparken bile ürünlerin üretimden ihracata kadar kullanılan su miktarı dikkate alınmalı.

Türkiye’de İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik Raporu verilerine göre, 1 kilo sığır eti üretimi için 15 bin ile 70 bin litre arasında su gerekiyor. 1 kilo kahve için 21 bin litre, 1 kilo çikolata için 17 bin 196 litre, 1 kilo pamuk için 11 bin litre, 1 kilo tereyağı için 5 bin 553 litre, 1 dilim pizza için 1239 litre, 1 kilo domates için 214 litre, 1 yumurta için 196 litre, 1 kilo zeytin için 3 bin 25 litre su tüketiliyor.

Tarım arazileri daralırken, nüfus artıyor. Nüfusu beslemek için tarımsal üretimin ve buna bağlı olarak gıda üretiminin artırılması şart. Bunun için toprak ve su başta olmak üzere doğal kaynakların en verimli şekilde değerlendirilmesi gerekiyor.

Aynı alanda daha çok verim almak için tohum, fide, fidan konusunda araştırma-geliştirme çalışmaları çerçevesinde ıslah çalışmalarının yapılması, biyoçeşitliliğin korunması, teknoloji den yararlanarak, doğru ve bilinçli girdi kullanımı, doğru yöntemle sulama ve suyun verimli kullanılması çok önemli.

Türkiye su zengini değil, fakat suyu zenginmiş gibi kullanıyor. Su tasarrufu denilince dış fırçalarken musluğu açık bırakmamak, bulaşığı elde değil, makinede yıkamak gibi önlemler gündeme getiriliyor. Elbette bunlar önemli, her damla suyun önemi çok büyük. En önemlisi tarımsal sulamada yapılacak tasarruftur. Çünkü suyun yüzde 73’ü sulamada kullanılıyor. Gıda ve yem güvenliği, kırsal kalkınmanın sağlanması, toprağın korunması, sürdürülebilir çevre yönetimi için öncelikle iyi bir su yönetimine ihtiyaç var.

TOHUM

İnsan mı tohumu evcilleştirdi, tohum mu insanı evcilleştirdi? En çok sorulan sorulardan birisi bu. Son yıllarda insanlık tarihine ilişkin pek çok kitap yayınlandı. Bu kitaplarda atalarımızın avcı toplayıcılıktan tarıma geçişleriyle ilgili farklı görüşler var. Tarım devrimini mucize olarak adlandıranlar olduğu gibi, *Sapiens*'in yazarı Yuval Noah Harari gibi tarım devrimini tarihin en büyük aldatmacası olarak görenler de var.

Bir başka tartışmaysa, evcilleştirilen en eski bitki olarak bilinen buğday üzerine yaşıyor. Atalarımız olan ilk insanlar mı buğdayı evcilleştirdi, yoksa buğday mı insanı evcilleştirip yerleşik hayata geçirdi?

Harari'ye göre, Göbeklitepe buluntuları bu soruya yanıt buldu. Harari şunları yazıyor: "Genetikçiler yıllar boyunca evcilleştirilmiş buğdayın kökenini aramaktaydı. Yakın zamandaki keşifler en azından evcilleştirilmiş bir türün (küçük kıvılcık buğday) Göbeklitepe'ye 30 kilometre mesafedeki Karacadağ Tepeleri'nde ortaya çıktığını gösteriyor.

Bunun bir tesadüf olması mümkün değil. Muhtemelen Göbeklitepe'deki mabet, bir şekilde insanın buğdayı ve buğdayın da insanı evcilleştirmesinin ilk adımlarıyla ilintiliydi. Yapıları inşa eden ve kullanan insanların doyurmak için çok büyük miktarlarda gıdaya ihtiyaç vardı. İnşaata desteklemek ve tapınağı yönetebilmek için avcı toplayıcılar yabancı buğday toplamaktan yoğun buğday tarımına geçmiş bile olabilirler."

Tarımın temeli olarak kabul edilen tohum, binlerce yıl sonra yani bugün de insanları doyurmak, gıda güvenliği ve güvencesini sağlamak için hayati öneme sahip.

Tohum, aynı zamanda bir ülkenin bağımsızlığı için vazgeçilmez öneme sahip. Günümüzde ülkeler arasında yaşanan ticaret

savaşlarında gıdaya yönelik yaptırımlar dikkate alındığında tohumun ve gıdanın önemi daha da çok anlaşılabacaktır.

Yaygın deyimi ile tohumu kontrol eden gıdayı, gıdayı kontrol eden ülkeleri kontrol eder.

Dünya tohum ticaretinin 2018 verileri ile yaklaşık 60 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. Dünya tohum satışının yüzde 60'ını dört firma kontrol ediyor. Son yıllarda tohum firmaları arasında birleşmeler, satın almalar yoğunlaştı.

Dünya kimya devi olarak bilinen ve aynı zamanda tohum ve zirai ilaç alanında faaliyet gösteren Bayer, dünyanın en büyük tohumculuk şirketi Monsanto'yu 2016 yılında 66 milyar dolara satın aldı.

Bayer, Avrupa Birliği'nde tröst oluşturmaktan ceza almamak için tohum bölümünü 2018'de 7 milyar dolara BASF'a sattı. Dow ve DuPont, Pioneer ile 2015 yılında birleşti, Corteva oldu. Çin devi Chemchina 2016 yılında bir başka tohum devi Syngenta'yu 43 milyar dolara satın aldı.

Ülkeler bazında tohum üretimi

Ülkeler bazında tohum üretimine bakıldığında Amerika ve Çin açık ara önde. 2018 verilerine göre, Amerika Birleşik Devletleri 12 milyar dolarlık üretimle ilk sırada yer alıyor. Çin ikinci sırada ve üretimi 10 milyar dolar. Üçüncü sıradaki Fransa'nın 2.8 milyar dolarlık tohum üretimi var. Son yıllarda önemli bir atakla Brezilya 4. sıraya yükseldi ve yıllık tohum üretimi 2.1 milyar dolara ulaştı. Kanada 2 milyar dolarlık üretimi ve Türkiye de 1.5 milyar dolarlık üretim hacmi ile 11. sırada yer alıyor.

Birçok ürünün gen kaynağı olan Türkiye'nin potansiyeli çok yüksek olmasına rağmen bunu yeterince değerlendirdiği söylenemez. Toplamda 11 bin 707 bitki çeşidine sahip olan Türkiye, biyoçeşitlilik bakımından oldukça zengin. Bu bitkilerden 3 bin 650'si sadece Türkiye'de yetişen endemik bitki. Bu sayı Avrupa Birliği'nin toplam endemik bitki sayısından daha fazla.

Türkiye'de yılda yaklaşık 3 milyon ton tohumluk, toprakla buluşuyor. Bunun 1 milyon 60 bin tonu sertifikalı tohum.

Dış ticaret verilerine bakıldığında tohumluk ithalatı 2018’de miktar olarak 40 bin ton civarında ve bunun için ödenen döviz yaklaşık 179 milyon dolar. Tohum ihracatı ise 2018 yılında miktar olarak yaklaşık 103 bin ton. İhracat geliri de 151 milyon dolar.

Tohumla birlikte fide, fidan ve süs bitkileri hesaba katılınca ihracat 260 milyon dolar, ithalat 240 milyon dolar.

İsrail’den yapılan tohum ithalatının tamamı 12 milyon dolar seviyesinde.

Köylüye tohum ticareti yasak

Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk tarımın her alanına olduğu gibi tohumculuğa da büyük önem vermiş ve ilk tohum ıslah istasyonları 1925’te Eskişehir’den başlamak üzere Adapazarı, İstanbul ve diğer bölgelerde kurulmuştur.

Tohumculuk sektörünün dışa açılması ise 1980 darbesinden sonra, Turgut Özal’ın başbakanlığı döneminde 1984’te gerçekleşir. Tarımı ekonominin sırtında yük olarak gören, birçok tarımsal kurumu kapatan Turgut Özal döneminde 1984’te tohum ithalatı serbest bırakıldı. Bir yıl sonra da özel sektör ve yabancı tohum şirketlerinin yararlanacağı Tohumculuk Teşvik Kararnamesi yayınlandı.

AKP iktidarı döneminde, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 31 Ekim 2006’da kabul edilen 5553 Sayılı Tohumculuk Yasası, 8 Kasım 2006 tarihli *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Çok tartışılan yasayla tohum üretimi ve ticareti büyük oranda yabancı ve yerli şirketlere bırakıldı. Tohum ticareti için tescil, patent zorunluluğu getirildi.

Yasayla çiftçinin, köylünün tohum satması yasaklandı. Kendi ihtiyacı için tohumluk ayırma istisnası olan çiftçi, tescil, patent alamadığı için satış yapması yasaklanmış oldu.

Tohum üretimi kayıt altına alınırken, üretim izni ve ticareti bakanlık şartına bağlandı. Küçük üreticinin tohumunu tescil ettirmesi, üretmesi ve ticaretini yapması olanaksız hale geldi. Kanun, üreticiyi şirketlerin ürettiği, patentini aldığı ve tescil ettirdiği

tohumlara mahkûm ederken binlerce yıllık yerel tohumları ve birikimi yok saydı. Biyoçeşitliliği ile övünen Türkiye, büyük bölümü çok uluslu şirketler tarafından üretilen tohumları ekmeye zorlandı.

Yasa çıkmadan önce 2005 yılında sertifikalı tohum kullanım desteği başlatıldı. Yani sertifikalı, şirket tohumu kullananlara devlet destek sağlıyor. Sertifikalı tohum kullanımının artması sağlanıyor. Üç yıl sonra 2008'den itibaren sertifikalı tohum üretimine de destek sağlanmaya başlanıyor, sertifikalı tohum üreten de kullanan da destekleniyor.

Tohum takası

Tohum ticareti köylüler için artık yasaktı. Fakat, takas edilmesi yasak değildi. Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de tohum takas şenlikleri başladı. İlk takas, İzmir'in Torbalı İlçesi Karaot köyünde 2009'da yapıldı. Atılan bir tohum filizlendi, boy verdi ve ülkeye yayıldı. Karaot köyünde 2009'da başlayan tohum takası İzmir Seferihisar'da, Aydın Yenipazar'da, Çanakkale Bayramiç'te, İzmir Bornova'da, İstanbul'da ve sonra ülkenin her yerinde yapılmaya başlandı. Üreticiler tohumlarını getirip takas ediyordu.

Torbalı'nın Karaot köyünde Feray Karapınar ve arkadaşları bu oyunu bozmak için öncelikle bir dernek kurdu. Karaot Tohum Derneği, dağ köylerini tek tek gezerek dedelerden kalma tohumları topladı. Toplanan tohumlar dikilerek yeşertildi. Amaç yerel tohumların yok olmasını önlemektir.

Bu çalışmaları sürdürürken Yunanistan, Amerika, Avrupa ve daha birçok ülkede tohum takası yapıldığını öğrenen Feray Karapınar ve arkadaşları Türkiye'de de tohum takasını başlatmaya karar verdi. Amatör bir ruhla yapılması ve derneğin ekonomik gücünün olmaması nedeniyle önemli eksikliklerine rağmen köylüler Karaot köyündeki tohum takasına büyük ilgi gösterdi. Yüzlerce köylü elindeki tohumu getirerek takas etti. Tohum takası dalga dalga köylere yayıldı.

Karaot Derneği ile birlikte Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Tayfun Özkaya'nın, Kars'ta üreticilik

yapan İlhan Koçulu'nun bireysel, Slow Food Hareketi ve Ekolojik Üreticiler Derneği'nin kurumsal çabalarıyla tohum takası ülke genelinde de yayılmaya başladı.

Belediyeler devreye girdi. İzmir'de Seferihisar, Bornova, Torbalı, Aydın'da Yeni Pazar, Çanakkale'de Bayramiç, İstanbul'da Şile ve diğer bazı belediyelerin girişimiyle tohum takası bir şenliğe dönüştü.

Tohum takas şenlikleri, müzik, yerel yemekler, yerel tatlar, ekolojik ürünler, sivil toplum örgütlerinin katılımıyla yeni bir boyut kazandı. Medyanın ilgisi arttı ve ülke genelinde ses getirmeye başladı.

Seferihisar Belediyesi bir adım daha ileriye giderek Can Yücel Tohum Merkezi'ni kurup işi kurumsallaştırdı. Bu merkezde tohumlar dikiliyor ve çoğaltılarak dağıtılıyor.

Feray Karapınar ile konuşurken şunları söylemişti: "Biz bu yola çıkarken amacımız Tohum Yasası'na karşı kendi tohumlarımızı korumak ve yaygınlaştırmaktı. İşin içine şenlik girince sanki bu amaçtan biraz uzaklaşıyor. Tohum takasında köylülerin, gerçekten tohumları ekenlerin, çoğaltanların daha fazla yer alması gerekir. Tohum saklamak için değil, ekmek için takas edilmeli. Ayrıca bu işte kadınların rolü çok büyük. Kadınlar olmasaydı tohumlar beş bin yıl öncesinden bugüne ulaşamazdı."

Tohum Özgürlüğü Deklarasyonu

Aynı günlerde, Hindistan'da ve dünyada tohumculuk konusundaki çabalarıyla tanınan Dr. Vandana Shiva'nın kaleme aldığı "Tohum Özgürlüğü Deklarasyonu" imzaya açılmıştı. Meral Geylani tarafından Türkçe'ye çevrilen deklarasyon şöyle:

1- Tohum yaşamın kaynağıdır, yaşamın kendini doğal olarak, dürtüsel olarak ifade etmesidir, kendi kendisini yenilemesidir, sonsuza kadar özgürlük içinde kendini çoğaltmasıdır.

2- Tohum, biyokültürel çeşitliliğin şekillenmesidir. Tohum milyonlarca yıllık biyolojik ve kültürel evrimin geçmişini ve ayrıca gelecekte oluşacak yüzyılların potansiyel evrimini içinde barındırır.

3- Tohum Özgürlüğü yaşamdaki her varlığın en doğal hakkıdır ve biyolojik çeşitliliğin korunması için temel oluşturur.

4- Tohum Özgürlüğü her çiftçi ve gıda üreticisinin doğal hakkıdır. Çiftçilerin tohumu saklaması, takas etmeleri, geliştirmesi, yetiştirmesi, tohumu satma hakları Tohum Özgürlüğünün atardamarıdır. Bu özgürlükler çiftçinin elinden alındığında çiftçiler büyük borç kapaına yakalanıp bazı olumsuz örneklerde intihar edebilirler.

5- Tohum, gıda zincirinde ilk bağlantı olduğundan Tohum Özgürlüğü Gıda Özgürlüğünün temelidir.

6- Tohum Özgürlüğü tohumun patentleştirilip tohum tekele yaratarak çiftçilerin tohumları saklayıp takas etmelerini kanun dışı bir eylem haline getirme tehdidi altındadır. Tohumların patentleştirilmesi etik ve ekolojik olarak haksızlıktır ve tohum patentli tohumların bir buluş için kullanılmasının tüm haklarına sahip olur. Tohum bir buluş değildir. Yaşam bir buluş değildir.

7- Farklı kültürlerin Tohum Özgürlüğü bio-korsanlık ve yerli bilginin ve bio-çeşitliliğin patentleştirilmesi tehdidi altındadır. Bio-korsanlık bir buluş değil, hırsızlıktır.

8- Tohum Özgürlüğü genetiği değiştirilmiş tohumların çiftliklerimizi kirletip GDO'suz gıda seçeneğimizi engelleme tehdidi altındadır. Tohum Özgürlüğü çiftçileri, GDO'lu tohumların çiftliklerini kirletmesinden sonra şirketler tarafından "mallarını çalmak" suçlamalarından dava açmaları tehdidi altındadır.

9- Tohum özgürlüğü yenilenebilir ve kendi kendini üreten kaynak olma yerine kasıtlı olarak yapısı değiştirilen, tekrar üremeyen ve patentleştirilen emtia olma tehdidi altındadır. Yenilenebilir olmayan tohumlar için verilen en uç örnek steril tohum geliştirme amacı ile geliştirilen 'terminator' – yok edici teknolojidir.

10- Çeşitli türlerin gelişim özgürlüğünün; insan topluluklarının yeniden açık tohum kaynaklarını özgürleştirilmesi adına biz tohumların özgürlüğünü savunmaya kendimizi adadık.

Bu amaçla, biz tohum saklayacağız, toplum tohum bankaları ve tohum kütüphaneleri kurup, tohumları şirketlerin özel mülkiyeti haline getiren hiçbir kanunu tanımayacağız. Biz tohumların patentleştirilmesini durduracağız."

Ata tohumları

Yıllar sonra, tarım bakanlığı yerel tohumları hatırladı. 2017 yılında İzmir Kemalpaşa’da 1. Yerel Tohum Buluşması gerçekleştirildi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın eşi Emine Erdoğan katıldı. Benzer bir organizasyon Şanlıurfa’da yapıldı. Sonrasında da “Ata Tohum Projesi” başlatıldı.

Proje kapsamında atalık tohumlar toplandı. Tarım Bakanlığı’na teslim edilen yerel tohum sayısı 1000’i aştı.

Proje kapsamında Ankara’nın Ayaş domatesi, Çorum’un 10 dilim kavunu, Samsun’un köy salatalığı, Kandıra’nın sivri biberi gibi kaybolmaya başlayan tohumlardan ürünler elde edildi ve Migros mağazalarında satışa sunuldu.

Tarım Bakanlığı yerel çeşitlerin kayıt altına alınması için peş peşe iki yönetmelik çıkardı. İlki 19 Ekim 2018, ikincisi 3 Eylül 2019’da *Resmi Gazete*’de yayımlandı.

İlk yönetmelikte şirketlere ve sivil toplum kuruluşlarına tohum çeşitlerini kayıt altına alma yetkisi verildi. İkinci yönetmelikte bu yetki sadece Bakanlığa bağlı araştırma kuruluşlarına verildi.

Tohumlarla ilgili kavramlarda bir karışıklık yaşıyor. Yerli tohum, yerel tohum, ata tohumu gibi çok farklı terimler var. Yerli tohum, Türkiye’de üretilen tohumları kapsıyor. Yabancı veya yerli bir tohum firması veya kamu araştırma kuruluşları tarafından Türkiye’de üretilen tohumlar yerli tohum olarak adlandırılıyor. Yerel tohum, bir bölgeye, bir havzaya özgü tohumdur. Yani Ayaş domatesi, Kandıra biberi yerel bir çeşit, yerel tohumdur. Ata tohumu veya atalık tohum geçmişten bugüne taşınan tohumlar için kullanılan bir tanımlamadır.

Tohumların günümüze taşınmasında kadınların çok önemli bir rolü var. Yerel veya atalık tohumları bugüne taşıyanlar çoğunlukla kadınlar, analarımız, ninelerimiz oldu. Onların çeyiz sandığından çıkıyor tohumların çoğu. Tohumu geçmişten geleceğe taşıyan kadınlardır.

Bugünden yarına tohumların taşınması çok kolay olmayacak. Kadınların bugüne taşıdığı tohumlar gen bankalarına konulsa

da, teknolojiden yararlanılsa da çok umutlu değiliz bu tohumların geleceğe taşınması konusunda. Şirketlerin eline geçecek tohumların çoğu ata tohumu olmaktan çıkacak endişesi var.

Köylerde nüfus yaşlandı. Atalarımızın sakladığı tohumları ekecek gençler kırsalda kalmıyor. Köylerde üretim azalıyor. Köylü, üretim yapmak yerine köye gelen manavdan, köyde kurulan pazardan ihtiyacı olan sebze, bakliyatı alıyor. Tıpkı şehirde yaşayanlar gibi. Üretim olmayınca ata tohumları geleceğe nasıl taşınacak?

Tohum şirketleri

Dünyada dev tohum şirketleri birleşirken, yerelde ve ulusal düzeyde faaliyet gösteren başarılı şirketleri satın alınıyor. Bu Türkiye'ye özgü bir durum değil. Birçok ülkede bu süreç işliyor.

Türkiye Tohumcular Birliği verilerine göre, Türkiye'deki tohum şirketlerinin sermaye yapısına bakıldığında firmaların yüzde 93'ü yerli sermaye, yüzde üçü yerli-yabancı sermaye ortaklığı ile kurulan şirketler, yüzde dördü ise yabancı sermayeli şirketlerden oluşuyor.

Ticaret hacmine bakılınca daha farklı bir yapı ortaya çıkıyor. Sermaye yapısı olarak sadece yüzde dört paya sahip olan yabancı sermayeli tohum şirketlerinin ticaret hacmindeki payı yüzde 30. Yerli-yabancı sermaye ortaklığının ticaret hacmindeki payı yüzde 19 seviyesinde. Doğrudan ve dolaylı olarak yabancı sermayenin ticaret hacmindeki payı yüzde 49.

Türkiye tohumculuk sektöründe yabancı şirketlerin ağırlığı olduğu söylenebilir. Fakat, uluslararası düzeyde başarılı tohumculuk firmalarımız var. Antalya merkezli ve yüzde yüz yerli sermayeli Yüksel Tohumculuk, araştırma-geliştirme yatırımları ve tohum ıslahıyla sebze tohumlarında Türkiye'de pazar lideri olmanın yanı sıra, 70'i aşkın ülkeye 300'den fazla tescilli hibrit sebze tohumu ihraç ediyor. Dünyanın dev tohum firmaları Yüksel Tohumculuk'u almak için adeta yarışıyor.

Biyogüvenlik Yasası 2010 yılında yine AKP Hükümeti döneminde çıkarıldı. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)

hakkındaki düzenlemeleri içeren yasaya göre Türkiye’de, genetiği değiştirilmiş tohum üretimi yasak. GDO’lu tohum ticareti de yasak. Yem amaçlı, yani yem üretiminde kullanılmak üzere GDO’lu ürün ithalatı ise Biyogüvenlik Kurulu Kararı ile verilen izin doğrultusunda yapılıyor. Yasanın yürürlüğe girdiği 2010 yılından 2019’a kadar yem amaçlı olarak 36 GDO’lu ürüne-gen ithalatına izin verildi. Bunlardan 10’u soya, 26’sı genetiği değiştirilmiş mısır geni.

Tohumda Türkiye kendine yeterli mi değil mi tartışması hep yapılır. Tohumcular, Türkiye’nin kendine yeterli olduğunu söyler. Daha da ileriye giderek hiç ithalat yapılmasa Türkiye’nin kendi tohum ihtiyacını karşılayacağını söylerler. Fakat, bazı ürünler için bunu söylemek ne yazık ki çok doğru değil. Örnek mi? Patates tohumluğunun yüzde 95’inden fazlası ithal ediliyor.

Ayçiçeği, pamuk, şeker pancarı, mısır gibi endüstriyel hammadde ürünlerinde ithalat bağımlılığının yanı sıra yurtdışındaki üretimin büyük bölümü yabancı sermayeli şirketlerin elinde.

Sebzede ürünlere göre değişmekle birlikte yüzde 40-50 oranında dışa bağımlılık var. Dolayısıyla en azından belli ürünler için kendine yeterlilikten söz etmek mümkün değil.

En tehlikeli olanı, biyoçeşitliliğin yok olması. Türkiye gibi biyoçeşitlilik bakımından zengin bir ülkede, “pazar bunu istiyor” diye sadece belli çeşitlerin üretilip pazara sunulması gelecek açısından endişe vericidir. Çeşitliliğin kaybolmaması gerekir. Pazar istemiyor diye kuraklığa dayanıklı veya sert iklime dayanıklı çeşitleri kaybedersek yarın iklim değiştiğinde bu çeşitlere ihtiyaç olacaktır. Kaldı ki, küresel iklim değişikliği yerel tohumların, biyoçeşitliliğin önemini daha da artırdı. Yeni iklim koşullarına uygun çeşitler geliştirilmeye çalışılıyor. Soğuk, sert iklime uygun veya sıcaklığa, kuraklığa dayanıklı çeşitler ıslah için kullanılıyor. yerel tohumlara her zamankinden daha çok ihtiyaç var.

TARIM ÜRÜNLERİNDE DURUM

Buğdayda Rusya'nın pazarı olduk

Anadolu, buğdayın gen merkezi. Göbeklitepe kazılarının ortaya çıkardığı gerçek şu ki; bundan 12 bin yıl önce ilk buğday Anadolu'da, Diyarbakır Karacadağ'da yetiştirildi.

Bazı bilim insanları buğdayı yetiştiren atalarımızın yerleşik hayata geçtiğini, dolayısıyla buğdayın insanı evcilleştirdiğini, bazıları ise, insanların yerleşik hayata geçtikten sonra buğdayı evcilleştirerek besin kaynağı olarak tükettiğini söyler.

Hangisine inanırsanız inanın, bir gerçek var ki, tarım buğdayla başladı. Atalarımızın, avcı toplayıcılıktan sonra üreterek elde ettikleri ilk besin kaynağı buğday oldu. Günümüzde buğday, stratejik öneme sahip önemli bir ürün. Dünya buğday üretimi 2018-2019 sezonunda 731 milyon 282 bin ton, ihracatı ise 172 milyon 891 bin ton oldu. 2019-2020 sezonunda üretim 765 milyon 551 bin tona, ihracatta 180 milyon 676 bin tona ulaştı. Üretimde de, ihracatta da Rusya ilk sırada.

Türkiye, bulunduğu coğrafya, sahip olduğu potansiyel ve gen kaynağı bakımından belki de buğday ithal edecek en son ülke olması gerekirken, ithalatta rekorlar kırılıyor. Çünkü çiftçi buğday ekiminden kaçıyor. Nüfus artarken buğday üretimi yerinde sayıyor. Türkiye İstatistik Kurumu'nun Toprak Mahsulleri Ofisi'nin, Tarım Bakanlığı'nın verileri elimizde ne kadar veri varsa hepsi bunu doğruluyor.

Türkiye ilk kez buğday üretimini 1988 yılında 20 milyon tonun üzerine çıkardı ve 20 milyon 500 bin ton oldu. O yıl Türkiye'nin nüfusu 52 milyon 125 bindi.

Sonraki yıllarda üretim 17 milyon ton ile 21 milyon ton arasında gitti, geldi. Tek istisna 2015 yılı. 2015'te Türkiye'nin buğday üretimi 22 milyon 500 bin ton oldu.

2019 yılında 19 milyon ton üretim gerçekleşti. Nüfusumuz da 2018 sonu itibariyle 82 milyon 3 bin 882 kişiye ulaştı. Yani, 1988’de 52 milyon nüfusa 20 milyon 500 bin ton buğday üretti, 2019’da 82 milyona 19 milyon ton buğday üretmişiz. Türkiye’nin buğday tüketimi de 19 milyon ton. Yani üretimdeki kayıplarla risk sınırına gelindi.

Nüfus 30 milyon artmış, buğday üretimi yerinde saymış. Buna bir de yaklaşık 4 milyondan fazla Suriyeli göçmeni eklerseniz tablo daha da çarpıcı hale geliyor.

Nüfus artarken ihtiyaç olan buğday ithalatla karşılanıyor. Türkiye her yıl ortalama 5 milyon ton buğday ithal ederek 1 milyar doların üzerinde döviz yurtdışına ödüyor.

Konu gündeme gelince hükümet yetkilileri hemen itiraz ediyor. İthal edilen buğdayın işlenerek un, makarna, irmik vb. ürün olarak daha yüksek katma değerle ihraç edildiğini söylüyorlar. Büyük oranda doğrudur, ithal edilen buğday ürün olarak ihraç ediliyor.

Çiftçi para kazanabilse ihraç kaydıyla ithal edilen buğday Türkiye’de üretilemez mi?

Elbette üretilir.

Fakat, en stratejik ürün olan buğdayda bile, Türkiye’nin bir stratejisi yok. Son yıllarda buğday üretimine verdiği destek ve üretim stratejisi ile Rusya, Ukrayna ve Kazakistan’la birlikte, yani Karadeniz ülkeleri, dünya buğday ihracatında Amerika’yı geçerek lider konuma yükseldi. Yakın coğrafyamızda buğday üretiminde bir başarı öyküsü yazılırken, Türkiye, üretimi artırmak yerine Rusya’dan, Ukrayna’dan buğday ithal ediyor.

Bir zamanlar buğday ve birçok tarım ürünü ihraç ettiğimiz Rusya’nın buğday pazarı olduk. Rusya’dan en çok buğday ithal eden iki ülke, Türkiye ve Mısır. Adeta yarışıyorlar. Bazı yıllar Mısır, bazı yıllar Türkiye birinci oluyor.

Buğdayın anayurdu, gen merkezi olarak bilinen Anadolu’da çiftçi buğday üretiminden uzaklaşıyor. Buğday üretimindeki kaçış endişe verici boyutlara ulaştı. Yüksek girdi maliyetine karşılık istediği geliri elde edemeyen çiftçi, buğday üretimi yerine maliyeti daha düşük ürünlere yöneliyor. Buğday ambarı olarak

bilinen İç Anadolu’da kıraç topraklarda çiftçiler buğday yerine, arpa, nohut gibi alternatif ürünlere yönelirken Çukurova, Ege gibi sulu tarım yapılan alanlarda ise buğday yerine mısır ve pamuk tercih ediliyor. Çiftçinin buğdaydan kaçışı ithalatı artırırken gelecek açısından endişe verici olarak nitelendiriliyor.

Buğday ekim alanları 1988 yılında 9.2 milyon hektar iken 2019 yılında 7 milyon hektarın altına düştü. Üretimin aynı seviyelerde olması verimliliğin artırılması ile açıklanabilir. Fakat, daha fazla alanda üretim yaparak bu verimlilikle Türkiye buğday ithal eden ülke değil, ihraç eden ülke olabilir.

Ayrıca, artan nüfusa rağmen üretim alanlarındaki daralma devam ederse ihtiyacın daha fazla ithalatla karşılanması gerekecek. Bu da gelecek açısından endişe verici.

Buğdayda üretim alanlarının daralmasının en önemli nedeni üreticinin buğdaydan elde ettiği gelirin diğer alternatif ürünlere göre daha düşük olması.

İthalatta tarihi rekor 2019’da kırıldı

Türkiye’de hububat ürünlerinde üretim istenilen seviyede artmazken, son yıllarda ithalatla istikrarlı bir artış var. Buğday ithalatı 2014’te 5 milyon 285 bin ton iken 2015’te 4 milyon 350 bin ton, 2016’da 4 milyon 226 bin ton ve 2017’de 4 milyon 991 bin ton oldu. 2018’de ise 5 milyon 782 bin tona ulaştı.

Eski Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürü İsmail Kema-loğlu, bu görevden ayrıldıktan sonra bir danışmanlık şirketi kurdu. Düzenli olarak tarım piyasaları ile ilgili bir bülten yayınlıyor. O bültenin 30 Kasım 2019 tarihli 10. sayısında Türkiye’nin 2019 yılının ilk 10 aylık döneminde 7.6 milyon ton buğday ithalatı ile tarihi rekora ulaştığı yer aldı. Türkiye İstatistik Kurumu’ndan alınan verilere göre, bu ithalatın 6 milyon 750 bin tonluk bölümü ekmeklik buğday ve 902 bin tonu makarnalık buğday. Ekmeklik buğday ithalatı 2018 yılının aynı dönemine göre yüzde 57 oranında arttı.

Makarnalık buğday ithalatı 2019’un ilk 10 ayında 902 bin ton ile, 2018’in aynı dönemine göre yüzde 148 artış gösterdi.

Bugüne kadar hiçbir yıl bu kadar yüksek miktarda buğday ithalatı yapılmamıştı. İthalattaki artışın buğday üretiminin düşmesinden, un ve makarna ihracatının artmasından kaynaklandıği ifade ediliyor. Özellikle makarna ihracatında büyük artış var.

İthal edilen buğdayın büyük bölümü un, makarna, irmik ve diğer ürünlerde kullanılıyor ve bu ürünlerin de büyük bölümü ihraç ediliyor. Türkiye Makarna Sanayicileri Derneği verilerine göre, 2019'un ilk 10 aylık döneminde makarna ihracatında yüzde 8.63 oranında artış sağlandı. Makarna ihracatı 1 milyon 70 bin tona ulaştı. Un ihracatı ise 2019 yılının ilk 9 ayında 2 milyon 380 bin ton olarak gerçekleşti. Geçen yıl aynı dönemde un ihracatı 2 milyon 460 bin tondur.

Üretimden dış ticarete buğday ve diğer tahıllar konusunda bir stratejisi olmayan Türkiye, üretimi artırmak yerine ithalata dayalı bir politika uyguluyor. Bu politika Türkiye'yi yarın ekmeğe muhtaç hale getirebilir.

Rusya, Ukrayna ve Kazakistan nasıl başardı?

Dünya tahıl ticaretinde önemli bir değişim yaşanıyor. Kuraklık ve yüksek fiyat nedeniyle dünya tahıl ticaretinde Amerika'nın ağırlığı azalırken, Rusya, Ukrayna ve Kazakistan'ın yer aldığı Karadeniz ülkeleri hem üretimde hem de ihracatta rekor seviyelere ulaştı. Rusya, Ukrayna ve Kazakistan'ın tahıl ihracatı 2017-2018 sezonunda ilk kez 100 milyon tonun üzerine çıktı.

Sadece buğday üretimi ve ihracatına bakıldığında 1990'lı yılların başında buğday ithal eden Rusya, bugün en büyük ihracatçılardan birisi oldu. 2003-2004 sezonunda Rusya'nın buğday üretimi 34.1 milyon ton, ihracatı ise 3.3 milyon tondur. Üretiminin yaklaşık yüzde 10'unu ihraç ediyordu. 2018-2019 sezonunda buğday üretimi 71 milyon 700 bin tona ulaşan Rusya, bu üretimin 35.7 milyon tonunu ihraç etti. Yani üretimini iki katına çıkarırken ihracatını 5 kat artırdı. Ürettiğinin yarısını ihraç ediyor. Benzer bir durum Ukrayna ve Kazakistan için de geçerli.

Rusya’da faaliyet gösteren Tarımsal Pazar Çalışmaları Enstitüsü’nün (IKAR) Genel Direktörü Dmitry Rylko’nun verdiği bilgilere göre Rusya’nın sağladığı başarının ana hatları şöyle:

- Tahıl üretimi ve ihracatı konusunda çok iyi bir koordinasyon sağlandı. Tarım Bakanlığı ve diğer ilgili tüm kuruluşların katılımı ile haftada bir toplantı yapılarak sorunlar ele alınıyor, çözüm üretiliyor.
- Kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlendi. O hedefler doğrultusunda çalışmalar yürütülüyor.
- Tahıl ticaretinde lojistiğin önemi dikkate alınarak demiryolları, deniz yolu ve tüm lojistik faaliyetleri iyileştirildi ve maliyetler düşürüldü.
- Silolar gübre sektöründen alınarak hububat sektörüne verildi. Altyapı çalışmalarıyla depolama kapasitesi artırıldı.
- Baltık Denizi limanları açılarak ticaretin çok yönlü yapılması sağlandı.
- Ülkede hububat üretiminin yoğun olduğu 13 bölge belirlendi. Her bir bölgeye üretim kotası verildi. Yerel üreticilere fiyat desteği sağlandı.
- Sağlıklı bir üretim planlaması ve üretimin desteklenmesiyle istenen başarıya ulaşıldı.

Türkiye, Mısır’dan sonra Rusya’dan en çok buğday ithal eden ikinci ülke konumunda 2017-2018 sezonunda Rusya’dan 4.4 milyon ton buğday ithal ederek rekor kırdı. 2007-2008 sezonunda Türkiye’nin ithal ettiği buğdayın yüzde 32’si Rusya’dan alınırken. 2017-2018 sezonunda buğday ithalatının yüzde 82’si Rusya’dan gerçekleşti.

Rusya’dan sadece buğday almıyoruz. Rusya toplam kepek ihracatının yüzde 90’ını, mısır ihracatının yüzde 39’unu Türkiye’ye gerçekleştiriyor.

Amerika ve Avrupa Birliği’nde tahıl üretimi ve ticaretinde önemli sorunlar yaşanırken, yanibaşımızdaki Rusya, Ukrayna ve Kazakistan akılcı politikalarla bunu fırsata çevirdi.

Karadeniz ülkeleri tahıl üretimini ve ihracatını artırarak dünya ticaretinde söz sahibi oldu. Türkiye ise, üretimini istenen düzeyde artıramadığı için ithalatçı konuma düştü. Bu ithalatın savunması “Buğday ithal ediyoruz ama, un, makarna olarak ihraç ediyoruz” avuntusu olmamalı. Un ve makarna için ihtiyaç duyulan buğdayı Türkiye kendi topraklarında üretebilir.

Buğdayda mazot, gübre, tohum, ilaç gibi girdilerde çok büyük indirimler yapılmalı. Destekler artırılmalı. Çiftçimiz buğday ekmezse Türkiye daha çok buğday ithal etmek zorunda kalır. İthalat artık ucuz değil. Dolayısıyla çiftçiye verilmeyen destek fazlasıyla ithalata ödenecek.

Türk fındığından kimler para kazanıyor?

Fındık, Karadeniz Bölgesi’nin altın değerinde eşsiz bir ürünü.

Fındık, yaklaşık 400 bin ailenin geçim kaynağı. Büyük plantasyonlar yerine küçük aile işletmelerinin geçimlik üretim yaptığı bir ürün.

Fındık, Türkiye’nin üretimde dünya lideri olduğu bir ürün. Yakın gelecekte de bu liderliğin değişme ihtimali yok. Yapılan pek çok denemelere, devlet ve şirket destekli projelere rağmen fındık üretiminde Türkiye’nin liderliğini etkileyecek bir durum sağlanamadı.

Fındık, üretim bakımından bölgesel, ticaret bakımından evrensel bir ürün. Karadeniz Bölgesi’nde üretilen fındık, aynı zamanda en önemli ihraç ürünü. Türkiye’de üretilen fındığın yüzde 80’i ihraç ediliyor. Ülkeye yılda ortalama 1.8 milyar dolar döviz girdisi sağlayan bir ürün.

Fındık, çikolata sanayisinin hammaddesi. Üreticisi küçük, güçsüz ve örgütsüz. Alıcısı ise çok güçlü ve dünyanın dev firmaları. Bu nedenle serbest piyasaya bırakılamayacak kadar değerli bir ürün. Üreticisinin desteğe, devlet müdahalesine ihtiyacı var.

Fındık, diğer birçok üründe olduğu gibi üretimi çok olduğunda fiyatı düşen, az olduğu yıllarda yükselen bir ihracat ürünü.

nü. Bu nedenle üretimin doğru tespiti kadar kontrollü olarak arzı büyük önem taşır. Üretimin çok olduğu yıllarda ürünü alıp depolayacak, az olduğu yıllarda piyasaya arz edecek bir stok kurumuna ihtiyaç var.

Fındığın fiyatını üreten çiftçi değil, büyük oranda alıcılar belirliyor. Üreticiden ucuza alınan ürün tüketiciye pahalıya satılıyor.

Fındık, üretimi güçlü oldukça değer kazanacak bir ürün. Atatürk'ün direktifiyle 1938 yılında kurulan Fiskobirlik 2006'da AKP Hükümeti tarafından devre dışı bırakıldıktan sonra üretici örgütlü gücünü kaybetti. Üreticinin ürününü değerlendiren, piyasaya müdahale eden üretici örgütü Fiskobirlik olmalı. Fiskobirlik de siyasetten arındırılmalı, özerk olmalı. Fındık, bilgisiz, beceriksiz ellerde, yanlış politikalarla değersizleşiyor. Fındığa değer katmak gerekiyor. Bu kadar önemli bir ürünün ekonomisine biraz da yakından bakalım.

Dünya fındık üretiminin yaklaşık yüzde 65'ini, ihracatın ise yüzde 72'sini Türkiye gerçekleştiriyor. Fındık dikim alanlarının yüzde 75'i de Türkiye'de. Son 5 yıllık (2014-2019) ortalama üretim verilerine bakıldığında, Türkiye'nin yıllık kabuklu fındık üretimi 550 bin ton. Bazı yıllar üretim 700 bin tonun üzerine çıkarken, bazı yıllar 400 bin tona kadar geriliyor.

Üretimdeki bu dalgalanma iklimden kaynaklanıyor. Özellikle Mart sonu, Nisan başında aşırı soğuk ve don nedeniyle fındık zarar gördüğünde üretim 400 bin tona kadar geriliyor.

Diğer üretici ülkelerin 2014-2019 dönemi ortalama üretimi ise şöyle; İtalya 108 bin ton, Gürcistan 61 bin 600 ton, Azerbaycan 51 bin ton ve Amerika Birleşik devletleri 35 bin 770 ton.

Uluslararası Sert Kabuklu Meyveler Konseyi (INC) verilerine göre, 2018 üretim yılında dünya fındık üretimi 970 bin 531 ton. 2019 üretim tahmini ise 1 milyon 101 bin ton. Dünya fındık üretimi yıllık ortalama 1 milyon ton seviyesinde.

Toplam fındık üretiminin yüzde 80'i çikolata üretiminde kullanılıyor. Yüzde 10-12'lik bölümü pastacılık, bisküvi ve unlu mamuller sektörlerinde, yüzde 3-4'lük bölümü de çerez olarak kullanılır. Kalanı da dondurma sosu ve yağ olarak kullanılır.

Türkiye, yıllık ortalama 250 bin ton iç fındık ihraç ederek ortalama 1.8 milyar dolarlık döviz girdisi sağlıyor. Bu, Türkiye'nin bir tarım ürününden elde ettiği en yüksek ihracat geliridir.

Ulusal strateji ve politika yok

Dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısı olmasına rağmen Türkiye'nin fındıkta ulusal bir politikası, gelecek stratejisi yok.

Gelecek 5 yılda fındık için üretimde, verimlilikte, tüketimde, sanayide, ihracatta nasıl bir yol izlenecek?

Bu soruya verilecek bir yanıt ne yazık ki yok. Bu nedenle fındığı üreten Türkiye, parayı kazanan başkaları.

Her geçen yıl daha çok fındık ihraç edilerek daha az döviz elde ediliyor. Yılda 15-20 milyar dolarlık katma değer sağlayacak bir üründe, ihracatımız 2 milyar dolara yaklaşınca seviniyoruz. Fındığı kullanacak bir sanayi kurulamadı. Sagra 1936'da kuruldu ama yaşatılamadı. Defalarca el değiştirilerek bugüne geldi. Ama bir Ferrero, Nestlé olmadı. İzin vermediler. Fındık bizde, sanayisi başka ülkelerde. Son yıllarda bazı çabalar var. Ancak çok yetersiz. Fındığın büyük bölümü katma değersiz ihraç ediliyor.

Fiskobirlik, Mustafa Kemal Atatürk'ün; "Fındık başta olmak üzere diğer belli başlı ürünlerimizi ilgilendiren birlikler kurulmalıdır," sözüyle toplanan 1. Uluslararası Fındık Kongresi'nden sonra 28 Temmuz 1938'de Giresun, Ordu, Trabzon, Keşap ve Bulancak Fındık Tarım Satış Kooperatiflerinin birleşmesiyle kuruldu.

Fındık piyasasını düzenleyen üreticinin örgütü olan Fiskobirlik devre dışı kalınca Toprak Mahsulleri Ofisi fındık alımıyla görevlendirildi. Fiskobirlik'e verilmeyen kredi, Toprak Mahsulleri Ofisi'ne verildi. Hazine görev zararlarını karşıladı.

Bu sürece nasıl gelindi?

Recep Tayyip Erdoğan Kasım 2002 seçiminden önce fındık üretim bölgelerinde yaptığı mitinglerde "Fındığınızı satmayın, biz iktidara geldiğimizde fındık 2 milyon lira (o zaman paradan 6 sıfır atılmamıştı) olacak, 2003 fındık fiyatını da Nisan'da açıklayacağız," demişti.

Fındık fiyatı bugünkü paraya çevrildiğinde, 2002’de, seçimden önce 1 lira 61 kuruştı.

İktidara geldikten sonra fındık 2 lira yapıldı. Fakat, üreticide fındık kalmamıştı. Bu artış tüccarlara yaradı. Yıl sonuna doğru Hazine Müsteşarlığı’nın baskısıyla 2 liraya alınan fındık 1 lira 61 kuruştan satışa çıkarıldı. Nisan’da fiyat açıklanmadı.

O dönem Erdoğan’ın “özel danışmanı” olan fındık ihracatçısı ve aynı zamanda Uluslararası Sert Kabuklu Meyve ve Kuru Meyveler Konseyi Başkanı Cüneyt Zapsu Fiskobirlik’in piyasada olmasından çok rahatsızdı.

Üretici fiyat beklerken, İstanbul’da 9 Ağustos 2003’te yapılan Uluslararası Sert Kabuklu ve Kuru Meyveler Konseyi’nin kongresinde ilk kez bir siyasetçiye, bir ülkenin başbakanına, Recep Tayyip Erdoğan’a “Onursal Altın Fındık Ödülü” verildi. O akşamki törende Başbakan Erdoğan, Fiskobirlik’in piyasa yapıcı rolünden çıkması gerektiğini söyledi. Aynı saatlerde Ordu Cumhuriyet Meydanı’nda fındık üreticileri hükümetin fındık politikasını protesto ediyordu.

Fiskobirlik Hazine adına fındık alıyordu. Hükümet karar verdi, 2003’te Hazine, yani devlet fındık almayacaktı. Salih Erdem başkanlığındaki Fiskobirlik Hazine adına değil, Birlik adına fındık fiyatı açıklamaya ve fındık almaya karar verdi. Bu, Başbakan Erdoğan’ı çok kızdırdı. Fiskobirlik’e sert sözlerle yüklendi. Yönetimi değiştirmek için üç kez genel kurul yapıldı. Fakat her üçünde de Erdoğan’ın istediği liste kazanamayınca Fiskobirlik yönetimine karşı ağır baskılar uygulandı. Salih Erdem sonunda aday olmadı. Çok önemli tartışmaların, gelişmelerin yaşandığı o günler fındık sektörü için bir kırılma noktasıdır. Fındıktaki gelişmeler başlı başına bir kitap çalışmasını gerektiriyor.

O günlerde Başbakan Erdoğan’ın “yetim hakkı” yemekle suçladığı, Danışmanı Cüneyd Zapsu’nun “tefecilerden başka kimse- nin kredi vermeyeceği” bir kurum olarak itham ettiği Fiskobirlik fındıktan, üreticiden uzaklaştırıldı, itibarsızlaştırıldı. Sonradan istedikleri yönetim iş başına gelse de Fiskobirlik’i bir daha etkin olarak piyasaya sokmadılar.

AKP'nin 3 yıllık stratejisi 4 ayda çöktü

Bu tartışmalarla 2009 yılına kadar gelindi. 2009'da dönemin Tarım Bakanı Mehdi Eker "Yeni Fındık Stratejisi" adıyla 3 yıl uygulanacak bir strateji açıkladı. Bu strateji bırakın 3 yılı, 4 ay bile uygulanamadı, çöktü. Çünkü, uygulanabilir değildi.

Devletin piyasadan tamamen çekilmesini, fındıkta "serbest piyasa" uygulamasına geçilmesini öngören stratejinin ana hatları şöyleydi:

- Fındık dikim alanları 462 bin hektardan 406 bin hektara indirilecek.
- Destekleme alımları yerine alan bazlı destekleme sistemi uygulanarak, yasalarla belirlenmiş ruhsatlı alanlarda fındık üreten çiftçilere 3 yıl boyunca her yıl dekar başına 150 lira doğrudan ödeme yapılacak.
- Ruhsatlı olmayan alanlarda fındık üreten çiftçilere fındıklarının sökmek şartı ile dekar başına 150 lira söküm desteği, 150 lira da alternatif ürün desteği olmak üzere iki yılda dekara toplam 600 lira ödeme yapılacak.
- Devlet tarafından 2006-2008 döneminde 3 yıl süreyle fındık almakla görevlendirilen Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) veya herhangi bir kuruluş devlet adına fındık alımı yapmayacak.
- Devlet fındık fiyatı açıklamayacak, fiyat serbest piyasada belirlenecek.
- Fındık stratejisi çerçevesinde 3 yılda üreticiye toplam 2.8 milyar lira doğrudan ödeme yapılacak.

Tarım Bakanı Mehdi Eker ve Müsteşarı Vedat Mirmahmut-oğulları o günlerde televizyon televizyon gezip fındık yerine alternatif ürünlerin nasıl para kazandıracığını anlatıyordu. Yani çiftçiye fındık bahçelerini sökmeye ikna etmeye çalışıyorlardı. Kimse inanmadı.

Hükümet, 27 Ekim 2009 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımladığı değişiklik kararı ile daha önce sökülmesine karar verilen 750

metreden daha yüksek yerlerdeki fındık ağaçlarının sökülmesine gerek olmadığını, burada alternatif ürünlerin yetiştirmeyeceğini açıkladı.

Fındık dikim alanlarının sınırlandırılması bir yana Karadeniz Bölgesi'nde beş ilçeye daha fındık dikme izni verildi. Böylece fındık stratejisinde 406 bin hektarla sınırlandırılması öngörülen ruhsatlı fındık dikim alanı, bu değişikliklerle 471 bin hektara çıkarıldı. Fındık dikim alanlarının sınırlandırılmasını öngören strateji, dikim alanlarının genişletilmesine dönüştü.

Fındık stratejisi açıklanırken, üreticiye fındıktan on kat, yirmi kat daha fazla gelir getirecek “mucize” meyveler olduğu anlatılmış ve alternatif olarak bu meyvelerin dikilmesi önerilmişti.

Tarım ve Köyişleri Bakanı Mehdi Eker ve Bakanlık Müsteşarı Vedat Mirmahmutoğulları ellerinde bir tablo, fındık üretim bölgesinde “mucize” yaratacak bu meyvecilik projesini anlattı. Fakat, alternatif olarak sunulan bu mucizevi formül kısa zamanda fos çıktı. Bir tek üretici bile önerilen bu meyveleri dikmedi. İyi ki üreticiler hükümete inanarak o günlerde fındığını sökmedi. Bugün üretimi artırmak için sadece Türkiye’de değil, fındık üretebilen her yerde çalışmalar yapılıyor.

Fındığın borsası Hamburg’da mı?

Fındık konusunda en çok tartışılan meselelerden biri fiyatın belirlenmesidir. Ne zaman fındık fiyatı konuşulsa, “Fındığı biz üretiyoruz, borsası Hamburg’da,” deniliyor. Özellikle siyasetçiler bunu çok kullanır. Hamburg’a gidip fındık borsasını ziyaret etmek isterseniz böyle bir borsa, böyle bir bina yok.

Türkiye’den en çok fındık ihraç edilen ülke Almanya. Özellikle 1980-90’lı yıllarda fındık Hamburg Emtia Borsası’nın depolarına gönderilir, alıcılar oradan alırlardı. Bu nedenle yukarıdaki bir deyim yerleşmiş.

Fındık fiyatı Hamburg borsasında belirlenmiyor ama, Türkiye’de belirlendiğini söylemek de pek kolay değil. Türkiye, dünya fındık üretiminin ve ihracatının açık ara lideri olsa da fındık politikasını ve fiyatını belirlemede aynı güce sahip değil.

Evet, devlet bir fiyat ilan ediyor. Fakat, fiyatın oluşumundan, uygulanmasına kadar üreten değil, alan belirleyici oluyor. Bu nedenle fındık alıcıları her yıl Türkiye’den daha çok fındık alıyor ama Türkiye’nin ihracat geliri artmıyor, azalıyor.

Türkiye İstatistik Kurumu ve İstanbul Fındık ve Mamulleri İhracatçılar Birliği verilerine bakıldığında 2014-2015 sezonunda 217 bin 427 ton iç fındık ihraç edilerek 2 milyar 799 bin dolar gelir sağlandı.

Bir sonraki sezon 249 bin 681 ton iç fındık ihraç edildi. İhraç edilen fındık miktarı 32 bin ton artmasına rağmen döviz geliri 500 milyon dolar azalarak 2 milyar 280 bin dolara düştü.

2016-2017 sezonunda 235 bin 769 ton ihracata karşılık 1 milyar 882 milyon dolar döviz geliri elde edildi. 2017-2018 sezonunda ise 279 bin 250 ton iç fındık ihraç edildi. Buna karşılık gelir 1 milyar 635 milyon liraya düştü. 2014-2015’e göre 62 bin ton daha fazla iç fındık ihraç edilmesine rağmen 1 milyar dolarlık kayıp var.

Bu para kimin cebine girdi?

Türk fındığına “rakip” yaratmaya çalışıyorlar

Fındığı hammadde olarak kullanan çikolata üreticileri, uzun yıllardan bu yana Türkiye fındığına alternatif yaratabilmek amacıyla ciddi çalışmalar yapıyor. Azerbaycan, Gürcistan, Amerika, Şili, Çin, Avustralya ve diğer ülkelerde çok büyük desteklerle fındık üretimini artırmaya çalışıyorlar. Bugüne kadar istenen başarıyı elde edemediler. Ancak çalışmalar devam ediyor.

Amaç, Türkiye’nin üretim ve ihracat tekeli kırarak alternatif oluşturmak. Yani Türkiye’ye rakip olacak bir üretim oluşturmak istiyorlar. Böylece Türkiye ile diğer üreticileri karşı karşıya getirerek fiyatı düşürecekler. Fakat, böyle bir çabaya gerek yok. Türkiye kendi kendisiyle rekabet ederek bu işi yapıyor zaten.

Fındık dikim alanlarını sınırlandırmak için çiftçiye destek veren hükümetimiz var.

“Fındık fiyatı yüksek olursa çikolatacılar badem kullanır,” diyen ihracatçılarımız var.

Fiyatı düşürmek için “Fındığımızda aflatoksin var,” diye yalan haber yayan tüccarlarımız var.

Türkiye’ye rakip olması için yıllardır desteklenen Azerbaycan ve Gürcistan’ın tarım bakanlarını 2019 Ağustosunda Ordu’da bir araya getiren ve “Dünya fındık pazarını birlikte paylaşalım,” diyen bir tarım bakanımız var.

Yabancı şirketlerin egemenliği

Karadeniz Bölgesi’nde 400 bin çiftçinin ürettiği fındığın alıcısı Avrupa başta olmak üzere yurtdışındaki çikolata sanayicileri.

Dünyanın en büyük çikolata üreticilerinden, Nutella ve Kinder’in üreticisi İtalyan şirketi Ferrero, 2014 yılında Türkiye’nin fındık devi Oltan Gıda’yı satın aldı.

Trabzon’da 1984 yılında Oltan ailesi tarafından kurulan Oltan Gıda, satıldığında, Türkiye fındık ihracatının üçte birini tek başına gerçekleştiren ve İstanbul Sanayi Odası’nın 500 Büyük Sanayi Kuruluşu sıralamasında 55. sıradaydı.

Oltan Gıda, 2002 yılından 2014’e kadar fındık ihracatının şampiyonuydu. Satılmadan önce 2012-2013 sezonunda yaklaşık 68 bin ton iç fındık ihracatı karşılığında 500 milyon dolar gelir sağlayan Trabzon merkezli Oltan Gıda’nın 5 fındık kırma fabrikası, 2 iç fındık seçme tesisi ve Trabzon’daki fındık entegre tesisi Ferrero’ya geçti.

Ferrero, Oltan Gıda’yı satın almadan önce 2013’te 300 milyon liralık yatırımla dünyadaki 19. fabrikasını Manisa’da açmıştı.

Türkiye’nin en büyük fındık ihracatçısı Oltan Gıda’nın, İtalyan Ferrero’ya satılmasıyla fındıkta dengeler değişti. Türkiye’nin ortalama 1.8 milyar dolarlık fındık ihracatının yaklaşık yüzde 55’i yabancı şirketlerin kontrolüne geçti.

İstanbul ve Karadeniz Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği her yıl en çok fındık ihraç eden 20 üyesini liste olarak yayınlıyor. Bu listenin başında da Ferrero Fındık İthalat İhracat ve Ticaret A.Ş. yer alıyor.

İkinci sırada Singapur merkezli Olam Grubu’nun sahibi olduğu ProGıda Tarım Sanayi ve Ticaret A.Ş. var. Progıda,

Türk-Alman ortaklığı ile 1988 yılında kuruldu. Uzun yıllar İstanbul Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği Başkanlığı yapan Ufuk Özongun ile Alman Pisani Rickertsen ortaklığıyla kurulan Progıda, 2011 yılında Singapur merkezli Olam Grubu'na satıldı. Ayrıca İngiliz Ronly Gıda ve yüzde 100 yabancı sermayeli Noor Fındık da listede yer alan yabancı firmalar.

2019 verileriyle yabancı şirketlerin toplam ihracattaki payı yüzde 55'in üzerinde. Ferrero'nın tek başına ihracattaki payı yüzde 40 civarında. Önümüzdeki dönemde yabancı sermayenin fındık sektörüne ilgisinin artması ve yeni satın almaların veya ortaklıkların yaşanması sürpriz olmayacak.

Daha önce Türkiye'de faaliyet gösteren İtalyan şirketi Stelli-feri de Ferrero tarafından satın alındı. Yapılan anlaşma gereği 5 yıl bu sektörde faaliyet gösteremeyen Stelli-feri'nin 2020 yılında Türkiye pazarına yeniden girmesi bekleniyor.

Fındık ihracatında yerli sermayeli en büyük fındık ihracatçısı ise, Başbakan olduğu dönemde Recep Tayyip Erdoğan'ın "özel danışmanı" olan Cüneyd Zapsu'nun da ortağı olduğu Balsu Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. Balsu'nun yanı sıra yerli sermayeli olarak Durak Fındık, Yavuz Gıda, Özgün Gıda, Poyraz Karlıbel, Sabırlar Fındık, Gürsoy en çok ihracat yapan firmaların başında geliyor.

Karadeniz'in fındığı İtalyan şirketin mi olacak?

Fındık ihracatında yabancı şirketlerin ağırlığı arttıkça yerli firmaların sayısı ve pazar payı azaldı. Önümüzdeki süreçte daha da azalacak. İhracatta tekelleşme süreci tamamlanacak. Fındık ihracatı yabancı şirketler tarafından gerçekleştirilecek. Karadeniz'in küçük fındık üreticileri dünyanın dev şirketlerine ürünlerini satmak zorunda kalacak.

İhracatta yaşanan bu süreç şimdilerde üretime de sirayet etmeye başladı. Fındığın büyük alıcı şirketleri özellikle de Ferrero, fındık üretimine de doğrudan müdahale ediyor. Fındık üretimini şekillendirmeye, üretim aşamasında da etkin olmaya çalışıyor.

"Değerli Tarım", "verimlilik", "makinalı hasat" gibi herkesin

hoşuna gidecek deyimler ve projelerle fındık üretimine doğrudan müdahale ediliyor.

Türkiye'nin fındık üretiminde ciddi bir reforma, yenilenmeye ve verimliliği artırmaya ihtiyacı var. Çünkü, yıllardır uygulanan yanlış politikalar sonucu özellikle alan bazlı destekler üreticiyi bahçeden uzaklaştırdı, verimlilik azaldı, çiftçi fındıktan soğutuldu. Üreticinin en büyük örgütü konumunda olan Fiskobirlik, adeta sektörden uzaklaştırıldı. Üreticiyle bağı büyük ölçüde koparıldı. Etkisiz hale getirildi.

Fındık üretiminde ciddi önlemlerin alınması gerekiyor. Verimliliğin artırılması, çiftçinin fındıkla yeniden buluşturulması şart.

Üretim boyutunda fındıkta ciddi bir reforma ihtiyaç var.

Fakat bunu kim yapacak?

Türkiye'nin fındığını alan şirketler mi? Üretici örgütleri mi, yoksa devlet mi?

Şu anda bu işi şirketler, özellikle en büyük alıcı konumundaki Ferrero yapıyor. Ferrero, köy köy dolaşıp kahvehanelerde fındıkta makina kullanımını anlatıyor. Kurduğu model bahçelerle fındığın nasıl üretilmesi gerektiğini uygulamalı olarak gösteriyor. Köylü çocuklarını alıp bu model bahçelerde fındığın üretimine ilişkin bilgilendiriyor. Onlara fındık sevgisini aşılamaya çalışıyor. Üretici çocuklarını Antalya Kaş'a götürüp kampa alıyor. Dalmayı, yüzmeyi öğretiyor. Kadınlara yönelik eğitim çalışmaları, sosyal projeler uyguluyor. Şirket yöneticilerinin anlatımına göre, 35 bini aşkın çiftçiyle iletişim kurularak fındık üretiminin nasıl olması gerektiği anlatıldı. Bu proje kapsamında milyonlarca lira para harcanıyor.

Bütün bu çalışmalarını neden yapıyor? Karadeniz'in fındık üreticilerini çok sevdiğinden mi? Elbette sevgiden değil. Dünyanın en büyük çikolata üreticisi olarak hammaddenin devamlılığını, kaliteyi artırmak için çalışıyor. Ama daha da önemlisi, üretimde de söz sahibi olmak istiyor.

Ticaretinde, ihracatında, sanayisinde söz sahibi olduğu fındıkta üretimde de söz sahibi olacak. Yapılan çalışmaların hepsi

mutlaka yapılması gereken işler. Fakat, bunu en büyük alıcı ve ihracatçı konumundaki bir şirketin yapması ne kadar doğru?

Fındık Araştırma Enstitüsü var. Tarım teşkilatı var. Üniversiteler var. Ziraat Odaları, borsalar var. Kamu kurumları var. Bunlar ne iş yapar? Ferrero değerli fındık projesi ile belli sayıda örnek bahçeler oluştururken, Türkiye’de devlet niye bu çalışmaları yapmaz. Bunun sorgulanması gerekiyor.

Tekelleşmeye dikkat!

Fındık üretimini de Ferrero’ya veya başka şirketlere bırakırsanız yarın üretici devre dışı kalabilir. Ülke devre dışı kalabilir. Fındığı üreten, satan, ihraç eden ve alan aynı firmalar olur. Karadeniz’in fındık üreticisi ise onların bahçesinde, fabrikasında işçi olur.

Bu süreç tamamlandığında fındık Türkiye’nin ürünü olmaktan çıkıp Ferrero’nun veya şirketlerin egemenliğinde bir ürün haline gelebilir.

Türkiye, tütündeki üretim gücünü böyle bir sürecin sonunda kaybetti. Tütün üretiminden ihracatına kadar tüm süreci çok uluslu sigara şirketleri kontrol ediyor. Şirketler sözleşmeli üretimle istediğine üretim yaptırıyor. Birçok bölgede üretim bitirildi. Ege’de bile üretim yarı yarıya düştü. Üretilmeyen tütün ithal ediliyor.

Benzer bir süreç fındıkta da yaşanabilir. Türkiye, altın değerindeki fındığını yabancı çikolata üreticilerinin egemenliğine bırakabilir. Fındıkta şirket tarımı, şirket egemenliği kurulmak isteniyor. Türkiye, pamuk ve tütünden sonra fındıkta da üretimdeki gücünü şirketlere kaptırabilir.

Pamuk

İzmir'e ilk kez, 1983'ün sonbaharında gazetecilik bölümünü kazanınca geldim. Bir daha da ayrılmadım. Menemen'den sabah 7'de kalkan, kamyonndan bozma mavi ring otobüsüyle Bornova'daki Ege Üniversitesi'ne tek araçla ulaşabiliyordum.

Otobüsü beklerken, yanımızdan geçen traktörlerin römorklarında gözleri uyuklu, burunları kızarmış, rüzgâra karşı yolculuk yapan kadınlar olurdu.

Mezarlığın üst tarafında, Asarlık'ta otururlardı. Büyük çoğunluğu, Muş, Erzurum, Bingöl ve Tunceli'den gelmişti. Bura ya yerleşmeden önce kendi köylerinde, tarlalarında üretim yapan ailelerdi. Büyük umutlarla İzmir'e gelmişlerdi. İzmir'e göç edince erkekler fabrikalarda ve inşaatlarda, kadınlar mevsimlik işçi olarak ovada çalışıyordu. Çoğunun yaşamı sigortasız ve güvencesizdi. Traktör römorkundaki kadınlar, İzmir yönünde, yolun sağında kalan geniş Menemen Ovası'nda pamuk toplamaya gidiyorlardı. Eylül'de pamuk kozaları patlar, ova bembeyaz olurdu.

Birkaç yıl sonra pamuk ekimi giderek azaldı. Bembeyaz ova, karardı. Çiftçiler başka ürünlere yöneldi. İzmir-Çanakkale yolunun kenarındaki o verimli arazilere sanayi tesisleri ve binalar yapılmaya başlandı. Bembeyaz pamuk tarlalarının yerine soğuk beton binalar konduruldu. Tesislerle, binalarla İzmir'le Menemen birleştirildi. Devlet, ovadan otoyolu da geçirince tarımsal üretim bir darbe daha yedi. Ova işgal edildi.

Menemen Ovası'nda yaşanan bu sürecin benzeri Bergama, Torbalı, Söke, Çukurova ve Amik Ovası gibi diğer pamuk üretim merkezlerinde de yaşandı.

Bir zamanlar Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde*

romanında, Yaşar Kemal'in, Fikret Otyam'ın röportajlarında, dönemin Türk filmlerinde başrolde olan pamuk pek çok çiftçinin, pamuk toplayan işçinin hayatından çıkarıldı.

Oysa pamuk Türkiye için çok çok önemli bir üründü. Sadece bitkisel değil, aynı zamanda endüstriyel bir ürün olan pamuk, tekstil ve hazır giyim sektörünün hammaddesi. Çekirdeğinden yağ elde edilir. Posası yem sanayisinde değerlendirilir.

Dünyada iklimi, ekolojisi pamuk üretimine uygun az sayıda ülkeden birisi Türkiye. Bu şansını iyi kullandığını söylemek çok zor.

Cumhuriyet'in pamuklu sanayii nasıl yağmalandı?

Çiftçi ürününü altına benzetmeyi sever. Pamuğa "ak altın", fıstığa "yeşil altın", incire "sarı altın" denir. Bu, o ürüne verilen değeri gösterir.

Ak altın olarak bilinen pamuk nasıl karartıldı?

Pamuk ihraç eden Türkiye, nasıl ithalatçı oldu?

Bu sorulara yanıt bulabilmek için Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra pamuk ve pamuk sanayiine bakmakta yarar var.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye, yaklaşık 100 bin hektar alanda 40 bin tona yakın pamuk üretiyordu. Pamuktaki üretime paralel olarak ülkenin ilk sanayi nüveleri basma, dokuma ve bez üretim tesisleri olarak kuruldu.

Adını, Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği "Sümerbank", 3 Haziran 1933'te kuruldu. Atatürk'ün ölümünden 13 ay önce, 9 Ekim 1937 günü açılışını yaptığı Nazilli Basma Fabrikası, Cumhuriyet'in ilk sanayi tesislerindendi, devlet tarafından kurulan ilk basma fabrikasıydı. Sonra yenileri açıldı. Sümerbank, çiftçinin pamuğunu basmaya, beze dönüştüren, katma değer kazandıran pamuklu sektöründe 20 tesise ulaştı. Bulunduğu yerde sosyal yaşamı değiştiren, dönüştüren bir yapılanmaydı. Birçok yararlı kuruluş gibi Sümerbank da 1987 yılında özelleştirme kapsamına alındıktan sonra adeta yağmalandı.

Kent merkezlerinde kalan ve çok değerli arsaları olan, çalı-

şamaz durumdaki Sümerbank işletmeleri, AKP hükümeti döneminde satıldı. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı verilerine göre, 2003 yılında, Adıyaman Pamuklu Sanayi İşletmesi, 2004 yılında Malatya ve Diyarbakır Pamuklu Sanayi İşletmesi ile Bakırköy Konfeksiyon Sanayi İşletmesi, 2005'te Manisa Pamuklu Mensucat satılarak elden çıkarıldı.

Atatürk'ün açılışını yaptığı son fabrika olan Nazilli Basma Sanayi İşletmesi, 2003 yılında Adnan Menderes Üniversitesi'ne bedelsiz olarak verildi.

İzmir Basma Sanayii 2003'te İzmir Özel İdaresi'ne, Akdeniz Pamuklu Sanayii İşletmesi Kepez Belediyesi'ne, Bergama Pamuk İpliği ve Dokuma Sanayii, Bergama Belediyesi'ne, Sivas Dokuma Sanayii Sivas Belediyesi'ne 2005'te bedelsiz olarak verildi. Adana Çırçır İşletmesi 2003 yılında kapatıldı.

İhracattan ithalata geçiş

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, Avrupa'ya pamuk ihraç ederdi. 1940'lı yılların hemen başında İzmir'de, Adana'da pamuk ihracatçı birlikleri kuruldu.

1923 yılında 3.7 milyon dolar olan pamuk ihracatı 1930'da 7.8 milyon dolara, 1950'de 69 milyon dolara kadar ulaştı. 1960'ta 46 milyon dolara gerilese de 1970'te 300 milyon dolara, 1980'de ise 350 milyon dolara yaklaştı.

Bir yandan pamuk ihracatı sürerken diğer taraftan içerde dokuma, iplik, tekstil ve konfeksiyon sanayii de gelişti. Bu gelişme özellikle Avrupa'yı rahatsız etti. İlk defa 1975 yılında İngiltere Türkiye çıkışlı pamuk ipliğine kota getirdi.

1980'li yıllardan başlayarak Türkiye pamuğu doğrudan ihraç etmek yerine sanayi ürününe dönüştürerek ihraç etmeye başladı. Artık pamuktan çok ham bez ihracatı, tekstil ve konfeksiyon ihracatı önem kazanmıştı.

O yıllarda, artık içerdeki pamuk üretimi sanayicinin ihtiyacını karşılayamaz durumdaydı. Sanayicilerle pamuk ihracatçıları arasında yoğun tartışmalar yaşandı. Sanayiciler, pamuğu ham olarak ihraç etmek yerine sanayi ürünü olarak ihraç etmenin

ülkeye daha fazla döviz kazandıracağını, istihdam yaratmada büyük rolü olduğunu savunuyordu.

Pamuk ihracatçıları ise dünyanın birçok ülkesinde hem pamuk hem de tekstil mamulleri ihracatı yapıldığını, ihracatın yasaklanması veya sınırlandırılması ile üreticinin baskı altında kalacağını söyleyerek üretimin zamanla azalacağı uyarısında bulunuyordu.

Bu tartışmalar sürerken üretimi artırmak yerine, 1987-1988 sezonunda pamuk ithalatına kapılar açıldı. Üretime yeterli destek sağlanmayınca ithal pamuk yerli üretimin yerini almaya başladı. İthal pamuk yerli pamuğu kovuyor, yerli üreticiyi sektörün dışına çıkarıyordu. Türkiye'nin pamuk üretim merkezi olan Çukurova'daki üretim verileri bunu çok iyi yansıtıyor.

Çukurova'da 1995 yılında 140 bin hektar alanda 366 bin ton pamuk üretildi. 1996'da üretim alanı 120 bin hektara, pamuk üretimi 300 bin tona geriledi. 1997'de 83 bin hektarda 226 bin ton pamuk üretilirken, 1998'de üretim 215 bin tona, 1999'da üretim 50 bin hektar alanda 140 bin tona geriledi.

Adına romanlar, öyküler, şiirler yazılan, filmler çekilen Çukurova'da artık pamuk ekilmiyordu. Pamuğu toplamak için işçi bulmak bile zordu. Geçmişte Güneydoğu'dan akın akın gelen pamuk işçileri artık GAP bölgesinde çalışmayı tercih ediyorlardı.

Komşumuz Yunanistan'da 1966 yılında 80 bin ton seviyesinde olan pamuk üretimi Avrupa Birliği'nin de desteğiyle 400 bin ton seviyelerine ulaştı. Yunanistan, bu üretiminin önemli bir bölümünü Türkiye'ye ihraç etmeye başladı.

Amerika Ulusal Pamuk Konseyi'nin (National Cotton Council of America) ihracat tanıtım kolu olan Uluslararası Pamuk Konseyi (Cotton Council International) Amerika Birleşik Devletleri'nin pamuk elyafını ve imal edilen pamuk ürünlerini COTTON USA ticari markası ile dünyaya pazarlıyor.

Uluslararası Pamuk Konseyi, Amerikan pamuğunun kullanımını desteklemek için iplik fabrikaları, kumaş ve giyim imalatçıları, markalar, perakendeciler, tekstil kuruluşları, hükümetler ve

Amerika Tarım Bakanlığı ile birlikte çalışır. Dünya çapında 20 ofisle 50'yi aşkın ülkede çalışmalar yapar.

Konseyn misyonu, ABD menşeli pamuğu fabrikalar/imalatçılar, markalar/perakendeciler ve tüketiciler için tercih edilen pamuk haline getirmektir. Konsey, bu misyonuna uygun olarak Türkiye'nin pamuktaki istikrarsız politikalarını fırsata çevirdi. Amerika'nın elindeki pamuk stoklarını Türkiye'ye ihraç etmek üzere sistemli bir çalışma başlattı.

"Pamuk Sanayi Önderleri Toplantıları" adı altında bir araya getirdikleri tekstil ve konfeksiyon sanayicilerine Amerikan pamuğunun avantajlarını, sağladıkları kredileri anlattı.

Türkiye'deki Amerikan Elçiliğinin ve Konsoloslüğünün desteğiyle bu toplantılardan ilki 30 Eylül 1998'de İzmir Büyük Efes Oteli'nde yapıldı. Sonra sırasıyla 1 Ekim'de Gaziantep Tuğcan Oteli, 2 Ekim'de İstanbul Çırağan Sarayı Oteli'ndeki toplantılar yapıldı. Malatya, Kahramanmaraş, Gaziantep ve Denizli'de de benzer toplantılar yapıldı.

Bu toplantılarda Amerikan pamuğunun faydaları anlatılarak, Amerika Tarım Bakanlığı'nın garantisi ile, 3 yıl ödemesiz 5 yıl vadeli GSM kredileriyle pamuk satışı yapılacağı uzun uzun anlatıldı. Sadece 1998 yılında Türkiye'ye pamuk ihraç etmek için ABD Tarım Bakanlığı'nın verdiği GSM ihracat kredisi 400 milyon dolar düzeyindeydi. Bu toplantılara o dönemde İzmir Ticaret Borsası Başkanı Hasan Özmen tepki göstererek, bu sistemle yapılacak ithalatın Türk pamuğunun sonunu getireceğini dile getiriyordu.

Pamuk alım fiyatını Tariş, Çukobirlik, Antbirlik gibi tarım satış kooperatifleri açıklardı. Fakat birliklerin kendi gücü olmadığı için devlet para verirse alım yaparlardı. Bu nedenle birlikler hükümetin istediği fiyatı açıklamak zorundaydı. Çoğu zaman da hükümet fiyatı belirler ve açıklardı. Enflasyon yüzde 100'lerde iken pamuğa verilen fiyat artışı yüzde 15'lerde tutulurdu.

Çiftçinin üretim maliyetleri yüksekti, fiyat düşüktü, destek yoktu.

Amerikan pamuğu ise, devlet destekli, 3 yıl ödemesiz 5 yıl vadeli krediyle Türkiye'ye giriyordu. Üstelik Türkiye'deki çiftçi dünyanın en pahalı girdileriyle üretim yapıyordu.

Yunanistan, Avrupa Birliği'nin desteğiyle üretim yapıyor, prim desteği, girdi desteği, depolama desteğiyle bizim çiftçinin pamuk fiyatından daha fazlasını destek olarak alıyordu.

Bu şartlarda yerli pamuk üreticisi, Yunanistan ve Amerikan çiftçisi ile nasıl rekabet edecek? Edemezdi. Türk pamuğu bu haksız rekabete dayanamadı ve Amerika'dan pamuk ithalatı hızla artarken, yerli üretim aynı hızla düştü.

İthalat desteklendi

Türkiye, Amerikan çiftçisinin, Yunan çiftçisinin pazarı haline geldi. Yunanistan'da pamuk üretimi bitmek üzereyken, Türkiye'nin kendilerinden ithalata başlamasıyla yeniden pamuk üretimine döndüler.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi, Amerikan pamuk üreticileri ve pazarlamacıları Türkiye'de cirit atarken, pamuk ithalatından alınan kilo başına 35 sent fon kaldırıldı. Aynı günlerde dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı Yalım Erez, İzmir Ticaret Borsası'nda düzenlediği basın toplantısında pamuk üreticisine prim verilmeyeceğini duyurarak üretimin değil, ithalatın destekleneceği mesajını verdi.

Ertesi yıl, 1999'da, Amerika'nın elindeki 700 bin tonluk pamuk fazlası, Türkiye'deki çiftçinin korkulu rüyası oldu. Yapılan tanıtım çalışmaları olumlu sonuç vermişti, Amerika'dan GSM kredileri ile çok uygun şartlarda pamuk ithal ediliyordu.

Ege Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği'nin o dönemki Başkanı Hasan Çelebioğlu "Pamuk ithalatının yapılmasının asıl nedeni ucuz ve uzun vadeli kredi yaratılmasıdır. Uygun fiyat Türkiye'de olursa onu tercih ederiz," diyordu.

Çelebioğlu'nun dediği "uygun şartlar" artık hiç olmayacaktı. Devlet pamuk üreticisini desteklemek bir yana, enflasyonun çok çok altında fiyat vererek Amerikan pamuk üreticilerine destek sağlıyordu.

Yıllarca pamuk ihraç eden ihracatçılar artık ithalatçı olmuştu. Amerika'dan, Orta Asya ülkelerinden, Yunanistan'dan, İsrail'den ithalat yapıyorlardı.

İzmir'deki Pamuk İhracatçıları Birliği kapandı. İzmir Ticaret Odası'nın pamuk ihracatçıları meslek komitesi vardı, bu komiteden Oda'ya başkan seçiliyordu. Bu komite bile kapandı.

Türkiye pamuk üretiminden, ihracatından çekilirken, Brezilya üretimi destekleyici politikalarla dünyanın en önemli pamuk üreticilerinden biri oldu. 1990'lı yıllarda 350 bin ton olan üretimini 4-5 kat artırdı. Küresel bir oyuncu oldu. Brezilya da Türkiye'ye pamuk ihraç eden ülkeler arasına katıldı.

Yıllar süren bu ithalat politikasıyla Türkiye'deki üreticiyi pamuktan uzaklaştırdılar. Ülkeyi, Amerikan pamuk çiftçisinin pazarı yaptılar. Üretim engellenince onun pamuk ihtiyacı ithalatla karşılanır oldu, bu da sanayicinin işine geldi. Daha ucuza hammadde alıyordu. Büyük bölümü Amerika'dan ve Yunanistan'dan olmak üzere Türkiye her yıl 1 milyon ton civarında ithalat yapmaya başladı.

Türkiye'de 2009 yılında üretim dip noktaya ulaştı, ithalat ise zirveye. Ticaret Bakanlığı'nın yayınladığı 2014-2018 dönemi verilerine bakıldığında, Türkiye, 2014 yılında 913 bin ton pamuk ithalatı için 1 milyar 750 milyon dolar döviz ödedi. 2015'te 803 bin tona 1.2 milyar dolar, 2016'da 821 bin tona 1.2 milyar dolar, 2017'de 914 bin tona 1 milyar 676 milyon dolar, 2018'de 751 bin ton ithalat karşılığında 1 milyar 395 milyon dolar ödendi.

Üretime dönüş umudu

Dünya pamuk fiyatlarındaki artışla, mısır üretimine verilen desteklerin azalmasıyla, buğdaydan para kazanamayan çiftçi 2010 yılından sonra yavaş yavaş yeniden pamuk üretimine yöneldi.

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) belli oranda devreye girmesiyle bölgedeki tarım topraklarının sulamaya açılmasıyla pamuk üretimi Ege'den, Çukurova'dan, Antalya'dan Şanlıurfa'ya kaydı. Bugün pamuk üretiminin yüzde 50'den fazlası Güneydoğu'da.

Ekonomide yaşanan daralma nedeniyle pamuk tüketiminde de bir miktar düşüş var. 2018 yılında 1 milyon 650 bin ton olan pamuk tüketimi pazarların daralmasıyla 2019’da 1 milyon 350 bin tona geriledi.

Pamuk tüketimi azalırken, üretim artıyor. Uzun yıllar ürettiğinden çok pamuk ithal eden Türkiye, son yıllarda ilk kez tüketimin yüzde 75’ini yurtiçinden karşılayacak. Gerekli destekler sağlanırsa, ihtiyacın yüzde 100’ü yerli üretimden karşılanabilir. Türkiye, 20 yıl sonra ilk kez ithalatı sonlandıracak bir fırsatı yakalamış görünüyor. Pamuk üretimine ve üreticisine gerekli destek verilirse, daha açık söyleyelim, ithalata verilen kaynak çiftçiye sağlanırsa, Türkiye pamuk ithalatını sonlandırabilir.

GDO’lu pamuk

Pamuk konusunda pek çok yanlış yapıldı. Üretim yerine, ithalatı artıran politikalar uygulandı. Pamukta bu kadar sıkıntılı bir dönem yaşanırken Türkiye, ihtiyacı olan pamuğu üretmedi. Fakat, bir konuda doğru olanı yaptı. Dünyadaki baskılara ve büyük üretici ülkelerin tercihine rağmen GDO’lu (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) pamuk üretimine girmede.

İzmir Ticaret Borsası ve Ulusal Pamuk Konseyi’nin çabalarıyla genetiği değiştirilmiş pamuğa karşı bir kampanya başlatılarak “GMO FREE” etiketiyle Türkiye’de genetiği değiştirilmemiş pamuk üretimi tescillendi. Bu çalışmalar, Türkiye pamuğuna, tekstil ve konfeksiyon ürünlerine ciddi prestij kazandırdı.

Ulusal Pamuk Konseyi’nin genetiği değiştirilmiş pamuk konusunda yaptığı araştırma ve çalışmalar çok çarpıcı sonuçlar ortaya koydu. Dünyada ilk kez 1995-96 sezonunda Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya’da genetiği değiştirilmiş pamuk üretimi ticarileşti. Daha sonra Çin ve Pakistan’ın katılması ile dünyanın 4 büyük pamuk üreticisi GDO’lu pamuk üretimine geçti. Dünyada pamuk üreten 61 ülkenin 15’inde GDO’lu pamuk üretiliyor. Türkiye, Yunanistan ve İspanya’da ise GDO’lu pamuk ekimi yasak.

Üretiminin başladığı 1995-96 sezonunda toplam ekim alanlarında yüzde 2 paya sahip olan GDO’lu pamuk, 2011 yılına ka-

dar payını sürekli artırdı ve yüzde 70'lere ulaştı. 2015'te en yüksek seviye olan yüzde 78'e çıktı. 2016'da ise yüzde 75'e geriledi.

Genetiği değiştirilmiş pamuk üretimini savunanlar, verimde artış, insektisit (böcek ilacı) kullanımında azalma, çalışan güvenliğinde artış, toprak işlemede azalma, ekonomide iyileşme olduğunu, maliyet düşerken gelirin arttığını iddia ediyor.

Bir başarı öyküsü olarak anlatılan GDO'lu pamuk üretimi ile verimde bir artış olmadığı verilerle ortaya konuluyor. Pamuktaki verimde genel bir artış zaten vardı. Son 10 yıldaysa verim yavaşladı. Lif verimi GDO'suz pamuk üreten Türkiye'de daha çok artıyor. Çünkü Türkiye pamuk tohumunda 80 yıldır ıslah çalışmaları yapıyor.

Zirai ilaç kullanımı azalmadığı gibi, GDO'lu pamukta kullanılan ilaçlar "ikincil zararlıların gelişmesi" sorununu yarattı. GDO'lu pamuk üreten ülkelerin hepsi bu sorunu rapor ediyor. Hedef zararlıya karşı ilaç uygulamasının azalması, beraberinde hedeflenmeyen zararlı türlerinin gelişmesine yol açmakta ve daha önce ikincil öneme sahip olan bu zararlılar birincil öneme sahip zararlı konumuna gelmektedir. Ayrıca yararlı böcekler de öldürüldüğü için yeni sorunlar ortaya çıkıyor. Hindistan zararlı sorunu nedeniyle GDO'lu pamuk üretiminden vazgeçiyor. Burkina Faso ise, elyaf kısalığı nedeniyle GDO'lu pamuk ekimini bırakıyor.

Yapılan araştırma sonuçları GDO'lu pamuk üretiminin maliyetleri azalttığı, geliri artırdığı tezini de doğrulamıyor. GDO'lu pamuk üreten ülkelerin çoğunluğu özel firmaların GDO'lu pamuk tohumu teknolojisi için çiftçilere çok yüksek harçlar yüklediklerinden, tohum maliyetlerindeki artışın ilaç ve toprak işleme maliyetlerinde sağlanan iyileşmeyi aştığından yakınmaktadır.

Teknoloji maliyetinin ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermesi bir başka yakınma konusu. "Dışa Bağımlılık", GDO teknolojisine sahip olmayan ülkeler için büyük önem taşıyan bir diğer handicap olarak öne çıkıyor.

GDO'lu pamuk üretiminde ortaya çıkan bir başka önemli sorun, pamuk tohumundan ve çekirdeğinden elde edilen yağ konusunda. Bu yağ insanlar tarafından gıda maddesi olarak

tüketildiği gibi, hayvan yeminde de kullanılıyor. Üstelik bu, ürün etiketine yazılmıyor. Dolayısıyla insan ve hayvan sağlığı ve çevre olumsuz etkileniyor. Bugün GDO teknolojisi, gelişmiş ülkeler için ucuz olsa bile geri kalmış veya gelişmekte olan ülkeler için çok pahalı bir teknoloji. Aynı zamanda GDO'lu tohum bağımlılığı nedeniyle ülkeler bağımsızlığını yitiriyor.

Gelinen noktada Hindistan, Burkina Faso gibi ülkelerde olduğu gibi yaşanan sorunlar nedeniyle genetiği değiştirilmiş pamuk üreten ülkeler bu teknolojiyi terk ediyor. Soya, mısır ve kanolayla birlikte dünyada genetiği değiştirilmiş dört temel ürün den biri olan pamukta GDO'nun yarardan çok zarar getirdiği nihayet anlaşılmaya başlandı.

İklim değişikliği ve pamuğun geleceği

Diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi iklim değişikliği her geçen gün sorunları büyütüyor. Pamuk ekim alanlarındaki artışa rağmen verim ve üretim düşüşüne neden olan iklim değişikliği hastalık ve zararlıların artmasına yol açıyor.

Sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da en önemli sorunu iklim değişikliğinin etkileri olacak. Bu nedenle yapılacak her çalışmada, atılacak her adımda iklim değişikliğinin olası etkilerinin dikkate alınması gerekir.

Geçmişten bugüne pamuğun temel sorunu üretim maliyetlerinin yüksek, ürün fiyatının düşük olması. Aradaki fark devlet tarafından destek olarak karşılanmadığı için üretici rekabet etmekte zorlanıyor. Çünkü, rakipleri bu destekleri alıyor.

Dünyanın önde gelen pamuk üreticisi ülkeler, Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Afrika ülkeleri de dahil, pamuk üretimlerini giderek artan oranlarda destekliyor.

Uluslararası Pamuk İstişare Komitesi'nin 2014-2018 verilerine göre, dünyada yılda ortalama 24.6 milyon ton lif pamuk üretiliyor. Pamuk üreten ülkeler sıralamasında ilk beş ülke Çin, Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya ve Pakistan. Türkiye, altıncı sırada yer alıyor. Çin ve Hindistan'ın lif pamuk üretimi hemen hemen aynı. Bu iki ülkenin de 2014-2019

döneminde ortalama 6 milyon ton civarında üretimi var. Dünya pamuk üretiminin yarısını gerçekleştiriyorlar. Amerika'nın üretimi 4 milyon ton, Brezilya'nın 2.4 milyon ton, Pakistan'ın 1.7 milyon ton. Türkiye'nin ise 2019 itibariyle 950 bin ton.

Sonuç olarak, Türkiye'nin, pamuk üretiminde önemli avantajları var. Doğru politikalarla, üretim maliyetlerini düşürerek ve üreticiye destek sağlayarak ülke ihtiyacını karşılayacak düzeyde üretim yapılabilir. Her yıl ithalata ödenen 1 milyar doların üzerindeki dövizin sadece yüzde 20'si çiftçiye ödense ithalata gerek kalmayacak. Ayrıca GDO'suz pamuktan üretilen hazır giyim ve konfeksiyon ürünleriyle dünyada rekabet gücünü artırabilir. Bunun için ulusal politikaya ihtiyaç var.

Şekerde pancar-mısır kavgası mı var?

Bundan 10 yıl öncesine kadar uçağa bindiğinizde çay veya kahve ikramında hiç sormadan yanında şeker verilirdi. Sonra hostesler sormaya başladı; "Şeker alır mısınız?" Her iki kişiden biri isterdi. Ama son yıllarda giderek azaldı. Şimdilerde "Şeker alır mısınız?" sorusuna her 10 kişiden bir-iki kişi "evet" yanıtı veriyor.

Şeker sadece çay veya kahve ile tüketilmiyor. Yediğimiz, içtiğimiz birçok gıdada şeker var. Ya pancar şekeri ya da mısır ağırlıklı olmak üzere nişasta içerikli ürünlerden elde edilen nişasta bazlı şeker.

Son yıllarda, hastalıkların önemli nedenlerinden birisinin şeker kaynaklı, özellikle de nişasta bazlı şeker olduğu iddiasıyla şeker tüketimine karşı bir tepki de var. Doktorlar şeker tüketimini azaltmaları için hastalarını uyarıyor.

Dünyada kalorili tatlandırıcılar sakaroz ve nişasta bazlı olmak üzere iki ana grupta yapılıyor. Sakaroz kökenli şekerler pancar ve kamıştan, nişasta bazlı şekerlerse mısır, buğday ve patates gibi tarımsal kökenli ürünlerden üretiliyor.

Sakaroz kökenli şekerin yüzde 78'si kamıştan, yüzde 22'si pancardan elde ediliyor. Dünya şeker üretimi 2018-2019 sezonunda

172 milyon ton oldu. Türkiye pancardan şeker üretiminde Rusya, Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra yüzde 7 pay ile dünyada 5., Avrupa'da 4. sırada yer alıyor. Fakat, verimlilikte dekar başına 6 tonla 21. sırada.

Türkiye'nin şekerpancarı üretim alanı 2002 yılında 372 bin hektardı. 2019'da 292 bin hektara geriledi. Pancar eken çiftçi sayısı bu dönemde 500 binden 100 bine düştü. Yani, her 5 çiftçiden 4'ü pancar ekimini bıraktı. Daha doğrusu kota nedeniyle sektörün dışına itildi.

Pancar üretimi 2002-2016 arası dönemde ortalama 16 milyon tondur. Son yıllarda verimlilikle artmaya başladı. İlk olarak 2016'da pancar üretimi 16 milyon tondan 19.5 milyon tona çıktı. Ertesi yıl, 2017'de 21.1 milyon ton olurken, 2018'de 17.4 milyon tona geriledi. 2019'da yeniden 21 milyon tona ulaştı.

2018'de yapılan son özelleştirmelerden sonra devlete ait 15, Pankobirlik'e 6 ve özel sektöre ait 12 fabrika olmak üzere pancardan şeker üreten 33 fabrika var.

Nişasta bazlı şeker üreten toplamda 990 bin ton kapasiteli 5 fabrika, ayrıca sadece ihracat amaçlı nişasta bazlı şeker üreten ve toplam 330 bin ton kapasiteli 5 fabrika daha var.

Cumhuriyetin ilk fabrikaları

Henüz Cumhuriyet ilan edilmeden, aylar öncesinde İzmir İktisat Kongresi toplandı. Ülke, savaştan yeni çıkmıştı, her alanda olduğu gibi ekonomide de geleceğin yol haritası çizilecekti. Bu amaçla, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihlerinde gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar arasında şekerpancarı üretiminin artırılması, yaygınlaştırılması zaruri bir ihtiyaç olarak kabul edildi.

Bu zorunluluğun temel nedenlerinden birisi şeker ihtiyacının karşılanmasıydı. Bunun için şeker sanayiinin kurulması hedefleniyordu. Ayrıca şekerpancarının, hayvancılığa yem temin edilmesi açısından önemine vurgu yapılıyordu. Münavebeli (dönüşümlü) ekim ile, yani şekerpancarı ve hububat ürünlerinin dönüşümlü olarak ekilmesiyle hububatta da ıslah çalışmalarının

ve buna bağlı olarak üretim artışının sağlanması öngörölüyordu.

Nitekim, şekerpancarı üretimine bağlı olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında özel girişimciler tarafından 1926'da Alpıllu ve Uşak, 1933 yılında ise Eskişehir, bir yıl sonra Turhal Şeker Fabrikası kuruldu. Bu fabrikalar daha sonra 1935'te Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT) olarak faaliyetlerine devam ettiler.

1950'li yıllardan sonra şeker sanayii yaygınlaştı, pancar üretimi arttı. Türkiye, önemli şekerpancarı ve şeker üreticisi ülkelerden birisi oldu. Bu yıllarda aynı zamanda pancar üreticileri kooperatif çatısı altında örgütlenerek ilk pancar ekici kooperatifleri kuruldu. Kooperatifler 1972'de üstbirlik örgütlenmesiyle Pankobirlik'i oluşturdu.

Bugün 64 ilde, yaklaşık 14 bin yerleşim biriminde 1.4 milyon üretici ortağı, 31 pancar kooperatifi, 7 kooperatif şeker fabrikası ve 50'nin üzerindeki iştirakiyle dev bir yapıya ulaşan Pankobirlik, şekerpancarı ve şeker piyasasının en önemli aktörü konumunda.

Pankobirlik'in verilerine göre dünyada da şeker pancarı üretimi ve dolayısıyla şeker üretiminde kooperatiflerin payı yüzde 75'in üzerindedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bu oran yüzde 100, Fransa'da kooperatif fabrikalarının payı yüzde 81, Almanya'da yüzde 78, Hollanda'da yüzde 100, Polonya'da yüzde 74 ve Avusturya'da yüzde 72'dir.

Şekerde kota ve özelleştirme

Dünyadaki uygulamaların aksine Türkiye'de özelleştirme tarım sektörüyle başladı. Tarımda 1990'lı yıllarda yapılan özelleştirmenin yarattığı felaketin sonuçları 2000'li yıllarda daha net görülüyor. Et ve Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu ve Yem Sanayii işletmeleri o dönemde özelleştirildi.

Bu özelleştirmelerin yarattığı tahribat ortada. Sütte kronik hale gelen bir kriz var. Üreticide ucuz, tüketicide pahalı bir piyasa yapısı oluştu. Plansız, programsız yatırımlarla sektörde arz fazlası üretim yaratıldı. İstikrarlı bir dış ticaret politikası oluşturulamadı.

Et ve Balık Kurumu'ndaki özelleştirme nedeniyle, canlı hayvan ve et ihraç eden Türkiye, şimdilerde bunların et ithalatçısı oldu.

Yem Sanayii'nin özelleştirilmesi ile Türkiye, yem hammaddesinin en az yarısını, uygulanan yanlış politikalar sonucu aynı bile ithal eder duruma geldi.

Sonraki yıllarda TEKEL'in özelleştirilmesiyle tütün üretimi büyük oranda bitirildi. Tütün ihraç eden Türkiye, ithalatçı oldu.

Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ilk kez 2000 yılında gündeme geldi. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın tarımda ipleri ele geçirip ve Türkiye'ye istediklerini yaptırdıkları bir dönemdi.

Tarımda, Doğrudan Gelir Desteği gibi üretimi değil üretmeyi destekleyen bir sistem o dönem uygulamaya konuldu. Tarım Satış Kooperatifleri'nin "özerklik" adı altında yağmalanması süreci yine aynı günlerde başladı.

O zamanlar IMF, istediklerini hükümete bildirirdi. Hükümet bunları "niyet mektubu" diye tekrar IMF'e sunar ve ona göre kredi kullanılırdı. Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ilk kez 22 Haziran 2000 tarihli niyet mektubunda yer aldı. Aynı yıl, Kütahya ve Adapazarı şeker fabrikalarının kamu hisseleri satıldı, özelleştirildi.

Özelleştirme Yüksek Kurulu kararıyla 2007 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'deki kamu hisselerinin tamamı özelleştirme kapsamına alındı. Şeker İş Sendikası yargıya giderek bu karar için yürütmeyi durdurma kararı alınmasını sağladı.

Özelleştirme Yüksek Kurulu bir yıl sonra, 12 Ağustos 2008'de şeker fabrikalarının yeniden özelleştirme programına alınmasına ve parça parça özelleştirilmesine karar verdi: Buna uygun portföy grupları oluşturuldu. Birkaç kez özelleştirme için ihaleye çıkılırken yargı kararlarıyla ihaleler iptal edildi.

Son olarak 20 Şubat 2018'de Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından, 14 fabrikanın özelleştirilmesi için ihale süreci başlatıldı. Süreç sonunda Afyon, Alpullu, Bor, Burdur, Çorum, Elbistan, Erzincan, Erzurum, Ilgın, Kırşehir, Muş,

Turhal ve Yozgat şeker fabrikalarının pazarlık görüşmeleri tamamlandı ve satış için Özelleştirme Yüksek Kurul kararları çıktı. Afyon, Alpullu, Bor, Çorum, Elbistan, Erzincan, Erzurum, Kırşehir, Muş, Turhal fabrikalarının devir işlemleri tamamlandı. Burdur, Yozgat ve Ilgın şeker fabrikalarının satışı 25 Aralık 2018 tarihli ve 505 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararıyla iptal edildi. Kastamonu Şeker Fabrikası'na ise alıcı çıkmadı.

AKP'nin Maliye Bakanı: “40 kere düşünmek lazım.”

Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi 2016'da gündeme gelince, dönemin AKP'li Maliye Bakanı Naci Ağbal, Çorum Şeker Fabrikası'nın 2016-2017 Pancar Alım Kampanyası Açılış Töreni'nde özelleştirme konusunda çok “hassas” olunması gerektiğini anlattı.

Naci Ağbal aynen şunları söyledi: “Bugün tüm siyasi partilerimiz özelleştirmenin ülke için doğru, gerekli olduğu konusunda mutabık, ancak bunun detayları konusunda farklı farklı yaklaşımlarımız olabilir, bu doğaldır. Önemli olan bu ülke kaynaklarının daha doğru, daha etkin, daha verimli kullanılmasıdır. Şeker sektörünün özelleştirilmesi, özelleştirme programında olan birçok şirketin özelleştirilmesinden çok farklı. Benim kanaatim bu. Yani TÜPRAŞ'ı özelleştirebilirsiniz, orada bir şirket var, mega bir üretim, fabrika ortamı var. Onun altında tarım üreticisi yok. Türk Telekom'u özelleştirebilirsiniz ama iş şeker fabrikalarının özelleştirilmesine geldi mi bu konuyu 40 kere düşünmemiz lazım. Eğer bugün Türkiye'de şeker özelleştirmesi yapacaksak, üretici ve işçiler olmaksızın hiçbir şeye imza atamayız.”

AKP hükümetinin ilk maliye bakanı ve bu görevi 2002'den 2009'a kadar 7 yıl sürdüren Kemal Unakıtan'ın özelleştirmeye bakışı “babalar gibi satarız”dı. Hükümet, tarımsal işletmeleri veya şeker fabrikalarının özelleştirilmesini “babalar gibi satarız” dan “en az 40 kere düşünölmeli” noktasına geldi. Fakat sonuç değişmedi, özelleştirmeler işçiye ve çiftçiye rağmen yapıldı.

Nişasta Bazlı şeker

şeker sektörünün gündemindeki bir başka önemli konu kota uygulaması. Pancar üretiminde kota var her fabrikaya tahsis edilmiş kota miktarı var. Fabrikalar, üreticiye bu kota kadar şeker pancarını sözleşmeli olarak ürettiriyor. Dolayısıyla üreticiye yönelik de üretim kotası var. Pancar üreticisi istediğı kadar pancar ekemez. Ekse bile satamaz veya kota fazlası ürünü çok düşük fiyata satmak zorunda kalır.

Bir başka kota ise nişasta bazlı şeker kotasıdır. şeker Yasası'nda "şeker üretimi ve arzında istikrarı sağlamak amacıyla pazarlanacak şeker miktarı, sakaroz kökenli ve diğeri şekerler için ayrı ayrı olmak üzere şeker türlerine göre, gerektiğinde dönemsel olarak kotalar ile belirlenir. Nişasta kökenli şekerler için belirlenecek toplam A kotası, ülke toplam A kotasının % 10'unu geçemez. Bakanlar Kurulu bu oranı, Kurumun görüşünü alarak % 50'sine kadar artırmaya, % 50'sine kadar eksiltmeye yetkilidir. Sakaroz kökenli şekerler dışındaki depolanabilir nitelikte olmayan diğeri şekerler için B kotası belirlenmez" hükmü yer alıyor.

Bunun anlamı şu: Türkiye'de şeker pancarından üretilen şekerin yüzde 10'u kadar nişasta bazlı şeker üretilir. Bu yüzde 10'luk kotayı Bakanlar Kurulu her yıl ele alır. Aynen devam etmesine karar verebileceğı gibi yüzde 50 artırabilir veya yüzde 50 azaltabilir.

Yasanın çıktığı 2001 yılından sonra ilk 5 yıl AKP Hükümeti kotayı hep yüzde 50 artırdı. Sonraki yıllarda yüzde 25 ile yüzde 50 arasında yine kota artışları yapıldı. 2018 yılında çıkarılan 7103 sayılı Torba Yasa'ya konulan bir düzenlemeyle şeker Yasası'nda yüzde 10 olan nişasta bazlı şeker kotası yüzde 5'e düşürüldü. Ayrıca bunun üzerinden de yüzde 50 indirim yapıldı. Nişasta bazlı şeker üretimi 135 bin tona düştü.

Pancara savaş açtılar

şeker fabrikalarının özelleştirilmesi, şekerin hammaddesi olan pancar ve mısır üretimine odaklandı. Hazırlanan raporlarda, yapılan açıklamalarda mısır ve şekerpancarı üretimi kar-

şılaştırılarak nişasta bazlı şeker ile pancar şekerinin ekonomiye katkısı hakkında kamuoyu oluşturulmaya çalışılıyor.

Nişasta bazlı şeker üretenler mısır üretiminin artırılmasını isterken şeker pancarından vazgeçilmesini, üretimin düşürülmesini talep ediyor. Pancardan şeker üretimi yapanlarsa şekerpancarının ekonomiye katkılarını anlatarak üretiminin artırılmasını, mısırın şekerpancarının yerini alamayacağını savunuyor.

Türkiye’de 2019 verileri ile 292 bin hektar alanda 21 milyon ton civarında şekerpancarı üretilirken aynı zamanda yaklaşık 680 bin hektar alanda 6 milyon ton mısır üretiliyor. Üretilen şeker pancarının tamamı şeker üretiminde değerlendirilirken, mısırın sadece yüzde 17’si nişasta bazlı şeker üretiminde kullanılıyor. Şekerpancarı ithalatı veya ihracatı yapılmazken Türkiye 2 milyon ton mısır ithal ediyor. 2019 yılının ilk 8 ayında 2 milyon 779 bin ton mısır ithal edildi.

Mısır üreten çiftçiye alan bazlı destek, fark ödemesi (prim) desteği sağlanırken, şekerpancarında üretim, sözleşmeli ve verilen kota çerçevesinde yapılıyor. Cumhurbaşkanlığı’nın 24 Ekim 2019 tarihli *Resmî Gazete’de* yayımlanan kararına göre, mısır üreticilerine kilogram başına 3 kuruş destekleme primi ödenirken, şekerpancarında böyle bir destek yok. Mısır çiftçisine dekara 25 lira mazot ve 4 lira gübre desteği sağlanırken, şekerpancarı üreticilerine diğer ürünler kapsamında dekara 15 lira mazot ve 4 lira gübre desteği sağlanıyor.

Hükümetin uyguladığı havza modeli kapsamında su kısıtı olan bölgelerde mısır üretimi desteklenmiyor. Mısıra alternatif ürün üretenlere yüzde 50 daha fazla destek sağlanıyor. Şekerpancarı üretiminde 1998 yılından bu yana kota uygulanıyor. O yıllarda üretimin 22 milyon tona ulaşması nedeniyle arz fazlası üretimi önlemek için kota uygulamasına geçildi. Halen şeker fabrikaları sahip oldukları şeker kotası kapsamında pancar üreticilerine sözleşmeli olarak şekerpancarı ürettiriyor. Sözleşmesi olmayan çiftçi üretim yapamıyor.

Cargill pancar üreticisine karşı

Nişasta Bazlı Şeker (NBŞ) üreticisi Cargill'in hazırladığı ve 2018 yılında şeker fabrikalarının özelleştirilmesi fitilini ateşlediği iddia edilen "Şeker Piyasası: Mevcut Durum ve Değerlendirme" başlıklı raporda mısır üretiminin önemi anlatılırken, şekerpancarı üretiminin verimsiz ve su tüketiminin yüksek olduğu iddia ediliyor.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik), Cargill'e yanıt olarak hazırladığı raporda, Cargill'in iddialarının tümüyle yalan olduğunu belirterek ülke tarımı için şekerpancarının öneme yer verdi.

Cargill'in hazırladığı raporda, "Türkiye'de Mısır Ekonomisi ve Pancarla Karşılaştırma" başlığı altında özetle şu bilgiler yer alıyor:

"Mısırın vejetasyonu (çıkış ve hasat süresi arasındaki fark) 90-120 gün arasında değişmekte iken şekerpancarında bu süre 170-200 gündür. Yüksek bir verim için mısırın gelişim döneminde yaklaşık 480 mm su isteği bulunmakta iken şekerpancarının su tüketimi yaklaşık 900 mm'dir. Mevcut durum itibarıyla toplam ekim alanı 680 bin hektar, toplam üretim 6.4 milyon ton ve verim düzeyi 9.41 ton/hektardır. Bu bağlamda, Türkiye pancar üretiminde vasat bir verim düzeyine sahipken, mısır üretiminde ABD ile başa baş noktaya ulaşmıştır."

Mısırın depolama ve yıl boyunca üretim sürecine koşulabilme olanakları nedeniyle pancara göre ciddi bir ekonomik değer yarattığını iddia eden Cargill raporunda:

"Mısır, insan gıdası, hayvan yemi ve endüstri hammadde olarak kullanılan bir bitkidir. Ayrıca sap ve yaprakları hayvan yemi olarak değerlendirilmekte, kâğıt yapımı ve küçük çapta hasır el işleri yapımında da kullanılmaktadır. Bu alanların yanı sıra çerezlik olarak da tüketilmektedir. Mısırın son yıllarda artan üretim miktarına paralel olarak yem, yağ ve tatlandırıcı sektörü ile biyoyakıt-biyoetanol üretiminde kullanımı da artmaktadır. Pancar ise, niteliği itibarıyla depolanma olanağına sahip değildir, üretim ve

işleme süreçleri birbirlerine yakın organize edilmek durumundadır ve üretim süreci hasat sonrasında azami 40 gündür. Geriye kalan süre içerisinde pancar sektöründe gizli işsizlik sorunu hakim olmaktadır. Bu bağlamda ülkemizde toprak ve yağış koşulları nedeniyle görece düşük bir verime sahip olan pancar tarımı, iktisadi manada maliyet etkin sonuçlar doğurmaktadır” bilgisine yer verildi.

Şeker pancarı üreticilerinin örgütü ve pancardan şeker üreten Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik), Cargill’in iddialarını çok sert bir dille yalanladı. Cargill’i mısırın arkasına saklanmakla itham eden Pankobirlik yetkilileri hazırladıkları karşı raporda tartışmanın mısır üzerinden yapılmasına tepki göstererek, Türkiye’nin hem pancar üretimine hem de mısır üretimine uygun iklime sahip olduğu, mısırın sadece yüzde 17’sinin nişasta bazlı şeker üretiminde kullanıldığı ifade edildi.

Pankobirlik’in raporunda, nişasta bazlı şeker alanında Türkiye’de tekel konumunda olan Cargill’in, bu raporu ile tüm şeker üretim olanaklarını ele geçirmek istediğini açıkça dile getirdiği belirtilerek:

“Nişasta bazlı şeker sadece mısırdan değil patates, buğday, kasava gibi birçok bitkide bulunan doğal nişastanın doğal olmayan süreçlerle (kimyasal süreçlerle) yapay şekere dönüştürülmesi suretiyle elde edilmektedir. Mısır önemli bir üründür. Ancak Cargill’in önerisi Türk tarımının neredeyse tamamını mısır üretimine angaje etmek üzerine inşa edilmiş durumdadır. Her ürün gibi mısırın da bölgesel olarak üstün ve zayıf yönleri vardır. Mısır da bazı bölgeler için daha uygun bazı bölgeler için ise pek de uygun olmayan bir üründür,” denildi.

Her yıl üst üste aynı toprağa mısır ekilmesinin ürün verimliliği açısından doğru bir uygulama olmadığı, toprak açısından yararlı değil zararlı olduğu, verim düşüşü yanında toprakta ciddi hastalıklara neden olacağı iddia edilen Pankobirlik raporunda:

“Pancar ise münavebeli bir ürün olarak dört yılda bir ekildiğinden, bu zararlar ortaya çıkmamakta, aksine pancar toprağı zenginleştirerek daha sonraki ürünlerde verim artışı sağlamaktadır. Cargill’in önerdiği şekilde bir mısır üretimi ülkemiz topraklarını çok kısa bir sürede çöle çevirecektir. Mısır, pancara alternatif bir ürün değildir; ülkemiz açısından imkân olan bölgelerde pancarla birlikte değerlendirilebilir,” yorumu yapıldı.

Cargill’in pancarın çok su tükettiğı iddiasına ise Pankobirlik şu yanıtı verdi:

“En cahil insan bile herhangi bir bitkinin su gereksiniminin, yetiştirildiğı bölgeye göre, o bölgenin aldığı yağış oranına vb. göre farklılık gösterdiğini bilebilecek donanıma sahiptir. Ülkemizin çok değişik coğrafi ve iklimsel özelliklere sahip olması dolayısıyla bitkilerin su tüketim miktarları da değişiklik göstermektedir. Nemli veya geçit iklimlerinde, örneğin Sakarya’da şeker pancarı ve mısır arasındaki su tüketimi rakamları birbirine çok yaklaşımaktadır. Bu nedenle şeker pancarı 900 mm, mısır 480 mm su tüketiyor ifadesi yanlış ve önyargılı bir ifadedir.”

Bu tartışmalar sürerken Cargill 2019 yılında mısır üreticilerine yönelik “1000 Çiftçi 1000 Bereket” adıyla bir proje başlattı. Bu projenin amacı mısır üretiminde verimliliğı artırmak, teknolojiyi yaygınlaştırmak olarak sunulsa da asıl amaç belli; Cargill, Türkiye’de pancar üretimine karşı mısırı ve nişasta bazlı şeker üretimini yaygınlaştırmak istiyor.

Zeytinde dünya birinciliğı hayal mi?

Çok özel bir ürün olan zeytin her yerde yetişmez. Mardin, Hatay, Suriye, Filistin ve Kıbrıs adasını içeren bölge “ölmez ağaç” olarak adlandırılan zeytinin anavatanı olarak kabul edilir.

Günümüzde, İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Tunus, Cezayir, Filistin, Portekiz, Avustralya üretici olarak ilk sıralarda yer alıyor.

Zeytin meyvesinin suyu olan zeytinyağı tarımsal bir faaliyet sonucu elde edilen sıradan bir ürün değil. Zeytin ve zeytinyağında binlerce yıllık mirası barındıran tarih, kültür, medeniyet ve sağlık var.

Türkiye, birçok üründe olduğu gibi zeytincilikte de çok büyük potansiyele sahip. Gereken önem ve destek sağlanırsa zeytinyağı üretiminde İspanya'dan sonra en büyük üretici ülke olabilir. Gün gelir dünya birincisi bile olur. Türkiye'de Aydın, İzmir, Muğla, Balıkesir, Bursa, Manisa, Çanakkale, Hatay, Gaziantep, Adana ve Mersin zeytin üretimi yapılan iller olarak öne çıkıyor. Ülke genelinde 41 ilde zeytincilik yapılıyor. Yaklaşık 320 bin zeytinci aile işletmesi var. Zeytin ve zeytinyağı önemli bir ihraç ürünüdür.

Son yıllarda Çin dahil birçok ülke zeytin yetiştirmeye başladı. Uluslararası Zeytin Konseyi'nin verilerine göre 50'yi aşkın ülkede zeytin dikiliyor. Çok değerli bir ürün olduğu için herkes üretmek ve tüketmek istiyor. Haziran 2016'da gittiğim Yeni Zelanda'da zeytin yetiştiriciliği yapıldığını görünce çok şaşırmıştım.

Birçok ülke zeytin ağacı dikerken, Türkiye yol, köprü, enerji, konut, turizm tesisleri ve daha birçok yatırım için asırlık zeytin ağaçlarını kesiyor. İstanbul-İzmir otoyol yapımı sırasında on binlerce zeytin ağacı kesildi. Muğla'da Yatağan Termik Santrali maden sahasında zeytin katliamı yapıldı. Manisa'ya bağlı Soma İlçesi Yırca Köyü'nde termik santral yapımına yer açmak için 2014'te tam altı bin zeytin ağacı kesildi. Türkiye'den başka zeytin ağaçlarını kesen ülke yok.

Zeytin karşıtı lobi

Daha çok zeytinin kesilmesine neden olacak şekilde, zeytinlik alanlarda madencilik faaliyetlerini yürütmek için yıllardır bir lobi faaliyeti yürütülüyor. Yerli ve yabancı madencilik şirketleri;

siyasetçileri, bürokratları, yerel yöneticileri etkisi altına alarak Zeytincilik Yasası'nda değişiklik yapmak için büyük çaba gösteriyor. Tam yedi kez Zeytincilik Yasası ile ilgili değişiklik Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirildi. Kimi zaman bir torba yasanın içine konuldu, kimi zaman hiç ilgisi olmayan bir yasanın içine gizlendi. Her seferinde zeytinciler, ülkenin duyarlı insanları, siyasetçileri, sivil toplum kuruluşlarının tepkisi ve mücadelesiyle bu değişiklikler geri püskürtüldü.

Son olarak 2017 yılında o zamanki adıyla Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın, üretim ve yatırımın önündeki engelleri kaldırmayı hedefleyen "Üretim Reform Paketi Yasa Tasarısı"nın içine zeytincilikle ilgili üç madde konuldu. Dönemin başbakanı Binali Yıldırım imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sevk edilen tasarıyla zeytinlik saha tanımlaması yapılıyordu. "Orman sınırları dışında kalan ve her bir dekar alanda en az 15 kültür çeşidi veya yabani zeytin bitkisinin bulunması" şartı getiriliyordu. Bir dekarda 15 zeytin ağacı yoksa o alan zeytinlik saha kabul edilmiyor.

Yasa tasarısının can alıcı 4. maddesi ile 26/1/1939 tarih ve 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanunun 20. maddesi değiştirilmek isteniyordu. Tasarıda bu madde şöyle yer aldı: "Zeytinlik sahaları içinde ve bu sahalara en az 3 kilometre mesafede zeytinliklerin bitkisel gelişmesini, çoğalmalarını engelleyecek, kimyasal atık oluşturacak tesis yapılamaz ve işletilemez. Ancak, alternatif alan bulunmaması ve kurulun uygun görmesi şartıyla bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış yatırımlar için zeytinlik sahalarında yatırım yapılmasına Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından izin verilebilir."

Bu düzenlemeyle zeytin alanlarının yatırımlara, ranta açılmak istendiği çok açık. "Kamu yararı" denilen, aslında rantçıların, madencilerin yararıydı. Bu zeytinciliğin idam fermanıydı. Zeytinciliği yok etmek için getirilen yasa tasarısında, kamuoyuna "Biz zeytin ağaçlarını koruyoruz, ağaç keseni cezalandırıyoruz" mesajı vermek için de bir cümle konulmuştu. Tasarının

4. maddesinde “zaruri haller dışında zeytin ağacı kesenlere ağaç başına 2 bin lira ceza” öngörülüyordu. Bunun anlamı “zaruri hallerde zeytin ağaçları kesilebilir” demektir. İyi de, zaruri hal olduğuna kim karar verecek? Ayrıca, ağaç başına 2 bin lira veren zeytin ağacını kesebilecekti.

Aynı düzenlemeyle iller bazında “Zeytinlik Sahaları Koruma Kurulu” oluşturulması öngörülüyordu. Zeytin alanlarının korunması, imara açılması, sanayi tesisi kurulması, rantta açılması il bazında kurulacak ve 9 kişiden oluşacak kurullar tarafından kararlaştırılacaktı. Tarım arazilerinin korunması, mera alanlarıyla ilgili benzer kurullar var. Bu tür kurullardan genellikle hükümetin ve ildeki valinin istediği yönde kararlar alınıyor. Üretimi teşvik eden, zeytinciliği, tarım alanlarını koruyan ve destekleyen kararlar pek çıkmaz. Şirketlerin, rant peşinde olanların istediği yönde kararlar çıkar. “Patates mi üreteceğiz, otomobil mi?” diyenlerin yönettiği kurullar bunlar. Altın madenini yücelten, “Domates mi üreteceğiz,” diyerek tarımı yok sayanların yönetimindeki bu kurullardan genellikle toplumdan, insandan ve doğadan yana değil, bir avuç rantiyenin yararına kararlar çıkar.

O dönemin Bilim Sanayi ve Ticaret Bakanı Faruk Özlü tasarımı tanıtırken zeytincilik konusundaki düzenlemelere ilişkin açıklamaları özetle şöyleydi:

“Sanayi yatırımlarından, zeytinlik sahalarının korunmasıyla ilgili kanunda bir boşluk var. Bu zeytinlik ile ilgili ilk yasa 1939 yılında çıkarılmıştı. 1995’te revize edildi, bu hâlâ uygulamada. Bunu aslında güncelliyoruz, bir çerçeve çiziyoruz. Bu yasayı teknolojideki gelişmelere ve günün şartlarına göre güncellemek istiyoruz. ‘Sanayi bölgeleri kurmak için zeytinlik alanlar perişan ediliyor’ gibi bir suçlamanın altında kalmak istemiyoruz. Kurul karar verecek. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bu izni verecek veya vermeyecek, nihayetinde izin verme yetkisi zeytinlik sahaları için bizde değil, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nda olacak. Bu kurul iller bazında valinin başkanlığında kurulacak. Benim şahsi fikrimi söyleyeyim. Birinci sınıf tarım arazilerine zeytinciliğin çok düzenli bir şekilde yapıldığı yerlerde asla sanayi

parseli, organize sanayi bölgesi veya endüstri bölgesi kurmaktan yana değilim, öyle bir talep geldiği takdirde benden döner.”

Bu son cümle, Faruk Özlü’nün açıklamalarında en dikkat çekici bölümlerden biri.

Bir ülkenin zeytinciliği, tarım alanları bir bakanın inisiyatifine bırakılabilir mi? Kimi kandırıyorsunuz? Hadi diyelim Faruk Özlü’ye inandık, güvendik. Kendisi bu görevden gidince ne olacak? Nitekim bugün Faruk Özlü yok. Bu düzenleme geçseydi ne olacaktı? Kişi teminatı değil, sistemin doğru kurulması gerekiyor.

Yerin üstündeki zeytin, yerin altındaki altından değerlidir

Yapılmak istenen yasa değişikliği ile 1 dekada 15 zeytin ağacı bulunmayan alanlar zeytinlik sahası sayılmayacak. Yasa tasarısını hazırlayanlar bilinçli olarak mı dekar başına 15 zeytin ağacı şartını koydu?

Herkes çok iyi biliyor ki, yıllar öncesinden kalan zeytinliklerde dekar başına 10-12 ağaç olan çok yer var. Bu değişiklik bile tek başına ülke zeytinciliğinin sonunu getirebilir.

Binlerce yıldır zeytincilik yapılan bölgelerde o zamanki üreticiler, atalarımız, yıllar sonra bir yasal düzenleme yapılacağını düşünmedikleri (!) için dekara 15 zeytin ağacı dikmeyi akıllarına getirmemişler. Bu nedenle dekara 15 zeytin ağacı şartı aramak, binlerce yıllık zeytin ağaçlarının yok edilmesi anlamına geliyor. Her zaman söylediğimizi tekrarlayalım, bir tek zeytin ağacı bile birçok sanayi tesisinden, birçok maden işletmesinden daha değerlidir. Yerin üstündeki binlerce yıllık kültürün sembolü zeytin ağacı yerin altındaki altından daha değerlidir.

Hatırlarsanız Antalya’da 2016’da yapılan Expo’ya İzmir’den bir zeytin ağacı götürüldü. İzmir’in Ödemiş ilçesi Bademli köyünden sökülerek Antalya’ya götürülen zeytin ağacı 945 yaşındaydı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın katıldığı törenle Expo alanına dikildi. Yukarıda yazdığımız yasa tasarısı kabul edilse o ağaç olmayacaktı.

Kamuoyunun tepkisi üzerine zeytinlik sahaların imara açılmasını öngören düzenleme yedinci kez Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geri döndü. Yasa tasarısından zeytincilikle ilgili maddeler çıkarıldı.

Zeytinliklerle ilgili tehdit sona erdi mi? Elbette bitmedi. Bugüne kadar mevzuatta değişiklik için yedi kez Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni çalıştıranlar 8, 9, 10. kez de gündeme getireceklerdir.

Bu nedenle zeytini “odun”, mera alanlarını, tarımsal arazileri “arsa” olarak gören zihniyete karşı her zaman uyanık olmak gerekir. Onlar binlerce yıllık zeytinin verdiği ürünü değil, toprağın altında stokla sınırlı madeni zenginlik olarak görüyor.

Dünyada zeytin ve zeytinyağı

Uluslararası Zeytin Konseyi, dünya zeytinciliğinin en üst düzeydeki kuruluşu. Zeytin ve zeytinyağı tanıtımı konusunda ve zeytinciliğin gelişmesi için önemli çalışmalar yapıyor. Konseyin tanıtım çalışmalarını yürüten ekibin başında Ender Gündüz var.

Zeytin ve zeytinyağı konusunda bilgisine her zaman güvendiğim Ender Gündüz'den zaman zaman dünya piyasasıyla ilgili bilgiler alıyorum. Türkiye'ye geldiğinde katıldığı konferanslarda kendisini dinlerim. Onun anlattıklarından ve gözlemlerinden dünyadaki gelişmeleri şöyle özetleyebiliriz:

Dünya zeytinyağı üretimi 2017-2018 sezonunda 3 milyon 120 bin ton olarak tahmin edildi. Zeytinyağı tüketimi ise 2 milyon 950 bin ton. Dünya zeytinyağı ihracatı 975 bin ton. İhracatın yarısından fazlası Avrupa ülkelerinden gerçekleşiyor. İspanya ilk sırada, ikinci İtalya, Tunus ve Türkiye de önemli ihracatçı ülkeler. İspanya, iç pazara daha yüksek fiyatla yağ satarken daha ucuz fiyatla ihracat yapıyor.

Üretimi olmadığı halde zeytinyağını en çok tüketen ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri ilk sırada. Yıllık tüketimi 300 bin ton seviyelerinde. Bundan 5-6 yıl önce Amerika yüzde 80 ambalajlı, yüzde 20 dökme zeytinyağı ithal ederken, bu makas giderek daralıyor. Ambalajlı ithalat azalırken, dökme yağ ithalatı

artıyor. İspanya'nın stratejisi dökme, İtalya'nınki ambalajlı ihracat yapmak. Dolayısıyla Amerika pazarında İspanya lehine bir gelişme var. Portekiz, Arjantin ve Şili'nin de Amerika'ya ihracatı artıyor. Ayrıca Amerika'daki ithalatçı, yağı dökme olarak alıp kendisi ambalaja koyarak tüketiciye satmak istiyor. Çünkü 3 dolara aldığı yağı tüketiciye 10 dolara satıyor.

Japonya pazarındaki tüketim 60 bin ton seviyesinde. Japon tüketici için fiyatın önemi yok. "Sağlıklıysa bedeli ödenir," diye bakılıyor. Litresi 200 Avro'ya bile satılan zeytinyağı görebilirsiniz. Japonya bir yandan da zeytin üretimi için çalışmalar yapıyor. Bazı bölgelerde zeytin dikimi var. Bunda endişe edilecek bir durum yok. Çünkü üretici ülkenin tüketimi de yüksek olur. Japonya pazarını İspanya ve İtalya paylaşmış durumda. Türkiye'nin bu pazara ihracatı, üretim durumuna bağlı olarak 1500 ton ile 3 bin ton arasında değişiyor.

Avustralya'nın 40 bin ton tüketimi var. Bunun yaklaşık yarısını kendisi üretiyor. Gelişen pazarlardan biri olarak kabul ediliyor.

Rusya pazarı 20-25 bin ton büyüklüğünde. İspanya ve İtalya'nın egemen olduğu Rusya pazarında Türkiye'nin payı yok denecek kadar az.

Çin, 2012-2013 döneminde yıllık 40 bin tonun üzerinde zeytinyağı tüketirken daha sonra hükümetin hediyecek kabulü ile ilgili bir düzenleme yapmasıyla tüketim azaldı. Çünkü Çin'de zeytinyağı tüketimin yüzde 70'i hediyelekti. Hükümet bu kararında değişikliğe gidince iki yıldır tüketim tekrar artmaya başladı. 2021-2022 sezonuna kadar Çin'in zeytinyağı tüketiminin 100 bin tona ulaşacağı tahmin ediliyor. Amerika'dan sonra en önemli pazar olacak.

Çin'de üç bölgede zeytin dikimi yaygınlaşıyor. Burada yoksulluğa karşı zeytin dikimi yapılıyor. Dikim yapılan bölgelerde yoksulluğun yüzde 14 oranında azaldığı dikkate alınırsa gelecekte daha çok zeytin dikileceğini söyleyebiliriz. Çin'de zeytinyağı tüketimi daha çok gelir düzeyi yüksek kesimlerde. Zeytin dikimiye yoksulluğun olduğu bölgelerde. Bu nedenle zeytin dikiminin artması yağ ithalatını etkilemeyecek. Sosyal amaçlı bir dikim var.

Türkiye, zeytinyağı ihracatının yaklaşık yüzde 80'ini İtalya ve İspanya'ya dökme olarak gerçekleştiriyor. Türkiye'nin dünya piyasalarında markalı ve ambalajlı olarak yer alması için öncelikle ülke imajı yaratması gerekiyor.

Dünya zeytinyağı pazarında her ülkenin kendine özgü bir politikası, stratejileri var. Üretici ülke konumundaki Türkiye, sahip olduğu potansiyeli değerlendirerek bu pazarlarda daha etkin olarak yer almak istiyorsa öncelikle zeytin ağaçlarını kesmek yerine ağaç sayısını artırmalı. Marka yaratmalı.

Savaşın sürdüğü Suriye'den zeytinyağı ithal ediliyor

Suriye savaş çıkmadan önce zeytinyağı konusunda Türkiye'nin en önemli rakiplerinden biriydi. Suriye'nin zeytincilik yatırımları, İtalya ve İspanya firmalarının bu pazardaki çalışmaları yakından izleniyordu. Genel beklenti birkaç yıl içinde Suriye'nin Türkiye'yi geçeceği ve Türkiye'ye ciddi bir alternatif olacağıydı.

Savaş çıktıktan sonra Suriye'de bir karışıklık yaşandı. Doğru, güvenilir bilgi akışı kesildi. Fakat oradan zeytinyağı satışı devam etti. Türkiye'ye resmi ve kaçak yollardan çok miktarda Suriye yağı girdi.

Zeytin Dalı Harekâtı ile terörle mücadele için Afrin'e giren Türkiye, 2018-2019 sezonunda Afrin'den resmi olarak zeytinyağı getirmeye başladı. Üretici, sanayici zeytinyağı piyasasındaki durgunluktan, yüksek girdi maliyetlerine rağmen fiyatın artmamasından, hatta bir miktar gerilemesinden şikâyetçi. Depolar da geçen yıldan kalan zeytinyağı satılamazken üstüne yeni ürün geldi. Fiyat düştüğü için üretici zararına yağ satmak istemiyor. Fiyatın düşmesinde birçok etken sayılabilir. Fakat en önemli etkenlerden birisi üreticiye göre, Suriye'den yani Afrin'den Türkiye'ye getirilen zeytinyağı. Üreticilere göre Afrin'den getirilen zeytinyağı iç piyasada fiyatı kilo bazında en az 3 lira düşürdü.

Çok tartışılan Afrin yağı ile ilgili, bölgeyi en iyi bilen üreticilerden, Antakya'da zeytincilik yapan Yahya Kemal Nalçabasmaz

ile Suriye zeytinciliğini ve Türkiye'ye etkilerini konuştuk. Anlatıkları çok çarpıcı:

“Afrin, Suriye zeytinciliğinin en önemli merkezi. Sadece Afrin’de yıllık ortalama 30 bin ton zeytinyağı üretiliyor. Bu miktar, Hatay, Osmaniye, Kilis bölgesinde üretilen zeytinyağı kadardır. Zeytincilik ülke için çok önemli. Çünkü, birçok tarım ürününde fiyatlar devlet tarafından belirlenir, narh uygulanır. Buğday, pamuk gibi ürünler devlete satılır. Devlet tüketiciye uygun fiyatla satmak için ucuza alır. Fakat zeytinyağında böyle bir uygulama yok. Zeytinyağı devletin değil, özel sektörün elinde.

Son yıllarda İtalyan firmaların bu ülkeye girmesiyle zeytinyağı üretenler diğer üreticilere göre çok iyi paralar kazandı. Yani 100 dekar alanda buğday eken bir kişi bir birim kazanıyorsa, zeytinyağı üreticisi 10 birim kazanıyor.

İtalyanların Suriye'ye girmesiyle daha önce Türkiye'nin müşterisi olan Ortadoğu'daki alıcılar Suriye'ye gitmeye başladı. En az yarısı Suriye'den yağ almaya başladı. Ortadoğu'daki tüketici Afrin, İdlib, Hatay bölgesindeki yağları tercih ediyor. Bu nedenle Suriye, Ortadoğu pazarının yarısını elde etti.

Savaşa rağmen bu yapı büyük oranda devam etti. Çünkü, ülkede en iyi gelir getiren ve özel sektörün elinde olan zeytincilikten kimse vazgeçmedi. Savaşa rağmen insanlar çok iyi gelir getirdiği için ağaçlarını terk etmediler.

Türkiye'nin devreye girmesi ile orada dengeler bir miktar değişti. Fakat, eski sistem büyük ölçüde devam ediyor. Bundan en olumsuz etkilenen Türkiye'deki üretici oldu.

Zeytinyağı ihracatı yapan firmalar Afrin yağı almak için Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'ne başvuruyor. İhtiyacı olan yağ miktarı, çeşidi için bankaya parayı yatırıyor. Yağı teneke ile alma zorunluluğu var. Oradan 17 litrelik tenekelerle getirilen zeytinyağı Zeytin Dalı Gümrük Kapısı'ndan Türkiye'ye giriyor. Antakya'da tenekelerden

boşaltılıyor ve dökme olarak satın alan fabrikaya, ihracatçıya gönderiliyor. Bu yağ işlendikten sonra ihraç edilmesi gerekiyor.

Afrin zeytinyağı Antakya'ya tenekelerle geliyor, fakat daha sonra dökme yağa dönüştüğü için kimlik değiştiriyor ve Suriye yağı olmaktan çıkıyor.

Suriye'de bir deyim var; "Zeytinyağı her türlü kirliliği kaldırır" derler. Burada da olan o. Suriye zeytinyağında hijyenik şartlar yok. En iptidai şartlardan daha kötü. İtalyanların bu yağı tercih etmelerinin tek nedeni bölgesel pazarları ele geçirmek. Bu yağı mutlaka rafine ederler ve karışım yağ olarak pazarlayabilirler.

Afrin'den Türkiye'ye giren yağ miktarından çok, bunun piyasayı bozucu etkisi var. Ucuz olduğu için bu yağ ile Türkiye'deki fiyat düşürülerek üreticiden ucuza yağ alınıyor.

İç piyasadaki oyuncular Afrin yağı gelmeye başladıktan sonra hemen fiyatı indirdiler. Piyasada zeytinyağı fiyatı litre başına 3 lira düştü. Bizim elimizdeki yağın değeri düştü. Ben kendimden örnek vereyim. 2018'de 120 ton zeytinyağı ürettim. Benim kaybım 350 bin lira. Yani eksik fiyata satmak zorunda kalıyoruz.

Hasat döneminde litresini 16-17 liraya sattığımız dökme diziyem yağları, Afrin'den yağ gelmeye başladıktan sonra litresi 13 liraya geriledi. Alıcılar "Biz Afrin'den ucuza alabiliyoruz," diyerek fiyatı düşürdüler.

Üretici, Suriye'den yağ alınmasından çok bunun hasat döneminde yapılmasına çok kırgın ve kızgın. Bu yağ Şubat'ta, Mart'ta gelseydi, depolansaydı ve arz bitince pazara sunulsaydı, üretici gelir kaybına uğramazdı."

Yunan adalarının yağı Bakan'a mutluluk veriyor

Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli Afrin'den yapılan ithalatı konuşmanın ayıp ve komik olduğunu iddia ederken Yunan adalarından aldığı yağı anlatması trajikomik bir olaydı.

İzmir’de, Ege Zeytincilik Araştırma Enstitüsü’nde 2018 yılı zeytin ve zeytinyağı rekoltesini açıklarken Bakan Pakdemirli aynen şunları söyledi: “Zaman zaman Yunan adalarına gidiyorum. Hediyelik eşya almıyorum. Girit yağı alıyorum. Kahvaltıda yiyorum ve mutlu oluyorum”

Afrin’den getirilen zeytinyağına çiftçi kuruluğu olan Tarım Kredi Kooperatifleri’nin aracılık yapması ayrıca düşündürücüdür. Afrin yağı almak isteyen Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğı’ne başvuruyor. Parasını yatırıyor ve kendisine yağ tahsis ediliyor. Alınan yağın işlenerek ihraç edilmesi gerekiyor. Ancak yeterli denetim olmayınca iç piyasaya da verildiğı iddia ediliyor.

Afrin’den 200 ton zeytinyağı alan İzmir merkezli bir firmanın yetkilisiyle konuşurken şunları söyledi:

“Suriye, zeytinyağı üretiminde önemli bir ülke. Savaştan önce üretimde Türkiye ile yarışır durumdaydı. Avrupa ülkeleri buradan ciddi yağ alıyordu. Bugün biz oradan yağ almasak, bu yağ ya terör gruplarının eline geçecek veya başkaları alacak. Aldığımız yağı iç piyasaya vermiyoruz. ihraç ediyoruz.”

Türkiye’nin Suriye’den veya başka bir ülkeden zeytinyağı ithal etmesine gerek var mı? Yok. Türkiye’nin elinde hem iç piyasaya hem de ihracata yetecek kadar zeytinyağı var. Üstelik fiyatı da birkaç yıldır hep aynı seviyelerde.

Suriye’den ülkeye resmi olarak giren zeytinyağından çok daha fazlası kaçak yoldan giriyor. İster resmi isterse kaçak olsun, ülkeye giren her bir litre zeytinyağı Türkiye’deki üreticiyi olumsuz etkiler. Fiyatın düşmesine neden olur, piyasanın dengesini bozar.

Türkiye hedeflediğı gibi İspanya’dan sonra zeytin ve zeytinyağı üretiminde dünya ikincisi olabilir. Fakat, Afrin’den yağ ithal ederek değil, marka yaratarak hem içerde hem dışarıda ülke çiftçisinin ürettiğı zeytin ve zeytinyağı satışını artırarak bunu başarabilir.

Milyonlarca zeytin ağacı nerede?

Suriye'den, Afrin'den yağ getirilirken, asıl sorulması gereken bir başka önemli soru var. Türkiye'nin 2014'ten itibaren diktiği 80 milyon yeni zeytin ağacı nerede?

Tarım Bakanlığı'nın verdiği desteklerle 2004 yılında "zeytin dikme seferberliği" başlatıldı. Başlangıçta çeşit ayrımı yapılmadan hangi fidanı dikerseniz dikin dekara 250 lira destek verildi. Ülkenin her tarafına Gemlik fidanı dikilmeye başlanınca, Gemlik çeşidine verilen destek dekara 45 liraya kadar düşürüldü.

Türkiye'nin zeytin ağacı varlığı 90 milyondan 170 milyona, ağaç sayısı neredeyse iki katına çıkarıldı. Fakat, aradan 15 yıl geçmesine rağmen zeytin ve zeytinyağı üretimi aynı oranda artmadı.

Zeytin ağacı 90 milyonken Türkiye 1.5 milyon ton zeytin, 200 bin ton civarında zeytinyağı ürettiyordu. Ağaç sayısı 170 milyon oldu, yine 1.5 milyon ton zeytin, 200 bin ton zeytinyağı üretiliyor. Dikilen 80 milyon zeytin ağacına ne oldu?

Birincisi, gerçekten 80 milyon yeni zeytin ağacı dikilmemiş olabilir. Yani gerçekte zeytin ağacı sayımız 170 milyon olmaya-bilir.

İkincisi, yanlış çeşitler dikilmiştir. Diyelim ki 170 milyon zeytin ağacı var. O zaman ağaç seçiminde yanlışlıklar yapılmıştır. Her bölgenin kendi özgün çeşidi yerine devletin verdiği yanlış teşvikle ülkenin her yerine Gemlik tipi zeytin fidanı dikildiği için bu ağaçlardan istenen verim alınamıyor olabilir. Çünkü Gemlik zeytini her bölgeye uygun değil, adaptasyon sorunu yaşanıyor. Nizip-Kilis çeşidi varken siz bu bölgeye Gemlik zeytini dikerseniz ağaç sayınız artsa da verim alamazsınız. Bakanlık sonradan Gemlik fidanı için verilen desteği düşürdü. Nitekim bazı bölgelerde yanlış dikilen zeytin ağaçları söküldü. Para kazanırım umuduyla sektör dışından bu işe girenler çekildi.

Verilen teşvikle bozuk orman alanları kiralama yoluyla yatırımcılara verildi. Bu alanlara zeytin dikilecekti. Bazıları hiç dikmedi. Dikenlerin bir kısmıysa devlet desteği ile etrafını çitle çevirdi, ama zeytine bakmadı. Bu alanlardan da verim alınamıyor.

Devletten arazi kiralayanların mutlaka denetlenerek amacına uygun kullanmayanların elinden bu araziler geri alınmalı.

Kısacası, “Türkiye’de zeytin ağacı sayısı arttı” diyoruz. Fakat, kaç ağacımız olduğunu net olarak kimse bilmiyor. Sadece İstanbul-İzmir arasında yapılan otoyol için bugüne kadar on binlerce zeytin ağacının kesildiğini kimse söylemiyor. Doğru çeşit seçilmediği için sökülen veya verimsiz ağaçların varlığıyla kimse ilgilenmiyor. İklim değişikliğine, zeytin hastalıklarına karşı önlem alınmıyor. Zeytin üretiminin düşmesinde iklim değişikliğinin büyük etkisi var. Sadece Türkiye’de değil, diğer üretici ülkelerde de iklime bağlı olarak üretim düşüyor. Zeytin üretimi kuraklık, aşırı soğuk, don, dolu, fırtına ve benzer doğa olaylarından olumsuz etkileniyor.

Üretim maliyetleri dikkate alınarak zeytinyağı primi en azından rakip üretici ülkelerle, yani Avrupa Birliği ile aynı seviyeye çıkarılmalı. Avrupa Birliği’nde zeytinyağı desteği litre başına 1 Avronun üzerinde. Türkiye’de 2017, 2018, 2019’da litre başına 80 kuruş.

İklim değişikliği, zeytin sineği ve sahtecilik

Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi tahminine göre 2019-2020 üretim sezonunda zeytin üretimi 1 milyon 532 bin ton olacak. Bunun 414 bin tonu sofralık olarak değerlendirilecek. Kalan 1 milyon 110 bin ton zeytinden 224 bin 595 ton zeytinyağı elde edilmesi bekleniyor.

İklimdeki değişiklikten en çok etkilenen ürünlerden birisi zeytin. Özellikle çiçeklenme döneminde havaların soğuması nedeniyle çiçeklerin dökülmesinden dolayı üretim azalıyor. Bir başka önemli sorunsa zeytin sineği. Zeytin sineğiyle yeterince mücadele edilmemesi nedeniyle zeytinin ve dolayısıyla zeytinyağının kalitesi düşüyor. Bu nedenle düşük asitli yağ bulmak çok zor. Asit oranı yükseldikçe fiyat düşüyor. Artan maliyetler nedeniyle üretici zarar ediyor.

Üretici son 6-7 yıldan bu yana yağını hemen hemen aynı fiyata satıyor. Bazı yıllar 1-2 lira artıyor, bazı yıllar düşüyor. Fakat, üreticinin ilaç, gübre, işçilik maliyeti her yıl artıyor.

Bir başka önemli sorun taklit ve tağşiş. Türkiye bir yandan Ayvalık, Milas ve diğer bölgelerde üretilen zeytinyağına Avrupa Birliği'nden coğrafi işaret almaya çalışırken, diğer taraftan iç piyasada taklit ve tağşişle mücadele ediyor. Ancak caydırıcı olmayan cezalar nedeniyle sahtekârlık önlenemiyor. Bundan en büyük zararı ise tüketici görüyor. Zeytinyağı diye litresine 25-30 lira ödediği yağın aslında çok daha ucuz olan pamuk yağı, kanola, aspir yağı olduğunun çoğu zaman farkında bile olamıyor. 3. Tarım ve Orman Şurası'nın sonuç bildirgesinde gıdada taklit ve tağşiş cezalarının artırılması ve caydırıcı olması talebi de yer aldı. Umarız en kısa zamanda gerekli düzenlemeler yapılır, sahtecilik önlenir. Tüketici gerçek zeytinyağı tüketir.

Tüketicilere önerimiz zeytinyağını alırken güvendikleri, tanıdıkları üreticilerden veya kooperatif ürünlerini tercih etmeleri.

Dane zeytine prim

Yıllardan beri zeytin üreticilerinin en önemli isteği dane zeytine destekleme primi verilmesiydi. Bu konu 15 yıldır gündemdediydi. Defalarca dile getirilmesine rağmen, bakanlar, hükümet adeta kulaklarını tıkadı. Dane zeytine ilgi ilk kez 2019'da Bekir Pakdemirli'nin döneminde başladı. 2019 ürünü dane zeytine kilo başına 15 kuruş destek verilmesi destekleme kararnamesinde yer aldı. Ödemesi 2020 yılında yapılacaktır.

Yıllardır bu desteği bekleyen üreticilerde bu destek buruk bir sevinç yarattı. Konuştuğumuz üreticiler, zeytinin danesine destek verilmesi için 10 yılı aşkın süreden beri mücadele ettiklerini belirterek özetle şu bilgileri verdiler: "Zeytine kilo başına 15 kuruş destek ilk kez verileceği için seviniyoruz. Çünkü 10 yıl bunun mücadelesini verdik ve sonunda kabul ettirdik. Fakat çok düşük. Ayrıca zeytinyağı destekleme primi litre başına 80 kuruş. Onda bir artış olmadı. Tam 3 yıldır artırılmadı. Bizim beklentimiz, dane zeytine 50 kuruş, zeytinyağına ise en azından litre başına 1.5 lira olması. Avrupa Birliği'nde üretici zeytinyağında litre başına 1 Euro'dan fazla destek alıyor. Ayrıca destekleme kararnamesi ile iyi tarım ve organik tarım desteklerinin yarı yarıya

düşürülmesi, üç yıl destek alanlara bu yıl destek verilmeyecek olması, zeytine prim sevincimizi kursağımızda bıraktı.”

Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği verilerine göre, Türkiye, 1 Ekim 2017-30 Eylül 2018 döneminde 67 bin 897 ton zeytin ihraç ederek 104 milyon 352 bin dolar döviz girdisi sağladı. 2018-2019 sezonunda ise aynı dönemde 91 bin 222 ton zeytin ihracatı karşılığında 141 milyon 695 bin dolar gelir sağladı. 2017-2018 sezonunda zeytinin kilosu ortalama 1 dolar 98 sente ihraç edilirken 2018-2019 sezonunda 1 dolar 55 sentten ihraç edildi.

Zeytinyağı ihracatı ise 1 Kasım 2017’den 31 Ekim 2018’e kadar 66 bin 69 ton olarak gerçekleşti. Bu ihracat karşılığında 254 milyon 770 bin dolar döviz sağlandı. 1 Kasım 2018-31 Ekim 2019 döneminde zeytinyağı ihracatı 52 bin 242 ton oldu. İhracat geliri ise aynı dönemde 146 milyon 63 bin dolar olarak gerçekleştirildi. 2017-2018 sezonunda zeytinyağının litresi ortalama 3.86 dolardan ihraç edilirken 2018-2019 sezonunda 2.80 dolarla ihracat yapıldı.

Zeytinyağı ihracatında kutulu, ambalajlı ihracat artarken, dökme ihracat azaldı. 2017-2018 sezonunda yapılan ihracatın yüzde 52’si dökme, yüzde 12’si varilli, yüzde 36’sı kutulu idi.

2018-2019 sezonunda ise yapılan ihracatın yüzde 40’ı dökme, yüzde 11’i varilli ve yüzde 50’si kutulu oldu. Geçen sezona göre Türkiye bin ton daha az kutulu ihracat yaparken geliri yaklaşık 20 milyon dolar azaldı. Toplamda ise 2018-2019 sezonunda geçen sezona göre 13 bin 827 ton daha az ihracat yapılırken geliri 108 milyon 707 bin dolar azaldı.

Sonuç olarak, Türkiye’nin zeytincilikte çok büyük avantajı var, potansiyeli yüksek. Akılcı politikalarla dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısı olabilir. Elbette tüketimin de artırılması gerekiyor. Komşumuz Yunanistan’da kişi başına 20 litrenin üzerinde tüketilirken 2 litrenin altında zeytinyağı tüketmek Türkiye için çok yetersiz. İlk etapta en azından kişi başına 5 litreye çıkarılmalı.

Domatesin Antalya'dan İstanbul'a yolculuğu

“Çiftçiden 1 liraya alınan domates İstanbul'da nasıl oluyor da tüketiciye 7-8 liraya satılıyor?”

Bu soruyu soranların bir sonraki cümlesi de hep aynıdır: “Çiftçi kazanmıyor, aracılar kazanıyor. Aracıları kaldırmak gerekir.”

Gerçekten öyle mi?

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2019 yılı verilerine göre sebze üretiminin yaklaşık 30.8 milyon ton olacağı tahmin edildi. Meyve üretimi ise 23,6 milyon ton. Sebze ve meyve üretimi toplamda 54.4 milyon ton.

Yıllara göre değişmekle birlikte üretilen sebzenin ortalama yüzde 35'i domates. Türkiye'nin domates üretimi 2014-2019 döneminde ortalama 12 milyon 500 bin ton.

Akdeniz İhracatçılar Birliği'nin verilerine göre, Türkiye'den, 2017 yılında 525 bin 884 ton, 2018'de 538 bin 585 ton domates ihraç edildi. Üretimin çok az bir bölümü ihraç ediliyor. Yıllık ortalama döviz getirisi 290 milyon dolar. Miktar olarak az olsa da iç piyasadaki fiyatın oluşumunda ihracatın önemli rolü var. İhracat artınca iç piyasada fiyat yükseliyor. İhracat azalınca fiyat düşüyor.

Üretilen domatesin ortalama yüzde 65-70'i sofralık olarak tüketilirken, yüzde 30-35'i salça üretimi ağırlıklı olmak üzere sanayide kullanılıyor. Sanayi domatesinin neredeyse tamamı sözleşmeli olarak üretiliyor. Domatesin daha pazara sunulmadan önce veya pazara arzından tüketime kadar olan süreçte toplamda yaklaşık yüzde 20-25'inin telef olduğu kabul ediliyor.

Örtü altı-sera domatesi üretiminde ve ihracatında Antalya'nın büyük ağırlığı var. Bu nedenle ülkenin birçok bölgesinde Antalya'da üretilen domates tüketiliyor. Fiyatın belirlenmesinde de Antalya'nın önemli rolü var.

Domateste onlarca çeşit var. Rengine göre, boyutuna göre farklı çeşitler olduğu gibi tüketim alışkanlıklarına göre de domates türleri var. Bilinen adları ile, klasik türlerin yanı sıra, salkım, çeri, kokteyl, köy domatesi, pembe domates. Mevsimine göre sera domatesi, tarla domatesi gibi sınıflandırmalar da var. Ayrıca bu çeşitlerin birçoğu organik olarak da üretiliyor.

Fiyat nasıl oluşuyor?

Antalya’da üretilen domatesin İstanbul’a kadar olan yolculuğunda fiyatın oluşumu özetle şöyle:

Çiftçi, kendisine ait veya kiraladığı serasında domates üretmek için Antalya’daki bir hal komisyoncusu ile anlaşarak, komisyoncudan fide, gübre, zirai ilaç, sera malzemesi ve ihtiyaç duyduğu finansmanı alarak üretim yapar. Ürettiği domatesi, kaliteye göre sınıflandırmadan kasalar içinde komisyoncuya teslim eder. Girdileri komisyoncudan alan çiftçinin fiyat belirleme yetkisi ve gücü yok. Bu koşullarda olamaz da.

Hal komisyoncusu, Hal Yasası’na göre yüzde 8 yasal komisyon bedeli, yüzde 2 stopaj ve yüzde 1.44 oranında Katma Değer Vergisi (KDV) olmak üzere toplamda yüzde 11.44 oranında fiyat ekleyerek domatesi ya tüccara ya da marketlere ürün tedarik eden market tedarikçilerine satar.

Market tedarikçisi, komisyoncudan aldığı domatesi kendi işletmesine götürerek kaliteye göre sınıflandırır. Paketlemesini yapar. Bu işlemleri yaparken yüzde 1 rüsum bedeli, nakliye gideri, çalıştırdığı işçinin sigortası, yemeği, maaşı, diğer işletme giderleri ve ticari kârını da ekleyerek ürünü marketin deposuna gönderir. Bu aşamada domatesin fiyatı ortalama yüzde 40-50 oranında artar.

Marketin deposuna giren ürün için yeniden nakliye, işçilik, ve işletme giderleri eklenir. Ürün depodan market rafına çıkarken yüzde 8 Katma Değer Vergisi eklenir. Ayrıca ürün seçilerek alındığı için belli miktarda fire olur. Bütün bu giderler eklendikten sonra marketçi kendi kârını koyarak bir fiyat belirler. Marketler satış politikasına ve tüketim miktarına göre serbestçe istedikleri

fiyatı koyarak domatesi tüketiciye satar. Üstelik tedarikçiden domatesi vadeli olarak satın alır. Ayrıca, Hal Yasası'na göre, marketlerin üreticiden doğrudan ürün alma hakları da vardır.

Hal komisyoncusu üreticiden aldığı domatesi sadece market tedarikçilerine satmıyor. Tüccara da satıyor. Tüccar, komisyoncudan aldığı domatesi tıpkı market tedarikçisi gibi işletmesine götürerek nakliye, işçilik, paketleme ve işletme giderleri ve ticari kârını koyarak ortalama yüzde 40-50 oranında bir artışla diğer kentlerdeki alıcılara, örneğin İstanbul'daki Tüketici Hal Komisyoncusuna satar.

İstanbul'daki hal komisyoncusu Antalya'dan gelen domatesi kendi işletmesinde işçilik, belediye giderleri, işletme giderlerinin yanı sıra yüzde 2 stopaj, yüzde 1 KDV ve yolda meydana gelen fireyi düşerek üstüne ticari kârını koyarak pazarcı esnafa, yerel markete ve manava satar.

Pazarcı, İstanbul Toptancı Hali'nden aldığı domatesi pazar yerine götürmek için nakliye öder. Pazar yeri için belediyeye işgaliye parası öder. İşçilik, sigorta, yemek, ürün firesi gibi giderlerini hesaplayarak üstüne kendi ticari kârını koyar ve tüketiciye satar. Pazarcı ve manav esnafı giderlerinin yanı sıra genellikle büyük marketlerin fiyatına bakarak domatesin fiyatını belirler.

Bu yolculuğun sonunda Antalya'da 1 liradan alınan 1 kilo domates İstanbul'a ulaştığında en az 2 lira olur. Antalya'da her domates kilosu 1 liradan satılmıyor. Çeşidine göre üreticiden 30 kuruştan, 50 kuruştan alınan domates de var, 5 liraya alınan da var. Antalya'da 1 liraya satılan 2. kalite domatesi İstanbul'da 7 liraya satılan çeri domatesle karşılaştırırsanız yanıltıcı bilgi vermiş olursunuz. Aynı çeşit domatesin Antalya'daki fiyatıyla İstanbul fiyatını karşılaştırmak gerekiyor. Buna rağmen fiyat farkı çok yüksekse, ki yüksek olduğunu biliyoruz, o zaman sistemi sorgulamak ve düzeltmek gerekiyor.

Aracıları kaldırırsak, fiyat düşer görüşüne gelince; mevcut sistemde hangi aracıları kaldıracaksınız? Antalya'daki komisyoncuyla kaldırırsanız çiftçi üretim yapamaz. Tüccarı kaldırırsanız domatesi üretim bölgesine ulaştıramazsınız. İstanbul'daki

komisyoncuyu kaldırırsanız kentteki ürün dağıtımını kime yaptıracaksınız? Pazarcıyı, manavı kaldırırsanız ürünü kim satacak?

Meyve sebze fiyatı nasıl düşer?

Toplumdaki genel beklenti sadece domatesin değil, sebze ve meyvenin, tarım ürünlerinin ucuz olması.

Bugünkü politika ve uygulamalarla meyve ve sebze fiyatı düşer mi?

Düşmez. Çünkü, sadece fiyat odaklı bir politikayla tarım ürünleri ucuzlamaz. Bu bakış açısıyla tarımın hiçbir sorununu çözemezsiniz. Nitekim, bakanlar düzeyinde toplantılar yapan Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi (Gıda Komitesi) sorunların temeline inmediği için gıda enflasyonuna çözüm bulamıyor. Bulamaz da.

Ne yapmalı?

Öncelikle meyve ve sebze üretiminden ticaretine, ihracatından tüketimine bakış açısının sil baştan değiştirilmesi gerekiyor. Bugüne kadar hep meyve ve sebzenin fiyatı üzerinden yapılan değerlendirme ve tartışmalara son verilmeli. Öncelikle üretici, komisyoncu, aracı, tüccar, sanayici, ihracatçı, market, manav, pazarcı kimdir? Bunun tanımı yapılmalı.

Örneğin üretici kimdir?

Binlerce dönüm alanda üretim yapan, kendi işleme tesisi olan, endüstriyel olarak ürünü işleyen, hal sistemine sokmadan kendi belirlediği fiyatla pazarlayan veya ihraç eden mi üretici kabul edilecek, yoksa kendisine ait veya kiraladığı 10-15 dönüm alanda üretim yapan ve ürününü toptancı haline getiren çiftçi mi üretici kabul edilecek.

Bir kişi hem üretici, hem komisyoncu, hem tüccar, hem sanayici, hem de son satıcı olabilir mi? Olursa fiyatı kontrol etmeniz mümkün olur mu?

Tanımlamalar yapıldıktan sonra buna uygun fiziki altyapının oluşturulması gerekir. Çiftçiden başlamak üzere zincirin her halkası tek tek ele alınarak yaşanan sorunlar, aksaklıklar giderilmeli. Bu zincir ancak o zaman güçlü ve işleyebilir bir konu-

ma gelir. Örneğin üretici-çiftçi halkasına bakalım. Çiftçi üretim yapabilmek için ihtiyaç duyduğu girdileri, finansmanı hal komisyoncusundan alıyor. Bu nedenle ürettiği üründe söz sahibi olamıyor. Komisyoncu olmasa çiftçi üretim yapamayacak. O zaman ciddi bir sorun var demektir. Çözüm, üreticinin komisyoncuya bağımlı olmadan üretim yapabilmesidir. Bunun için üreticiyi güçlü kılacak bir örgütlenmeye ihtiyaç var. Avrupa örneğinde olduğu gibi bu kooperatif olabilir. Çiftçinin ihtiyaç duyduğu girdi ve finansman kooperatif aracılığıyla sağlanmalı ve ürünün pazarlamasını da kooperatif yapmalı. Yaş meyve ve sebze alacak komisyoncunun muhatabı tek tek çiftçiler değil, onların örgütü, kooperatif olmalı.

Her üretici ürettiği ürünü kalitesine göre sınıflandıramaz, ama kooperatifin sahip olacağı işleme tesisinde üreticinin ürünü sınıflandırılarak, paketlenerek satışa sunulabilir. O zaman fiyatın belirlenmesinde üretici söz sahibi olur. Bu hem komisyoncuların işini kolaylaştıracak hem de ürünün değerinde satılmasını sağlayacak.

Meyve ve sebze ticaretini düzenleyen Hal Yasası'nda köklü değişiklikler yapılmalı. Mevcut uygulamada marketlere doğrudan ürün alma istisnası tanınıyor. Çok uygulanmasa da üreticiye pazar yerlerinde satış hakkı var. Böyle olunca en iyimser tahminle bugün toplam üretimin sadece yarısı kayıt sistemine giriyor. Üretimin yarısı kayıt dışı olan bir üründe fiyat kontrolü sağlanabilir mi?

Hal Yasası değiştirilerek ürünün hal'e gelmesi, kayıt altına alınması, daha da önemlisi fiyatın gerçekten hallerde oluşması sağlanmalı. Bugünkü uygulamada fiyat hallerde değil, halleri bypass eden market zincirleri tarafından belirleniyor. Üstelik bu zincirler denetlenmiyor. Dolayısıyla fiyat kontrol edilemiyor. Üreticiden ucuza alınan ürün, tüketiciye pahalıya satılıyor.

Üretim noktasında sorunların çözülerek üretim planlaması yapılmalı. Ürün, kalitesine göre sınıflandırılarak pazara arz edilmeli. Böylece yaklaşık 50 milyon ton olan toplam yaş meyve ve sebze üretimindeki yüzde 25 kayıp-fire oranı büyük ölçüde

ortadan kalkar ve ürün miktarı artacağı için fiyat düşüşü sağlanabilir.

Tüketici açısından ürünün kaliteli ve uygun fiyata satın alınması kadar, sağlıklı ve güvenilir olması da çok önemli. Bu nedenle pazara sunulan ürünlerin ilaç kalıntısı başta olmak üzere analize tabi tutulması şart. Bu, tarladan sofraya kadar yapılması gereken bir iş. Bunu kim yapacak?

Yine kooperatif aracılığıyla tarladan, seradan başlayarak denetim ve analizler yapılmalı. Ürünün toptancı hallerine girişi sağlanırsa toptancı halinde kurulacak laboratuvar da analizler yapılabilir. Böylece tüketici alacağı ürünü güvenle tüketebileceğini bilir.

Sebze ve meyve ticaretinde yerel yönetimler, belediyeler özellikle de Tarım Bakanlığı daha etkin olarak rol üstlenmeli.

Sebze meyve ticaretinde üretimden başlayarak tüketiciye kadar olan süreçte radikal politika değişikliğine gidilmeli. Çözüm var. Bunun için fiyat odaklı tartışmadan sıyrılıp konuya daha bütüncül bir yaklaşımla bakmak gerekiyor. Bu yapılmazsa üretici ucuza satıp para kazanamamaktan, tüketici yüksek fiyat nedeniyle ürün alamamaktan şikâyetçi olmaya devam eder.

Suriye patatesi yedirdiler

Tüketici için patates ve soğan temel gıda maddesi gibidir. Ekmek gibidir. Bu nedenle patates ve soğanın fiyatı artınca diğer ürünlerdeki artıştan farklı bir tepki olur. Tüketici ister ki soğan ve patatesin fiyatı hep 1 lira olsun. Bu nedenle her yıl patates ve soğan fiyatı tartışılır.

Bazen fiyat çok düşük olur. Çiftçi para kazanamadığı için patatesi, soğanı hayvanlara yem olarak yedirir veya ürünü tarlada bırakır. Ertesi yıl üretim azalır, fiyat çok yüksek olduğu için tüketici isyan eder. Fiyatın yüksek olması nedeniyle çiftçiler soğan, patates eker ve bu sarmal devam eder.

Sorunun temelinde üretimdeki plansızlık ve tarım piyasasındaki başıboşluk var. Devlet verdiği tarım desteği ile üretimi

planlayabilir. Piyasayı düzenleyici önlemler alarak aşırı fiyat artışını veya düşüşünü önleyebilir. Fakat, bunu yapacak bir mekanizma, bir düzen yok. Fiyat artınca hemen ithalat yapılıyor. Fiyat düşünce tüketim kampanyası ile askere, devlet kurumlarında çalışanlara soğan, patates yedirilerek sorun geçici olarak çözülmüş görünüyor. Oysa, kısa süre sonra daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalınıyor.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği Mart 2018’de basın açıklaması yaptı. Depolarda bekleyen 400 bin ton patatesin tüketilmezse, yeşermeye başlayacağını ve çiftçinin büyük zarara uğrayacağını duyurdu. Bu açıklama yapıldığında patatesin fiyatı depoda 50 kuruştı. Haziran ayına gelince ne oldu da patates bir anda azaldı ve fiyat 5-6 liraya çıktı?

Fiyatı artıran 3 neden

Patates ve soğanda 2018’de yaşanan fiyat artışının temel nedeni üretimdeki düşüş, hastalık ve iklim değişikliği. Son 3 yıldır patates fiyatı çok düşük seyretti. Dolayısıyla üretici zarar ettiği için patates ekimini azalttı. 2015’te 1 milyon 538 bin 787 dekar alanda patates ekimi yapılırken, 2017’de 1 milyon 428 bin 835 hektara, 2018’de 1 milyon 359 bin 770 hektara, geriledi. Üretimdeki düşüşe bağlı olarak piyasada patates azalınca fiyat yükseliyor.

Bir başka önemli neden hastalık. Patates mildiyözü (Phytophthora infestans) olarak bilinen hastalık nedeniyle verimin yarı yarıya azaldığı yıllar var.

Üretimi olumsuz etkileyen bir faktör de iklim değişikliği. Özellikle 2018 yılında iklime bağlı olarak üretimde ve hasatta önemli sorunlar yaşandı.

Erkenci patates üretiminin olduğu Adana, İzmir Ödemiş, Hatay bölgesinde hem hastalığın ortaya çıkması hem de yağış nedeniyle patates hasadının gecikmesi, piyasada ürünün azalmasına ve fiyatın yükselmesine neden oluyor.

Afyon, Niksar, Sandıklı bölgeleri devreye girince piyasaya daha fazla ürünün gelmesiyle birlikte fiyat düşmeye başlar.

Fiyatın düşmesi sorunları çözer mi?

Fiyatın çok fazla düşmesi de sorun oluyor. Çiftçinin üretime devam edebilmesi için tarlada patates fiyatının girdi maliyetlerinin altında olmaması gerekir. Maliyetin altında fiyat oluştursa çiftçi üretimden vazgeçer ve üretim tüketime yetmediği için ithalat zorunlu hale gelir.

Dünyada kişi başına ortalama 35 kilogram patates tüketilirken Türkiye’de 50 kilogram patates tüketiliyor. Türkiye patateste ve kuru soğanda kendine yeterli ve bir miktar da ihracat yapıyor. Türkiye soğanda ve patateste ithalat yapacak ülke değil. İhracat potansiyeli ise yüksek.

Son 10 yıllık verilere göre, Türkiye yılda ortalama 1.5 milyon dekar alanda ortalama 4.5 milyon ton patates üretiyor. Üretim bazı yıllar 4 milyon tona geriliyor, bazı yıllar 5 milyon tona çıkıyor. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2018 bitkisel üretim verilerine göre 2017 yılında 4 milyon 800 bin ton olan patates üretimi 2018’de 4 milyon 550 bin ton oldu. Kuru soğan üretimi ise, 2017 yılında 2 milyon 131 bin ton iken, 2018’de 1 milyon 930 bin tona düştü. Türkiye İstatistik Kurumu’nun tahminine göre, 2019’da 2 milyon 389 bin ton olacak.

Patateste kayda değer bir ithalat yapmayan Türkiye, üretimin çok olduğu yıllarda 200 bin ton civarında ihracat yapıyor. Tarım Bakanlığı verilerine göre, 2013 yılında 316 bin ton ihracat yapılırken, 2015’te 13 bin 283 tonda kalındı. 2016’da 191 bin 488 ton, 2017’de ise 205 bin 341 bin ton ihracat gerçekleştirildi. Kuru soğanda ise yıllık ortalama 2 milyon ton üretimin büyük bölümü iç piyasada tüketilirken yüzde 5’i Rusya, Irak, Suriye, gibi ülkelere ihraç ediliyor.

Türkiye, tohumluk patates dışında pek ithalat yapmıyordu. *Resmi Gazete*’nin 11 Mart 2019 tarihli sayısında yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 20 Nisan 2019 tarihine kadar 200 bin ton sofralık patates ithalatına izin verildi. Fakat bu süre yetmedi, 17 Nisan tarihli *Resmi Gazete*’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile patateste sıfır gümrükle ithalat süresi 31 Mayıs 2019’a kadar uzatıldı.

Diğer ithalat kararları gibi, patates ithalatı da üreticiler üzerinde şok etkisi yarattı. Patates üreticilerinden, tohum üretenlerden görüş alınmadı. Amaç fiyatların yükselmesine engel olmak diye açıklansa da birileri yine ithalatla para kazanacak ve çiftçiler kaybedecekti.

Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli ve bürokratları bu karardan bir hafta önce patates üretim merkezi Niğde'deydi. Üreticilerle görüştüler. Toplantılar yapıldı. İthalat konusu açılmadı. İddiaya göre patatesten ithalat kararnamesinden son ana kadar Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli ve bürokratların haberi olmadı. Kararname Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlandı. İthalat kararı alındığında patatesten ürün teminiyle ilgili bir sorun yoktu, aşırı fiyat artışı da. Bu nedenle kararnameyi öğrenen üreticiler şok oldu.

İthalat kararının açıklanmasıyla bir başka söylenti yayıldı. Türkiye patates ekimini yasaklıyor mu? Yıllardır yanlış anlaşılan bir konu bu. Patates sigili hastalığı nedeniyle 25 ilde karantina uygulaması var. Bu hastalığın görüldüğü 142 bin dekar alanda ekim yapılmasına izin verilmiyor. Üretici bu alana başka bir ürün ekerse alternatif ürün desteği sağlanıyor.

Neden ithalat yapıldı?

Savaş nedeniyle sağlıklı verilerin alınamadığı Suriye, dünyada patates üreten ülkeler arasında değil. Türkiye'nin bu ülkeye patates ihraç ettiği biliniyor. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, Türkiye'den Suriye'ye 2015'te 127 bin dolarlık patates ihraç edilirken, 2016'da ihracat 12 milyon 975 bin dolara ulaştı. 2017'de ise 9 milyon 105 bin dolarlık patates ihracatı yapıldı.

Türkiye'nin kontrolündeki Afrin ve El Bab bölgesinde Tarım Kredi Kooperatifleri'nin çabalarıyla iki yıldan bu yana patates üretimi yapıldığı söyleniyor. Sözleşmeli olarak üretilen patates ekimi oradaki halkın geçimini sağlamak amacıyla başlatılan bir çalışma.

Türkiye'de fiyat yükselince buradaki patatesin piyasaya verilmesi gündeme geldi. Sektör temsilcilerinden bazıları buradan sadece 20 TIR patates geldiğini söylerken, bazıları 400 ton,

hükümet yetkilileri ise 4 bin ton ithalat yapıldığını söylüyor. Türkiye'nin kontrolünde olan bir bölgeden getirildiği için, resmi bir ithalattan söz etmek pek mümkün değil. Kaldı ki, bu patatesi kimin getirdiği, hangi mevzuata dayanarak ithal edildiği de net olarak bilinmiyor. Yıllık ortalama 4.5 milyon ton patates üreten, 200 bin ton ihracat yapan Türkiye, 4 bin ton patatesle fiyat düşürebiliyorsa, bu durum üretimden dış ticarete uygulanan politikanın ne denli etkisiz olduğunu gösteriyor.

Türkiye, patates ve soğanda kendine yeterli konumda. Doğru politikalarla üreticinin para kazandığı, tüketicinin uygun fiyatta soğan ve patates tükettiği bir yol bulunabilir, biraz destekle ihracat yapılabilir, istikrarlı bir yapı kurulabilir. Bunun yerine ithalatla fiyat düşürme politikası kısa vadede fiyatı düşürse de üretime ve üreticiye çok büyük zarar verir. Üstelik yeni ürün piyasaya girerken yapılacak ithalat üretimi bitirir. Eylül-Ekim'de kimse patates ekmez. O zaman daha çok ithalat yapılması gerekecektir. Kırmızı ette olduğu gibi bu işin sonu dışa bağımlılıktır.

Soğan

Geriye dönüp bakıldığında gerçekten inanılması zor olaylar, günler yaşadık. Tamamen ekonomik ve iklimsel koşullara bağlı olarak kuru soğan fiyatının yükselmesinden neredeyse bir terör örgütü çıkarılacaktı. Kuru soğan üretenler, depolayanlar, satanlar, satın alanlar bir örgüt üyesi, çete üyesi gibi suçlandı.

Hatırlatalım, 2018'in son günlerine yaklaşırken kuru soğanın kilosu çarşıda pazarda 5 liranın üzerine çıktı. Sonra 10 lirayı gördü. Ülke genelinde depolara baskınlar yapıldı. Valiler açıklama yapmak için adeta yarıştı. Açıklamalar ve baskınlarda deyim yerindeyse iş çığırından çıktı. Medyada hemen her gün farklı bölgelerden baskın haberleri yer aldı. Narkotik polisinin uyuşturucu operasyonlarından sonra medyaya yansıyan haberler gibiydi. "Yapılan baskın sonucu 30 ton soğan ele geçirildi" tarzı haberler medyada geniş yer buldu. Soğan neredeyse uyuşturucu ile

eşdeğer görülmeye başlandı. Vatandaş evine kuru soğan almaya korkar oldu.

Yapılan açıklamalar, baskınlar ve medyadaki haberler bilinçli olarak algı yaratmaya yönelik değilse, kuru soğan konusunda ciddi bilgi eksikliği, bilgi kirliliği olduğunu gösteriyor.

Birleşmiş Milletler Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre dünyada yılda ortalama 90 milyon ton kuru soğan üretiliyor. Bunun sadece 7 milyon tonu ticarete konu oluyor. Yani soğanın yüzde 90'ından fazlası üretilen ülkede tüketiliyor.

En büyük üretici ülke olan Çin'de yıllık ortalama 24 milyon ton kuru soğan üretiliyor. Hindistan'da 20 milyon ton. Hindistan 1.6 milyon ton ile en büyük ihracatçı. Mısır, 450 bin ton ihracatla ikinci sırada, Meksika 420 bin tonla üçüncü sırada yer alıyor.

En büyük ithalatçı ülkeler ise, 735 bin tonla Amerika Birleşik Devletleri, 582 bin tonla Malezya ve 345 bin ton ile Birleşik Krallık. Türkiye, yıllık ortalama 2 milyon tonluk üretimiyle dünyada 13. sırada. İhracatta 200 bin tonun biraz üzerinde ve altıncı sırada yer alırken ithalatı 2018 sonuna kadar pek yoktu.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2017 yılında 2.1 milyon ton olan kuru soğan üretimi, 2018'de 2 milyon tona geriledi. Yıllık tüketimi 1.7 milyon ton civarında olan Türkiye, kendine yeterli. Uygun koşullar olduğunda yılda ortalama 200 bin ton kuru soğan ihracatıyla dünyada ilk 6 ülke arasında yer alıyor.

Türkiye'nin her yerinde kuru soğan üretilmesine rağmen üretim bazı illerde yoğunlaşıyor. Üretim alanlarının beşte birine sahip olan Ankara yılda ortalama 500 bin tonla kuru soğan üretiminde ilk sırada. İkinci sırada 270 bin tonla Amasya ve üçüncü sırada da yaklaşık 200 bin ton ile Hatay yer alıyor. Bursa, Eskişehir, Tokat, Adana ve Çorum diğer üretici iller.

Soğanı depolamak lazım!

Kuru soğan fiyatı Kasım 2018'de bir ayda yüzde 100 artınca depolarda stoklanan soğanlar gündeme geldi. Ankara başta olmak üzere birçok ilde soğan depolarına yönelik baskınlar yapılarak kamuoyuna teşhir edildi.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 21 Kasım 2018’de Cumhurbaşkanlığı Sarayı’nda muhtarlarla buluşmasında yaptığı konuşmada şunları söyledi:

“Patatesi stokluyorsunuz, soğanı stokluyorsunuz, sebzeyi, meyveyi stokluyorsunuz. Bundan sonra aldığımız ihbarlar sebebiyle bütün bu stokların yapıldığı depoları basacağız. Kimse benim vatandaşına, benim halkıma pahalı ürün yedirme hakkına sahip değil, bu böyle biline. Ondan sonra da ne diyorlar, hastalıklı, çürüdü. Ya, sen çürüttün be. Sen hastalıklı hale getirdin. Bunlar havasız kalınca ne olacak, tabii ki çürüyecek. Onun için asla taviz yok.”

Bu açıklama üzerine depolara yapılan baskınlar arttı. Depolardaki soğanlar suç aleti gibi sunulmaya başlandı.

Soğanın depolanması, stoklanması yasak mı?

Elbette değil. Ayrıca depolanması şart. Depolanmazsa sorun olur.

Buna rağmen Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açıklamasını emir kabul eden Hazine ve Maliye Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı harekete geçti. Ankara Polatlı, Çorum ve diğer patates üretim merkezlerinde soğan depolarına baskınlar yapıldı.

Valiler, tarım il müdürleri, baskın ve operasyonlarla ele geçirdikleri soğanları teşhir ettiler. Kameralar yakın çekimle soğanları gösterdi. Terör yuvalarına yapılan baskınlar gibi soğan depolarına da üst üste baskınlar yapıldı. Valiler ve tarım il müdürleri “Soğan stoklamalarına izin vermeyeceğiz,” diye açıklamalar yaptı. Depolardaki soğanlar zorla piyasaya sürüldü ve fiyat birkaç kuruş düştü. Fakat arzdaki bozulmayla sezon sonunda fiyatlar daha çok arttı.

Türkiye’de turfanda ve depolanabilir olmak üzere iki tür soğan ekimi ve hasadı olur. Turfanda veya “kısa gün soğanı” olarak bilinen çeşitler Eylül-Ekim aylarında tarlaya ekilir, Mayıs-Haziran döneminde ise hasadı yapılır. Turfanda soğan olarak da bilinen kısa gün soğanı bu dönemde tüketilir. Yani uzun süreli depolanamaz. “Uzun gün soğanı” olarak adlandırılan çeşitler ise

Ocak, Şubat, Mart aylarında tarlaya ekilir. Temmuz-Ağustos-Eylül aylarında hasat edilerek depolanır. Depolanması gerekiyor. Çünkü, sonbahar ve kış döneminde bu soğanlar piyasaya arz edilerek tüketilir. Kasım ayında baskın yapılan ve ele geçirildiği söylenen soğanlar, 2019 Nisan ayına kadar, yeni soğan hasadına kadar tüketilecek soğandır.

Uygun olmayan depolama koşulları nedeniyle soğanda çürüme olur. Ayrıca, nem ve küflenmeye bağlı hastalıklar da soğanı çürütür. Haziran-Temmuz 2018 döneminde uzun gün soğanının üretildiği üretim bölgelerinde yoğun yağış nedeniyle soğan hasadı gecikti. Bazı üreticiler soğanını tarladan toplayamadı. Hasat edilenlerse nemden dolayı küf hastalığına yakalandı.

Normal sezonlarda yüzde 10-15 çürüme olurken 2018’de yüzde 20-30 oranında çürüme oldu. Çürümenin en önemli nedeni iklim değişikliğine bağlı olarak geciken hasat ve küf hastalığının artması. Depolanan soğandaki çürümenin farkına varan bazı uyanık tüccarlar, ilerde daha çok para kazanmak için piyasaya soğan satışını azalttı.

Çürüme nedeniyle Ocak-Şubat-Mart döneminde soğanın çok az olacağını ve fiyatın yükseleceğini bekleyenler fiyatı yükseltti. Ayrıca aynı beklenti ile özellikle zincir marketler fiyat artışına gitti.

Spekülasyon yapan 3-5 tüccar veya fiyatı artıran marketleri denetlemek yerine soğan depoları basılarak “terörist” gibi topluma sunuldu.

Teknoloji ile tohum değişti

Tohum, fide ve tarımda teknoloji kullanımı konularında örnek girişimleriyle sektöre öncülük yapan Dr. Hasan Ünal, soğanda yaşanan çürümenin kullanılan tohumla ilgisi olduğunu söylüyor.

Bundan 10 yıl öncesine kadar standart tohumlardan soğan üretilirdi. Yani soğan eken çiftçi kendi ürettiği soğandan tohumluk ayırır ve ekerdi. Hibrit tohum yoktu. Son yıllarda verimi artırmak, kaliteli ve belli standartlarda üretim yapmak için dünyanın önde gelen üreticileri hibrit soğan tohumu geliştirdi.

Japonya, Çin ve Hollanda hibrit tohumdan soğan üretimine geçti.

Türkiye’de hibrit tohum üretimi yok. Hibrit soğan tohumu elde etmek çok uzun bir süreci ve yatırımı gerektiriyor. Türkiye için pazar küçük. Domates gibi değil, domates para kazandırıyor. Ama soğan tohumu öyle değil.

Uluslararası, global büyük tohum firmaları bu yatırımı yaparak hibrit (F1) soğan tohumu üretiyor. Nunhems, Monsanto, Japon Takii Seed gibi firmalar bunu yapıyor. Yüksek maliyeti nedeniyle Türkiye’de tohum firmaları hibrit üretimine girmiyor. İthal ediliyor.

İthal edilen F1 tohumundan F2 soğan tohumu çoğaltılıyor. F2 tohumlardan üretilen soğan homojen değil. Olgunlaşma ve hasat süreleri farklı. Bir bölümü 120 günde, bir bölümü 140 günde, bir bölümü 160 günde olgunlaşıyor. Bunların hepsini aynı anda hasat ederek aynı çuvala ve depoya koyarsanız bir süre sonra çürümeler başlar.

Türkiye’de 10’a yakın hibrit tohum satan, 20’ye yakın F2 soğan tohumu satan firma var. F1 soğan tohumları pazarın ancak yüzde 6’sına sahip. Kalan yüzde 94’ü F2 tohumu veya standart yerel çeşitler oluşturuyor. F1 tohumu daha pahalı, ancak dönmünde 2 ton daha fazla ürün alınıyor.

Tarım ve Orman Bakanlığı “Özel Sektör Araştırmacı Kuruluş” yetkisine sahip bir şirketin ortağı ve soğan tohumluğu üretiminde söz sahibi olan Ata Tan farklı düşünüyor. Ata Tan’a göre, soğanda yaşanan hastalığın tohumculukla ilgisi yok. Türkiye’de yaşanan çürüme ve hastalık sorununun Azerbaycan, Rusya ve Bulgaristan’da da yaşandığını söylüyor. F1 tohumun homojen olduğunu ve bu tohumdan üretilen soğanların aynı anda hasada geldiğini, F2 tohumlarının aynı homojen yapıya sahip olmadığını ifade ediyor.

Gönül ister ki herkes F1 soğan tohumu ile üretim yapsın. Fakat, F1 tohumunun kilosu 250-300 dolar, Yerli tohumun fiyatı 150-200 lira. Bu nedenle çiftçi ithal tohumu alamıyor. Dolar artınca gübre, ilaç ve diğer girdilere zam yapılıyor, gerileyince

indirim yapılmıyor. Asıl önemli olan çiftçinin alım gücü. Alım gücü kalmadığı için çiftçi gübre, tohum ve ilaç alamıyor. Ürününe bakamıyor. Bu nedenle soğan eken çiftçi sayısı azaldı.

Sorunun çözümü depoda olması gereken soğanlara baskın yapmak değil. Tohumdan başlayarak sofraya kadar zincirin her halkasında çözüm üretmektir.

Soğan ithalatı

Soğan depolarına yapılan baskınların ve fiyat artışına karşı gösterilen tepkilerin oyunun bir parçası olduğunu iddia edenler de oldu. Soğan ithalatına kapı açmak için bütün bunların yapıldığı söylendi.

Mart 2019'da yapılan yerel seçim öncesinde soğan ve patates gibi en çok tüketilen ve pazarın simgesi konumundaki ürünlerin fiyatlarının artışı Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı tedirgin etti. Soğan ve patates fiyatlarıyla hükümetin yıpratıldığını düşünen Erdoğan, ithalat yapılmasını ve fiyatların düşürülmesini istedi.

Soğan depolarına yapılan baskınlar nedeniyle piyasaya soğan arzında az da olsa bir artış oldu. Buna bağlı olarak kuru soğan fiyatı kilo başına 20 kuruş düştü. Fakat çözüm olmadı. Üretimdeki düşüş ve çürüme nedeniyle soğan fiyatı tekrar artarak 9-10 liraya kadar yükseldi.

İthalat için artık gerekli ortam hazırды. *Resmi Gazete*'nin 15 Ocak 2019 tarihli sayısında yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kuru soğanda yüzde 49.5 olan gümrük vergisi 28 Şubat 2019'a kadar sıfırlanarak ithalat kapısı açıldı. Fakat, soğan bulmak çok kolay değildi. Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan, Mısır ve İran ithalat yapılabilecek ülkeler olarak görünüyordu. İthalat ağırlıklı olarak İran, Mısır ve Özbekistan'dan yapıldı. Hastalığa bağlı çürüme nedeniyle soğan ithal edildi. Görüldü ki, özellikle İran'dan ithal edilen soğanlardaki çürüme çok daha fazla. Tüketici ucuz diye aldığı İran soğanında yüzde 50 çürümeyi görünce aslında yerli soğanla aynı fiyata geldiğini anladı.

Kuru soğan ithalatıyla ilgili 15 Ocak'ta çıkarılan ilk kararnameyle 28 Şubat 2019'a kadar gümrük vergisi sıfırlandı. Fakat,

hem yerel seçimin yaklaşması hem de fiyatların yükselmesi nedeniyle 28 Şubat 2019 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan Ek Kararname ile kuru soğanda sıfır gümrükle ithalat süresi 31 Mart 2019'a kadar uzatıldı. Bu da yetmedi, seçimden hemen sonra 7 Nisan'da bu kez sıfır gümrükle 30 Nisan'a kadar uzatıldı.

Birçok tarım ürünü olduğu gibi, kuru soğandaki sorunlar da fiyat üzerinden tartışılıyor. Fiyat artışının pek çok nedeni var. Öncelikle bu nedenleri ortadan kaldırmak gerekmez mi?

Tohumdan başlayarak kuru soğan üretiminin planlanması gerekiyor. Depoların modernize edilerek kayıp ve fire oranının düşürülmesi gerekiyor. Soğanı üreten çiftçinin girdi maliyetleri düşürülerek üretime devam etmesi sağlanmalı. Çiftçi para kazanmazsa üretim yapamaz. Üretimden tüketime kadar zincirin tüm halkaları denetlenmeli. Üreticinin doğru bilgilendirilerek, fiyata bakarak üretim yapması yerine planlı üretim yapması sağlanmalı.

“Örümcek Ağı Teoremi” çöktü mü?

Soğan fiyatının bir yıl yüksek, ertesi yıl düşük seyretmesi iktisatçılar tarafından genellikle “Örümcek Ağı Teoremi” ile açıklanır. İktisatçı Mordecai Ezekiel'in ortaya attığı “Örümcek Ağı Teoremi” neydi?

Bir üründe üretim miktarının, bir önceki yıl piyasada oluşan fiyata bağlı olarak oluşmasıdır. Bu daha çok tek yıllık bitkisel ürünlerde, özellikle de soğan üretiminde yaşanıyor.

Soğan üretimi çok olduğunda, yani arz yüksek olduğunda piyasada fiyat düşer. Çiftçiler zarar ettiği için ertesi yıl soğan ekimi azalır. Üretim azaldığı için piyasaya soğan arzı azalır ve fiyat yükselir. Yüksek fiyatı gören çiftçi sonraki yıl soğan ekimini artırır. Üretim arttığı için yine fiyat düşer ve çiftçi zarar eder. Üretim planlaması yerine o yılki fiyata göre üretim yapılır.

İktisatçıların bu teoremle anlattığı, çiftçinin ve tüketicinin ise “plansızlık” olarak nitelendirdiği fiyata göre üretim kararı 2019 üretim yılında işlemedi. Yani fiyatlar çok yükseldiği için çiftçinin daha çok soğan ekmesi beklenirken, üretimde beklenen artış olmadı.

Bu durum, tarımsal üretimden kaçış, yüksek girdi fiyatları ve ithalat politikası ile açıklanabilir. Elbette yapılan depo baskınlarının da etkisi olmuştur.

Yüksek fiyata rağmen soğan üretiminin artmamasının en önemli nedeni üretim maliyetlerinin çok yüksek olması. Depolara yapılan baskınla üreticinin “terörist” olarak suçlanması nedeniyle üretici endişeye kapıldı. Ayrıca sıfır gümrükle ithalat yapılması üretim artışını engelleyen diğer önemli faktör oldu.

İlk olarak Adana’da başlayan turfanda soğan hasadı gösterdi ki, 2018 yılına göre 2019’daki üretim daha az alanda. Adana’da üretilen soğan kısa gün soğanı dediğimiz yazlık çeşit. Et kalınlığı daha fazla ve çok yağ çektiği için lokantalar tarafından pek tercih edilmiyor.

Soğan üretiminde bir başka önemli sorun, üst üste aynı alana yıllarca ekim yapılması. Ekim tekrarlandıkça ilaç, gübre gibi maliyetler daha çok artıyor.

Adana Bölgesi’nde patates eken çiftçiler aynı zamanda soğan üreticisi. Patates eken bir çiftçi, 500 dönüm patates ekiyorsa, 150-200 dönüm de soğan eker. Fakat, son yıllarda bu yapı gide-rek bozuldu. Patates üreticisi çiftçiler soğanı büyük ölçüde bıraktı. 2015 yılına kadar bölgedeki çiftçilerin yüzde 80’i patatesle birlikte soğan da ekerdi. Girdi fiyatlarının çok artması nedeniyle üretici, üretimi ve hasadı daha kolay olan mısır, ayçiçeği gibi ürünlere yöneldi.

Ayrıca hastalıklar nedeniyle soğan veriminde düşüş var. Daha önce dönüm başına en az 6 ton soğan alınırdı. Ortalaması ise 10 tondur. Hastalık nedeniyle verim 6 tondan 3 tona kadar düştü. Dönümden 3 ton soğan alan çiftçi kilosunu 5 liradan satsa bile para kazanması çok zor. Bu nedenle üretimi bırakıyor.

Adana’da soğan eken çiftçilerin büyük bölümü Mardin, Diyarbakır gibi illerden gelerek, burada arazi kiralayarak üretim yapar. Tarla kiralaları çok arttı. Gübre, ilaç ve mazot fiyatı zaten çok yüksek. Bu maliyetlerle üretim yapıp para kazanmak çok zor. Üstüne bir de sıfır gümrükle soğan ithalatı yapılıncaya, çiftçi endişelendi ve üretim yapmaktan vazgeçti.

Soğan üretimi diğer ürünlere benzemez. Fiyat dalgalanması çok olur. Soğan üreticisi akşam zengin yatar, sabaha fakir kalkar. Soğan üreticisinin çoğu aynı zamanda tüccardır. Üretir, depolar ve satışa sunar. Soğan depolarına yapılan baskınlarla “terörist” olarak suçlanmaları da endişeleri artırdı, yarın ne olacağını bilmedikleri için üretimden kaçınıyorlar.

Yüksek girdi fiyatları ve yapılan ithalatla soğanda ve patatese sadece üretim azalmadı. Türkiye, soğan ve patates üreticisini kaybetti. Örumcek Ağ ı Teoremi çöktüğüne göre, soğan üretiminde ve tarımda yaşananlar bundan böyle “tarımı bilerek yok etme teoremi” ile açıklanır herhalde.

Ejder, avokado, mango, çarkıfelek ve diğerleri... tropikal meyveler umut oldu

Tarımda yaşanan sorunlar ve uygulanan yanlış politikalar nedeniyle soğan ve patates bile ithal edilirken, Antalya başta olmak üzere Akdeniz Bölgesi’nde tropikal meyve yetiştiriciliği çiftçiler için umut oldu. Bölgede, muz yetiştiriciliğinden sonra avokado, mango, pepino, pasiflora (çarkıfelek), ejder meyvesi gibi tropikal ürün yetiştiriciliği için çalışmalar sürdürülüyor.

Domates, biber salatalık gibi ürünlerden para kazanamadığını söyleyen çiftçiler hem iç pazarda hem de ihracatta talep gören tropikal meyvelere yöneliyor.

Antalya Gazipaşa’da tropikal meyve yetiştiriciliği konusunda ilk kooperatif bile kuruldu. Domates, salatalık, biber gibi ürünlerden nasıl kurtuluruz arayışı içindeyken tropikal meyvelere yöneldiklerini anlatan İzzet Akyol’un sözleri tarımda yaşananların özeti gibi: “Gelir getirici ürünler yetiştirmek istiyoruz. Muz, avokado, mango, ejder meyvesi ilk akla gelenler. Ejder meyvesi bize Mersin’den geldi. Bakın patlıcan 2018’de fiyatta zirve yaptı. Ama bir dönemden en fazla 30 bin lira alabilirsiniz. Ejder meyvesinde bu 40-50 bin liradan az olmaz. Ejder meyvesi diktığınızde 1.5 yıl sonra meyve alırsınız. Mango ve diğer

ağaçlardan üçüncü veya dördüncü yılda meyve alırsınız. Bir dönümde 40 mango fidanı dikersiniz. Dördüncü yılda ağaç başına 25-30 tane meyve alırsınız. Bugün meyvenin tanesi 12 lira civarında. Üstelik kolay ihraç edilen bir ürün. Çiftçi domatesten muza döndü ve para kazandı. Şimdi mangoya dönenler de para kazanıyor.”

Dünyada en çok üretilen tropik meyvelere bakıldığında muz çok yaygın. Muz üretimi 135 ülkede 145 milyon ton ve bunun da 22 milyon tonu ihraç ediliyor. 2017 verileri ile mango üretimi dünyada 46 milyon ton, ananas 26 milyon ton, papaya 14 milyon ton, avokado 5.5 milyon ton.

Doku kültürüyle serada muz üretimi

12 Eylül Darbesi’nden sonra yapılan ilk seçimde Turgut Özal başbakan oldu. İlk icraatlarından birisi tarım sektörünü dışa açarak birçok üründe ithalatı serbest bırakmasıydı. Muz ithalatına izin vermek için 3 Ağustos 1984 tarihinde bir kararname yayımlandı. Bir anda ithalatın simgesi oldu.

Ekonomik olarak çok zor bir süreçten geçen ve ünlü 24 Ocak Kararları ile ezilen, kemer sıkmaya zorlanan halk ekmek bulamazken muz ithal edilmesi o günlerde çok tartışılmıştı. İthal Chiquita (halkın deyimi ile çıkita) muz gündem oluşturdu. O günden bu güne de 35 yıldır muz ithalatı devam ediyor.

Türkiye’de tropikal meyve yetiştiriciliğinde 1930’lu yıllardan bu yana yetiştirilen muz bilinirdi. Antalya, Anamur, Gazipaşa muz üretimi ile biliniyor. Daha önce kapalı alanda yetiştirilen muz son yıllarda seraya girdi. Muz üretiminin yüzde 80’i seralarda elde ediliyor.

Sera üretiminin yaygınlaşması ile yerli muz üretimi arttı. Muz üretimine yönelmede doku kültürü ile muz fidanı yetiştiriciliğinin de önemli rolü oldu. Doku kültürü ile üretilen fidanlar saksıda üreticiye veriliyor ve kısa sürede ürün alınması sağlanıyor. Ayrıca klasik üretime göre verimlilik konusunda da ciddi ilerlemeler sağlandı.

Daha önce muz fidanı ithal ediliyordu. Fakat hastalık nedeniyle fidan ithalatı yasaklandı. Üreticinin muz fidanı ihtiyacını karşılamak üzere doku kültürü ile üretim başladı. Doku kültürü ile üretilen fidanlar saksıda üreticinin serasına teslim ediliyor. Üretici bir kökten yani bir fidandan 80-100 kilo muz elde ediyor. Ertesi yıl bu 60 kiloya daha sonra 45-50 kiloya düşer. Ama şu anda geleneksel üretimde 35-40 kilo alınabiliyor. Doku kültürü ile muzda verim en az yüzde 100 artırıldı.

Gelişmeler bu doğrultuda sürdürülürse yakın gelecekte Türkiye'nin ithal muza ihtiyacı kalmayacak. Tüketiciler de sağlıklı olması, yerli olması nedeniyle ithal muz yerine Antalya'da üretilen muzı tercih ediyor.

Avokado yetiştiriciliği

Yetiştiriciliği ve tüketimi yayılan ürünlerden birisi de avokado. Avokado, Türkiye'ye ilk kez 1950'li yıllarda hobi amaçlı olarak Latin Amerika'dan getirildi. 2008'den sonra ticari olarak avokado yetiştiriciliği arttı. Üretimin en çok olduğu bölge ise Antalya'nın Alanya ve Gazipaşa ilçesi. Türkiye avokado üretiminin yaklaşık yüzde 75-80'ini Alanya karşılıyor.

Alanya Avokado Üreticileri Birliği Başkanı Hilmi Sevilgen, avokadonun tropikal bir ürün olduğunu, bu nedenle yetiştirilecek alanda belli bir nem olması ve ısıнын da sıfırın altına inmesi gerektiğini söylüyor.

Bu iklim koşuluna en uygun yer Alanya ve Gazipaşa. Başka yerlerde aynı verimi almak mümkün değil. Bu iklim kuşağı yani Alanya ve Gazipaşa, sekiz çeşit avokado yetiştiriciliğine uygun. Çok büyük bölümü Alanya'da olmak üzere ülke genelinde 550 dekar alanda yaklaşık 1500 üretici 2018 yılı verileriyle 40 milyon adet avokado üretiliyor.

Üretici toptan olarak avokadonun tanesini 2.5-3 liradan satıyor. Ortalama 4 tanesi bir kilo geldiği için avokadonun kilosu 8-10 liraya geliyor. Marketlerde ise boyuna göre tüketiciye tanesi 5 ile 7 lira arasında satılıyor.

Avokado fidanı dikildikten ortalama 4 yıl sonra meyve ver-

meye başlıyor. 7 yaşına kadar fidan olarak adlandırılıyor ve bu dönemde yıllık 250-300 adet meyve veriyor. Ağaç sekiz yaşından sonra 400-500 adet meyve veriyor.

Muz ile karşılaştırıldığında 5-6 yılda bir muz fidanını değiştirmek gerekiyor. Avokadoda böyle bir değişikliğe ihtiyaç yok. Alanya'da 30-35 yıllık ağaçlar var.

Avokado yetiştiriciliğinde maliyet genelde düşük. Kimyevi gübre ve zirai ilaç kullanımı çok az. Tanesi 2-3 liradan satılıyor. Kilosu 8 liraya geliyor.

Avokadonun fiyatı boyuna göre belirleniyor. Üç kategoride fiyat verilerek satılıyor. Genel olarak tanesi 150-200 gram olan avokado küçük boy olarak adlandırılıyor ve bunun üreticideki toptan fiyatı 2 lira civarında. Standart boy olarak adlandırılan 200-250 gramlık meyvelerin tanesi 2.3 ile 2.5 lira arasında değişiyor. Double boy olarak sınıflandırılan ve her biri 250 gramın üzerinde olan avokadonun tane fiyatı ise 2.5 liranın üzerinde ve Ocak ayından itibaren 4 liraya kadar çıkıyor.

Alanya Ticaret ve Sanayi Odası'nın başvurusu ile Türk Patent Enstitüsü tarafından Alanya Avokadosu tescil edilerek coğrafi işaret verildi.

Avokado üretiminin yüzde 80'i Alanya ve Gazipaşa'da üretiliyor. Yüzde 5'i Antalya'da, yüzde 15'i ise Mersin Erdemli'de üretiliyor.

İran, Almanya, Rusya, Ukrayna, Hollanda başta olmak üzere birçok ülkeye az da olsa avokado ihraç ediliyor. Kenya, Peru ve Meksika'dan da avokado ithal ediliyor.

Mango yetiştiriciliği

Avrupa Birliği yıllık 600 bin ton mango ithalatı ile dünya ticaretinin yüzde 30'unu gerçekleştiriyor. Bu ithalatın yüzde 37'sini Kasım-Ocak döneminde Brezilya'dan, yüzde 27'sini Aralık-Şubat döneminde Peru'dan, kalanı ise Pakistan, Fildişi Sahili ve Amerika Birleşik Devletleri'nden alıyor.

Bu ülkeler mangoyu henüz olgunlaşmadan toplayıp Avrupa'ya ihraç ediyor. Ürün yolda olgunlaşmaya başlıyor. Nakliye

ve diğer giderler nedeniyle de maliyeti yükseliyor. Türkiye'nin Avrupa'ya çok yakın olması nedeniyle mango dalında olgunlaştıktan sonra Avrupa'ya ihraç edilebilir. Yıllık ortalama 600 bin ton ve 1 milyar 200 bin dolarlık Avrupa Birliği pazarının tedarikçisi Türkiye olabilir. Avrupa pazarının bu cazibesi, Türkiye'de üreticileri, yatırımcıları mango yetiştiriciliğine heveslendirdi.

Türkiye'de Datça'dan Fethiye'ye kadar olan sahil bölgesinde mango yetiştirilmesi için uygun iklim var. Türkiye'nin en önemli avantajlarından birisi Avrupa pazarına çok yakın olması. İkinci bir avantaj ise dünya mango üretimi yoğun olarak Ocak-Ağustos döneminde gerçekleşirken, Türkiye bu sezon dışında kalan Ağustos-Aralık döneminde üretim yapabilir iklime sahip.

Ejder meyvesi (pitaya) yetiştiriciliği

Asıl Türkiye'de "ejder meyvesi" olarak bilinen tropikal bir meyve olan pitayanın anayurdu tam olarak bilinmiyor. 1920'li yılların sonunda Vietnam'da üretildiği biliniyor. Uzakdoğu ve Güney Amerika ülkelerinde yaygın olarak üretilen pitaya İsrail'de de üretimi yaygın olan bir meyve. Türkiye'de ise ilk olarak Mersin'de üretimine başlanan pitaya serada yetişmesi nedeniyle diğer bölgelere de yayılıyor.

Uzun yıllar Mersin Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı yapan Ahmet Ünal, Zafer Çağlayan'ın bakanlığı döneminde Filipinler'e yapılan bir geziye katılır. O geziye katılan gazetecilere ejder meyvesi ve fidanı hediye edilir. Ahmet Ünal, diğer katılımcıların fazla ilgi göstermediği fidanları toplar. Evinin bahçesine diker.

Diktiği fidanlar büyüyünce ve ilk meyvesini verince Mersin Tarım İl Müdürlüğü'ne giderek yetiştirdiği bu meyve hakkında bilgi alır. Aldığı teknik bilgiler ışığında serada yetiştirmeye başlar.

Hızla üretimi yaygınlaşsa bu meyve Türkiye'nin en önemli ihraç kalemlerinden biri olabilir. Ortadoğu'dan Rusya'ya kadar, Avrupa'dan birçok ülkeden yoğun talep var. İhracat olanakları çok yüksek bir ürün.

Ahmet Ünal'ın anlattığına göre, kaktüsgillerlerden olan pitaya meyvesinin çelik olarak dikilen fidanından bir yıl sonra ilk

meyve alınıyor. Mayıs'tan Kasım ayına kadar birkaç kez ürün alınıyor. İlk yıl 3-5 meyve alınırken ikinci yıldan itibaren bu sayı ortalama 40-50 adede çıkıyor. Çok az su veriliyor. Daha çok nemle besleniyor. Hastalığı yok. Serada yetiştirilmesi daha uygun. Çünkü aşırı yağıştan, ısının sıfırın altına düşmesinden zarar görüyor.

Bir dekar serada, üretim için sera malzemesi, damla sulama sistemi dahil 60 bin liraya mal ediliyor. Yatırım yapıldıktan sonra doğru bakım ve koşullarda ikinci yılda kendisini amorti ediyor. Ejder meyvesinin tanesi 10-15 liradan satılıyor.

Pitayanın 17 çeşit fidanı var. İç piyasada üretilen meyvenin raf ömrü Vietnam'dan ithal edilenden daha düşük. İç piyasada tüketimi artmasına rağmen ürünün önemli bölümü ihraç ediliyor. Rusya, İran, Ortadoğu ülkeleri en önemli pazar olarak dikkat çekiyor.

Mango, ejder meyvesi ve diğer tropik meyveler konusunda bir planlamaya ihtiyaç var. Tüketim ve ihracat olanakları dikkate alınarak üretim yapılmalı.

Tropikal meyve yetiştiriciliği doğru planlanır ve desteklenirse üreticiye de ülkeye de yarar sağlar. Üretimden tüketime kadar doğru planlanmazsa sonuç yine hüsrana olur. Bu nedenle tropikal meyve yetiştirecekler doğru bilgi, doğru fidan ve doğru pazarlama ile üretim yapmalı. Bu işe "moda" olduğu için girmemeli.

HAYVANCILIK

Avrupa'nın en çok sığırına sahip olmak

Tarım Bakanı, hükümet temsilcileri, iktidar partisinin milletvekilleri, bürokratlar, Türkiye'nin tarımsal üretimde Avrupa'da birinci, dünyada ise yedinci sırada olduğunu övünerek anlatır. Ayrıca süt sığırı ve küçükbaş hayvan varlığında Avrupa'da birinci olmayı da övünerek eklerler.

Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli göreve geldiği ilk günlerde gittiği birçok toplantıda kendisine verilen bilgiyi şöyle okuyordu:

“Birleşmiş Milletler verisine göre Türkiye, tarımsal üretimde Avrupa'da birinci, dünyada yedinci sırada.

Küçükbaş hayvan varlığına bakıyorum, Avrupa'da birinci sıradayız. Süt sığırı varlığında yine Avrupa birincisiyiz. Büyükbaş hayvan varlığında da Fransa'dan sonra Avrupa'da ikinci sıradayız. Yani aslında fotoğrafı çektiğimiz zaman kötü bir noktada değiliz. Yapısal problemlerimiz var mı, var. İşletmelerimiz küçük mü, küçük. Aile işletmelerimiz küçük. Para kazanmakta ekonomik bir ürün üretmekte zorlanıyor muyuz, zorlanıyoruz. Bütün bunlara rağmen Türkiye bu pratiklikle Avrupa'da birinci sıraya yerleşmiş durumda. Biz bakanlığa gelir gelmez özellikle hayvancılıkla ilgili aldığımız tedbirlerle beraber 2022 yılında inşallah Türkiye hem küçükbaşta hem de büyükbaşta hayvan ihraç eder duruma gelecek.”

AKP döneminde yeni göreve gelen her tarım bakanı iki yılda ithalatı bitireceğini ve ihracatçı ülke olacağımızı söyler. Sonra, bırakın ithalatı bitirmeyi en çok ithalat kendi döneminde olur.

Avrupa birinciliği konusu ilk kez Mehdi Eker'in bakanlığı döneminde gündeme getirildi. Ondan sonra göreve gelen tarım bakanları tarımı bilmedikleri için, bürokratlar yaptıkları ilk sunumda, verdikleri ilk brifingde "Avrupa'da birinciyiz, dünyada yedinciyiz," deyince bakan heyecanlanır. Tarımı da bilmediği için ilk birkaç ay bütün konuşmalarında aynı şeyleri söyler.

Bu konuşmayı dinleyen ve sektörü pek bilmeyenler Türkiye'nin hayvancılıkta gerçekten çok iyi durumda olduğunu, Avrupa'ya, dünyaya büyük miktarlarda et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri ihraç ettiğini zanneder.

Bakan Pakdemirli'nin ve öncekilerin Avrupa ile ilgili verdiği rakamlar ve söylediği sözlerin tamamı doğru. Ancak önemli eksiklikler var.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarımsal üretim hasılası üzerinden bir hesaplama yaparak ülkelerin tarımdaki sıralamasını açıklıyor. Hesaplama yapılırken tarımsal ürünlerin yıllık üretim miktarı alınıyor. Her ürünün üretim miktarı, belirlenen cari ve sabit fiyatla çarpılarak toplam tarımsal hasıla değeri elde ediliyor.

Diyelim ki, Türkiye'nin yıllık kuru soğan üretimi 2 milyon ton. Soğanın tonunu 200 dolar kabul edelim. $2.000.000 \times 200 = 400.000.000$ dolar. Bütün ürünler bu şekilde hesaplandıktan sonra toplamında o ülkenin tarımsal hasılası ortaya çıkıyor. Bu hesaplamada Türkiye tarımsal hasılda Avrupa'da ilk sırada, dünyada ise 7. sırada yer alıyor.

Bu dünyada çok önemli bir veri mi? Değil. Çünkü bir ürünü çok üretmek değil, ondan elde ettiğiniz katma değer daha önemlidir.

Türkiye yılda 12 milyon ton domates üretiyor. Bunun yüzde 30'u sofraya ulaşmadan çöp oluyor. Sadece 500 bin tonu ihraç ediliyor. Domates olarak ihraç ederseniz daha düşük gelir elde edersiniz. Salça veya kurutulmuş olarak ihraç ederseniz daha yüksek katma değer sağlarsınız.

Türkiye 2018'de 1.9 milyon ton kuru soğan üretti. Ama yüzde 25-30'u çürüdü. Türkiye soğan ithal etmek zorunda kaldı.

FAO sadece üretim verisi üzerinden hesap yapıyor. Bu nedenle Avrupa birinciliği ülkenin sahip olduğu potansiyel açısından önemli. Fakat, o potansiyeli değerlendirerek katma değere dönüştüremiyorsanız bir önemi yok.

Sığır ithalatında Avrupa lideri kim?

Türkiye, küçükbaş hayvan varlığında Avrupa birincisi. Süt sığırında da Avrupa birincisi. Büyükbaş hayvancılıkta ise Fransa'dan sonra ikinci sırada. Türkiye, aynı zamanda sığır ithalatında da Avrupa'nın lideri. Dünyada ise ikinci sırada.

Türkiye'nin 2018 yılı sığır ithalatı 1 milyon 460 bin 563 baş oldu. Ayrıca, 426 bin 507 küçükbaş hayvan ithal edildi. Toplamda 1 milyon 886 bin 70 baş canlı hayvan ithal etti. Bu ithalat için ödenen toplam döviz 1 milyar 754 milyon 531 bin 892 dolar.

Bir yılda ithal edilen sığır sayısı Avrupa'daki 20 ülkenin tek tek sığır varlığından fazla.

Daha da çarpıcı olanı Türkiye, sadece Avrupa'nın en büyük sığır sayısına sahip Fransa'dan değil, 255 bin baş sığır varlığı ile Avrupa'da 32. sırada yer alan Estonya'dan da, sadece 395 bin baş sığırı olan 29. sıradaki Letonya'dan da ithalat yapıyor.

Bosna Hersek'in sadece 445 bin baş sığırı var. Sırbistan'ın 878 bin baş sığırı var. Bu iki ülke Türkiye'ye hem sığır eti hem de hayvan ihraç ediyor.

Bakan Pakdemirli'nin söylediği gibi Türkiye süt sığırı bakımından Avrupa birincisi. Eurostat 2018 verilerine göre, Fransa'nın 18.5 milyon sığırı var. Türkiye'nin sığır sayısı 17.1 milyon. Fransa'nın 3 milyon 594 bin süt ineği, Türkiye'nin 5 milyon 969 bin baş süt ineği var.

Fransa 3.5 milyon süt ineğinden 24 milyon 649 bin ton süt üretiyor. Türkiye 5.9 milyon inekten 18.7 milyon ton süt üretiyor. Fransa daha az inekten daha çok süt alıyor. Yani ineğinizin çok olması değil, sütünüzün ve süt ürünleri üretiminizin çok olması daha makbuldür.

Sığır varlığı bizden daha az olan Almanya'ya bakalım. Almanya'nın sığır varlığı 12.2 milyon baş. Türkiye'den 6.5 milyon daha

az sığira sahip. Süt ineği sayısı 4 milyon 199 bin baş. Türkiye’den yaklaşık 1.8 milyon baş daha az ineği olan Almanya’nın inek sütü üretimi 31 milyon 937 bin ton.

Türkiye, sadece sığır ithalatı yapmıyor. AKP Hükümeti döneminde ilk kez saman ve kurbanlık küçükbaş hayvan ithal etti. Ayrıca yem hammaddesinin yarısından fazlası ithalatla karşılanıyor. Damızlık koyun ve keçi, kuzu, karkas et, lop et, sperma, aşı, makina ve ekipman, hayvancılıkla ilgili çoban da dahil her şey ithal edilirken Avrupa’da birinciyiz diye gurur duyabilir miyiz?

Sığır sayısıyla değil, verimlilikte, teknolojiye, ihracatta, kişi başına et ve süt ürünleri tüketiminde Avrupa’da birinci olabiliyor musunuz? Asıl önemli olan budur.

Rant politikası ile hayvancılık çökertildi

Türkiye’de tarım politikası, araştırmalar sonucunda, üreticilerin, üniversitelerin, bilim insanlarının, uzmanların ve paydaşların görüş ve katkılarıyla hazırlanmıyor. Ülkenin tarım potansiyeli, avantajları ve dezavantajları da pek dikkate alınmıyor.

Birileri para kazanmak ve rant sağlamak için bir proje (!) uyduruyor. Ankara’ya gidip en üst seviyede Cumhurbaşkanlığı’na, olmadı bakanlığa, bürokratlara, ilgili her kimse ona projesini “tarımı kurtaracak proje” olarak sunuyor. Projeyi götüren, onaylayan, destek veren bürokrat, siyaset, iş adamı herkes payına düşeni alıyor.

Bu proje ülke gerçeklerine uygun mu?

Uygulandığında çiftçi zarar görür mü?

Tüketicinin yararına mı?

Bunların hiçbirisi önemli değil. Önemli olan kendi çıkarlarıdır. Çıkarlar için ülkeyi bile feda ederler.

Bu konuda birçok proje örnek verilebilir. En somut olanı devletin de içinde olduğu “ucuz et projesi”. Et ve Süt Kurumu’nun ülke genelinde market reyonlarını kiralayarak et satışı yapması böyle bir projeydi.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Ahmet Eşref Fakıba-
ba, 2017 sonunda, kırmızı et fiyatını düşürmek için Et ve Süt
Kurumu'nun ülke genelinde yaygın market zincirlerinde reyon
kiralayarak kıyma ve kuşbaşı et satacağını açıkladığında Cum-
hurbaşkanı Erdoğan'ın bu yönde talimat verdiğini söylemişti.

Devlet et ithal ediyor. Bunun için ihale açılıyor. Bundan mut-
laka birilerine rant sağlanıyor.

İthal edilen et paketleniyor. Paketleyene rant sağlanıyor.

Marketlerde reyon kiralanıyor. Markete bir pay veriliyor.

Market eti satıyor. Asıl büyük rant burada elde ediliyor.

Devlet zarara girerek et ithal ediyor. Bunu ucuza marketlerde
satıyor.

Bütün bunlar ne adına yapılıyor? Halk ucuz et yesin diye.
Ucuz et yok ama, ithalatla ülke hayvancılığı çökertiliyor. Devlet
büyük zarara sokuluyor. Bütün bunları yapacağına çiftçiye des-
tek sağlasa, çiftçi üretim yapsa, ekonomiye katkı sağlasa olmaz
mı?

Olur elbette ama üretimde rant yok.

Et ve Süt Kurumu'nun 2011'de kırmızı et fiyatını düşürmek
amacıyla milyarlarca lira harcayarak, bayilik ve franchising ile
100'den fazla mağaza açtığını unutmayalım.

Bu mağazalar açıldığında da tüketici ucuz et yiyecek denil-
mişti. Birileri zengin olurken tüketici ucuz et yiyemedi. Ama
çok sayıda üretici sektörden çekilmek zorunda kaldı. Bu mağa-
zaların hepsi kapatıldı. Et ve Süt Kurumu'nun kendisine ait 12
mağazası kaldı.

Ucuz et tüketmenin adresi bellidir. Üretim artarsa fiyat dü-
şer. Üretimi artırmak için maliyetleri düşürmek gerekiyor. Yemi
ucuzlatırsanız, mazotu ucuzlatırsanız maliyet düşer, et fiyatı da
düşer. Belli bir çalışma kapsamında politika oluşturulmadığı
için sürekli bir belirsizlik ortamında çalışılıyor. Üretici ne yapa-
cağını bilemiyor. Herkesin gözü kulağı Ankara'da. Yapılan her
açıklama belirsizliği daha da artırıyor.

Ne kadar süre et ithalatı yapılacak?

Kaç ton ithalat yapılması öngörülüyor?

İthal et kimlere, neye göre veriliyor?

İthal et verilen kurum ve kişiler bu etleri başkalarına satıyor mu?

İthal et ile fiyatın nereye kadar düşürülmesi hedefleniyor?

Bu fiyat, yerli üreticiyi zarara uğrattığında bu zarar nasıl karşılanacak?

Bu soruların hiçbirisinin net yanıtı yok.

İthalatla et fiyatının düşürülemediği, üreticinin yapılan ithalattan çok büyük zarar gördüğü çok net. Et ve Süt Kurumu'nun marketlerde reyon kiralayarak kıyma ve kuşbaşı satışına başlaması ile "iki markette ucuz et var" algısı yaratıldı. Tüketici bu iki markete yönlendirildi. Tüketici kasaptan ve ucuz et satmayan marketlerden ayağını kesti, gitmemeye başladı. İki markete gidenler ise ucuz eti bulamadı. Sabah gittiğinizde öğleden sonra gelecek denildi. Öğleden sonra gidenlere sabah geldi bitti denildi. Aynı reyonun yanına kendi etlerini koydular ve onu sattılar.

Ucuz et algısı öyle yerleşti ki, yerli besici hayvanını kestiremez oldu. Hayvan kesimi durdu.

Üreticinin kilosunu 27 liradan sattığı karkas et 23-24 liraya geriledi. Polonya'daki üreticinin yetiştirdiği hayvanın eti Türkiye'de satılırken, Erzurum'da, Kars'ta, Kayseri'de, Konya'da, Ege'de, Trakya'da ve Karadeniz'de hayvancılık yapan çiftçi hayvanını kestirecek yer bulamıyor.

Üretimi değil, ithalatı destekleyen bu rant politikası hayvancılığın çökmesine neden oldu. Bu nedenle her yıl daha çok ithalat yapılıyor. Yapılan her ithalat üreticiyi sektörün dışına itiyor.

Uygulamak isteyen için çözüm belli; rantçıları ve onların ithalata dayalı politikaları yerine üretimi esas alan politikalar her alanda yaşama geçirilmelidir.

Hayvancılıkta ithalat uyuşturucu bağımlılığı gibidir

AKP hükümetleri döneminde 10 yıl aralıksız canlı hayvan ve et ithalatı yapıldı. Üstelik ithalatın başladığı 2010 yılından 2019

Kasım ayına kadar görev yapan beş tarım bakanı da et ve canlı hayvan ithalatı yapmayacağını söyleyerek her biri diğerinin rekorunu geçti. Göreve gelince kimisi iki yılda, kimisi üç yılda ithalatı bitireceğine söz verdi.

İthalatın başlaması için ilk talimatı 2010 yılında başbakanlığı döneminde Recep Tayyip Erdoğan verdi, 10 yıl sonra Cumhurbaşkanı olarak 7 Kasım 2019’da 3. Tarım ve Orman Şurası’nda “zorunlu olmadıkça” ithalat yapılmayacağını söyledi.

İthalat yapmayacaklarını söyleye söyleye ithalatta rekor kırdılar. Türkiye İstatistik Kurumu verileriyle Et ve Süt Kurumu raporlarına bakıldığında 2010 yılından 2019 yılının Eylül ayına kadar tam 4 milyon 875 bin 866 büyükbaş hayvan ithal edildi. Aynı dönemde 2 milyon 980 bin 247 küçükbaş olmak üzere toplam 7 milyon 856 bin 113 baş canlı hayvan ithalatı yapıldı.

Büyükbaş hayvan ithalatına 6.5 milyar dolar, küçükbaş hayvan ithalatına 352.5 milyon dolar ödendi. Kırmızı et ithalatı ise aynı dönemde 296 bin 107 ton oldu. Et ithalatına ödenen döviz 1.4 milyar dolar. Toplamda canlı hayvan ve kırmızı et ithalatına ödenen döviz 8 milyar 290 milyon dolar. Canlı hayvan ve et ithalatına yılda ortalama 830 milyon dolar ödendi.

Hayvancılığa, 2010 yılında 1.1 milyar lira, 2018 yılında 3.7 milyar lira ve 2019’un ilk 9 ayında 4.4 milyar lira destekleme ödemesi yapıldı.

Hangi yöntemle göre hesaplarsanız hesaplayın, Türkiye’nin kendi çiftçisine verdiği hayvancılık desteğinden fazlasını ithalata, yani başka ülkelerin çiftçisine ödediği çok açık görülüyor. Tire Süt Kooperatifi Başkanı Mahmut Eskiörük’ün bu durumu anlatan çok anlamlı bir sözü var: “İthalat yaparak ithalatı bitiremezsiniz.”

Evet, AKP hükümeti ithalat yaparak ithalatı bitireceğini söylüyor. Tüketiciyi korumak için yapıldığı söylenen ithalat, tüketiciyi koruyamadığı gibi üreticiyi de bitirdi. Ülkenin kaynakları yurtdışındaki çiftçilere aktarıldı. Bundan nemalananlar ise birkaç ithalatçı ile birkaç şirket oldu.

Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği’nin “Hayvancılığın Yeniden İnşası/Sorunlar/Sebepler/Çözümler”

başlığıyla tamamen saha araştırmalarına ve saha gözlemlerine dayanan raporunda ifade edildiği gibi, ithalat uyuşturucu bağımlılığı gibidir.

Raporda yer alan o bölümde özetle şöyle deniliyor:

“Devlet organlarını yöneten bürokratları, siyasetçileri; son yıllarda oluşmuş ithalata bağlı sektör temsilcileri ile içeride ve dışarıda dayanışma içinde olan ithalat lobilerinin manipüle ettiğine veya etkilediğine ilişkin yargı, hayvancılık sektöründeki çalışanlar arasında genel kabul görmektedir.

Birkaç ithalatçı firmanın, ülke genelinde piyasadaki arz talep dengesi ve fiyat politikalarını manipüle edebildiğine dair büyük bir kanaat oluşmuştur. Hatta bugün ülkemizde ithalata bağlı bir sektör olduğu söylemi gün geçtikçe daha güçlü bir şekilde dillendirilmektedir.

Hayvancılıkta ithalata dayalı çözümler her ne kadar günü kurtarır görünseler de aslında ne günü ne de geleceği kurtarmakta, bilakis zarar vermektedir.”

Ucuz etin bedeli çiftçiye ödetiliyor

“Tüketiciye ucuz et yedirme amacıyla yapılan ithalat, ne yazık ki ucuz ete ihtiyaç duyan insan sayısını daha da artırmaya neden olmaktadır. Üstelik ucuz et yedirme işleminin bedeli, üreticinin sırtına yüklenmektedir.

İthalat uyuşturucu bağımlılığı gibidir, sağladığı mutluluk kalıcı değil geçicidir. Organlarda büyük hasara yol açar ve üstelik kullandıkça aynı etkiyi oluşturması için daha yüksek dozlara ihtiyaç duymamıza neden olur. Sonu da her zaman dağılmış bir yaşam ve ölümdür.

Bizler ithalata temelden karşı olmamıza rağmen ülkemiz üreticisine çok pahalıya mal olan bazı doğru bilgileri de öğretmiş olduğunu yadsıyamayız. Bugün etçi ırklardan Hereford, Şarole, Limuzin, Angus’tan bahsediyorsak, et kemik oranının ne demek olduğunu biliyorsak, etçi ırk besleme ve bununla ilgili işlemleri öğrendiysek, ne yazık ki bu biraz da ithalat sayesinde olmuştur.

Et ve Süt Kurumu üretici lehine piyasa düzenleyici görev yapacağına, son zamanlarda aldığı kararlarla ne yazık ki piyasa bozucu sonuçlara neden olmuştur. Üreticiyi kolluyor ve destekliyor gibi görünse de ne üretici ne de tüketici buna artık inanmaktadır. Örneğin ihtiyaç fazlası ithal edilen et, hem Et ve Süt Kurumu'nun depolarında zararına satılmayı beklemekte hem de piyasa dengelerini alt üst etmektedir.

Damızlık ithalatının ırk bazında hiçbir kriterinin (sayı-ırk) olmaması, kasaplık besi ithalatıyla ilgili aylar-mevsimler anlamında kriterlerin oluşmamış olması, alelacele yapılan işlemler ve denetimsiz süreç nedeni ile, ithalat yapan işletmelerde birçok idari ve teknik sorunlara yol açmasının yanında ülkemizin hiçbir zaman tanışma olasılığı olmayan hastalıklarla tanışmasına da sebep olmuştur.

Ayrıca ithalat yapan firmaların istihdama olumlu-olumsuz etkisi ve ödediği vergiler de dahil olmak üzere ülke ekonomisinde de yarattığı katma değer ayrıntılı biçimde analiz edilmeli ve fayda/maliyet analizi doğru yapılmalıdır.

İthalatı; ithalat öncesi, ithalat sırası, ithalat sonrası sorunlar diye değerlendirip bir rapor hazırlanmasının ve bu konularda yerli ve milli hayvancılık eksenli bir çözüm üretilmesinin yararlı olacağı kanısındayız. İthalat konusunu bir yetiştiricimizin sözüyle bağlayacak olursak, 'Sözü bile dizlerimizin bağının çözülmesine yetiyor.'

Üretici örgütleri etkisiz, itibarsız

Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği'nin saha araştırması ve gözlemlerine dayanan bu çalışması sektörde yaşanan sorunlar ve önerilen çözümleri de kapsayan gerçekçi bir değerlendirmedir. Üretici örgütlerinden bakanlık bürokratlarına, siyasilerden şirketlere her kesime yönelik eleştirileri de kapsıyor. Bugüne kadar birçok çalıştay ve sempozyum yapıldı. Raporlar hazırlandı, fakat, saha çalışmalarına dayanan böylesine kapsamlı bir rapor ilk kez hazırlanıyor. Bu nedenle rapordan bazı bölümleri paylaşarak hayvancılığın içinde bulunduğu durumu sahadan yansıtmakta yarar var.

“Üretici örgütleri, üreticiden güç alarak, üreticinin bugünü ve yarını için proje geliştirerek aksiyon alması gerekirken, devlete sırtını dayayan, devlet kaynaklarıyla varlığını devam ettirmeye çalışan bir yapıya dönüşmüştür.

Etkisiz ve fonksiyonsuz kalan üretici örgütleri, üretici sorunlarına çözüm üreten politikalara katkı sunamamaktadır. İtibarsızlaşmış üretici örgütleri bugün tasfiye süreci yaşamaktadır. İçindeki bazı yanlış kişi ve uygulamalara rağmen çözüm yine kamu idaresindedir. Çünkü üretici örgütlerinin yaşadığı bu sorun, hayvancılık sektörünün sorunlarına yeni sorunlar eklemektedir.

Tarım ve Hayvancılıkla ilgili kararlarda Tarım Bakanlığı dışında Merkez Bankası, Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı gibi sektör dışı birçok bakanlık ve merkezlerin müdahaleleri, bakanlığın efektif planlar yaparak uygulamaya koymasını zorlaştırmaktadır.

Doğru politikalar, küçük doğru dokunuşlar, doğru organizasyonlar sayesinde 10 yıl içinde ülke hayvan varlığımız büyükbaşta yüzde 25, küçükbaşta ise yüzde 50 artırılabilceği gibi bireysel hayvan veriminde büyükbaşta ortalama yüzde 20, küçükbaşta yüzde 50’lik artış sağlanabilir. Yeter ki bir yerden başlayalım.

Toplumun büyük bir kesimine göre bugün siyaset ve devlet bir karar vermek zorundadır. Bizi yönetenler, maliyeti ne olursa olsun hayvansal protein ihtiyacımızı yerli üretimle, yerli üreticiyle karşılama kararlılığını ve bir deklarasyonla en az 20 yıllık hayvancılık planlarını ve programlarını ortaya koymalıdır. Yeni oluşacak kurumları ve politikaları topluma deklare etmelidirler.

Öncelikle ülkemiz hayvancılığında hayvan hastalıkları, barınaklar, beslenme vb. sorunlar nedeni ile aşırı derecede hayvan ve verim kayıpları yaşadığımız gerçeğiyle karşılaşırız.

Bugün Avrupa ve Amerika’dan getirdiğimiz ve geldiği ülkelerde 11 ton süt verebilen hayvan ülkemizde neden 4-5 ton süt vermekte? Yine gelişmiş ülkelerde aynı hayvanlardan

500-600 kg karkas elde edilebilirken bizler neden sadece 270-280 kg karkas elde edebilmekteyiz? sorularının sorulması ve cevaplarının bulunması önemlidir.

Hayvan hastalıkları ile mücadele kayıpları önler

Verimlilik esaslı kazanç yaklaşımında doğru hayvancılık yaparak, doğru bilgiye ulaşarak, ülkemizdeki önemli bir uzman görüşüne göre belki 1 milyon buzağı ve 4 milyon kuzu kaybını giderebiliriz. Buzağı ölümlerinin belki de yarısını, yalnızca yetiştiriciye tentürdiyot kullanmayı öğreterek engelleyebiliriz. Bu çok doğru bir bilgi ve analizdir.

Üreticinin inanmadığı, parçası olmadığı, güven duymadığı ve en önemlisi kazanmadığı hiçbir plan ve politikanın başarıya ulaşma şansı olmadığını özellikle vurgulamak isteriz. Bizlerin hayali, umudu ve çabası tüketicisinin makûl fiyatlarla et yediği ama üreticisinin de para kazandığı, et ithal eden değil et ihraç eden bir Türkiye'dir.

Ayrıca saha çalışmaları şunu ortaya koymuştur ki, ülkemize gelen ithal hayvanların buzağılarında özellikle ilk yıl ölüm oranı çok fazla görülmekte olup, ülkemiz standartlarının da üstündedir. Buna rağmen halen ülkemizin bir buzağı ölümleri haritası bile yoktur. (Ölüm sebepleri, ölüm oranları, ölüm mevsimleri vb.)

Özellikle Doğu ve Güneydoğu sınırimız, salgın hastalık bulaşmasında hassas bir bölgedir. Bu nedenle ülkemizin tampon bölgesi Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri olması gerekirken ülkemize hastalık bulaşma riskinin çok az hatta sıfır olduğu Trakya Bölgesi, tampon bölge ve özel koruma bölgesi ilan edilerek, bu bölgeye özel tedbirler alınmıştır.

Trakya'nın tampon bölge olması, ülkemizin salgın hastalıklardan korunmasından ziyade Balkanlar ve Avrupa'nın salgın hastalıklardan korunmasına yardımcı olmuştur.

Hayvancılar da Suriye sınırında güvenli bölge istiyor.

Yine de bu bölgedeki tecrübelerden faydalanılarak, acilen Doğu ve Güneydoğu illerini kapsayan, sınırimız içinde

200 km derinliğinde bir sınır kuşağının tampon bölge ilan edilerek, özel önlemlerin başlatılması daha doğru olacaktır. (Komşu ülkelerle kendi sınırlarında aynı tampon bölgenin oluşturulması da görülmelidir.)

Brusella aşısı 20 yıldır yapılıyor, hastalık önlenemiyor

Ne yazık ki bu hastalık ülkemiz için tek başına ele alınmayı gerektirecek kadar önemlidir. Uzun zamandır bilimsel sero survey çalışması yapılamamış olmasına rağmen, özellikle Doğu ve Güneydoğu illeri gibi mera hayvancılığı yapılan ve suni tohumlama çalışmasının yok denecek kadar az olduğu illerde hastalığın %30-40'lara ulaştığı sektörün paydaşları tarafından konuşulmaktadır. En az 20 yıldır ülkemizde aşılama çalışması yapılmasına veya yapılıyor görünmesine rağmen hâlâ hastalığın niye var olduğu, hatta neden artarak varlığını sürdürdüğü cevaplanması gereken ayrı bir sorudur.

Damızlık düvelerin test yapılmadan kooperatiflere dağıtılmış olması; ıslah amacıyla, test yapılmamış hastalıklı veya hastalık şüphesi olan ineklerin, test yapılmış boğalarla çiftleştirilmesi köylerde hastalığı yaygınlaştırarak şu anda kontrol edilemez noktaya getirmiştir.

Bugün eğer hayvancılığı ayağa kaldıracaksak, ülke için proje ve yatırımlar yapacaksak, olmazsa olmazlarımızdan biri belki de ilk sırada olanı, brusella mücadelesinin mutlaka başarılması gerektiğidir. Yürürlükteki mevzuatlar ve yapılan uygulamalarla birlikte bu konuda fazla bir yol alınamayacaktır. Bizce brusella mücadelesinde yeni yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Destekler işe yaramıyor

Üreticiye verilen desteklemelerin üretimi yönlendirici ve yapısal dönüşüm sağlayıcı etki yapması beklenmektedir. Ancak ülkemizde üreticiye verilen destekleme yatırımları hiç de azımsanmayacak ölçüde olmasına rağmen beklenen etkiyi sağlayamamaktadır. Sadece bu çelişki bile nasıl bir sistemselsel ve/veya işleyişsel yanlış içerisinde olduğumuzu anlatmaktadır.

Adil olmayan, doğru kurgulanmamış, zamanında verilmemiş, çalışmaya değil, devletin sırtından geçinmeye özendiren destekler belli yerlerde rant öbekleri oluşturmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Desteklemeler ertesi yıl ödendiği için (kısmen süt-et hariç) üretim giderlerini karşılamada 1 yıl geriden gelmektedir. Desteklemelerin üretim dönemi başında yıllık ya da yıl içinde ödemeye dönüşecek şekilde yapılması veya destekleme tahsilatlı avans uygulamasına geçilmesi üreticiler tarafından talep edilmektedir.

Destekleme miktarının belirlenmesinde bir önceki üretim döneminde kimliklendirmeye katılım, hastalıklarla mücadele, verim artışı gibi kriterler esas alınabilir. Burada da beslenme ve ıslah danışmanlarının rolü çok önemli olacaktır. En azından desteklemelerin tutarı ve ödeme tarihi önceden belli olur (ör: 1 Nisan-1 Temmuz-1 Eylül) ve bu tarihler kesin olursa yetiştiriciler de o tarihe borçlanabileceklerini, çek kesebileceklerini, senet imzalayabileceklerini belirtmektedirler.

Yetiştiricinin en önemli finans ihtiyacını karşılayacak olan spesifik bir banka kalmamıştır. Geçmişte Ziraat Bankası bu konuda ciddi olumlu yaklaşımlar sergilerken bugün destekleme dağıtan vezne görevlisinin dahi yetiştiriciye olan tavrı sorgulanır hale gelmiştir. Bankanın ve görevlilerinin sanki haksız para alan bir kesime hizmet veriyormuş gibi bir yaklaşım içerisinde olduğu yetiştiriciler tarafından beyan edilmektedir.

Finans noktasında yaşanan sıkıntılar nedeniyle yetiştiriciler, ön ödeme avans taleplerini, güya küçük üretim tesisi sahibi bazı fırsatçılara (tefeci) iletmekte ve onlardan aldıkları süt parası ödemeli avanslarla işletmelerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar.

Bugün durum öyle bir hal almıştır ki özellikle Doğu illelerinde avans aldıkları kişilere sütlerini 1.30 liradan vermek zorunda kalmışlardır.

Yine bu yüzden üreticiler Tarım Kredi Kooperatifine veya Ziraat Bankası'na olan borcunu ödemek için 5.000 TL'lik besidanasını 3.500 TL'ye satmak zorunda kalmaktadır. Ne yazık ki avans ve kredi vermesi beklenen kurumların üreticiyi fırsatçılara (tefecî) muhtaç bıraktığı üreticiler arasında yaygın kanaat halini almıştır.

Yönetenlerin dürüstlüğü sorgulanıyor

Ülkemiz hayvancılık sektör paydaşlarının nezdinde genelde sektör yöneticilerinin özellikle sektör bürokratları ve bazı siyasetçilerin yetkinliği, liyakati, çalışkanlığı ve en önemlisi dürüstlüğü sorgulanır hale gelmiştir.

Üreticiler kendileri adına karar verecek bazı yetkili bürokrat ve siyasetçilerin, yetkinliği ve liyakatıyla ilgili ciddi endişelere sahiptir. Hem bu inanç eksikliği hem de yaşanan bazı somut olaylar nedeni ile üreticiler Bakanlığın birçok projesinde de bazı kişi ve gruplara hizmet edildiğine dair düşüncelere sahiptirler. Bu olumsuz yaklaşımlar ve algı değişmeden, topluma güven vermeden hiçbir proje ve politikanın hayata geçmesi mümkün görünmemektedir.

Dolayısıyla bu algıyı gidermenin Bakanlığın en önemli önceliği olduğu kanaatini taşımaktayız. Çünkü eğer Bakanlığımız önderliğinde bir yola çıkacaksak, önce üreticiye ve sektör paydaşlarına güven verici ortamın hazırlanması gerekmektedir.

Bu noktada sektör paydaşları öncelikli olarak hayvancılığın tüm unsurlarını içinde barındıran özerk, tek yetkili bir otorite kurulmasını talep etmektedir. Bu ayrı bir 'Hayvancılık Bakanlığı' olabileceği gibi yeni sistemde yalnızca Cumhurbaşkanlığı'na bağlı 'Hayvancılık Müsteşarlığı' benzeri bir yapı da kurulabilir.

Kurulacak yeni yapıda geleceğe güven ve umut verecek liyakatli yöneticiler yer almalı, bu yöneticiler kişisel vizyonu itibarıyla güçlü, kararlı, bilgili ve de uyanık kişilerden seçilmelidir. Hayvancılık sektör bürokrasisi yönetici ve çalışanları

bilerek veya bilmeyerek küresel çıkar odaklarının, lobilerin, dış egemen güçlerin oyunlarına gelmeyecek yerli, milli birikime ve tavra sahip kişiler olmalıdır.

Islah etmezsen ithal edersin

Bugün ülkemizde kurumsal anlamda ıslah konularında danışılan ve kararlar veren herhangi bir ıslah komisyonu yoktur. Islaha ilişkin kararlar, bürokrasinin ve bürokratların birikimiyle ortaya koyduğu önerilerden yola çıkılarak siyasetin verdiği kararlarla şekillenmektedir.

Ülkemizde sütçü ırkların gelişmesi sürerken, kombine ırkların, özellikle de etçi ırkların hiç gelişmemiş olması, ıslahtaki hedefsizlik ve koordinasyonsuzluğun sonucudur.

Ülkemizde son yıllarda hayvancılık alanında yapılmış büyük yanlışlıklar ıslaha ilişkin ulusal komisyonumuzun olmayışından kaynaklanmaktadır. Bize göre etkili bir ıslah komisyonu olsaydı, buzağı desteklemesinden suni tohumlama şartı kaldırılmaz, brusella olan yörelerde boğa dağıtılamaz, sütçü sığır işletmelerinde etçi ırk tohumlamaya izin verilmesi düşünülemezdi. 20-25 yıllık çalışmanın ürünü olan saf ırk sütçü damızlık işletmelerinde, kendi ırkına tohumlamadan vazgeçerek ırkın bozulmasına bilimsel altyapısı ve kalitesi olan hiçbir kurulun onay vermesi beklenmezdi.

Bugün ülkemizde melezleme çalışmaları neredeyse hiçbir bilimsel dayanağa ve kurallara bağlı olmadan yalnızca piyasa koşulları, veteriner hekim ücret tarifesi ve üretici zevkine göre şekillenmektedir ve bilinçsiz melezleme çalışmaları vardır. Bu durumun böyle sürmesi halinde, 3-5 yıla kadar ülke olarak övündüğümüz süt ve süt ürünlerinde kendine yeterli halimizden ve sütçü damızlık ihtiyacımızın %90'ını karşılayabilir olmamızdan eser kalmayacaktır.

Üretici söz sahibi değil

Hayvanın sahibi, hayvanın kazancıyla ilgili hiçbir konuda söz sahibi değildir. Yani tüm kesimlerin dediği, 'üretici para

kazanmalı' tespitinin formülü bize göre bu yapıda gizlidir. Sanayicinin ve uluslararası piyasanın insafına terk edilmiş üreticinin, buradan başarılı çıkma şansı yoktur ve imkânsızdır. Hatta son dönemde sanayicileri bile söz sahibi olmaktan çıkaran market zincirlerinin baskın etkisinden söz edilmektedir.

Hayvancılık girdi maliyetlerinin en önemli unsuru olan besleme ve yem giderlerinin, yörelere göre değişmekle birlikte yüzde 65-80'leri bulduğu ülkemizde, ekonomik hayvancılık yapmanın neredeyse imkânsızlığı ortadadır.

Ekonominin makro dengelerine bağlı olarak oluşan dolar kuru, mazot fiyatı gibi değişkenler, buğday, mısır ve yemin fiyatını, yani hayvancılığın temel maliyetini belirlemektedir.

Uzmanlara göre, ülkemiz hayvancılığını tehdit eden dört önemli ve gizli seyreden hastalığın (subklinik asidoz, ketozis, hipokalsemi, mastitis) sebebi yanlış hayvancılık uygulamalarına ve beslenme sorunlarına bağlıdır. Bugün 16 milyon büyükbaş hayvanı doyuracak saman, kaba yem yok iken ve bunu arttırmadan 20 milyon hayvanı hedeflemek yeni sorunlara da yol açabilecektir.

Ülkemizin önemli kuruluşları olan Tarım Kredi Kooperatifleri, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi yapılar yem maliyetinin düşürülmesinde önemli rol oynayan ve dönüşüme katkı sağlayacak aktörler haline getirilmelidir.

Bugün doğu illerinde besi hayvancılığı yapılamamasının en önemli sebepleri arasında, yem maliyetinin, nakliyesi sebebiyle batı illerine göre çuval başına 10-15 lira fazla olmasıdır.

Hayvancılığın lokomotifi olmasını beklediğimiz bölgelerde ne yazık ki hayvan besleme açısından önemli sanayi kuruluşlarımız gelişmemiş, hayvancılığa destek olacak yem fabrikaları, şeker fabrikaları kalmamıştır.

Neler yapılmalı?

1- Hayvancılıkta uzun zamandır uygulanan politikalar nedeniyle hayvancılığın ve üreticinin sigortası olan birçok kurumun hazineye yük oluşturduğu için özelleştirilmesi, ama aynı

zamanda bu kurumların ifa ettiği görevleri üstlenecek yeni mekanizmaların oluşturulmaması üreticilerin sahipsiz kalmasına sebep olmuştur. Etkin ve düzgün biçimde çalışmalarını sağlayacak mevzuatları oluşturmak suretiyle hayvancılık sorunlarının çözümüne katkı sunacak yeni kurum ve kurulların (telafi edici fon-hayvansal üretim enstitüsü-ulusal ıslah komisyonu, kriz algılama merkezi vb.) kurulması gerekir.

2- Liberal ekonomi ve serbest piyasa, batı ülkelerinin aksine devlet müdahalesinin olmadığı bir sistemsizlik şeklinde uygulanarak ürün planlaması da yapılmayan ülkemizde üreticinin para kazanmasını imkânsız hale getirmiştir. Bu nedenle et ve süt piyasasının sağlıklı işlemlerini sağlayacak piyasayı regüle edici yapı ve kurallara ihtiyaç vardır.

3- Hayvancılığın kendi içindeki sorunları yanında ülkenin makro-ekonomik sorunlarının tarım ve hayvancılığa olumsuz etkisi çok büyüktür (döviz-mazot-yem maliyetleri). Bu nedenle hayvansal ürünlerimiz üreticisine para kazandıramazken, halkın alım gücündeki yetersizlik ve maliyet yüksekliği gibi nedenlerle tüketiciye pahalıya ulaşmaktadır. Ülke ekonomisinde yaşanacak olumlu gelişmeler sektöre de olumlu yansıyacaktır.

4- Hayvancılık, teşkilat yapısı yeniden dizayn edilecek özerk bir bakanlık veya müsteşarlığa bağlanmalıdır. Yeni kurulacak bakanlık icraat yapan değil sahanın ihtiyaçları doğrultusunda güncel kuralları ortaya koyan ve icraatı denetleyen, verimliliği arttıran, suistimalleri engelleyen denetçi ve koordinatör pozisyonunda yer almalıdır.

5- Yetiştiricilerin çıkarları yalnızca para kazanma hırsları olan sanayici-sermaye sahipleri ve süpermarket zincirlerinin insafına kalmıştır. Piyasada asıl söz sahibi olan sanayici-süpermarket zincirlerine son dönemde ithalat lobileri de eklenmiştir.

6- Kırsalda hayvansal üretimden para kazanamama ve kentsel imkânların yetersizliği sebebiyle üretimden kaçış vardır. Üretim alanında azalan nüfus, hayvan sayısında azalmayı da beraberinde getirmiştir.

7- Hayvancılıkta verim kayıplarının giderilmesi, hayvan sayısının artırılması ve hayvanlarda verim artışının sağlanması gereklidir. Bunun için geleneksel çözümlerde radikal değişikliklere ihtiyaç vardır.

8- Üretici kendi sorunlarının çözümüne ilişkin politika belirlemede, ürünü için oluşan pazar ve fiyatı tercihte söz sahibi değildir. Tarımsal örgütlerin hayvancılıkla ilgili politika ve piyasa belirlemede söz sahibi olacağı mevzuatlar ve ortamlar oluşturulmalıdır. Tarımsal örgütlere kendi ürettiklerinin ticaretini yapma adına kolaylıklar sağlanmalı, özellikle yerel yönetimlerle işbirliğinin ve tanzim satış zincir marketlerinin önü açılmalıdır.

9- Tarımsal örgütlerin birçoğu üreticinin sorunlarını çözmekten uzak, kendi varlıklarını devam ettirebilme kaygısına düşmüş, birbirleriyle çatışma halinde olan yapılara dönüşmüştür. Tarımsal örgütler yeniden yapılandırılmalı, yeni modelin insan kaynakları ve iktisadi yönden güçlü yapılar olması, üreticinin girdi temininde, ürününün değerinde, pazara sunulmasında, kredi ve finans temininde aktif görev yapması sağlanmalıdır. Sırtını üreticisine dayayan idari ve mali yönden özerk, siyaset üstü yapılar olması, kendi içerisinde ciddi denetleme mekanizmaları kurularak üretici üzerinden haksız zenginleşmelerin önüne geçilmesi sağlanmalıdır. Tarımsal örgütlere, sermaye gücü yüksek özel sektöre karşı korunması amacıyla (Vergi-KDV-SGK vb.) destekler sağlanmalıdır.

10- Tarımsal örgütler aracılığıyla “yerelde üretim, yerel yönetimle pazarlama” sistemi kurulmalıdır. Bu sayede hem üreticinin pazarlama sıkıntısı ortadan kalkmış olacak, hem de tüketici ürüne aracısız ulaşacağı için daha uygun ve güvenerek alışveriş yapma imkânına kavuşacaktır. Bunu sağlamak için de yerel hayvancılık projeleri farklı kurum ve projeler kapsamında desteklenmelidir.

11- Hayvancılık ciddi finans desteğine ihtiyaç duyan bir sektör olmasına rağmen özellikle Ziraat Bankası’nın son yıllardaki yaklaşımı bu alanda ciddi boşluk doğurmuştur.

Yalnızca üreticiye hizmet veren banka kurulmalı veya mevcut bankalardan birinin yapısı bu ihtiyaca cevap verecek şekilde dönüştürülmelidir.

12- Hayvansal üretimimiz ülke ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Ancak insan kaynakları, coğrafyası ve iklimi, ülkemiz insanına yeterli hayvansal üretimi sağlayacak hatta ihracat gerçekleştirecek potansiyele sahiptir. Sektörün tüm paydaşları bu bilinçle yakın dönem hedefinde yurt içi ihtiyacı karşılamaya, uzak dönemde ise başta Kıbrıs ve Türki cumhuriyetler olmak üzere ihracat yapabilecek potansiyele erişmek için çabalamalıdır.

13- Hayvancılıkta deneyimi yetersiz, yani günü birlik yatırımcılara alan açmak, teşvik vermek yerine halen kırsalda-köyünde üretimin içinde olan insanlara, üretimde tutucu politikalar ve destekleme modelleri kurgulanmalı ve uygulanmalıdır.

14- Hayvancılıkta bilgi ve teknoloji kullanımında, bilimden yararlanmada yetersiz kalınmıştır. Sektörün durumunu anlık olarak takip edebilmeye imkân veren bir bilişim ağı oluşturulmalı, web ve mobil uygulamalar ile tüm sektör bileşenlerinin bu ağ üzerinde çalışması sağlanmalıdır.

15- Hayvancılığı destekleme amacıyla bütçeden ayrılan para azımsanacak bir rakam olmamasına rağmen beklenen fayda yeterince sağlanamamıştır. Desteklemelerden beklenen faydanın sağlanması için uzun yıllar uygulanabilecek, üreticiyi kaliteli ürüne ve üretimin devamlılığına yönlendirecek destekleme modelleri geliştirilmelidir.

16- Ülkemiz için stratejik bir ürün olan et ve hayvansal ürünlerin üretiminin yerli ve milli olarak devam ettirilmesi için üreticinin, sanayicinin ve tüketicinin çıkarlarının dengelendiği yeni bir sisteme ihtiyaç vardır. Bu sistem sektörün onayıyla devlet eliyle kurulup koordine edilmelidir. Bu nedenle ülke et ihtiyacı ithalat yoluyla değil maliyeti yüksek olsa dahi yerli ve milli kaynaklardan karşılanmalıdır.

17- Kırsaldan kentlere kaçışın önlenbilmesi ve tarımsal nüfusun korunması hayvancılığın geliştirilmesi için en önemli

hususlardan biridir. Bu nedenle kırsalda kentsel imkânları sağlayacak sosyal, kültürel ve ekonomik tedbirlerin hayata geçirilmesi hayvancılıkta kârlılık kadar önemlidir.

Yukarıdaki genel değerlendirme ile bir kez daha belirtmiş olduğumuz sorunlar karşısında getirilecek çözüm önerilerinin başarıya ulaşmasının olmazsa olmaz kuralı, devlet akli ve iradesi ile güçlü ve ısrarcı bir şekilde kısa, orta ve uzun vadeli projeksiyonlar geliştirerek 5'er yıllık dönemler halinde en az yirmi yıllık makro bir plan ortaya konulmasıdır."

Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği'nin bu çalışması hem sektörün sorunlarını ortaya koyması hem de çözüm önerilerini sıralaması açısından çok önemli. Herhangi bir hükümet bu raporu dikkate alarak üretime dayalı bir model uygulasa, ülke hayvancılığı ithalattan kurtulup ciddi oranda ithalatçı olacaktır.

Sayıştay uyarıyor; meralar işgal altında!

Uygulanan yanlış politikalar sonucu ülke hayvancılığı çöktü. Mera hayvancılığı büyük ölçüde sona ererken, hayvan ithal ediliyor, ona yedirilecek yem, vurulacak aşı büyük oranda ithal ediliyor. Türkiye, 2017'de, 2018'de dünyanın ikinci, Avrupa'nın en büyük sığır ithalatçısı oldu.

İthal edilen sadece canlı hayvan ve kırmızı et değil, Türkiye Yem Sanayicileri Birliği verilerine göre 2017'de 12 milyon 575 bin ton yem hammadde si ithal edildi. Bunun için 4 milyar 646 milyon dolar ödendi. 2018'de yem hammaddeleri ithalatı bir miktar geriledi ve 11 milyon 458 bin ton oldu. Fakat, ödenen döviz daha yüksek. 2018'de yem hammaddelerine ödenen döviz 4 milyar 470 milyon dolar.

Birçok üründe ihracat yaptığımızda, daha çok ürün ihraç edip daha az döviz elde ediyoruz, yem hammaddelerinde ise dışa bağımlılık nedeniyle daha çok döviz ödeyip daha az ürün alabiliyoruz. İki yönlü kaybediyoruz.

Fabrika yemi için bu kadar döviz ödenirken, kaba yemde 15 milyon tonluk açık var. Kaba yem üretiminin karşılanacağı mera alanları hızla daralıyor, meralar işgal ediliyor, amaç dışı kullanılıyor. Tarım ve Orman Bakanlığı ise deyim yerindeyse sadece seyrediyor.

Kısaca özetlediğimiz bu tablo, o zamanki adıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2017 Sayıştay Denetim Raporu'nda detaylı olarak yer aldı.

Sayıştay Raporu'na yansıyan gerçekler

Sayıştay'ın Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (24 Haziran seçiminden sonra adı Tarım ve Orman Bakanlığı olarak değiştirildi) 2017 Raporu'nda "4342 Sayılı Mera Kanunu Kapsamındaki Çayır, Mera, Yaylak ve Kışlaklarda Kaçak Yapılaşma Ve Mera Dışı Amaçlarla Kullanımı Suretiyle İşgale Uğraması" başlığı altında şu değerlendirmeye yer verildi:

"Yapılan incelemede yerleşim yeri içinde veya dışında çayır, mera, yaylak ve kışlakların kaçak yapılaşma ve mera dışı amaçlarla kullanılmak üzere işgale uğradığı incelenmiştir.

Anayasanın 45. maddesinde; 'Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır' denilmektedir. Bu madde ile devletin meraları koruma görevinin olduğu vurgulanmıştır. Nitekim madde gerekçesinde bu husus daha açık biçimde; 'Devlete, tarım arazilerinin ve çayırırlarla meraların amaç dışı kullanılmasını önleme görevini yüklemektedir' şeklinde ifade edilmiştir.

4342 sayılı Mera Kanunu'nun 'Mera, Yaylak ve Kışlakların Hukuki Durumu' başlıklı 4. maddesinde meraların kullanma hakkının bir veya birden çok köy veya belediyeye ait olduğu, bu yerlerin devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğu, özel mülkiyete geçirilemeyeceği, amacı dışında kullanılamama-

yacağı, meralarda zamanaşımının uygulanmayacağı, sınırlarının daraltılamayacağı, ancak kullanım hakkının kiralanamayacağı,

14. maddesinde; tahsis amacı değiştirilmedikçe mera, yaylak ve kışlaklardan bu kanunda gösterilenden başka şekilde yararlanılamayacağı,

19. maddesinde; 'muhtarlar ve belediye başkanları, mera, yaylak ve kışlaklara tecavüz olduğu takdirde durumu derhal Bakanlık, il veya ilçe müdürlüğüne, il ve ilçe müdürlükleri de valilik veya kaymakamlığa bildirmekle yükümlü oldukları, bu makamlarca 3091 sayılı Taşınmaz Mal Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanun veya 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 75. maddesi uyarınca gerekli işlemlerin yapılacağı, tecavüz veya müdahalede bulunanlar hakkında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 154. maddesi uyarınca cezai işlem yapılmak üzere durumun valilik ve kaymakamlıkça Cumhuriyet Savcılığına bildirileceği, hüküm altına alınmıştır.

Bu hükümlerden de anlaşılacağı üzere mera, yaylak ve kışlakların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, bu alanların özel mülkiyete geçirilemeyeceği, Mera Kanunu'nun 14. maddesinde sayılan haller istisna olmak üzere amacı dışında kullanılamayacağı, sınır aşımı ve işgale uğratılamayacağı, mevzuata aykırı şekilde kaçak yapılaşmanın yapılamayacağı aşikârdır.

Ancak, uygulamada GTHB (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) verilerine dayanan ve iller bazında toplam 107 bin 816 hektar (toplam mera alanının %073' ü) mera, yaylak ve kışlak alanlarının bina, ahır, taşocağı, turizm alanı, konut, fabrika vb. kaçak yapılaşma yapıldığı, ayrıca tarla, zeytinlik, bahçe, sera gibi tarımsal araziye dönüştürülerek tarımsal faaliyetlere konu edildiği, böylece mera, yaylak ve kışlakların amacı dışında kullanılmak üzere işgale uğradığı anlaşılmıştır.

Türkiye genelinde işgale konu mera, yaylak ve kışlak alanlarının tespit edilerek gerekli yasal, idari ve hukuki tedbirle-

rin alınarak bu alanlar üzerindeki tecavüzlerin kaldırılması, kaçak yapıların yıktırılması, meralarımızın milli ekonomiye kazandırılması ve korunması açısından büyük önem arz etmektedir.

Ayrıca, mera kullanımlarının denetlenerek işgalin önüne geçilmesi gerekir. Mera Kanunu'nun 19. maddesi ile mera, yaylak ve kışlakların korunması görevi kapsamında muhtarlar ve belediye başkanlarına, yaylak ve kışlaklara tecavüz olduğu takdirde durumu derhal bakanlık il veya ilçe müdürlüğüne, il ve ilçe müdürlükleri de valilik veya kaymakamlığa bildirmekle yükümlü oldukları belirtilmiştir.

Ancak, yapılan incelemede bildirimlerin takibi ve ne tür idari yasal ve cezai işlem yapıldığı ve işin takibi konusunda bakanlık valilik/ kaymakamlıklar arasında bir koordinasyon olmadığı anlaşılmıştır. Bu durum mera, yaylak ve kışlakların korunması konusunda çeşitli zafiyetler ve hukuki ve yönetsel sorunlar oluşturmaktadır.

Bu nedenle 639 sayılı Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 8. Maddesi gereğince çayır, mera, yaylak ve kışlakları korumak ve gerekli tedbirleri almakla görevli olan kurumun belirli bir eylem planı çerçevesinde, bakanlık il veya ilçe müdürlükleri ile valilik veya kaymakamlıklar arasında koordinasyonun sağlanarak gerekli idari tedbirlerin alınması, gerekiyorsa yasal ve idari mevzuat çalışmalarının yapılmasının uygun olacağı, düşünülmektedir.”

Bakanlık sorumluluktan kaçıyor

Sayıştay Raporu'na göre, Tarım Bakanlığı bu tespitlere karşı verdiği cevabında sorumluluğun kendilerine ait olmadığını belirterek sorumluluktan kaçınıyor. Bakanlığın raporda yer alan cevabı da şöyle:

“Kamu idaresi cevabında; özetle 3091 sayılı Taşınmaz Mal Zilyedliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanun ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 75' inci maddesi

uyarınca bakanlık taşra teşkilatına, sadece işgalleri önlemekle yükümlü olan mülki amirlere bildirme sorumluluğu verildiği,

Mera alanlarında hukuken hiçbir müdahillik durumu söz konusu olmayan bakanlığın işgaller ile ilgili koordinasyon sağlayarak yasal ve idari mevzuat çalışması yapabilmesi zor olacağı, yapılacak olan bu yönlü çalışmalar 3091 ve 2886 sayılı Kanunları yürütmekle yükümlü olan kurumların yapmasının uygun olacağı,

4342 sayılı Mera Kanunu'nda cezai müeyyide bulunmakla beraber, içeriğinde atıfta bulunulan diğer kanunlarla (3091, 2886) çözüm üretilmeye çalışıldığı, başka kurumların yönettiği bu müeyyidelerin hızlı ve etkili uygulanmasında sıkıntılar yaşandığı, bu sebeple 4342 sayılı Mera Kanunu'na ceza hükümlerinin eklenmesine dair, hukuk müşavirliği ile de istişare edilerek, kanuna eklenmek üzere mevzuat taslağı hazırlandığı ancak kanuni düzenleme yapılamadığı, belirtilmiştir.”

Sayıştay'ın Tarım Bakanlığının bu görüşüne verdiği yanıt daha da çarpıcı.

İşte o yanıt:

“Sonuç olarak; devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan mera, yaylak ve kışlaklara karşı yapılan tecavüzleri muhtarlar ve belediye başkanlıklarının bakanlık il veya ilçe müdürlüklerine, il ve ilçe müdürlükleri de gereği yapılmak üzere valilik veya kaymakamlığa bildirmekle yükümlü oldukları açıktır. 639 sayılı Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnenin 8. Maddesi gereğince çayır, mera, yaylak ve kışlakları korumak ve gerekli tedbirleri almakla görevli olan kurumun görevinin sadece bildirimle sınırlı olduğunun düşünülmesi kanunun lafzına ve ruhuna aykırıdır. Bu nedenle belirli bir eylem planı çerçevesinde, bakanlık il veya ilçe müdürlükleri ile valilik veya kaymakamlıklar arasında koordinasyonun

sağlanarak mera, yaylak ve kışlakların amacı dışında kullanılmaması ve korunması amacıyla gerekli idari ve yasal tedbirler alınarak idari işlemlerin ivedilikle yapılmasının uygun olacağı, düşünülmektedir.”

Mera ıslahı yetersiz

Sayıştay raporunda “Çayır, Mera, Yaylak ve Kışlak Alanlarında Yürütülen Tespit ve Tahdit Çalışmalarının Yetersizliği” başlığı altında, bakanlığın mera alanlarının ıslahı çalışmalarında da yetersiz kaldığı tespit ediliyor.

Raporda mera ıslahı ile ilgili tespitler özetle şöyle:

“Mera Kanununun yürürlüğe girdiği 28.02.1998 tarihinden bu güne kadar çayır, mera, yaylak ve kışlakların tespit, tahdit ve tahsis işlemlerinin yeteri kadar alanda yapılmadığı, 2017 yılı sonu itibariyle toplam mera alanının ancak yüzde 46.60’ında tahdit işlemlerinin sonuçlandırıldığı, yüzde 28.04 alanın ise münferiden ve müştereken yararlanırlamak üzere köy ve belediyelere tahsisinin yapıldığı anlaşılmıştır. Meraların tahdit, tescil ve tahsis işlemlerinin yaklaşık 20 yıllık bir sürede bitirilememesi ve çalışmaların ağır ilerlemesi mera, yaylak ve kışlakların tam anlamıyla kayıt altına alınamamasını ve buna bağlı olarak bu alanların verimliliğinin artırılması, hayvansal üretimde en önemli girdiyi oluşturan kaliteli kaba yemin temin edilmesi amacıyla hayvancılığın hizmetine sunulması, tarımsal kaynak olarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasında negatif etki yapmakta ve büyük risk oluşturmaktadır. Ayrıca tahdit, tescil ve tahsislerin zamanında yapılmayarak hukuki bir alt yapıya oturtulmaması sonucunda; meraların imara açılarak kentsel dönüşüm projeleri kapsamında toplu konut alanına dönüştürülmesini, mera ıslahının zamanında yapılmaması nedeniyle verimsizleşmesini, kişi ve kurumların değişik amaçlarla işgali gibi, amaç dışı kullanımı cazip hale gelmekte ve hızla mera alanları yok olmaktadır.”

Sayıştay, kaba yem sorununa çözüm bulunması ve hayvancılığın geliştirilmesi için mera alanlarının işgalden kurtarılmasını ve amaç dışı kullanımının önlenmesini istiyor.

Tarım Bakanlığının verileri Sayıştay'ın tespitlerini doğruluyor. Bakanlığın verilerine göre, 1970-2017 döneminde 21 milyon 698 bin hektar olan mera alanları yaklaşık olarak yarı yarıya azalarak 10 milyon 984 bin hektara geriledi. Türkiye bu dönemde 10 milyon 713 bin hektar mera alanını kaybetti. Bölgelere göre değişime bakıldığında Ege Bölgesi'nin mera alanları 1 milyon hektardan 394 bin 429 hektara düştü. Aynı dönemde Marmara Bölgesi'nin mera alanı 463 bin 600 hektardan, 286 bin hektara, Akdeniz Bölgesi'nde 1 milyon hektardan 540 bin 956 hektara geriledi. Bu dönemde, İç Anadolu Bölgesi mera alanları 5 milyon 884 bin hektardan 3 milyon 939 bin hektara düştü. Karadeniz Bölgesi'nin mera alanları 1 milyon 993 bin hektardan 1 milyon 69 bin hektara, Doğu Anadolu Bölgesi mera alanları 9 milyon 162 bin hektardan 4 milyon 198 bin hektara, Güneydoğu Anadolu Bölgesi mera alanları ise 2 milyon 165 bin hektardan 556 bin hektara geriledi.

Ülke hayvancılığının içinde bulunduğu durum, ithalata olan bağımlılık dikkate alındığında bunda mera alanlarının hızla yok edilmesinin önemli rolü olduğu açıkça görülüyor.

İTHALAT

Atatürk'ün vizyonunu ıskalayan Türkiye, hayvan ithalatına mahkûm oldu

Yıl 1925, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, ülkeyi yeniden inşa etmek için, eğitimden sanata, tarımdan sanayiye her alanda önemli çalışmalar başlatıyor. Hedef, gelişmiş, uygar, bağımsız bir Türkiye yaratmak.

Ekonomik bağımsızlık olmadan kazanılan zaferin, kurtuluşun, cumhuriyetin bir anlam ifade etmeyeceğini söylüyor. O dönemin ekonomisi, büyük oranda tarıma dayalı.

Atatürk, gelecek vizyonu ile Ankara'da kurduğu çiftlikte çiftçilik yapıyor. Dönemin teknolojilerini Türkiye'ye getiriyor. Dünyanın en büyük "tarım müzesi" olacak çiftliğin, daha sonra nasıl yağmalandığını biliyorsunuz.

O yıllarda dünyadaki gelişmelere paralel olarak hayvancılıkta da çok önemli adımlar atılıyor. İslah edilmek üzere Macaristan'dan Simental ırkı sığır getiriliyor. İslah çalışmaları başlatılıyor. Ancak daha sonraki yıllarda bu çalışmalar durduruluyor. Atatürk'ün 1925'te büyük bir vizyoner olarak başlattığı ıslah çalışmaları devam ettirilmediği için, Türkiye, bugün milyarlarca dolar döviz ödeyerek hayvan ithal ediyor. Hayvancılığın her alanında dışa bağımlı bir ülke oldu.

Atatürk'ün 1925'lerde gördüğü ve uygulamaya çalıştığı hayvan ıslah çalışmasını o günlerde başlatan ülkeler bugün hayvancılıkta dünyanın en ileri ülkeleri ve ihracatçı konumundalar. İslah yapmayı, kendi hayvan ırkını geliştirmeyen Türkiye gibi ülkelerse ithalatçı.

Almanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya başta olmak üzere Simental ırkını geliştiren ve ıslah eden ülkelerse hem kendi ihtiyacı olan et ve sütü bu ırktan elde ediyor

hem de canlı hayvan ve sperma ihraç ederek döviz geliri elde ediyor. Türkiye ise, ıslah yapmadığı için ithalata mahkûm. Yapılan ithalatla Türkiye, Almanya'dan sonra en fazla simental varlığına sahip ülke oldu.

Antep fıstığı da mı ithal edilecek?

Hangi ürünün fiyatı yükselse hemen "İthal edelim, fiyatı düşürelim," deniliyor. 2018 yılında üretim azaldığı için Antep fıstığı ithalatı da ciddi ciddi tartışıldı.

Antep fıstığının gen merkezi, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Sadece belli bölgelerde yetişen Antep fıstığının en büyük üreticisi ve ihracatçısı ise İran.

Türkiye, Antep fıstığının gen merkezi olmasına rağmen profesyonel anlamda üreticilik 1948 yılında Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nde başladı. Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Kilis, Diyarbakır ve Siirt en çok üretim yapılan iller. Toplamda 40 ilde Antep fıstığı yetiştiriliyor.

Türkiye'de 49.5 milyon adet meyve veren ve 20.5 milyon adet henüz meyve vermeyen yaşta Antep fıstığı ağacı var. Toplam 3.5 milyon dekar alanda 2018 yılında 240 bin ton üretim gerçekleşti. Üretimde büyük bir istikrarsızlık var. 2017'de üretim 78 bin tondur. Bu nedenle fiyatlar yükselince ithalat gündeme geldi.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Amerika Tarım Bakanlığı (USDA) ve Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Antep fıstığı üretiminde lider ülke Amerika. 2016 yılında 406 bin, 2017 yılında 272 bin ton üretimi olan Amerika'nın 2018 üretimi 451 bin ton.

İkinci sıradaki İran'ın üretimi aynı dönemde sırasıyla 153 bin ton, 225 bin ton ve 60 bin ton oldu. Türkiye ise 3. sırada yer alıyor. Türkiye'nin 2016'da üretimi 170 bin ton, 2017'de 78 bin ve 2018'de 240 bin ton oldu. Diğer üretici ülkeler arasında Suriye, Afganistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Yunanistan, İtalya ve Avusturalya var.

Antep fıstığı ağacı periyodisiteye bağılı olarak bir yıl ürün verirken ertesi yıl ya hiç vermemekte ya da çok az vermektedir dolayısıyla üretim bir yıl yüksek, ertesi yıl düşük oluyor. Bu nedenle piyasaları kontrol etmek, düzenlemek çok kolay değıl. Ürünün az olduğı yıllar fiyat yükseliyor. Çok olduğı yıllar ise fiyat düşüyor. Normal olarak ürünün çok olduğı yıllar bir müdahale kuruluşunun ürünü alarak depolaması ve az olduğı dönemde piyasaya arz etmesi gerekir. Ancak bu şekilde piyasada istikrar sağlanabilir.

Bundan 10 yıl öncesine kadar zeytinde de belirgin olarak periyodisite sorunu vardı. Ürün bir yıl çok olurken, ertesi yıl yarı yarıya azalırdı. Zeytinde hasat biçiminin değıştirilmesi, ağaç varlığının artırılması ile “var yılı” ve “yok yılı” olarak adlandırılan bu periyodisite büyük oranda sona erdi. Üretimde bir istikrar sağlandı. Antep fıstığında da öncelikle arz sorununa çözüm bulunmalı.

Amerika ilk olarak 1848 yılında İran’dan aldığı fıstıkla üretme başlarken, bugün İran’ın en büyük rakibi konumuna geldi. Amerika’da Antep fıstığı ağırlıklı olarak Kaliforniya eyaletinde yetiştiriliyor. Bazı yıllar İran’dan daha fazla üretim yapıyor.

Ekonomi Bakanlığı’nın verilerine göre, uluslararası pazarlarda İran ve Amerika menşeli fıstıkların fiyatlarının düşük, meyvesinin iri taneli ve çıtlak oranının yüksek olması daha çok tercih edilmesine neden oluyor.

Türkiye menşeli fıstıkların daha küçük ve fiyatının yüksek olması uluslararası pazarlarda rekabetçilik anlamında zorluk yaratmakla birlikte, Türkiye fıstıklarının tadının daha yoğun olması önemli bir avantaj sağlıyor. Bu nedenle Amerika, Türkiye’den Antep fıstığı ithal ediyor.

2015 yılı verileriyle dünyada yaklaşık 2.3 milyar dolar olan Antep fıstığı ihracatının 2017 itibariyle 2.5 milyar dolara ulaştığı tahmin ediliyor. İhracatta en büyük pay 773 milyon dolar ile İran’a ait. Amerika’nın 2015 yılı Antep fıstığı ihracatı 756 milyon dolar. Türkiye’nin ihracatı ise 50 milyon dolar civarında.

Türkiye 2018 yılında 72 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirdi.

2019 yılının ilk 5 aylık döneminde ise yaklaşık 53 milyon dolarlık ihracat yaptı. 2018'de ihracatın yaklaşık 30 milyon doları İtalya'ya yapıldı. İtalya'dan sonra en çok ihracat yapılan ülke ise Almanya, Amerika ve Suudi Arabistan.

Dünyada Antep fıstığı ithalatında Hong Kong, Çin, Almanya, Vietnam, Lüksemburg, İtalya ve Hollanda ilk sıralarda yer alıyor.

Üretimdeki istikrarsızlık nedeniyle fıstık fiyatında istikrar sağlanamıyor. Üretimin az olduğu yıl ile üretimin çok olduğu yıl arasında yüzde 200-300 oranında fiyat farkı oluşuyor. Özellikle üretimin az olduğu yıllar üreticiden fıstık alarak depolayanlar, yüksek fiyatla piyasaya sürüyor. Yüksek fiyat fıstığı hammadde olarak kullanan başta tatlı üreticileri olmak üzere imalatçıları olumsuz etkiliyor.

İthalat çözüm olmaz

Türkiye'de fıstık en fazla baklava ve diğer tatlıların üretiminde ve çerezlik olarak tüketiliyor. Bu nedenle fıstık fiyatının yükselmesi tüketiciye doğrudan yansıyor. Fiyat artınca da düşürmek için akla hemen ithalat geliyor. İthalat, İran'dan veya Amerika'dan yapılabilir. Ancak ithalat sorunu çözmez, geçici olarak fiyatın düşmesini sağlasa da orta ve uzun vadede ülkeye, üreticiye büyük zarar verir. Zaten istikrarsız bir piyasa olan Antep fıstığında üretici üretime küstürülürse ithalat süreklilik kazanabilir. Bu nedenle ithalattan önce üretimin planlanması gerekiyor. İklim değişikliği dikkate alınarak yeni çeşitler geliştirilmelidir.

Fiyatı artan her ürünü ithal etmek tarıma, ülkeye, üreticiye ve tüketiciye zarar verir. Fıstıkta stokçu, spekülâtör olduğu söylenen kişilerin açıklanması ve cezalandırılması ithalattan daha net sonuçlar verir. Kırmızı ette yıllardır spekülâtörler bahane edilerek ithalat yapıyor. Türkiye milyarlarca dolar ödeyerek canlı hayvan ve et ithal ediyor. Türkiye, hayvancılıkta tamamen dışa bağımlı hale geldi. Antep fıstığında aynı hata yapılmamalı.

İthal edilmeyen ne kaldı?

Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü var. Bu birim, Dünya Bankası ile uygulanan Tarımsal Araştırma Projesi çerçevesinde ve onların mali desteği alınarak 1996 sonunda "Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü" olarak kuruldu. Tarımsal araştırmalar yapan, tarımsal ürün raporları ve tarım piyasalarına yönelik yayınları olan bu kurumun raporlarından da yararlanarak Türkiye'nin hangi ülkelerden hangi ürünleri ithal ettiğini derledik.

Armut: Şili, Arjantin, Çin, Güney Afrika

Ananas: İsrail

Arpa: Rusya, Ukrayna, Macaristan, Danimarka, İsveç, Moldova

Avokado: İsrail

Ayçiçeği: Çin, Moldova, Romanya, Bulgaristan, Macaristan

Buğday: Rusya, Kazakistan, Ukrayna, Litvanya, Letonya, Bulgaristan

Bezelye: Rusya, Kanada, Macaristan, ABD ve Almanya

Çay: Sri Lanka, Kenya

Çeltik: ABD, Bulgaristan, Rusya, Brezilya, Portekiz, Yunanistan

Domuz eti: Moldova

Enginar: Mısır, Irak, KKTC

Kuru Fasulye: Arjantin, Kanada, Kırgızistan, ABD, Mısır

Elma: Şili, İsrail, Libya, Mısır, Polonya, KKTC

Gübre: İsrail

Havuç: Avustralya

Hurma: İsrail

Ispanak: ABD, İsrail, Almanya, İtalya, Çin

Kayısı: ABD, Rusya, Fransa

Kabak: Ukrayna, Rusya, Çin, Güney Afrika

Kavun: Kosta Rika, İran

Karpuz: İran

Kereviz: İspanya

Kırmızı biber: KKTC

Limon: KKTC

Mercimek: Kanada, Kazakistan, Rusya, Avustralya, Suriye

Mısır: Rusya, Ukrayna, Romanya

Nar: Rusya, Peru, Şili, İtalya, Kolombiya

Nohut: Arjantin, Meksika, Rusya, Kanada, Hindistan, ABD

Pamuk: ABD, Yunanistan, Brezilya, Türkmenistan, Avustralya, Azerbaycan, İsrail

Patates; Suriye, KKTC, Mısır, Kazakistan, Hollanda, Fransa, Almanya

Portakal: KKTC

Saman: Bulgaristan, Moldova

Soya: Ukrayna, Paraguay, ABD, Brezilya, Arjantin, Kanada

Üzüm: Şili, İran, Güney Afrika, Peru, Özbekistan

Kurusoğan: Suriye, İran, Rusya, Hollanda

Kırmızı et: Polonya, Bosna Hersek, Sırbistan, Ukrayna

Su ürünleri, balık: Norveç, İspanya, Fas, İzlanda, Şeysseller, Çin, Hindistan

Sarımsak: Çin

Tereyağı: Yeni Zelanda

Yulaf: Macaristan, Ukrayna, Fransa, İspanya

Yumurta tozu: Fransa, İtalya, Belçika, Ukrayna, Polonya, Almanya, ABD ve Hindistan

Paramız var ki ithal ediyoruz!

Tarımda ithalat politikasına tepki gösterenlere kızan Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli: “Paramız var ki ithal ediyoruz,” dedi.

Yeni Akit gazetesi Ankara Temsilcisi Hacı Yakışıklı'nın, Bekir Pakdemirli ile yaptığı röportaj 20 Aralık 2018'de yayınlandı. Bakan Pakdemirli tam olarak şunları söylüyor:

“Yıllık 12 milyar dolar ithalat, 17 milyar dolar ihracat var. Tarımda kendi kendimize yettiğimiz gibi herhangi bir zarar da etmiyoruz, bu alanda Avrupa’nın itici gücüyüz. Mesela buğdayda Türkiye kendi kendine yeterlidir. Samanda da 10 bin ton bizim ithalatımız, Türkiye’de tahmini ihtiyacımız 66 milyon ton. Bunun anlamı da 10 binde bir buçukluk bir ithalat var. Yani Türkiye’nin ihtiyacının 10 binde 1,5’u saman olarak ithal edilmiş. Bunun olumsuz bir anlamı var mı derseniz gördüğünüz gibi yok. Bu ‘Saman ithal ettiniz, buğday ithal ettiniz’ diyenlere karşı şunu söylüyorum; Türkiye’de para var ki ithalat yapabiliyor. Bizim iki tane görevimiz var. Biri üreticiyi korumak, ikincisi tüketiciyi kollamak. Bu iki görevi dengede götürmek istiyoruz.”

“Paramız var ki ithal ediyoruz” sözü sosyal medyada ve kamuoyunda tepkiyle karşılanınca Tarım ve Orman Bakanlığı hemen bir açıklama yaptı. Açıklamada bakanın sözlerinin eksik alındığı ve çarpıtıldığı iddia edildi.

Bakanlığın açıklamasında öne çıkan noktalar şöyle:

Son günlerde bazı basın yayın organlarında Tarım ve Orman Bakanımız Bekir Pakdemirli ile ilgili, bir gazeteye yapmış olduğu konuşmasının sadece bir kısmı öne çıkarılarak bir takım olumsuz haberler yer almıştır.

Sayın Bakanımız ulusal bir gazeteye bazı değerlendirmelerde bulunmuş ancak söz konusu gazete değerlendirmenin baştan sona tamamına yer vermediği için Sayın Bakanımızın “Paramız var ki ithal ediyoruz” sözleri bazı mecralar tarafından cımbızla alınarak, kendisi haksız ithamlarla karşı karşıya bırakılmıştır.

Tarım ve Orman Bakanımız Bekir Pakdemirli’nin gazeteye yaptığı değerlendirmede ifadesi aynen şu şekildedir:

Buğdayda Türkiye kendi kendine yeterlidir. Yani bu şey üzerinden muhalefet yapılır. 21.5 milyon ton üretimimiz var. 19 milyon ton tüketimimiz var (son 5 yıl ortalamamız). Ha, diyeceksiniz ki neden ithalat yapıyorsunuz? Ben de

diyeceğim ki makarna fabrikaları, un fabrikaları boş mu kalsın. Bunu ithal edip karşılığında ihraç ediyoruz. Yani bir o kadar da ihracat var. İthalatın olduğundan daha fazla ihracatımız var, buğday tarafı böyle. Samanda da 9 bin küsur ton yani 10 bin ton diyelim. Bizim Türkiye’de de kaba yem ihtiyacımız 66 milyon ton. Bunun anlamı ne biliyor musunuz? 10 binde 1.5’dir. Yani Türkiye’nin ihtiyacının 10 binde 1.5’i saman olarak ithal edilmiş. Bunun bir anlamı var mı? Bana göre bir anlamı yok, hiçbir anlamı yok.

“Siz saman ithal ettiniz, buğday ithal ettiniz” diyenlere karşı ben de şunu söylüyorum:

Biz, Türkiye’de para varmış ki, ithal edecek parayı da bulmuşuz. Siz insanları Sana yağı kuyruklarına, salça kuyruklarına ondan sonra tüp kuyruklarına, sigara kuyruklarına muhtaç ettiniz. Önemli olan gıda arz güvenliği, bir şekilde bunu sağlamamız gerekiyor. Bizim iki tane görevimiz var. Biri üreticiyi korumak, diğeri de tüketiciyi kollamaktır. O da çok pahalıya yememeli. Biz bu iki görevi dengede götürmeye çalışıyoruz.

Bakanlığın açıklamasında da, gazetenin haberinde de Pak-demirli’nin, “paramız var ki ithal ediyoruz”, “para var ki ithal edecek parayı da bulmuşuz” sözleri tarımda ithalat gerçeğini ve uygulanan politikanın yanlışlığını gösteriyor.

Üretmek yerine, paramız var ki ithal ediyoruz sözü Tarım Bakanı’nın söyleyeceği söz olmamalı. Üstelik Türkiye gibi tarımsal potansiyeli çok olan bir ülkede.

İthalat kumpasından nasıl kurtuluruz?

Tarım ülkesi Türkiye, her geçen gün daha fazla dışa bağımlı hale geliyor. Bunun temel nedenlerinden birisi ithalata dayalı politika izlenmesi.

Tarımda üretimi, ülke kaynaklarını ve potansiyelini değerlendirecek politikalar yerine, ithalatı destekleyen, dışa bağımlılığı artıran politikalar “bilinçli” olarak uygulanıyor.

1980’li yıllarda dışa açılma politikalarıyla başlayan “ithalatla üreticiyi terbiye etme” anlayışı çok daha vahşice uygulanıyor. Fiyatı artan her ürünün fiyatı ithalatla düşürülmeye çalışılıyor. Aslında bu son dönemin moda deyiimi ile tarıma kurulan büyük bir kumpas. Önce fiyatların yükselmesine ortam sağlanıyor. Sonra ithalatı haklı kılacak uygulamalara geçiliyor.

Türkiye, bu kumpastan nasıl kurtulabilir?

Tarımın her alanında temel sorun yüksek girdi maliyetleridir. Girdi maliyetini düşürmedikçe tarıma kurulan kumpasın çözülmesi mümkün değil. Kırmızı ette dışa bağımlılıktan, ithalattan kurtulmak için yapılacak ilk iş, girdi maliyetlerini düşürmektir.

Hayvancılıkta girdi maliyetlerinin yüzde 65’ini yem oluşturuyor. Türkiye’nin yıllık ortalama 75 milyon ton olan kaba yem ihtiyacının 60 milyon tonu karşılanabiliyor. 15 milyon ton açık var. Yıpranmış mera alanlarının amacı dışına çıkması önlenmeli, meralar ıslah edilmeli. Ekilebilir arazinin yem bitkilerine ayrılan kısmı yüzde 11’den 15’e çıkarılmalı.

Karma yem olarak bilinen fabrika yeminin üretimi 25 milyon tona yakın. Karma yemde de 5 milyon tonluk açık var. Yem hammaddelerinin yüzde 45’e varan oranda ithalatla karşılanması maliyeti ve fiyatları artırıyor. Yemlik hububat ve yağlı tohum üretimi artırılmalı.

Hayvancılığa verilen destek 2018’de 4 milyar lira. Fakat bu destek o kadar çok parçaya bölünüyor ki, üreticiye beklenen yararı sağlamıyor. Bu destek yem bitkileri üretimine verilse, üretim artar, fiyat düşer ve çiftçinin maliyeti azalır.

Hayvancılığa verilen 4 milyar lira, hedefsiz, amaçsız bir şekilde dağıtılarak bu önemli kaynak heba ediliyor. Daha da önemlisi, yılda yaklaşık 5 milyar dolar da yem hammaddeleri ithalatına ödeniyor.

Türkiye’de kırmızı etin yüzde 90’ı sığırdan elde ediliyor. Kalan yüzde 10 küçükbaş hayvanlardan sağlanıyor. Sığıra olan

bağımlılık planlı bir şekilde azaltılarak küçükbaş etinin payı yüzde 20-25'lere çıkarılmalı. O zaman hem üretim, hem fiyat dengesi sağlanabilir.

Kırmızı et üretimi, çok büyük oranda süt sığırcılığından sağlanıyor. Süt ineklerinin erkek danaları et üretiminde değerlendiriliyor. Et ırkı hayvanlara dayalı kırmızı et üretimi bugünkü koşullarda sürdürülebilir görünmüyor.

“Türkiye’de et ırkı hayvanlarla et, süt ırkı hayvanlarla süt üretelim” diyenler, aslında “hayvan ithal edelim” diyor. Süt hayvancılığı yapanlar yüksek maliyetler nedeniyle hem süt hem de buzağı, dana sattığı halde para kazanamamaktan şikâyetçi. Kırmızı ette sorun yaşanmaması, ithalata gereksinim duyulmaması için süt hayvancılığında sorunların çözülmesi ve çiğ sütün değerinde satılması gerekiyor.

Hayvancılığa kredi, hibe, destek verirken işin ehline, hayvancılığı bilene vermeli. Hayvancılığı bilmeyen, koyunla keçiyi, inekle boğayı ayırt edemeyecek kadar bilgisiz olanların sektöre girmesi engellenmeli. Bu işi bilmeyenlerin yatırımları, devletten aldıkları düşük faizli kredilerle yaptıkları ithalat, kaynak israfına neden oluyor. Sektöre büyük zarar veriyor. Bunun yerine aile işletmeleri büyütülmeli, güçlendirilmeli.

Yerel yönetimlerin de desteğiyle, “yerelde üret, yerelde tüket” gibi kampanyalarla hem üreticiyi, hem de tüketiciyi destekleyecek projeler yaşama geçirilmeli. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin kooperatiflerle yürüttüğü “yerelde kalkınma modeli” örnek alınarak yaygınlaştırılmalı.

Toplumun her kesiminde gıda ürünlerine yönelik büyük bir güvensizlik var. Gıda terörü en önemli sorunlardan birisi. Herkes “ne yiyeceğiz ?” diye soruyor. Sağlıklı, güvenilir gıda üretimi ve tüketimi için tarladan sofraya etkin bir gıda denetimi yapılarak “gıda terörü” önlenmeli. Üretici fiyatı ile market fiyatı arasında yüzde 400'lere ulaşan fiyat farkı önlenerek hem üretici hem tüketici korunmalı.

Günöbirlik politika ve uygulamalar yerine en az 5-10 yıllık, uygulanabilir planlar yapılmalı. Amerika Birleşik Devletleri 5 yıllık

tarım bütçesi, planı yapar. Bunu yasa olarak çıkarır ve uygular. Tarım Kanunu ile hangi ürüne ne kadar destek vereceği belirlenir.

Avrupa Birliği, 7 yıllık bütçe programı yapıyor. Avrupa Birliği'nin tarıma vereceği destek, hangi ürünlere ne destek sağlanacağı önceden belirlenir ve ilan edilir. Böylece çiftçi hangi ürüne ne kadar destek alacağını bilerek üretim yapar. Destekleme ile üretim planlaması yapılır.

Türkiye'de çiftçi alacağı desteği bilmeden tarlaya tohum atıyor. Ürünü hasat ediyor, satıyor. Ondan sonra destekler açıklanıyor. Böyle bir uygulamayla planlama yapılamaz. Türkiye'de de en az 5 yıllık plan ve bütçe programı yapılmalı. Çiftçi önünü görerek üretime karar verebilmeli.

Ülkenin tarımsal potansiyelini değerlendirecek, üreticinin refahını, tüketicinin sağlıklı ve güvenilir ürünleri uygun koşullarda tüketmesini sağlamak, ülke ekonomisine yüksek katma değer sağlamak için orta ve uzun vadeli hedefleri olan bütüncül bir tarım politikasıyla tarıma, kırmızı ete kurulan kumpas ortadan kaldırılabılır.

Saman ithalatı

Saman ithalatı yapılacağını ilk kez haber olarak yazdığımda kimse inanmadı, daha doğrusu inanmadı. Türkiye ve saman ithalatı. İnanılır gibi değildi. İnanmak istemeyenler, hükümeti eleştirmek için uydurduğumu söyleyenler oldu.

Yok artık... bu kadar da değil," diyenler oldu.

"Bu ülkede tarım bitmiş kardeşim," diyenler oldu.

"Bu hayvancılık politikasının iflasıdır," diyenler oldu.

"Fiyatları aşağı çekmek için doğru manevra," diyenler oldu.

"İthalat kararı çıksa bile saman ithal edilemez," diyenler oldu.

Daha neler neler...

Olmaz denilenlerin hepsi oldu. Türkiye'nin tarihinde ilk kez AKP hükümeti döneminde, 2012 yılında saman ithal edildi.

Toplam saman tüketimi içinde ithalatın payı çok düşük denildi. Az ithal edildiği, ihtiyaçtan değil, fiyatları düşürmek amacıyla yapıldığı iddia edilse de bir gerçek var ki, tarımda Avrupa'nın birinci, dünyanın yedinci ülkesi diye övünen Türkiye, samanı bile ithal etti.

Bugün hâlâ tartışılan saman ithalatı konusundaki gerçeği anlamak için o süreci kısaca hatırlatmakta yarar var.

Dünya gazetesinde 3 Ağustos 2012'de "Ot ve saman ithalatı gündemde" başlığı ile yayınlanan ve medyada saman ithalatı ile ilgili ilk haber olma özelliği taşıyan haberim şöyleydi:

Ot ve saman ithalatı gündemde

Hayvancılık sektörünün kâbusu olan kaba yem fiyatlarının düşürülmesi için saman ve ot ithalatı gündemde. "İthalatı yasak ürünler" kapsamında olan ot ve saman fiyatı son bir yılda yüzde 300 ile yüzde 400 civarında arttı. Hükümet, fiyatı aşağı çekmek için ithalat dahil her türlü önlemi almaya hazırlanıyor.

Zirai Karantina Yönetmeliği'ne göre ithalatı yasak ürünler kapsamında olan ot ve saman ithalatındaki yasak kaldırılırsa Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez ot ve saman ithal edilecek.

DÜNYA'nın edindiği bilgiye göre, hayvancılık sektöründe büyük sıkıntıya neden olan kaba yem açığını kapatmak ve yükselen fiyatları aşağı çekmek için ot ve saman ithalatının yanı sıra gümrük ve katma değer vergisinin düşürülmesi, yem bitkilerine verilen desteklerin artırılması gündemde.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bürokratlarının yaptığı çalışma kapsamında yem ürünlerinde KDV'nin yüzde 8'den yüzde 1'e, yüzde 90 ile yüzde 130 arasında değişen gümrük vergi oranlarının makûl seviyelere düşürülmesi ve ithalatın önünün açılması bekleniyor.

Bakanlık bürokratlarının, kaba yem fiyatını düşürmek için çalışma yaptığı biliniyor. Bu çalışmaya ilişkin seçenek-

ler ve detayların Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker'e sunulduğu söyleniyor, kısa zamanda Bakan tarafından kamuoyuna açıklanması bekleniyor.

DÜNYA'nın edindiği bilgilere göre, bakanlık bürokratları 4 konuda çalışma yaptı.

Öncelikle yemde yüzde 8 olan KDV'nin (Katma Değer Vergisi) yüzde 1'e indirilmesi öngörülüyor.

Üzerinde çalışma yapılan bir diğer konu ise gümrük vergilerinin düşürülmesi. Yem Sanayicileri Birliği'nin de daha önce talep ettiği gibi yüzde 90 ile yüzde 130 olan yem hammaddeleri gümrük vergilerinin makûl seviyeye düşürülmesi öngörülüyor.

Çalışmada yem bitkileri üretimine verilen desteklerin artırılarak üretimin teşvik edilmesi isteniyor.

Bakanlığın üzerinde durduğu bir başka önemli konu ot ve saman ithalatı. Bazı bürokratların ot ve saman ithalatı ile ülkeye birçok hastalığın girebileceği endişesini dile getirdiği ancak buna rağmen Bakan Eker'e sunulan bilgi notunda ot ve saman ithalatının da yer aldığı tahmin ediliyor.

Mevzuata göre ot, sap ve saman ithalatı yasak bitkisel ürünler arasında. 10 Şubat 2009 tarihli *Resmî Gazete*'de yayınlanan Zirai Karantina Yönetmeliği'ne göre "İthali Yasak Bitkiler ve Maddeler arasında ot, sap ve saman da yer alıyor. Hükümetin ot ve saman ithalatı için Zirai Karantina Yönetmeliği'nde değişiklik yaparak yasağı kaldırması gerekiyor.

Saman ithalatı ile tarihe geçti

Bu haberimizden sadece 4 gün sonra 7 Ağustos 2012'de Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker, gazeteci arkadaşlarımıza verdiği iftar yemeğinde saman ithalatı yapılacağını müjdesini (!) verdi.

Eker, sap, saman, korunga, fiğ gibi kaba yem hammaddelerinin miktarında meydana gelen azalmanın hayvancılığı olumsuz etkilememesi için tedbirler aldıklarını söyledi.

Bu çerçevede Toprak Mahsulleri Ofisi'nin (TMO) arpa satışı yapmasını ve kaba yem hammaddelerinin gerekirse ithalat yoluyla karşılanmasını kararlaştırdıklarını açıkladı.

Hayvancılık üzerinde olumsuz bir etki meydana gelmemesi için besicilerin desteklenmesi kararı aldıklarını da söyleyen Bakan Eker, besicilerin yemden olumsuz etkilenmemeleri için hayvan başına 300 lira destek verileceğini bildirdi. (Bu destek daha önceden zaten veriliyordu, yeni bir destek değildi.)

Bakan Eker, ihtiyaç ortaya çıkması durumunda kaba yemle ilgili ithalatın özel sektör tarafından yapılacağını vurgulayarak aşırı fiyat yükselmelerini önlemek ve isteyen üreticilerin ithalat yapmasını kolaylaştırmak için bu kararın alındığını söyledi.

Bakan Eker, "Biz devlet eliyle bunu ithal etmeyeceğiz, ithal için yol açıyoruz. İthal etmek isteyenlere imkân vereceğiz," dedi.

Dönemin Tarım Bakanı Mehdi Eker, saman ithalatının devlet tarafından değil özel sektör tarafından yapılacağını söyleyerek yaptığı yanlış hafifletmeye çalışsa da, Türkiye'ye saman ithal eden ilk bakan olarak tarihe geçti.

Hükümet, ithalat için hazırlıkları kısa zamanda tamamladı.

Mehdi Eker'in açıklamasından sadece iki gün sonra Bitki Karantinası Yönetmeliği'nde yapılan değişiklik 9 Ağustos 2012 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlandı. Değişiklikle ithalatı yasak ürünler kapsamında olan kuru ot, sap ve saman bu kapsamdan çıkarılarak ithalatı yapılabilir hale getirildi.

Sap ve saman ithalatı yapılacak gümrük kapıları belirlendi.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, sap ve saman ithalatının şartlarını belirledi.

İthalatın yapılacağı ülkeler de açıklandı.

İthal edilecek birkaç ton samandan çok, ülkenin düştüğü durum ve samanla birlikte gelmesi muhtemel hayvan hastalıkları konusunda ciddi endişeler vardı.

Zaten o dönemde şap hastalığından ari bölge ilan edilen Trakya Bölgesi hariç, Türkiye'nin dört bir yanı şaptan kırılıyordu.

Birçok hayvan pazarı şap hastalığı nedeniyle kapalıydı. Saman ithalatı hastalığı daha da yaygınlaştırabilirdi.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker ve bakanlık bürokratları şap hastalığı konusunda o günlerde, “Biz çok şanssız bir ülkeyiz. Komşularımızda veterinerlik hizmetleri gelişmediği için şap hastalığı çok yaygın. Komşularımızdan bize şap geliyor” diyerek hastalıkla mücadele için aşı bulmak yerine sürekli bahane üretiyorlardı. Saman ithalatı ile şap hastalığı ülkeye bir de resmi yollardan girmiş olacaktı. Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (OIE) verilerine dayanarak şaptan ari ülke/bölge olarak kabul edilen ve hiçbir şart aranmadan sap ve saman ithal edilecek 67 ülkeyi açıkladı. Bu ülkeler arasında Belize, Brunei, El Salvador, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Kosta Rika, Lesotho, Mauritius, San Marino, Vanuatu, Yeni Kaledonya gibi adı ve nerde olduğu pek bilinmeyen ülkeler bile vardı.

Bu ülkelerin tarımsal potansiyeli ile Türkiye’nin potansiyeli karşılaştırıldığında gerçekten nasıl utanılacak bir duruma düşürüldüğümüz açıkça ortadaydı.

Şap hastalığı görülen ülkelere de ithalat yapılabilecek bir düzenleme yapılmıştı. Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü’nün belirlediği, “şap hastalığı nedeniyle kısıtlama uygulanan ülke/bölgeler”den ithalat yapılacaksa, bu ülkelere gelecek olan sap ve saman işleme tabii tutulacaktı.

Listede belirtilmeyen bölgelerden ithalat yapılacaksa 12 ay boyunca şap görülmediğinin karşı ülkedeki veteriner otoritesi tarafından sağlık sertifikasında garanti edilmiş olması şartı konulmuştu.

Bu garanti verilemiyorsa balya ile ithal edilecek sap veya samanın kapalı bir odada, balyanın merkezi sıcaklığı en az 10 dakika boyunca minimum 80 derecelik ısıya ulaşacak şekilde uygulanan bir buhar işlemine tabi tutulması veya minimum 19 derecelik ısıda en az 8 saat boyunca yüzde 35-40’lık ticari solusyondan üretilen bir formalin dumanı (gaz formaldehit) işleminin geçmesi gerekiyordu.

İnanılması zor olsa da, şap hastalığı riskine rağmen adını bile duymadığınız ülkelere saman ithal etmekte kararlı bir hükümet

met vardı. İlk ithalatı da, damızlık birlikleri, hayvancılık kooperative-
ratifleri, yani ülkenin üreticileri yapacaktı.

Dünyanın yedinci, Avrupa'nın bir numaralı tarım ülkesi olmakla övünen Türkiye, sap ve saman ithal edecek duruma geldi.

Uyarılar dinlenmedi

Her zaman yaptığımız gibi o günlerde de saman ithalatı konusunda uyarıcı yazılar yazdık.

Ne demiştik?

1- Ot ve saman ithalatı günü kurtarmaktan öte bir işe yaramaz. İthalat kısa süreli olarak fiyatı aşağı çekebilir ama sektöre yarardan çok zarar verir.

2- Geçmişte pek çok örneği gösterdi ki ülkenin kaynaklarını verimli kullanmak yerine iç piyasayı ithalatla terbiye etmenin faturası sonra çok ağır oluyor. Örnek mi istiyorsunuz. İşte canlı hayvan ve et ithalatı. İthalat, yükselen et fiyatını kısa süreli olarak aşağı çekti. Fakat, besicilerin iflasına neden oldu.

3- Ülkenin milyarlarca dolar dövizini ithalata gitti. Ot ve saman krizi ile sektör yine çıkmaza girdi. Süt hayvanlarının yeniden kesime gitmesine neden oldu. Birçok hastalığı ülkeye musallat etti. İnsan sağlığına verdiği zararı henüz kimse bilmiyor. Canlı hayvan ve et ithalatı, ülke hayvancılığını kurtarmak bir yana daha büyük bir darboğaza sürükledi.

4- Ot ve saman ithalatı ile ülkeye yeni hayvan hastalıklarının girmesi kaçınılmaz.

5- İthalatla üç kuruşluk fiyat indirimi sağlayalım derken ot ve samanla gelecek hastalığın zararı çok büyük olacak.

6- İklimi her türlü tarımsal üretime uygun olmasına karşın toprakları boş kalan, insanları işsiz ve yoksul olan Türkiye, ot ve saman ithal etmek zorunda kalıyorsa hayvancılık politikasının ciddi olarak sorgulanması gerekmez mi?

7- Asıl sorunun yüksek girdi maliyetleri olduğu hep gözden kaçırılıyor. Günlük politikalarla üretim değil ithalat destekleniyor.

8- Saman ithalatına izin veren Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker'e teşekkür etmek için sıraya giren hayvancı-

lık örgütlerinin yöneticileri, kooperatif yöneticileri, ithal samanla hayvanlarını doyurmak zorunda kalan yetiştiriciler, çözümü ithal yemde bulan yem sanayicileri; ülke hayvancılığının bu noktaya gelmesinde sorumluluğunuz yok mu?

9- Hayvanı ithal edeceksiniz. Hayvana yedireceğiniz ot ve samanı ithal edeceksiniz. Kurbanda keseceğiniz kurbanlık hayvanı bile ithal etmeye mecbur olacaksınız. Yetmedi halkınıza ithal et yedireceksiniz. Sonra da, “Türkiye dünyanın yedinci, Avrupa’nın bir numaralı tarım ülkesi” diyeceksiniz. Hadi oradan!

Samanda ikinci ithalat dönemi

Saman ithalatı hep konuşuldu. Fakat, ithalat ikinci kez 2017 yılında gündeme geldi. Geçen 5 yılda canlı hayvan ithalatı artarak devam etti. Türkiye, sığır ithalatında dünya ikincisi, Avrupa’da ise birinci oldu.

Saman fiyatının yükselmesi nedeniyle ithalat gündeme geldi. Daha önce yapılan yasal düzenlemeler nedeniyle ithalatın önünde bir engel yoktu. Bulgaristan’dan ithal edilen 4 bin ton saman Ağustos 2017’de İzmir Limanı’na geldi. İzmir Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği ile Kırmızı Et Üreticileri Birliği ithalatı yaptı. Başkaları da getirdi. Türkiye ikinci kez saman ithal etmeye başladı.

Türkiye neden saman ithal ediyor?

Hayvancılık sektörü temsilcileri, saman üretiminin azalması, bazı tüccarların stok yapması nedeniyle saman fiyatının sezon başında 25 kuruştan 50-60 kuruşa kadar çıktığını, kış aylarında 1 liraya yaklaşacağını bu nedenle ithalatın kaçınılmaz olduğunu iddia ediyordu.

Saman ithalatı 2017’de ağırlıklı olarak Bulgaristan’dan yapıldı. Türkiye’deki saman piyasasını yakından izleyen Bulgar saman tüccarları tonu 40 dolar civarında olan saman fiyatını, Türkiye’nin alım talebi üzerine 60 doların üzerine çıkardı. Bulgaristan’dan tonu 55-60 dolara alınan samanın Türkiye’ye maliyeti 110-120 dolar oluyordu. Gümrük vergisi yok. Fakat taşıma, liman hizmetleri, karantina, boşaltma ve benzeri maliyetlerle tonu 120 dolara çıkıyor. Bulgaristan’dan 55-60 dolara alınan

saman, besiciye 120 dolardan satıldı. Bulgaristan'dan saman ithalatı yapan İzmir Kırmızı Et Üreticileri Birliği Başkanı Osman Cibil, ithalata neden ihtiyaç duyulduğunu şu sözlerle anlatmıştı:

“Türkiye’de saman fiyatı sezon başında tonu 300-400 liraya çıktı. Daha sezondayken fiyatların yükselmesi hepimizi tedirgin etti. Özellikle sonbahar ve kış aylarında fiyatın daha çok yükseleceği endişesi var. Bu nedenle önlem olarak ithalat yapmaya karar verdik. Türkiye’de özellikle saman üretiminin yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde buğday ve arpa tohumunda değişikliğe gidildi. Yüksek dane verimi olan ama sapı kısa çeşitler ekildi. Ayrıca yine bu bölgede biçerdöverler yüksek biçim, yani daneye yönelik biçim yaptıkları için sap anız olarak tarlada kaldı ve saman verimi düştü. Samanın az olduğunu gören tüccarlar fiyatın artacağını düşünerek stok yapmaya başladı. Biz, sipariş veriyoruz, sözleşme yapıyoruz. Fakat saman göndermiyorlar. Bu nedenle ihtiyacımızı karşılamak ve fiyat artışını önlemek amacıyla ithalat yapmaya karar verdik. Çünkü önlem alınmazsa kış aylarında saman fiyatı 700 liranın üzerine çıkar.”

Türkiye gibi tarım potansiyeli yüksek, yılda ortalama 5 milyon hektar tarım arazisi boş kalan Türkiye’nin saman ithal etmesi tam bir beceriksizlik. Tarım politikasının iflas ettiğini gösteriyor.

Ülkenin saman ihtiyacının büyük bölümünü karşılayan Doğu ve Güneydoğu’da çiftçi buğday ve arpa tohumunu değiştiriyor. Sapı kısa, danesi daha çok tohumlar ekiyor. Bunun saman üretimini azaltacağını kimse hesaplamıyor.

Yeni ürüne uygun hasat tekniği uygulanıyor. Biçerdöver üstten biçerek sapı tarlada bırakıyor. Bunun saman kıtlığına yol açacağını da kimse hesaplamamış. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı deyim yerindeyse uyumuş. Planlama yapmamış. Saman üretimi azaldığı için fiyat yükseliyor. Bu soruna çare bulmak yerine saman ithal ediliyor.

Ot sorunu çözülmeyen et sorunu çözülemez

Türkiye'nin saman üretim merkezi Urfa, Mardin, Konya, Ankara Polatlı ve Trakya bölgesi olarak bilinir. Yıllık saman üretimi 28 milyon ton civarında. Türkiye'nin kaba yem ihtiyacı 70 milyon tonun üzerinde. Fakat üretim 55 milyon ton. Dolayısıyla 15 milyon ton kaba yem açığı var.

Meralar, tarım arazileri boş dururken 15 milyon ton kaba yem açığı, saman ithalatı, hayvancılıkta ve yem üretiminde nasıl bir yanlış politika uygulandığını gösteriyor. Hep söylenir ya, ot sorunu çözülmeyen et sorunu çözülemez diye. Türkiye, öncelikle ot sorununu çözmeli.

Et sorununa kasaptan değil, tarladan ve topraktan bakılırsa, en çok ihtiyaç duyulan kaba yemin üretimi için verimli arazilerin ekilmesi, meraların ıslah edilerek hayvancılığa kazandırılması gerekiyor. Bu yapılmazsa ithalat hep gündemde olacaktır.

**YENİ KÖYLÜLER,
ORGANİK TARIM VE GDO**

Eski/Yeni köylüler

Kurban Bayramı öncesi ciddi bir hayvan hareketi yaşanır. Kurbanlık hayvanlar Doğu ve Güneydoğu'dan büyük kentlere getirilerek satılır.

Son yıllarda kurbanlıkların bir bölümü de ithal ediliyor. Brezilya ve Arjantin'den büyükbaş, dünyanın öbür ucundaki ülke Avustralya'dan küçükbaş hayvan getiriliyor.

Bayramda insanlar da çok hareketli. Bayram hafta ortasına gelince ve aradaki günler tatil ilan edilince herkes bir yerlere gidiyor. Köy kökenli nüfusumuz çoğunlukta olduğu için şehirde yaşayanların bir ayağı kırsalda.

Ayrıca, son yıllarda emekli olup köyüne dönenler var. Kent yaşamının stresinden, gürültüsünden, trafiğinden kaçarak köye yerleşen “yeni köylüler” var.

Bugünün köyleri bildiğiniz eski köy değil artık. Yaşam biçimleri çok farklı. Köyde iki farklı yaşam tarzı var ve onu temsil eden iki ayrı kesim. Eskiden beri köyde yaşayan “eski köylüler” ve sonradan gelen “yeni köylüler”

Köyde yaşayanların da bizim gibi tüketici konumuna geçtiklerini, köye pazar kurulduğunu, sebzenin meyvenin bu pazardan alındığını, yoğurdun, peynirin, sütün, yumurtanın şehirden geldiğini söyleyebiliriz. Köylerde haftanın bir günü pazar kuruluyor. Şehirdeki semt pazarı gibi, ya da manav geliyor düzenli olarak. Üretim yapmasını beklediğimiz köylüler ihtiyaçlarının büyük bölümünü bu pazardan alıyor.

Köyde sadece yaşamlar değil, konutlar da farklılaşıyor.

Eskiden beri köyde yaşayanlar kerpiç ve tavanı ağaç, geniş avlusu olan, genellikle ahırla bitişik, bu nedenle sineği bol, her an yıkılacakmış gibi görünen evlerde barınıyor.

Sonradan köye gelenlerin evleri; betondan ve sıvalı. Çatılı evin önünde veya arkasında hobi bahçesi, balkonunda uydu çanağı, pencerelerinde sineklik var.

Köye sonradan gelenler evlerinin önünde veya arkasındaki küçük bahçede kendi yiyeceği kadar sebze, meyve yetiştiriyor. Çoğu, zirai ilaç, kimyasal gübre kullanmıyor. Sadece hayvan gübresi kullanıyor. Bunu da “hepsi organik” diyerek övüne övüne anlatıyor.

Eski köylüler, böcekten, zararlıdan çok şikâyetçi. Sebzeye, meyveye zarar gelmesin diye sırtlarında bir ilaç deposu, bostana zirai ilaç basıyor. İlaç basarken maske kullanmıyor. Dinleneceği zaman sigara içiyor. İki türlü zehir tüketiyor. Bir de meyve ve sebzeyi tüketirken, etti üç.

Yeni köylüler gezen tavuk yetiştirmeye meraklı. Kendi tavuğunun yumurtasını yemek için küçük kümeslerde birkaç tavuk besliyor.

Eski köylüler de tavuk besliyor. Fakat pazardan, marketten yıkanmış tertemiz yumurtaları almaya özeniyor.

Yeni köylüler evde köy ekmegi yapmaya meraklı, eski köylüler ekmek yapmaktan usanmış, fırından markete gelen somun ekmegi tüketmek istiyor.

Eski köylülerin düzenli bir geliri yok, yoksullar. Yeni köylülerin emekli maaşı gibi düzenli gelirleri var. Şehirden birikimle gelenler daha zengin.

Köyde yıllardır yaşayanlar geçimlerini sağlamak için sabahın köründe kalkıp tarlaya gidiyor. Mazot, gübre, ilaç, tohum gibi birçok girdiyi kullanarak üretim yapıyor. Sabahtan akşama kadar 35-40 derece güneşin altında çalışıyor.

Yeni köylüler, keyfe keder yaşıyor. Kendi ihtiyaçları kadar sebze, meyve yetiştiriyor, tavuk besliyor. Çalışma saatlerini kendileri belirliyor. Hava biraz sıcak olunca eve geçip klimayı açıyor ve film izliyor. İnternette, sosyal medyada sörf yapıyor.

Kıyafetleri de farklı. Eskiler daha geleneksel, daha eski kıyafetler giyiyor. Sonradan köylüler daha rahat, ütüsüz kıyafet giymiyor.

Köyün eski sakinlerinin kapısında iyi kötü bir traktör var. Yeni köylülerin kapısında otomobil, durumu daha iyi olanların jipi var.

Eski köylüler, akşamları genelde evlerinde oturur, pek dışarı çıkmaz, erken uyur.

Yeni köylüler geç uyur. Haberleri, tartışma programlarını izler. Bir ayakları şehirdedir. İstedikleri zaman şehre gidip gelirler.

Eski ve yeni köylülerin hepsi cep telefonu kullanıyor. Sadece marka ve modelleri farklı.

Yeni köylüler çocukluğunun yaşamına özeniyor. Eski köylüler, özellikle çocuklar ve gençler kent yaşamına özenir.

Köylerdeki bu yeni yaşam tarzı ve yeni köylülerin sayısı artıkça tarımsal üretim azalıyor. Köyün geleneksel düzeni bozuluyor. Şehirden köye dönen, eskisi gibi tarımsal üretim yapmıyor. İyi kötü bir geliri var. Onunla köyde çok rahat geçiniyor. Üretim yapmasına gerek yok. Sadece ihtiyacı olan sebze, meyveyi, tavuğu ve yumurtayı hobi olarak üretiyor. Hem köyde yaşamının hem de kentli olmanın avantajını yaşıyor. Çoğunun şehirde de evi var. Kışın zor şartlarında kente dönüyor.

Köyde uzun süredir yaşayanlar, yani eski köylüler, geçmişten bu yana hep kent özlemi ile yaşıyorlardı. Çocuklarının eğitimi için akıllarında kente göçmek vardı. Şimdi köyden kente giden ve tekrar köye dönen arkadaşlarının, akrabalarının ve komşularının bu rahat yaşamını görünce onların da üretme hevesi kalmıyor. Köylerdeki bu yeni yaşam tarzı üretimi olumsuz etkiliyor.

Köylerdeki yeni yaşam tarzı, tarımsal üretimi azaltıyor. Köylüler üretici vasfını yitirip tüketici oluyor. Üretim yetmeyince fiyatlar artıyor. Fiyat artınca ithalat başlıyor. İthalat üretimi daha da azaltıyor. Bu kısır döngü tarım için en büyük tehlike.

Bir başka tehlike köylerde genç nüfusun çok az olması. Nüfus yaşlı. Köylerde bebek sesi duyulmuyor. Yaşlanan nüfus gidince, köylerde üretim yapacak kimse kalmayacak.

Köy marketinde ithal bezelye

Köylerdeki değişim bölgelere göre farklılık gösterse de genel olarak tarımsal üretimden bir kopuş yaşanıyor. Kimi bölgelerde daha hızlı, kimilerinde daha yavaş.

Gerçek olan şu ki; köyler artık eski köy değil. Geçimlik tarım yapanlar da, piyasaya üretenler de memnun değil. Köy marketlerinde satılan ithal ürünler onları üretimden iyice uzaklaştırıyor.

Uşak-Banaz ile Afyon arasında, İzmir-Ankara yolu üzerinde bir kasaba/köy var. Adı Güney. Daha önce beldeydi. Büyükşehir Belediye Yasası'nda yapılan değişiklikle 2014 yılından sonra köy oldu. Orada yaşayanlar ne köy diyor, ne belde. Güney kasabası diyor.

Doğası, yeşili ile şirin bir köy. Borusan Holding'in Kurucusu Asım Kocabıyık'ın köyü Tazlar'ın tam karşısında.

Bir zamanlar adını bezelye şenliği ile duyurmuştu. Güney'den ve Afyon'un diğer köylerinden İzmir'e gelenlerin oluşturduğu Esentepe'deki Afyon Mahallesi'nden belediyenin organizasyonu ile otobüsler kalkar, şenliğe gidilirdi. Şenlik artık yapılmıyor. Çünkü, ne belediye kaldı ne de bezelye.

Türkiye, Amerika, Kanada ve Ukrayna'dan bezelye ithal ederken, Afyon'un Güney kasabasında bezelye üretimi bitti. Az sayıda çiftçi az miktarda üretim yapıyor.

Köylülere neden bezelye üretilmediğini soruyoruz.

Birçok neden saydılar. En önemlisi, yüksek girdi maliyeti nedeniyle çiftçinin para kazanamaması. Sonra diğer nedenler sıralanıyor.

"Bezelye üretimi çok zahmetli. Köyde kimse kalmadı. Yaşlı nüfus bezelye ekmek istemiyor."

"Su yeterli olmadığı için ekim yapılmıyor."

"Alıcısı olmadığı için üreten yok."

"Markette daha ucuza ithal bezelye var."

Nedenler peş peşe sıralandıktan sonra "Çiftçi para kazansa yine de bu işi yapar," diyor birisi.

Sohbet ilerlerken birkaç yıl İzmir'de yaşadıktan sonra tekrar

doğduğu Güney'e dönen bir köylü köydeki değişimi özetliyor: "Bizim buralar çok değişti. Yazın İzmir'den, Bursa'dan, Ankara'dan gelenlerle çok kalabalık oluyor. Bayramlarda köyümüz şenleniyor. Ama, siz buraya bir de kışın gelin. Bazen selam verecek kimse bulamıyoruz."

Bir başkası tarımdan neden uzaklaşıldığını anlatıyor: "Sadece bizim Güney değil, birçok köy değişti. Köyler eskisi gibi değil. Her evde maaşlı biri var. Ya emekli, ya da devletin bağladığı maaşı var. Yaşlıysan devlet para veriyor. Yaşlıya bakana ayrıca para veriyor. Sosyal yardımlar var. Burada haftada bir pazara gitsen 100 liradan ayda 400 lira harcarsın. Bundan gayrı para harcayacak yer bulamazsın. Bu nedenle üretim yapılmıyor. Yani bin lira geliri olan bir aile çok rahat geçinir, para bile biriktirir. Biraz meyvesi olan, sebze ve ihtiyacı kadar ürün eken, aylık 300-500 lirayla rahat geçinir. Bu nedenle üretmek istemiyorlar."

Belde iken kullanılan belediye binasının civarında üç market var. Köy bakkalından biraz büyük marketler. Hepsinin girişinde; baş köşede cips, asitli, gazlı içecekler, hazır dondurma dolapları var. En çok müşterisi olan marketin kapısından içeri giriyoruz. Kasada ürünleri siyah naylon poşete yerleştiren market sahibine, "Köy yumurtası var mı?" diye sorunca, defalarca aynı soru sorulmuş gibi yanıtı hemen yapıştiriyor:

"Şehirden gelenler köy yumurtası soruyor. Köyde yaşayanlar bize marka adı vererek şehirden yumurta sipariş ediyor."

Başka soru beklemeden anlatmaya devam ediyor:

"Adamın inekleri var. Sütü sağdığı gibi satıyor. Gelip bizden kâse (ambalajlı) yoğurt alıyor. Yoğurt yapacak kimse yok. Ya da yaptıramıyor."

Dolaptaki peynirleri göstererek, "Ben kutuda peynir satıyorum. Köy peyniri diye bir şey kalmadı. Kimse yapmıyor, yapmak istemiyor. Burada hazırı var."

Bayram günü ekmek yok diye içeriye giren her müşteri, "Bayramda ekmek olmaz mı kardeşim!" diye market sahibine öfkeleniyor.

·Raflara göz gezdiriyoruz, hazır yufka, tereyağı, yoğurt, peynir çeşitleri hepsi sanayi ürünü, hepsi markalı. Domates, biber, soğan, patates, kavun, karpuz Afyon'dan.

Köyde sürekli oturanlardan bazıları kendi yoğurdunu, peynirini yapıyor. Birkaç tavuk besliyor. Hayvancılık yapan ve 5-10 ineği olan da var. Buğday, mısır, arpa eken de. En çok da mısır. Silajlık mısır ekiliyor. Hayvanı olmasa da mısırın alıcısı var. Daha kolay ekilebilir ve hasat edilebilir ürünler tercih ediliyor.

Bayramlarda köy oldukça kalabalıklaşıyor. Üç-dört kuşak buluşuyor. Yaşlılar evde bayram ziyaretine gelenleri bekliyor, hasret gidermek için. Gençlerse, yaşadıkları kentin yaşam tarzını, kıyafetleriyle, cep telefonlarıyla, tavırlarıyla köye taşıyor.

Belediyesi elinden alınan Güney, kendi kaderiyle baş başa bırakılmış. Doğru dürüst hizmet yok. Yollar toz toprak içinde. Son model arabalar geçerken yükselen toz bulutu köyün üstünü kaplıyor.

Köyde çok konuşulan konulardan birisi ihale. Daha önce belediye ihale açardı, şimdilerde muhtarlık. Köye ait araziler ihale ile satılıyor. Kentten gelenler ihaleye girip alıyor. Yılın birkaç ayını burada geçirmek için ev yapıyor.

Köyler kentleşti

“Toprak işleyenin, su kullananın” diyen Bülent Ecevit’in “Köy-Kent” projesi hayal olarak kalsa da köyler kentleşti. Özellikle yaz aylarında kentleşen köylerde üretim yok. Tüketim çok.

Bizim çocukluğumuzun bakkalında sadece köyde üretilmeyen ürünler olurdu. Şimdi köylerde üretilen ama üretilmeyen ürünler var.

Biz şehirde süt alıp kendi yoğurdumuzu yaparken, köy marketinde boy boy kâse yoğurtları satılıyor.

Biz şehirde yaşayanlar, “köy yumurtası” diye saman içinde, üzerine tavuk pisliği bulaştırılmış yumurtaya fazladan para öderken, köyde tertemiz kolilerde şehirden gelmiş yumurtalar satılıyor.

Biz köy tereyağı almak için yüksek paralar öderken, köyde şehirden ambalajlı olarak gelen tereyağı satılıyor.

Bizim mandıradan “köy peyniri” diye daha yüksek fiyatlarla aldığımız peynirler köyde yok. Köyde, ambalajında markalı çeşit çeşit peynir satılıyor.

Yufka satılıyor köy marketinde.

Ambalajında süt, ayran.

Sizce bu işte bir terslik yok mu?

Şehirde yaşayanlar büyük özlemle köy ürünlerini ararken, köydekiler “katkılı”, “zararlı” diye şehirde alınmak istenmeyen ürünleri tüketiyor. En önemlisi üreten köylü, artık tüketen köylü oldu.

Şehirden gelen köydekini kovarsa

Dilimizde güzel bir deyim var: “Dağdan gelip bağdakini kormak.” Son yıllarda bu deyim şehirden gelip köydekini kormaya dönüştü.

Köyden, kırsaldan kente göç devam ediyor. Fakat, son yıllarda tersine bir göç var. Teknolojinin gelişmesi, ofise bağımlı çalışma zorunluluğunun kalkmasıyla yönetici kadrosunda olanlar veya evden çalışanların sayısı, İstanbul’un yoğun trafiğinden kaçıp kırsalda yaşamayı tercih edenlerin oranı her geçen gün artıyor.

İzmir kırsalı, İstanbul ve Ankara’dan en çok göç alan merkezler arasında. Özellikle de Urla, Karaburun, Foça gibi tarımla turizmin iç içe geçtiği yerler.

Urla, Karaburun, Balıklıova’da çiftçilerle, orada yaşayanlarla konuşuyoruz. Sohbetin bir yerinde mutlaka “İstanbulular gelecek, burası çok pahalı olacak” konusu gündeme geliyor.

Son 10 yılda Alaçatı’nın ne hale geldiği biliniyor. Alaçatı’daki değişimi en iyi bilenlerden birisi Yılmaz Özdil. Birkaç kez yazdı. Kendi halinde sakin bir köy, sakin bir beldeyken ve otlarıyla bilinirken nasıl bir tüketim merkezine dönüştüğünü örneklerle anlattı.

Göç ve yağmalama artarak devam ediyor. Sadece İzmir’de Alaçatı olmaya aday çok köy var. Yaşanan göçün tarım, çevre ve sosyal yaşam üzerine de çok büyük, yıkıcı etkileri oluyor.

Şehirden kente göçün farklı boyutları var.

Göçün önemli nedenlerinden birisi, kalabalıklaşan şehirlerin, trafik, gürültü ve birçok sağlıksız koşul nedeniyle yaşanamaz hale gelmesi. Sakinlik arayanlar kırsala göç ediyor.

AKP iktidarı ile oluşan siyasi iklim ve yaşam tarzına müdahaleler de insanların göç etmesinde önemli faktörlerden birisi.

Kentlilerin istilasına uğrayan sahil beldelerinde ve köylerde öncelikle doğal doku bozuluyor. Tarımsal faaliyetler önce azalıyor, sonra yok oluyor. Köyler, üretim merkezinden tüketim merkezine dönüşüyor.

Şehirlilerin yerleştiği köylerde, sahil beldelerinde ciddi bir rant oluşuyor. Arazi fiyatları artıyor. Tarımsal üretim yapmak yerine tarlayı, araziyi şehirli birine satmak kârlı hale geliyor.

Çiftçi, üretmek yerine ranttan geçim sağlamaya başlıyor. Arazisi olmayanlar içinse iş kapısı oluyor. Kentlilerin gelmesiyle yeni restoranlar, konaklama yerleri açılıyor. Çiftçilerin çocukları tarımda üretim yapmak yerine hizmet sektöründe asgari ücretle çalışmayı tercih ediyor. Köylü kadınlarsa temizlik ve benzeri işler yapıyor.

Çiftçiliği sürdürmek isteyen de sürdüremiyor. Çünkü, oraya yerleşen şehirliler bir süre sonra köylülerin faaliyetlerinden rahatsız oluyor. Şöyle ki; yaşadığı köyden çıkıp büyükşehire giden ve orada okuyup sonra meslek sahibi olan, köyü ile bağını tam olarak koparmıyor.

Yıllar sonra emekli olan biri, köyüne dönüyor. Köy mimarişiyle uyuşmayan beton yığını bir ev yapıyor. Şehirdeki yaşamını buraya taşıyor. Yanı başında hayvancılık yapan çiftçiden rahatsızlık duymaya başlıyor. Köyde şehirli gibi yaşamak istiyor. Hayvan gübresi onun için koku ve sinek demek. Hiç çekinmeden komşusunu ilgili yerlere şikâyet ediyor. Biraz da nüfuzlu biriye, profesör veya banka emeklisiyse, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü yetkilileri gelip çiftçiye cezayı basıyor.

Yıllardır tarım yaptığı köyden adeta kovulan çiftçi başka araziye giriyor. Ya çiftçiliği bırakıyor ya da daha uzak yerlerde işini sürdürmeye çalışıyor. Fakat gittiği yere şehirden biri gelip ev yapınca aynı sorunla yeniden karşı karşıya kalıyor. Köylü kaçıyor, şehirli kovalıyor.

Kentten gelip köye yerleşenlerle köy sakinleri arasında ekonomik ve sosyal olarak ciddi uçurumlar oluşuyor.

Aynı köyde yaşasalar da, yaşam tarzları farklı, gelirleri farklı bir topluluk oluşuyor. Göçle gelenler köyün yeni ağaları oluyor.

Köye göç edenler sadece emekliler değil; teknolojinin ve ulaşım altyapısının gelişmesiyle birlikte artık işyerine gitme zorunluluğu olmayan yönetici veya serbest çalışanlar da köyde veya sahil beldesinde yaşamayı tercih ediyor.

Onların bu tercihi gittikleri yerde fiyatların artmasına yol açıyor. İstanbul'da yaşayıp hiç görmediği Karaburun'dan, Urla'dan. Nasıl olsa yarın oralar çok değerlenecek diye yer kapatanlar var. Rant için alanlar da var.

Balıklıova, Çeşme, Karaburun ve Urla'da konutlar, arsalar, tarlalar "İstanbullular gelecek" diye birkaç kat değer kazandı. Yazlık kiralari dörde, beşe katlandı.

Bu kadar yüksek ranta karşı orada yaşayanlara "çiftçilik yapın" demenin anlamı yok. Arazi rantındaki artış üretim yapmasını engelliyor. Domatesle yıllarca kazanamayacağı parayı bir tek tarlayı satarak elde etme fırsatını yakalamışken üretim yapmayı aptallık olarak görüyor.

Büyükşehir Yasası ile mahalleye dönüşen köyler ranta açıldı. İzmir Büyükşehir Belediyesi ranta izin vermemek için çiftçileri destekleyerek tarımı ayakta tutmaya çalışıyor. Yarın yönetim değişikliğinde rantı destekleyecek bir başkan gelirse ne olacak?

Türkiye tarımı için en ciddi tehlikelerden birisi bu. Şehirden göçlerle kırsaldaki tarım topraklarının ranta dönüştürülmesi.

Yüksek girdi maliyetleri ve tarımda çalışacak eleman, ürününü toplatacak işçi bulamayan çiftçi üretimden hızla uzaklaşıyor.

Bir başka akım ise, şehirde yaşayıp kırsalda tarımsal üretim yapanlar. Onlar şehirdeki işlerini bırakmıyor, tarım yapmak için

arazi topluyorlar. Tarımsal üretimi kolay bir iş zannederek milyonlarca lira para döküp toprak alıyor. Fakat tarımı bilmedikleri için parayı batırınca arazileri tarım dışına çıkararak yine rant elde etmeye çalışıyor.

Şehirden köye gelen emekliyse bir maaşı var. Yöneticiyse daha yüksek maaşıyla köyde çok rahat geçinirken, çiftçilik yapan düşük gelirle yaşamını sürdürmeye çalışıyor. Dolayısıyla aynı köyde yaşayanlar arasında büyük bir gelir uçurumu oluşuyor. Köydeki homojen yapı bozuluyor.

Az da olsa, köye yerleşerek bilgisini, deneyimlerini paylaşan, köylülere yol gösteren, aydınlanmayı getirenler de var.

Şehirden gelen köyedekini kovarsa ve çiftçi üretimin dışına itilirse bunun faturası çok ağır olur.

Yediğiniz peynirde süt var mı?

Türkiye, peynirde geleneksel üretimi ve zengin çeşitliliğiyle bilinir. Yapılan araştırmalara göre, ulusal ve yerel bazda 300'e yakın peynir çeşidi üretiliyor.

2018 yılı verilerine göre Türkiye'nin peynir üretimi 756 bin ton. Bunun yaklaşık 723 bin tonunu inek sütünden elde edilen peynirler oluşturuyor. Koyun, keçi, manda ve karışık sütlerden üretilen peynir miktarı ise 33 bin ton. Peynir ihracatından yılda ortalama 150-160 milyon dolar döviz girdisi sağlanıyor.

Almanya 5 milyar dolarlık ihracatla peynir ihracatında lider konumda. Bu ülkeyi Fransa, Hollanda, İtalya izliyor.

Kahvaltı sofralarının vazgeçilmezi peynirde pek çok sorun yaşanıyor. Belki de en önemlisi yüksek maliyetler ve taşış. Yani sahtekârlık. İçinde süt olmayan peynirler bile var.

Ülke genelinde kayıtlı 1400 peynir imalatçısı var. Bu imalatçılar ürünlerini on bini aşkın markette pazarlamak için kıyasıya yarış içindeler. Bu yarıştan başarıyla çıkmak, üretimi sürdürebilmek için üretim maliyetleri büyük önem taşıyor. Maliyet-fiyat dengesi büyük ölçüde bozulmuş görünüyor.

Sadece üretim aşamasında değil pazarlamada da ciddi sıkıntılar var. Marketler imalatçıları birbirine kırdırarak en düşük fiyatla peynir alıyor. Yapılan askeri ihalelerde bile 1. sınıf kaşar peynirin fiyatı bazen kullanılması gereken süt miktarına ödenen fiyatın altında kalıyor.

Türk Standartları Enstitüsü'nün (TSE) birinci sınıf kaşar peynir standardına göre üretim yapan bir imalatçı 10 kilo süttten 1 kilo kaşar peynir elde edebilir. Buna göre, ihalede satılan peynirin fiyatı, maliyetinin altında.

Peynir imalatçılarının söylediğine göre, işletme maliyeti en az yüzde 27 düzeyinde. Dolayısıyla bu ihalelerde veya piyasada satılan ucuz peynirlerde süt kullanımı ya hiç yok ya da çok az. Ne kullanılıyor? Genellikle margarin. Tüketici peynir diye margarin tüketiyor.

Margarinde kuru madde oranı yüzde 95. Peynirde ise 55. Margarindeki kuru madde oranı su ile 55'e düşürülüyor. Nişasta ve iade peynirler katılarak örgü, tulum, beyaz ve kaşar peynir elde ediliyor. Yani süt yerine su, margarin ve nişasta kullanılıyor. Bu uygulamayla hem tüketici aldatılıyor, hem piyasadan daha az süt alınarak sütte arz fazlası yaratılıyor, hem de gerçek peynir üreticisi haksız rekabetle karşı karşıya kalıyor. Süttten peynir elde eden imalatçının rekabet şansı kalmıyor.

Peynir imalatında margarin kullanıldığını Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı da biliyor. Bakanlık, zaman zaman sahte ürün üreten, tağşiş yapan firmaları teşhir ediyor. Süt ve süt ürünleri ile ilgili teşhir edilen ürünlerin büyük bölümünde margarin tespiti var.

Teşhir edilen bir firmaya 11 bin lira ceza kesiliyor. Peşin ödemede yüzde 40 indirim yapılıyor. Bu caydırıcı değil. Teşhir edilmelerine rağmen bu firmalar üretimlerine devam ediyor. Faruk Çelik, Tarım Bakanlığı döneminde bir firmanın 17 kez teşhir edilmesine rağmen üretime devam ettiğini söylemişti.

Süt yerine margarin kullanarak peynir imal edenlerle bakanlığın mücadele etmesi gerekir. Hem imalatçıları hem de tüketiciyi korumak için. Fakat sektörde margarinciler olarak adlandırılan bu imalatçılara kimse dokunmuyor, dokunamıyor.

Hileli peynir üretimi nasıl yapılıyor?

Konya Ereğli’de peynir üretimi yapan, Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği (SETBİR) Yönetim Kurulu Üyesi Cemal Torun hileli peynir üretimi konusunda yıllardır elindeki somut belgelerle yetkilileri uyarıyor, önlem alınmasını istiyor.

Margarin, nişasta, kemik unu ve iade peynirlerden peynir üretimi her geçen gün ülke geneline yayılıyor. Peynir imalatında süt kullanılsa, Türkiye’nin sütü yetmez. Daha çok üretim yapılması gerekir.

Hileli üretim nasıl yapılıyor?

Bu işi yapanlar çok uyanık. Nerenin peyniri meşhursa onu taklit ediyorlar. Erzincan tulumu, Siverek peyniri, Bergama tulumu, İzmir tulumu adıyla pazarlama yapıyorlar. Halbuki hepsi aynı peynir.

Bunlar 20 ton margarinden 45 ton peynir üretiyorlar. Bir gram süt kullanmıyorlar. Margarinin kuru madde oranı yüzde 95. Su katarak çoğaltıyorlar. Ortalama 20 ton margarinle 45 ton peynir imal edildiğinde 500 ton süt kullanılmamış oluyor. Oysa 1 kilo tulum peyniri için 10 kilo süt gerekiyor. Bunun üzerine yüzde 27 işçilik, vergi, işletme maliyeti gibi giderler eklenince peynirin fiyatı ortaya çıkıyor. Eğer fiyat bunun altındaysa yediğiniz peynir hilelidir. Natürel beyaz peynir için 7 kilo süt gerekiyor. Bu hesabı yaparak aldığınız peynirde süt olup olmadığını öğrenebilirsiniz.

Daha önce lokal düzeyde olan hileli peynir üretimi, Afyon, Kayseri, Konya ve Sivas başta olmak üzere birçok yerde yapılma-ya başlandı. Önlem alınmadığı için, hileli üretim engellenmediği için hızla ülke geneline yayılıyor.

Hileli peynirlerin görüntüsü normal peynir gibi. Bilinçli olmayan tüketici hileli olup olmadığını fark edemez. Bu peynirler ağırlıklı olarak pidelerde ve ev tüketiminde kullanılıyor. Konya Ereğli gibi 100 bin nüfuslu bir yerde bu peynirden ayda 50 ton satılıyor. Üstelik peşin parayla satıyorlar.

Tüketici, içinde süt olmayan ama adına peynir denilen margarini, peynir diye tüketiyor. Çiğ süt üreten sütünü satamıyor.

Devlet kayıt dışı üretim nedeniyle vergi kaybına uğruyor. Herkes kaybediyor, bir tek sahte üretim yapan kazanıyor. Buna kimse bir şey yapmıyor, engellemiyor.

Üreticiye, tüketiciye, işini doğru yapan imalatçıya ve devlete zarar veren hileli peynir üretimi engellense, Türkiye'nin buzağı maması adı altında süt tozu ithalatı yapmasına gerek kalmayacak. Üretici sütüne daha kolay pazar bulacak. Tüketici güvenilir ürün tüketecek. Devlet vergi kaybına uğramayacak. Bu kadar yarar sağlayacak bir konuda neden önlem alınmıyor?

Marketler küçük üreticiyi yok ediyor

Peynir sektöründe iki tip imalatçı, üretici var. Birisi büyük süt sanayicileri, diğeryse yerel mandıralar ve imalatçılar. Pazarlama konusunda da yerel üreticiler ve imalatçılar büyük sıkıntı içerisinde. Süt ve süt ürünleri üreten büyük sanayiciler ürünlerini markete 20 gün veya maksimum 2-3 ay vadeli satıyor. Yerel imalatçılarda bu vade 7 aya kadar uzatılıyor. Markete klasik beyaz peynir satan bir imalatçı parasını 5-6 aylık, bazen 7 aylık çekle alabiliyor. O peynir üretilirken 6-7 ay olgunlaşması için bekletiliyor. Bu bekleme süresine 6-7 ay da market vadesi eklendiğinde, imalatçı sütü alıp peynir imal ettikten 12-14 ay sonra parasını alabiliyor.

Marketlerin uyguladığı satış politikasına dayanamayan küçük üretici piyasadan çekilmeye zorlanıyor. Yok ediliyor. Büyük imalatçılarsa kendi markalarıyla değil, marketin markasıyla üretim yapmaya zorlanıyor. Bu nedenle raflarda tek tip, tek marka ürünler yer alıyor.

Peki ne yapılmalı?

Çiftçi, yüksek girdi maliyetleri karşısında çiğ süt fiyatının düşük olmasından şikâyetçi. Çiğ sütü kullanan peynir imalatçısı, pahalı olmasından yakınıyor. Tüketici, içtiği sütün, yediği peynirin çok pahalı olmasından, sahte olmasından şikâyetçi. Hiç kimsenin memnun olmadığı bir piyasa yapısı mevcut.

Devletin, gerçek imalatçıları ve tüketiciyi korumak için denetim görevini yapması gerekir. Tüketici aldığı peynirin fiyatına

bakarak, 10 kilo çiğ sütün ucuzsa sahte olduğunu bilmeli ve satın almamalı. Marketlere ilişkin yasal düzenleme yapılarak tarım ve gıda ürünlerinde ödeme süreleri maksimum 15 günle sınırlandırılmalı. Bütüncül bir politikayla orta, uzun vadeli hedefler ve stratejiler belirlenmeli. Türkiye'nin peynir kültürü, çeşitliliği, potansiyeli coğrafi işaretli ürünler olarak dünyaya pazarlanmalı.

Evde yoğurt yapımı

Tüketici, hem ekonomik hem de daha güvenilir diye evde kendi yoğurdunu kendisi yapıyor. Bu o kadar yaygınlaştı ki, endüstriyel yoğurt ve süt ürünleri üreten sanayicileri bile zorlamaya başladı.

Türkiye'de 2018 verileri ile üretilen 22.1 milyon ton çiğ sütün sadece 10 milyon tonunu süt sanayii alabiliyor. Birçok tüketici endüstriyel süt ve yoğurt almak yerine çiğ süt alarak kendi yoğurdunu kendisi yapıyor.

Verileri çok tartışmalı hale gelen Türkiye İstatistik Kurumu, her ay sanayiye giden süt miktarını, endüstriyel süt, peynir, yoğurt ve ayran üretim rakamlarını açıklıyor.

Süt ve Süt Ürünleri Üretimi verilerine göre 2019 Eylül ayında toplanan inek sütü miktarı bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 7.3 azaldı. Eylül ayında ticari süt işletmeleri tarafından içme sütü üretimi 112 bin 983 ton olarak gerçekleşti ve bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 5.2 azalış gösterdi. İnek peyniri üretimi 55 bin 486 ton ile bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 4.6 azalırken, koyun, keçi, manda ve karışık sütlerden elde edilen peynir çeşitleri ise 2 bin 120 ton ile bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 20.9 arttı.

Yoğurt üretimi 101 bin 449 ton ile bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 6.1 azaldı. Ayran üretimi ise 65 bin 45 ton ile bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 0.3 azalış gösterdi.

Karışık sütlerden elde edilen peynir üretimi hariç sanayide

Üretilen süt, yoğurt ve ayran üretiminde düşüş var. Bu düşüş 2019 başından beri devam ediyor.

Geriye dönük bakıldığında Ocak'tan Eylül'e kadar her ay sanayiye giden süt miktarı 2018'in aynı aylarına göre azalmış. Fakat süt üretimi aynı oranda azalmamış.

Sanayiye giden süt miktarı azalırken, perakende satılan çığ süt, sokak sütü miktarı artıyor. Perakende ığ süt alanlar evde içme sütü olarak tükettikleri gibi büyük oranda yoğurt yapıyorlar.

Evde yoğurt üretimi artıyor. Bu retimde kullanılan sütler ne kadar sağlıklı? Tüketicisi buna yeterince zen gösteriyor mu?

Sağlıklı sütte en önemli kural sağımdan sonra çığ sütün hızla soğuk zincire dahil edilmesidir. Süt bekledikçe bakteri sayısı artıyor. Bu nedenle sağımdan sonra en kısa sürede soğuk zincire girmesi gerekiyor. Bunu çok iyi yapan üreticiler olduğu gibi, sağdıktan sonra soğuk zincire dahi sokmadan mahalle aralarında satanlar da var. Bu nedenle aldığınız çığ süte çok dikkat etmeniz gerekiyor.

ığ sütün perakende satışını düzenleyen Tarım ve Orman Bakanlığının "ığ Sütün Arzına Dair Tebliğ"i 27 Nisan 2017'de *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Tebliğ ile, çığ sütün satış kriterleri belirlendi. ığ sütün yerel perakendeciler tarafından son tketicisiye satışını düzenleyen tebliğe göre, çığ süt arzı sadece hastalıklardan ari işletmeler tarafından yapılacak.

Sokak sütü satışıyla ilgili herhangi bir düzenleme yok. Market ve mandıralarda son dönemde yaygınlaşan tketicisiye yönelik çığ süt satışındaki temel kriter, satılacak çığ sütün hastalıklardan ari işletmelerde üretilmesi şartıdır. Yani mandıra ve marketlerde satılan çığ sütün üretildiği işletme hastalıklardan ari olacak. Ayrıca sütün ambalajlı, etiketli olması gerekiyor.

Marketten, mandıradan alınan çığ sütün mutlaka ambalajlı ve hastalıktan ari bir işletmede üretilmiş olmasına, üzerinde bilgilendirici etiketin olmasına dikkat edilmeli.

Perakende satılan çığ sütün, sağımdan hemen sonra 4 derecenin altında soğutulması ve nakil sırasındaki sıcaklığın da en fazla 4 derece olması şart. ığ süt, sağımdan itibaren 24 saat

içerisinde tüketiciye arz edilmeli ve son tüketim süresi, ilk sağım saatinden itibaren 48 saati geçmemeli.

Satışa sunulan çiğ sütün etiketinde, ürünün adı (çiğ inek sütü ve benzeri), üretici/işleme tesisi adı soyadı veya ticari unvanı, adresi ve hayvancılık işletme numarası, sağım tarihi, çiğ sütün son tüketim tarihi, en az 1 cm olacak şekilde “ÇİĞ SÜT”, “24 SAAT İÇİNDE KULLANILMALIDIR” ve “KULLANMADAN ÖNCE KAYNATINIZ” ifadeleri. “0°C ila 4°C’de BUZDOLABINDA MUHAFAZA EDİNİZ” bilgisinin yer alması zorunludur.

Tüketici yoğurt yapmak için aldığı çiğ süte dikkat etmeli. Evde daha sağlıklı diye yapılan yoğurt sağlıklı sütten yapılmalı. Artık marketlerde, mandıralarda 2-3-5 litrelik ambalajlarda çiğ süt satılıyor. Bu sütler alınıp yoğurt yapılabilir.

Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği (SET-BİR) Yönetim Kurulu Başkanı Tarık Tezel, sanayiye giden sütte azalma olurken sokak sütünde artış olduğunu söylüyor. Toplamda süt üretiminde bir düşüş olmadığını hatırlatan Tezel’in görüşleri özetle şöyle: “Çiğ süt satışına ilişkin düzenlemede kurallara uyulmuyor. Biz bunu Bakanlığa anlatamadık. Ayrıca sanayici sütü 1 liraya alıp 2 liraya satınca bizim maliyetlerimiz dikkate alınmadan kıyamet koparılıyor. Fakat, 2 liraya alınan çiğ süt 6 liraya satılınca kimseden ses çıkmıyor. Sokak sütü konusunda mutlaka düzenleme yapılmalı.”

Tire Süt Kooperatifi evde yoğurt yapılan çiğ sütü üreten kooperatiflerden birisi. Aynı zamanda günlük organik süt, pastörize süt ve yoğurt üreten Tire Süt Kooperatifi’nin Yönetim Kurulu Başkanı Mahmut Eskiörük, evde yoğurt yapımının çok arttığını, bu nedenle ari işletmelerde üretilen çiğ süte yüksek talep olduğunu söylüyor. Eskiörük, kooperatif olarak marketlerinde günde 1 ton çiğ süt sattıklarını ve insanların adeta kuyruğa girdiğini belirterek: “Tire Süt olarak 2-3 ve 5 litrelik ambalajlarda ari çiftlik sütünü çiğ olarak satıyoruz. En çok 3 litrelik ambalaj tercih ediliyor,” diyor.

Mahmut Eskiörük, tüketicilerin “yoğurdunuz ekşiyor, bozuluyor” diye sitem ettiğini hatırlatarak, “yoğurt ekşimezse,

bozulmazsa sorun var demektir. Evet bizim yoğurdumuz bozulur, bizim yoğurdumuz ekşir,” yanıtını veriyor.

Tüketici daha sağlıklı ve daha ekonomik olduğu için evde yoğurt yapıyor. Endüstrinin ürettiği yoğurda güvenmediği için çiğ süt alarak yoğurt yapıyor. Ayrıca, geleneksel olarak evde yoğurt yapma alışkanlığımız var. Evde yoğurt yapımı arttıkça endüstriyel yoğurt satışı azalıyor.

Organik tarım

Pazardan veya manavdan alışveriş yapıyorsanız domatesin, biberin, çileğin birçok ürünün üzerinde kötü bir yazıyla “organik” diye yazar. Hiçbiri organik değildir.

Yol kenarında sebze, meyve satanlar da, ürünlerini “organik” diye satar. Gün boyu arabaların egzoslarından çıkan duman, ağır metaller bile o ürünü organik olmaktan çıkarır.

Birçok üretici, çiftçi ürettiği ürüne zirai ilaç, gübre yani kimyasal atmadığını ve hepsinin “organik” olduğunu söyler. O da genellikle doğru değil.

İlaç, gübre kullanmayan herkes ürettiğinin organik olduğunu zanneder. Şehirde yaşayanlarsa, kentin biraz dışına çıkınca gördükleri her ürünü organik diye alır. Bunların hiçbirisi doğru değil.

Organik tarım, insan sağlığı için olduğu kadar çevreyi, toprağı koruyan bir üretim sistemi. Yüksek girdi kullanımına dayalı endüstriyel tarımın insan sağlığı, ekonomi ve çevre açısından ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlara karşı alternatif bir üretim modelidir aynı zamanda. Üretim süreci izlenerek sertifikalandırılır.

Bir başka kafa karışıklığı terminolojide yaşanır. Kimisi, “ekolojik tarım” diyor, kimisi “organik tarım”, “kimisi de “biyolojik tarım” “Doğal” sözcüğü bile çoğu zaman organikle eşdeğer anlamda kullanılıyor.

Organik Tarım İlkeleri

Organik tarımın evrensel ilkeleri var. Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği’nin derlemesine göre bu ilkeler özetle şöyle sıralanabilir:

- Tüm üretim zincirinde sürdürülebilir bir sistem kurularak yüksek kalitede yeterli miktarda üretim yapmak,

- Üretim sistemi içindeki doğal döngüler ve canlı sistemle-riyle uyumlu olarak çalışmak,
- Geçmiş bilgilerin ve geleneksel tarım sistemlerinin öne-mini farketmek, bu bilgileri korumak ve yararlanmak,
- Güncel bilgileri doğal proseslerin işleyişini kavrayarak uy-gulamak,
- Toprak verimliliğini üretim kapasitesinin temeli olarak ele almak ve yoğun girdi kullanımının tersine rotasyon, uygun toprak işleme, yeşil gübreleme, hayvansal gübre ve kompost gibi kültürel, biyolojik ve mekanik yöntemler kullanarak toprak verimliliğini ve biyolojik aktivitesini uzun dönemde korumak ve artırmak,
- Hastalık ve zararlılara karşı mücadelede mevcut koşullara uygun tür, ırk ve çeşitlerin seçilerek bitkisel ve hayvansal üretimin uyum içinde yürütülmesine çalışmak,
- Tarımsal faaliyetler sonucu çevre, insan ve hayvan sağlı-ğını etkileyebilecek her türlü kirliliği en aza indirmek, sentetik kimyasal gübre, ilaç, hormon ve katkı maddeleri-ni kullanmamak,
- Hayvansal üretimde hayvanların doğal ihtiyaçlarını karşı-layabilecekleri yaşam koşulları sağlamak,
- Üretim birimi içinde ve çevresindeki tarımsal ve doğal bi-yoçeşitliliği korumak,
- Üretim ve işlemede mümkün olabildiğince enerji tüke-timini azaltmak, yerel ve yenilenebilir kaynakları doğru kullanmak,
- Su kaynaklarını ve su ile ilgili yaşam sistemlerini korumak ve doğru kullanmak,
- Organik tarım yöntemiyle üretilen ürünlerin izlediği tüm aşamalarda (işleme, paketlenme vb.) organik ürün özellik-lerini yitirmemesini sağlamak,
- Organik üretim ve işleme sistemi içerisinde yer alan her-kese temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri güvenli ve sağlıklı çalışma ortamı sağlamak

- Sosyal olarak eşit ve ekolojik açıdan dengeli bir üretim, işleme ve dağıtım zincirinin kurulmasını teşvik etmek, yerel ve bölgesel üretim ve dağıtımı teşvik etmek,
- Ulusal ve/veya uluslararası organik tarım kurallarına göre üretimin gerçekleştirildiğinin bağımsız kontrol firmaları tarafından denetlenerek tüketicilere organik ürün güven-cesi vermek.

Organik ürünleri tüketmek için 10 neden

1- Lezzet: İyi korunmuş toprağın sağlıklı ve güçlü ürünler verdiği ve bunların lezzetlerinin de daha iyi olduğu bilinmektedir. Organik ürün satın aldığınızda lezzetli ve besleyici olmasının yanında aynı zamanda dünyayı da korumuş olursunuz!

2- Garantisi sertifikalarıdır: Organik olarak etiketlenen ürünlerin sertifikalandırılmaları kanun ve yönetmeliklerle zorunlu kılınmıştır. Bu ürünler üretilirken üretim sistemi bağımsız kontrol ve sertifikasyon firmaları tarafından denetlenmektedir.

3- Sağlık risklerini azaltır: Pek çok bilimsel araştırma tarımsal üretimde kullanılan kimyasal ilaçların sağlığa olumsuz etkilerini ortaya koymuştur. En savunmasızlar özellikle çocuklar, çiftçiler ve tarımda çalışan işçilerdir. Organik ürün alarak çocuklarınız ve kendi sağlığınızı korurken üretimde çalışan kişilerin de sağlığını korumuş olursunuz.

4- Toprağı korur: Organik tarımda toprak yapısı, sağlığı ve verimliliğinin korunması hedeflenir. Bir avuç toprak içinde barındırdığı binlerce mikroorganizmayla bitkilerin su, besin ihtiyaçlarını karşılamasına yardım eder. Uygun toprak işleme ve rotasyon ile ekolojik tarımla toprak korunmuş olur. Kimyasallar yerine doğal maddelerle toprak verimliliği artırılır.

5- Su kaynaklarını korur: Bizim ve tüm canlılar için vazgeçilmez olan su kaynaklarının korunması organik tarımın prensiplerinden biridir. Sentetik kimyasal ilaçların kullanımı organik üretimde yasak olduğundan yeraltı su kaynaklarına bu kimyasalların karışması önlenmiş olur.

6- Araştırmacı ve yenilikçi: Organik üretimde yeşil gübreleme, yararlı böceklerin kullanımı, ürün rotasyonu ve çeşitliliği, botanik ve biyolojik mücadele, kompost yapımı, toprak, bitki ve doğal yaşamın yakından gözlemlenmesi, kültürel ve mekanik ot mücadelesi yöntemleri kullanılır. Organik üretimde tarım ilaçlarına dayalı kesin reçeteler yoktur. Sürekli gözlem, inceleme, sağlık ve çevre dostu uygun yöntemi bulma esastır.

7- Kırsal nüfusu korur: Organik tarımın prensiplerinden biri küçük çiftçilerin güvenliğini üretim döngüsü veya gelir düzeylerini arttırarak sağlamaktır. Organik üretim yapan çiftçiler aldıkları sertifikayla ürünlerine ek bir değer katar ve sağlıklı ürünlerini size ulaştırır.

8- Yerel çeşitliliği korur: Yeryüzünde her gün pek çok tür yok olmakta, tohum kaynakları azalmaktadır. Organik tarım yerel çeşitlerin yetiştirilmesini desteklerken çevreyi de koruyarak diğer yaşam türlerinin korunmasını amaçlar.

9- GDO' lara izin verilmez: Çevre ve insan sağlığı açısından riskleri olabilecek genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanımı organik tarımda yasaktır.

10- Hayvan sağlığı ve refahı önemlidir: Organik üretimde hayvan refahı ciddi bir şekilde ele alınır ve belirli kurallara göre hayvansal ürünler üretilir. Yetiştirilen hayvanlar doğal ortamlarında doğal besinlerle beslenir.

Dünyada ve Türkiye'de organik tarım

Dünyada tarım alanlarının yaklaşık yüzde ikisinde organik tarım yapılıyor. Organik tarıma olan talep artarken özellikle verimlilik ve sürdürülebilirlik sorunlarına çözüm bulunamadığı için üretim istenen oranda artmıyor. Bu nedenle Organik 3.0 ile sektörde teknoloji kullanımının yaygınlaşması, inovatif çalışmaların yapılması amaçlanıyor.

Türkiye'nin toplam tarım alanlarının yaklaşık yüzde 3'ünde organik tarım yapılıyor. 2018 yılı verileriyle 79 bin 563 üretici 213 çeşit organik ürün üretiyor. Organik tarım, yetiştiricilik ve doğal toplama alanı olmak üzere iki alanda yapılıyor. 2018

verilerine göre, 540 bin hektar alanda yetiştiricilik, 86 bin 885 hektar alanda ise doğal toplama yapılıyor. Toplam üretim alanı 626 bin 885 hektar. 2018 yılı organik üretim miktarı ise 2 milyon 371 bin 612 ton. Üretimin yüzde 90'ı ihraç ediliyor. En çok ihracat yapılan ilk 3 ülke sırasıyla Amerika, Fransa ve Almanya. Türkiye, organik tarım potansiyeli çok yüksek ülkeler arasında sayılıyor.

Almanya, organik tarım ürünleri ithalatında Amerika'dan sonra dünyada ikinci sırada. Avrupa'nın en büyük organik ürün ithalatçısı konumunda. Türkiye'den bu ülkeye yapılan ihracat her geçen yıl artıyor.

Türkiye, 81 milyonu aşkın nüfusu ile, organik ürün tüketiminde çok büyük bir potansiyel pazar. Gelecekte bu potansiyelin değerlendirilmesi için organik üretiminin artırılması gerekiyor.

Türkiye'de organik tarımda, sürdürülebilirliğin düşük olması, ürün çeşitliliğinin azlığı, yasal düzenlemelerde boşlukların olması, katma değer düşük olması, araştırma projelerinde düşüş, eğitim ve ürün işlemedeki sıkıntılar, desteklerin amacına uygun kullanılmaması akla gelen ilk sorunlar olarak dikkat çekiyor.

Sürdürülebilir gıda üretimi, çevrenin korunması, sağlıklı, güvenilir ve marka değeri olan ürün üretimi için organik tarımın geliştirilmesi gerekiyor.

Organik ürünler güvenilir mi?

Sektördeki en önemli sorunlardan birisi organik ürünlere olan güvensizlik. Üretimden tüketime kadar olan süreç sertifikalandırılıyor. Fakat, tüketici genel olarak sertifikaya güvenmiyor. Para verilerek alınabileceğini düşünüyor. Tüketicinin güven duyması için daha çok çalışma yapılması gerekiyor.

Gelir düzeyi artan tüketicinin sağlıklı gıda ve ürünlere olan talebi artıyor. Bu talep büyük oranda organik sertifikası olmayan doğal, natürel, köy ürünü olarak adlandırılan ürünlerle karşılanıyor.

Organik ürün tüketimi kişilerin gelir durumuyla doğrudan ilgili. Gelir arttıkça organik ürün tüketimi artıyor. Kişi başına organik ürün tüketimi Türkiye'de 1 dolar, Almanya'da 100 dolar.

Organik ürünler sadece kalıntı sorunu üzerinden tartışılıyor. Bir üründe kalıntı yoksa organik olduğu sanılıyor. Bu çok yanlış.

Organik ürün sertifikası almanın maliyeti çok yüksek. Devletin, küçük aile işletmeleri için maliyeti düşüren önlemler alarak sertifika alımını kolaylaştırması isteniyor.

Organik tarımla uğraşanlar yaşıyor. Gençler üretimle ilgilenmiyor. Gençlerin sektöre kazandırılması ve organik tarımın gelecek nesillere aktarılması gerekiyor.

Konvansiyonel üründe olduğu gibi, organik ürünlerde de üreticiden ucuza alınan ürün tüketiciye pahalıya satılıyor.

Hastalıklar organik ürün tüketimini artırıyor

Organik ürünlere olan talebin artmasında, yaşanan sağlık sorunları, özellikle gıdaya bağlı hastalıkların önemli etkisi var. Kendisi veya yakınlarında kanser hastalığı olanlar organik ürün tercih ederken, özellikle anne ve babaların çocuklarının sağlıklı büyümesi için organik ürünle beslenmesine özen göstermesi organik ürün tüketimini artırıyor.

Organik üretim yapanların önemli bölümü kentlerde yaşıyor. Kentin kalabalığından, trafiğinden, stresinden uzak, sağlıklı ve güvenilir gıda tüketmek isteyenler kırsala yerleşerek veya yatırım yaparak organik tarım yapıyor.

Antalya'da organik tarımla ilgili uluslararası bir toplantıda, her hafta organik pazara giderek satış yapan bir üretici gözlemlerini aktarırken çarpıcı bilgiler verdi. Bilimsel yönü yok, ancak iyi bir gözlem.

Organik pazarda satış yapan üreticinin gözlemine göre; organik ürün alanların yüzde 50'si kanser hastası veya yakınları arasında kanser tedavisi gören tüketiciler. Yüzde 25'i bebeği olan anneler, yüzde 15'i sağlıklı, güvenli ürün alan bilinçli tüketici, yüzde 10'u ise organik ürün pazarını görmeye gelen ve ürünü tanımaya çalışanlardan oluşuyor.

Türkiye'de organik tarımın öncülerinden Gürsel Tonbul'un anlattıkları bu gözlemlerle örtüşüyor. Aydın Kuşadası'nda organik tarım ürünleri üreten, sektörün öncülerinden Gürsel Tonbul

organik ürün-sağlık ilişkisine dikkat çekerek “Gıdanız ilacınız, ilacınız gıdanız olsun,” diyor. Organik ürün konusunda önemli bir yere sahip olan, ürünleri ile ulusal ve uluslararası yarışmalar-da ödüller kazanan Gürsel Tonbul, organik tarım, tüketici eğilimi ve sektörün sorunları hakkında şunları söylüyor:

“Gıda kaynaklı hastalıklar ortalığa saçılmış durumda. Konvansiyonel ürün savunucusu doktorlar bile ‘olabildiğince organik ürün tüketin’ diyor.

Büyükşehirlerde yaşanan stres, trafik, kötü beslenme koşulları ve bunun sonucunda artan hastalıklar insanların organik ürünlere olan talebini artırıyor. Organik ürünlere yönelik talepte bir patlama var. Ürün yetiştiremiyoruz.”

En duyarlı tüketici anneler

“Özellikle çocuk yapmaya niyetlenen genç çiftler beslenmesine çok dikkat ediyor. Bu hamilelik süresince devam ediyor. Doğumundan itibaren bebeğini organik ürünlerle beslemeye özen gösteriyor. Böyle ciddi bir kitle var. Bağışıklık sistemini yorgun ve zayıf düşüren hastalıklar başta olmak üzere pek çok hastalığın artması üzerine “gıdanız ilacınız olsun, ilacınız gıdanız olsun” sloganıyla ürettiğimiz organik ürünler ön plana çıktı.

Geçmiş yıllarda daha çok ihraç edilen organik ürünler, artık iç piyasada da ciddi olarak talep görmeye başladı. Öyle ki, talebi karşılamakta zorlanıyoruz.

Organik ürün talebini artıran bir başka kesim ise “gurme” olarak adlandırılan geniş kitle. Üst düzey, a plus denilen bu kitle lezzetteki fark nedeniyle organik ürün tüketiyor. Bu kesim aynı zamanda ekonomik olarak da alım gücü yüksek olan bir kitle.

Ürün talebi daha çok sebze ürünlerinde yoğunlaşıyor. Kalıntı sorunu nedeniyle sebzeler çok gündeme geldiği için tüketici aldığı sebzenin organik olmasına dikkat ediyor.

Narenciye, limon gibi ürünlerde de talep yüksek. Fa-

kat meyvelerde aynı talep yok. Ayrıca kuru meyve ve bakliyat ürünlerinde de talep yükseliyor. Özellikle bakliyat ürünlerinde ithalat arttıkça organik bakliyatlara talep artıyor.

Tüketicilerde yanlış bir algı var. ‘Ben evde çocuğumu organik ürünlerle besliyorum. Okula gidince organik olmayan besinler tüketiyor. Bu nedenle organik beslenmenin bir yararı yok’ deniliyor.

Bu çok yanlış. Bulabildiğiniz, tüketebildiğiniz kadar organik ürün tüketmenizin size çok yararı olur. Yani karniyarık yaparsanız her şey yüzde 100 organik olacak diye bir zorunluluk yok. Patlıcan, maydanoz, biber organik olur, soğan, kıyma konvansiyonel olur.

Bulabildiğiniz maksimum oranda organik ürün olmasına özen gösterirsiniz. Yüzde 99 konvansiyonel ürün tüketirsiniz, yüzde 1’lik organik beslenme belki vücudunuzu temizlemez ama, organik tüketim arttıkça hastalıklara karşı direnç seviyesi de artar. Bugün belki organik olarak her ürünü her yerde bulmak zor olabilir. Fakat, tüketim talebi arttıkça üretim artacak ve çeşitlenecek.”

Organik beslenmek pahalı mı?

“Organik ürünler pahalı değil. Üretim maliyeti çok yüksek. Ürün fiyatını belirleyen süreçte; üretimden başlayarak, girdiler, işçilik, nakliye, ambalaj, satıcı kârı gibi birçok faktör var. Bu nedenle üreticide 1 liradan alınan bir ürün tüketiciye ulaşıncaya kadar 3 kat artıyor. Bu yüklenen maliyetler nedeniyle böyle. Bu maliyet sadece üretim maliyeti değil, enerjideki artış, mazot fiyatı, doğrudan maliyeti artırıyor. Ürünü taşımadan tüketiciye nasıl ulaştıracaksınız?

İşin doğrusu zapt edilemeyen bir maliyet artışı var. Buna çözüm bulunması gerekiyor. Yoksa benden 3 liraya aldığı bir ürünü 25 liraya satsa kaç kişi alır? Ayrıca hiç kimse bir ürünü satlamaz bir fiyatla piyasaya sürmez.

İklim değışikliğı organik tarımı ciddi olarak tehdit ediyor. Isı değışimi, sıcaklık artışı veya düşüşü organik üretimi olumsuz etkiliyor. Konvansiyonel tarımda mevsim değışikliğine karşı birçok önlem alınabiliyor. Koruyucu ilaçlar, kimyasallar kullanılarak bitki köküne, toprağıa müdahale ediliyor. Fakat organik tarımda bu tür önlemleri almak zor. Ürüne zarar verir. Bu nedenle iklim değışikliğii bizim için en büyük tehdit. Üretim yaparken ciddi riskler alıyoruz. Üretim maliyetlerimiz artıyor. Erken ekim yapsanız don riski oluyor, geç ekim yapsanız aşırı sıcaklık riski oluyor. Zamanlamasını çok iyi ayarlamamız ve bilinçli üretim yapmanız gerekiyor.

Organik ürün üretenleri en çok sıkıntıya sokan, haksız rekabete neden olan konuların başında gıda ürünlerinde “doğal” ibaresinin kullanılması. Doğalın bir tanımı yok. Standardı yok. Çok yanlış kullanılıyor ve organik üretim yapanlar açısından ciddi olarak haksız rekabete neden oluyor. Organik, ekoloji deyimleri bilimsel bir tanımlama. Doğal ise halk dilinde yaygın kullanılan bir sözcük. Bu nedenle daha çok kabul görüyor. Tüketici, üzerinde “doğal” yazan ürünü organik zannederek alıyor. Talep ediyor. Bu haksızlığın giderilmesi gerekiyor. Buğday Derneğı’nin “doğal” ın ticari amaçla kullanılmasına karşı başlattığı kampanya çok önemli. Doğal sözcüğü gıda ürünlerinde kullanılmamalı.”

Organik hayvancılık

“Bitkisel üretimde talep patlaması varken, organik hayvancılıkta çok büyük sorunlar yaşanıyor. Konvansiyonel hayvancılıkta olduğu gibi organik hayvancılıkta da en önemli sorun yem. Yem fiyatları sürekli artıyor.

Tavuk yemi için genetiğı değıştirilmiş soya ithal ediliyor. İzin verilen genler dışında bir gen tespiti nedeniyle 2018’de soya ithalatı ciddi olarak azaldı. İthalat azalınca tavukçular iç piyasaya saldırdı. Bu talep artışı yem fiyat-

larını hızla artırdı. Organik hayvancılık yapan bizler yem bulamıyoruz. Bulduğumuz yem çok pahalı. Yem fiyatları bu kadar hızlı artarken süt fiyatı 10 kuruş artıyor, 20 kuruş geri gidiyor. Şu anda organik hayvancılık yapan, süt üreten çiftçi büyük stres altında. Ot yok, saman yok. Bulup aldıklarımızın fiyatı çok yüksek. Mazottaki artış nedeniyle nakliye çok pahalı hale geldi. Hayvan refahı ile ilgili sıkıntılar var. Destekler alınamıyor. Kontrol edilemez bir sıkıntı var. Böyle giderse organik hayvancılık biter.”

Tüketiciye uyarılar

- Organik ürünlerin besin değeri endüstriyel ürünlerden çok yüksektir. Daha az tüketerek ihtiyacınız olan besini alırsınız.
- Hiçbir katkı maddesi, koruyucu, doğal olmayan lezzetlendirici barındırmazlar. Sağlık ve beslenme için en güvenilir ve gerçek tadında lezzetli ürünlerdir.
- Yerel çeşitlilik ve tatları ile mutfaklar ve besin kaynakları, toplumların sosyo-kültürel aynası, yansımasıdır. Hollandalılar süt, Hintliler baharat kokar.
- Organik ürünler doğanın pozitif enerjisini ve dengesini barındırırlar. Dengeli besin ruh sağlığını ve karakterinizi de dengeli, dingin, barışçıl yapar.
- Organik üretimin temel taşları, geçmişi, geleneği olan, sosyal, kültürel ekonomik süzgeçlerden süzülerek bin yıllara varan alt bilgiyi, genetik hafızayı saklarlar ve organik beslenme size bu hafızayı aktarır.

Üretimi yasak, ithalatı serbest, GDO skandalları

Türkiye’de Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO) ürünlerinin üretimi yasak. İthalatı ise yem amaçlı olarak serbest. İzin verilen 28 mısır ve 11 soya geni (çeşidi) ithal ediliyor ve yem amaçlı kullanılıyor. Gıdada kullanılması yasak olmasına rağmen, pirinçte, ekmekte, bebek mamalarında, mercimekte GDO tespit edilmesi skandal olarak tarihe geçti.

Genetiği değiştirilmiş ürünlerle ilgili ciddi bir kafa karışıklığı var. Bu nedenle öncelikle GDO ile ilgili anonim kaynaklardan derlediğimiz bazı bilgileri paylaşmakta yarar görüyorum.

GDO ile ilgili pek çok tanımlama yapılıyor. En anlaşılır olanı, biyoteknolojik yöntemlerle kendi türü dışında bir türden gen aktarılarak belirli özellikleri değiştirilen bitki, hayvan ya da mikroorganizmalar, genetiği değiştirilmiş olarak tanımlanıyor.

Toplumda veya bilimsel çalışmalarda farklı isimlerle adlandırılıyor. En yaygın kullanılanlar: “Genetiği değiştirilmiş”, “GDO”, “transgenik”, “biyoteknolojik”, “modifiye edilmiş” Bunların hepsi aslında kendi türü dışında bir türden gen aktarılarak elde edilmiş ürünü, GDO’yu tanımlıyor.

Türkiye’de “genetiği değiştirilmiş” tanımlaması çok yaygın kullanılıyor. Şekilsiz, iri, tatsız bir meyve ya da sebzeyi gören, “bunun genetiği ile oynanmış” diyerek önyargı ile yaklaşır. Tadını beğenmediği ürünler için, çok hızlı gelişen, büyüyen ürünler için benzer tanımlamalar kullanır.

Çaprazlamayla elde edilen tohumlar ve bitkilerin ıslah edilmesi, aşılama yöntemleri, genellikle genetiği değiştirilmiş ürün olarak adlandırılır. Bu doğru değil. Aşılama veya ıslah yapılırken bitkinin genetiği değiştirilmiyor. O bitkiye yeni bir gen aktarılmıyor.

Kabağa karpuz aşısı, yaban domatesine domates aşısı yapı-

larak fide elde ediliyor. Delice zeytine zeytin aşısı yapılmasıyla, meyvelerde yapılan aşılama ile o bitkinin, o ağacın genetiği değiştirilmiyor. Bunu GDO ile karıştırmamak gerekir.

Genetiği değiştirilmiş ürünlerde laboratuvar da gen aktarımı yapılıyor. Yani mısırdaki olmayan bir gen ona aktararak yabancı ota karşı dirençli hale getiriliyor.

Fakat şunu da belirtmek gerekiyor ki, tohumu, tohumculuğu bilmeden GDO konusunu anlayamayız. Tarımın temeli olan tohum aynı zamanda bir ülkenin bağımsızlığının da temelidir. Dünya tohum ticaretini yönlendiren birkaç şirket aynı zamanda genetiği değiştirilmiş tohum üreten firmalardır.

Bu tohum şirketleri, dünyada artan nüfusun mevcut topraklarla beslenemeyeceğini, gıdanın yetmeyeceğini, bu nedenle GDO'lu tohumu, ürünlere muhtaç olduğumuzu iddia eder. Dünyayı buna inandırmaya çalışıyorlar. Bununla da yetinmeyip, GDO'lu tohumlar ekildiğinde daha az zirai ilaç, yani daha az zehir kullanılacağını söylüyorlar. Oysa ki zirai ilacı üretenler de yine kendileri. Ayrıca verimliliğin artacağını, maliyetlerin düşeceğini savunuyorlar.

Bunların hiçbirinin doğru olmadığı yıllardır devam eden GDO'lu tohumların kullanıldığı ürünlerde görüldü. GDO'lu tohum üreten şirketlerin asıl hedefi, tohumculuğu tümüyle ele geçirmek, yerel çeşitliliği yok ederek tek tip ürünleri dünyaya pazarlamak.

Ayrıca, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası'nın öncülüğünde 300 bilim insanı tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin de imzaladığı Dünya Tarım Raporu, GDO'ların verim artışı sağlamadığını ve açlığa asla çözüm oluşturmadığını açık olarak ifade eder.

GDO'lu 4 temel ürün var

Dünyada tarım alanlarının yaklaşık yüzde 10'unda GDO'lu tohumlarla üretim yapılıyor. GDO'lu üretim yapan 30 kadar ülke olmasına rağmen ekili alanların yüzde 80'i Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya ve Arjantin'dedir. Sadece Amerika, toplam ekili alanların yaklaşık yarısına sahip.

Ticari anlamda yaygın olarak üretilen GDO'lu 4 temel ürün var. Bunlar, soya, mısır, kolza (kanola) ve pamuk.

GDO'lu diğer ürünlerde ise; buğday, yonca, keten, mercimek, kavun, erik, patates, çeltik-pirinç, şeker pancarı, ayçiçeği, domates ilk akla gelenler.

Türkiye'de GDO konusu özellikle 1990'lı yılların sonunda gündeme geldi. Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) 1998 yılında Türkiye'ye GDO'lu ürünlerin girdiğini açıkladı.

Hükümet her zamanki gibi yalanladı. 2003 yılında Arjantin'den yola çıkan GDO'lu soya yüklü bir gemi Greenpeace tarafından Brezilya önlerinde durdurulunca geminin varış yerinin Mersin Limanı olduğu anlaşıldı.

Türkiye'de GDO'nun kısa tarihi

Tarımda birçok ilke imza atan AKP hükümeti, genetiği değiştirilmiş ürünlerin ithalatına da resmi olarak ilk izni veren hükümet oldu. Hükümet, GDO'larla ilgili düzenlemeyi içeren Biyogüvenlik Yasası çalışmalarını sürdürürken, içerden veya dışarıdan gelen baskılarla yasadan önce alelacele bir yönetmelik çıkardı.

Yasa çalışmaları devam ederken, neden yönetmelik yayınlandı?

Acil olarak Türkiye'ye GDO'lu ürünlerin sokulması gerekiyordu. Onun için önce yönetmelik çıkarıldı ve bu ürünlere izin verildi. Bunun için öncelikle bir karmaşık yapının yaratılması gerekiyordu. Bakın on ayda neler oldu?

İlk olarak 26 Ekim 2009'da *Resmi Gazete*'de yayımlanan "Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik" yapılan değişikliklerle adeta delik deşik oldu. Bu kadar kısa sürede yapılan değişikliklere bakalım:

26 Ekim 2009– Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik yayınlandı.

2 Kasım 2009– GDO analizi yapılacak 27 ürün açıklandı. Tarım Bakanlığı aynı gün 4 ilin Tarım İl Müdürlüğü'ne analiz laboratuvarı kurulması için yazı gönderdi.

9 Kasım 2009– Laboratuvar yetersizliği nedeniyle analize tabi tutulacak ürün sayısı 9’a indirildi.

20 Kasım 2009– Yönetmeliğin 5 maddesi değiştirildi ve bir geçici madde eklendi. Yapılan değişiklikle 26 Ekim’den önce kontrol belgesi alan ve Avrupa Birliği kriterlerine uygun olan GDO’lu ürünlerin ithalatı 1 Mart 2010’a kadar serbest bırakıldı.

20 Kasım 2009– Danıştay Onuncu ve On Üçüncü Daireleri Müşterek Kurulunca “Yasa olmadan yönetmelikle düzenleme yapılamaz” hükmü ile yönetmeliğin 11. ve 20. maddeleri hakkında yürütmenin durdurulması kararı verildi.

24 Aralık 2009– Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının Danıştay kararına itirazı, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından kabul edildi.

20 Ocak 2010– Yönetmeliğin bazı maddelerinin uygulanmasının 1 Mart 2010’a ertelenmesini öngören değişiklik yönetmeliği *Resmi Gazete*’de yayımlandı.

18 Mart 2010– Biyogüvenlik Yasası Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edildi.

26 Mart 2010– Biyogüvenlik Yasası *Resmi Gazete*’de yayımlandı.

28 Nisan 2010– Yönetmelik üçüncü kez değişti

11 Mayıs 2010– 26 Ekim 2009 tarihli yönetmelik gereği oluşturulan Bilimsel Komite ilk kararını açıkladı. GDO’lu ürünlere ilişkin eşik değer binde 9 olarak belirlenmesi, binde 9’un altında GDO içeren ürünlerin etiketlenmesine gerek olmadığı kararı alındı. Ayrıca Avrupa Birliği kriteri getirildi.

11 Mayıs 2010– GDO’lu ürün girişine yasal olarak izin veren Bilimsel Komite’nin ilk kararı kamuoyuna açıklandı.

1 Haziran 2010– Bilimsel Komite’nin ikinci toplantısının kararları açıklandı

28 Temmuz 2010– Bilimsel Komite’nin 3. ve 4. toplantısının kararları açıklandı.

13 Ağustos 2010– GDO ve Ürünlerine Dair yönetmelik *Resmi Gazete*’de yayımlandı.

13 Ağustos 2010– Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik *Resmi Gazete*'de yayımlandı.

26 Eylül 2010– Biyogüvenlik Yasası ve GDO Yönetmeliği yürürlüğe girdi.

GDO'lu ürünlerin resmi olarak Türkiye'ye girişi

Bu yoğun mevzuat değişiklikleri ve kafa karışıklığı devam ederken, Biyogüvenlik Yasası çıkarılmadan önce yayımlanan ilk yönetmelik çerçevesinde oluşturulan Bilimsel Komite genetiği değiştirilmiş mısır, soya, şekerpancarı, maya, patates, pamuk, bakteri biyokütlesi ve kolza (kanola)'nın toplam 25 çeşidine ithalat izni verdi. Belki de bu yönetmelik aceleyle sadece bu amaçla çıkarıldı. Çünkü o ilk yönetmelikte olmayan pek çok düzenleme Biyogüvenlik Yasası'nda ve yasadan sonra çıkarılan yönetmelikte yer aldı.

Bunlar arasında, Biyogüvenlik Kurulu'nun kurulması, etiket uygulamasına geçilmesi, bebek mamalarında GDO'lu ürünlerin kullanımının yasaklanması gibi önemli düzenlemeler vardı. Buna göre, binde 9'un üzerinde GDO içeren ürünlere etiket zorunluluğu getiriliyordu. Ürünün etiketinde GDO'lu olduğu yazılması şartı vardı. Ayrıca, GDO içermeyen ürün üretenler ürünlerinin etiketinde "GDO içermez" ibaresini kullanabileceklerdi. Tüketici, etiketine bakarak bir ürünün GDO içerip içermediğini öğrenebilecekti.

Etiket uygulaması ne yazık ki hiçbir zaman uygulanmadı. Yönetmelik çıktıktan sonra bazı firmalar ürünlerine "GDO içermez" ibaresi koydu. Fakat haksız rekabete neden olduğu gerekçesiyle bunlar kısa sürede kaldırıldı.

Yasa ve yönetmelikle, 9 üyeden oluşan Biyogüvenlik Kurulu GDO'lu ürünlerin ithalatına izin veren kurul olarak belirlendi. Kurul'un bağımsız olarak çalışması öngörülse de Tarım Bakanlığı ile ilişkilendirildiği için aslında son kararı bakan veriyordu.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilince kurul kaldırıldı. Cumhurbaşkanlığı'nın 2 Ağustos 2018 tarihli *Resmi*

Gazete'de yayımlanan genelgesiyle Biyogüvenlik Kurulu kaldırıldı. Görev ve yetkileri Tarım ve Orman Bakanlığı'na devreldi.

Mevzuata göre, genetiği değiştirilmiş ürün ithalatı için şirket, dernek veya kuruluşlar Biyogüvenlik Kurulu'na başvuruyordu. Biyogüvenlik Kurulu başvuruyu inceledikten sonra ithal edilmek istenen ürünlerin riskli olup olmadığını belirlemek üzere iki ayrı komite oluşturarak rapor hazırlatıyordu. Bu komitelerden birisi Sosyo Ekonomik Değerlendirme Komitesi'ydi. Bu komite ithal edilecek GDO'lu genin sosyal ve ekonomik olarak ülkeye zarar verip vermeyeceğini, riskli olup olmayacağını inceleyerek raporunu Biyogüvenlik Kurulu'na sunuyordu.

İkinci komite ise Bilimsel Risk Değerlendirme Komitesi'ydi. Bu komite ithal edilecek genin insan sağlığı ve çevreye zararı konusunda rapor hazırlayarak yine Biyogüvenlik Kurulu'na sunuyordu.

Biyogüvenlik Kurulu bu raporları kendi internet sayfasında kamuoyu görüşüne açar, yurttaşlar, sivil toplum örgütleri çok teknik içerikli raporları okuyarak görüşlerini bildirirdi. Fakat bu çok kısa süre uygulandı, sonra kaldırıldı. Bu görüşlerle ilgili bir açıklama ya da veri yayınlanmadığı için raporlar için kaç kişinin ve ne yönde görüş belirttiğini kimse bilmiyor.

Bu görüşleri de aldıktan sonra Biyogüvenlik Kurulu her gen için ayrı ayrı karar vererek Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bildiriyordu. Bakanlık onaylarsa kararlar *Resmî Gazete*'de yayınlanır ve GDO'lu ürünün ithalatına izin verilirdi. Bu süreç toplamda 270 gün sürüyordu.

Biyogüvenlik Kurulu kaldırıldıktan sonra bu prosedürün nasıl işleyeceği bilinmiyor. O günden bu yana izin verilen yeni bir GDO'lu ürün de yok zaten.

Mehdi Eker: "GDO'lu ürün yemem"

Genetiği değiştirilmiş ürünlerle ilgili yasal mevzuat, bu ürünlerin ülkeye girişine izin verilmesi dahil bütün çalışmalar dönemin Tarım Bakanı Mehdi Eker tarafından yapıldı. Mehdi Eker,

o ilk yönetmelik yayınlandığında toplumla alay edercesine bunun GDO'ya izin vermek için değil, GDO'nun yasaklanması için çıkarıldığını iddia etmişti. O dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da benzer açıklamalar yaptı.

6 Kasım 2010 tarihli *Dünya* gazetesinin manşet haberinde Mehdi Eker, "GDO'lu ürünü hiçbir 'babayiğit' getiremez" diyordu. Aynı haberde Bakan Eker, GDO'lu ürünleri yemeyeceğini açıkça belirtmişti. O tarihten itibaren GDO ile ilgili pek çok düzenleme yapıldı. Hepsi de GDO'lu ürünlerin yasaklanması bir yana, Türkiye'ye girişini kolaylaştıran, resmi olarak GDO'lu ürünleri dolaylı da olsa halka yediren kararlardı. Tarım Bakanlığı, başlangıçta 27 ürünü GDO analizine tabii tutarken daha sonra ürün sayısı 9'a indirildi. İlk kez yönetmelikle gıda ve yem amaçlı 25 GDO'lu ürün çeşidinin ithalatına izin verildi. "GDO'lu ürün yemem" diyen Bakan, halka yedirdi.

Sonraki süreçte, Biyogüvenlik Kurulu devreye girdi. İthalatla ilgili incelemeleri kurul yapmaya başladı. Bilimsel Risk Değerlendirme Komiteleri ile Sosyo Ekonomik Değerlendirme Komiteleri birçok rapor hazırladı. Komite raporları "kes yapıştır" şeklinde hazırlanıyordu. Kesip yapıştırırken bazı raporlarda kopyaladıkları rapordaki genin adını unuttuklarını bile ortaya çıkarmıştım.

Raporlarda ithalatına izin istenen GDO'lu mısır veya soyanın zararları uzun uzun anlatıldıktan sonra "risk olmayabilir" "izin verilebilir" denilerek, ithalatına izin veriliyordu.

Her ürün için ayrı komiteler oluşturuluyordu. Fakat komite kararları hep 1'e karşı 9 oyla alınıyordu. Çok dikkat çekiciydi. Bunu haber olarak yazdım. Bu kez ya oybirliği ya da 2'ye karşı 8 oyla kararlar çıkmaya başladı.

Komite raporlarını okuyunca olağanüstü bir durum olduğunu, ürkütücü bilgilerin yer aldığını görüyorsunuz. Herhangi bir olumsuzlukta "Acil Eylem Planı" veya "Ulusal Afet Programı"nın devreye sokulması istenen raporlarda, GDO'lu ürünlerin taşınmasında olağanüstü önlemler önerilirken, yasa-ya uygun olmayan durumlarda ürünün derhal yakılarak imhası isteniyordu.

“Zararlı” dediler, 3 yıl sonra “zararsız” diye izin verdi.

Bu süreçte, Biyogüvenlik Kurulu skandal bir karara da imza attı. Kurul, 26 Mart 2012 tarihinde yaptığı toplantıda “zararlı” diye izin vermediği GDO’lu 3 mısır genine 3 yıl sonra “zararlı değil” diye ithalat izni verdi.

Yem amaçlı ithalat yapılırken, Türkiye Gıda Dernekleri Federasyonu ve Tüm Gıda İthalatçıları Derneği gıda amaçlı olarak da GDO’lu ürünlerin ithalatına izin verilmesi için Biyogüvenlik Kurulu’na başvurdu. O dönem çok etkin çalışan GDO’ya Hayır Platformu ve diğer sivil toplum kuruluşlarının tepkisi üzerine her iki dernek bu başvurularını geri çekmek zorunda kaldı.

Toplumda; GDO eşittir zehir algısı oluştu. Bu nedenle gıda amaçlı olarak GDO ithalatına istedikleri izni çıkaramadılar. Fakat, toplumda, yem amaçlı ürünlerin gıdada kullanıldığına dair endişeler hep vardı. Etiketlere “GDO yok” yazılamıyor. Dene-timler yetersizdi.

Bebek mamasına, ekmeğe, pirince GDO nasıl girdi?

Gıdalarda GDO’nun yasak olduğu söylene de, yem amaçlı GDO ithalatı başladıktan sonra bebek mamasında, ekmekte, pirinçte GDO tespiti yapıldı. Yasak denilen GDO gıda ürünlerinde çıkıyor. Her biri başlı başına bir skandaldı.

İlk skandal Nisan 2013’te patladı. Amerika Birleşik Devletleri’nden 3 firma tarafından ithal edilen pirincin GDO’lu çıkması ve şirket yöneticilerinin önce gözaltına alınması, sonra tutuklanmaları o günlerde büyük bir skandal olarak patladı. İlk kez GDO nedeniyle firma yöneticileri tutuklanmıştı. Sonradan işin altında FETÖ terör örgütü olduğu da çıktı.

Amerika’dan ithal edilen pirinçte GDO bulunması hükümette iki bakanı karşı karşıya getirirken tüketicilerin de kafası karıştı.

Pirinçte GDO tespit ettiklerini ve bu nedenle olayı savcılığa intikal ettirdiklerini açıklayan o dönemin Gümrük ve Ticaret Bakanı Hayati Yazıcı, Trakya’dan da ülkeye GDO’lu pirinç girişinin tespit edildiğini söyledi.

Dönemin, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker ise olayın patlak verdiği ilk anda olayın savcılığa intikal ettiğini ve yapılan analizlerde GDO'ya rastlandığını söyledi. Sonraki açıklamasında dünyada ticarete konu olacak GDO'lu pirinç olmadığını bunun ancak başka ürünlerden bulaşma olabileceğini açıkladı. GDO'lu pirinçle ilgili soru soran gazetecilere “ben pirinci bilmem, bulguru bilirim” diyerek tüketicilerin bulgur tüketmelerini ima etti.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın pirinçle ilgili sürecin iyi yönetilemediğini, bakanlığın yanlış yaptığını açıklaması üzerine, İstanbul Teknik Üniversitesi pirinç için verdiği “GDO tespit edildi” raporunu değiştirerek GDO tespit edilemediğini açıkladı.

Tarım Bakanı Mehdi Eker de çark ederek, GDO'nun çeltiğin kabuğuna bulaşmış olabileceğini, pirinçte kesinlikle GDO olmadığını ve tüketicilerin gönül rahatlığıyla pirinç tüketmelerini söyledi. Bu çelişkili açıklamalar tüketicilerin kafasını iyice karıştırdı.

Ayrıca, yapılan analizlerde de farklı sonuçlar çıktı. GDO tespit eden laboratuvarlar olduğu gibi, GDO olmadığını tespit eden de oldu.

GDO'lu pirinç var mı yok mu?

GDO'lu pirinç dünyada 2000'li yılların başında yoğun olarak tartışıldı. “Altın pirinç” adı verilen ve havuçtan gen transferiyle elde edilen GDO'lu pirinç insanlığı kurtaracak ve açlığı önleyecek bir ürün olarak sunulmuştu. Sonra, üretilen altın pirincin özellikle çocuklar üzerinde yarattığı alerjik etkiler nedeniyle üretiminden vazgeçildiği ifade edildi. Ancak, GDO'lu pirinç üretimiyle ilgili çalışmalar sürdürüldü.

Hükümet yetkilileri çelişkili açıklamalarıyla kafa karıştırmakta adeta yarıştı. Birisi “GDO var” derken diğeri “yok” dedi. Bakanlar “var”, “yok” toto oynarken, Amerika'dan ithal ettikleri pirinçte GDO olduğu gerekçesiyle 3 firmanın 8 yöneticisi tutuklandı. Pirincin ithal edildiği Amerika'nın “üst düzey yetkilileri” ise Türkiye'yi suçladı. GDO analizi yapacak laboratuvar

olmadığını iddia ederken, ithalat yapılırken GDO bulaşmasının kaçınılmaz olduğunu, Türkiye'nin bu konuda yasal düzenleme yapması gerektiğini ifade ettiler. Amerikalı yetkililer gıda amaçlı GDO'lu ürünler için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığıyla görüşmeler yaptıklarını da açıkça dile getiriyorlardı.

O girişimleri de sonuç verdi. "Avrupa Birliği'nde GDO'lu gıdalara binde 9 oranında izin veriliyor, Türkiye'de de izin verilsin" denilmeye başlandı. Bu şekilde hayvan yeminde izin verilen GDO'lu ürünlerin insan gıdasında da kullanılmasının yolu açılmak isteniyor. 2010 yılında yürürlüğe giren Biyogüvenlik Yasası'na göre Türkiye'de gıda amaçlı GDO'lu ürünlerin üretimi ve gıdalarda kullanılması yasak. Daha sonra yapılan düzenleme ile binde 9 oranında bulaşıklığa izin verildi.

Amerika Tarım Bakanlığı 18 Ağustos 2006 tarihinde yaptığı açıklamada ABD ticari pirinç silolarından alınan örneklerde Alman biyoteknoloji şirketi Bayer CropScience tarafından geliştirilen LL601 isimli genetiği değiştirilmiş (GD) uzun taneli pirince rastlandığını bildirdi.

Bu açıklamadan hemen sonra Japonya, Amerika'dan uzun taneli pirinç ithalatını durdurdu. Daha önce ithal ettiği 1 milyon tonu aşkın pirinci de analize tabi tutmaya karar verdi.

Güney Kore ithal ettiği pirincin GDO'suz olduğuna dair Amerika'dan garanti istedi.

Avrupa Konseyi, konuyla ilgili "Acil Önlemleri" görüştü ve ABD'den yapılan uzun taneli pirinç yüklemelerinin LL601 pirinci içermediğine dair sertifika istenmesine karar verdi. Üye ülkeler "Acil Önlemleri" onayladı.

Ardından ABD pirincini ithal eden ülkelerde genetiği değiştirilmiş LLRice601 pirincinin görüldüğüne dair haberler yayıldı. Avusturya, Belçika, Kıbrıs, Finlandiya, Fransa, Almanya, Macaristan, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç, Slovenya, İsveç, İsviçre ve İngiltere'de yapılan gıda testlerinde GDO'lu pirince rastlandı.

O dönemde Avrupa Birliği'ndeki pirinç ticaretinin yüzde 90'ını yapan Rice Millers, yaptıkları 162 testin 33'ünde genetiği

değiştirilmiş pirince rastlandığını açıkladı. Birçok market ve ithalatçı Amerika'dan pirinç ithalatını durdurdu. Dağıttığı pirinci raflardan topladı.

Yaşanan bu gelişmeler Amerikan pirincinin fiyatını düşürdü. Üreticiler olumsuz etkilendiği için Bayer'e dava açtı.

GDO'lu pirinç ile ilgili değerlendirme yaparken 2006'da dünyayı sarsan bu skandalı unutmamak gerekir.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker diyor ya, "dünyada ticari amaçla üretilen pirinç yok" diye. 2006'da da yok deniliyordu.

Bayer'in geliştirdiği LL601 genetiği değiştirilmiş pirincin deneme ekimi 1998-2001 yılları arasında Amerika'da yapılmış ama insan sağlığına zararlı olmadığı bilimsel olarak kanıtlanamadığı için ticari olarak üretimi onaylanmamıştı. Onaylanmamış gen neredeyse tüm dünyaya yayılmıştı.

Bu nedenle "ticari olarak üretilen pirinç yok, gönül rahatlığı ile tüketebilirsiniz" demek doğru değil. Tüketiciyi aldatmaktır, kandırmaktır.

Bir kez daha görüldü ki; Türkiye kendi ihtiyacını karşılayacak çeltiği, pirinci üretecek potansiyele sahip olmasına rağmen üretimi desteklemeyip ithalata mecbur kalınca GDO'lu ürünü de, hastalıklı etleri de yediriyorlardı. Türkiye'nin GDO'lu veya GDO'suz pirince, bakliyat ürünlerine ihtiyacı yok. İthalatı destekleyici politikalar ülkeyi bu ürünlere muhtaç hale getiriyor. Politikacıların yaptığı yanlışın faturasını üreticiler ve tüketici olarak halk ödüyor.

Dikkat, bebek mamalarında GDO var!

Pirinç skandalından sadece bir yıl sonra bu kez bebek mamalarında GDO skandalı yaşandı. Tarım Bakanı yine Mehdi Eker'di. Üstelik GDO, bu kez bakanlığın denetimleri sırasında tespit edilmişti.

Bakanlık elemanlarının Bursa'da yaptığı rutin gıda denetiminde dünyaca ünlü bir markanın bebek mamasında (sütlü tahıl karışımı) GDO tespit ettikleri açıklandı. GDO içeren ürün topladı.

tilarak, üretici firma hakkında suç duyurusunda bulunuldu. Daha sonra yerli bir firmanın bebek mamasında da GDO tespit edildi.

Bakanlık bu olaydan sadece 2 gün sonra, 2010 yılında çıkardığı GDO Yönetmeliği'nde çok önemli bir değişiklik yaptı. Ürün analizlerinde "GDO var" veya "GDO yok" olarak bilinen sıfır tolerans yerine 0.9 (binde 9) oranında bir eşik değeri getirildi. Bir üründe binde 9 GDO tespit edildiğinde bu "bulaşma" kabul edilecekti.

Genetiği değiştirilmiş ürünlerin gıdada, bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması yasak.

Türkiye'ye ithal edilen ve genetiği değiştirilmiş ürün kullanılması muhtemel ürünlerde GDO analizi yapılmadan ülkeye girişine izin verilmiyor. Bebek mamaları da bu kapsamda.

Yasak olmasına rağmen bebek mamasında genetiği değiştirilmiş ürün tespiti bu anlamda çok önemli. Bu ürün Türkiye'ye nasıl girdi?

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, bebek mamasında genetiği değiştirilmiş ürün tespiti üzerine yazılı açıklama yaptı. Açıklamada, "başta bebek mamaları olmak üzere içerisinde GDO olabilecek bütün gıda maddeleri ithalat aşamasında GDO analizine tabi tutulmaktadır. Bu kapsamda, ... Sütlü Tahıl Karışımı (Parti No ve STT: 28.03.2015) adlı üründen ithalat aşamasında numune alınarak GDO analizi yapılmış ve üründe GDO varlığı tespit edilmediği için ürünün yurda girişine izin verilmiştir," görüşüne yer verildi.

Bakanlık açıklamasından da anlaşılacağı üzere ithal bebek maması analiz ediliyor ve GDO içermediği için ülkeye girişine izin veriliyor. Ülkeye girişte tespit edilmeyen GDO, bebek mamasına nasıl girdi? Aynı ürün için iki farklı analiz sonucu var. Birinde GDO var, diğerinde yok deniliyor. Her iki analizi de Bakanlık yapıyor. O zaman akla şu soru geliyor. GDO analizleri ne kadar güvenli?

GDO'lu olduğu iddiasıyla bir partisi piyasadan toplandığı belirtilen bebek maması, marketlerde satılıyordu. Ambalajındaki bilgilere göre, ürünün bileşiminde, soya lesitini, kanola yağı,

mısır irmiği, fruktoz var. Soya, mısır ve kanola dünyada üretimi en yaygın GDO’lu ürünlerdir. Bu ürünlerden soya ve mısır, yem amaçlı olarak Türkiye’ye de ithal ediliyor. Dolayısıyla “bebek mamasında kullanılan soya, mısır ve kanola ürünleri GDO’lu mu?” sorusunu akla getiriyor. Ya da Türkiye’ye yem amaçlı ithal edilen mısır veya soyadan bulaşmış olabilir.

Bebek maması tartışması ile eş zamanlı olarak GDO Yönetmeliği de değiştirildi. Yönetmelik değişikliğinde “yem amaçlı gen” tanımlaması yerine “ürün” denilmesi de ayrıca manidar.

Ekmekte GDO yok, katkısında var

Gıdada GDO skandalı son olarak 2017 Mart ayında yaşandı. Bu kez Tarım Bakanlığı koltuğunda Faruk Çelik oturuyordu.

Adana’da ekmek üreten fırınlara katkı maddesi satan bir firmanın ürününde Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO)’lu soya tespit edilmesi üzerine Tarım Bakanlığı harekete geçti. Bakanlığın yaptığı incelemeden sonra ekmekte GDO olmadığı, katkı maddesinde tespit edildiği açıklandı.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Faruk Çelik, yem sanayisinde kullanılan mısır ve soya hariç Türkiye’de GDO’lu hiçbir ürünün üretilmesinin söz konusu olmayacağını hatırlatarak ‘ekmekte GDO’ iddialarına ilişkin olarak “Adana’da ekmekte herhangi bir GDO tespit edilmemiştir,” dedi.

Bakan Çelik, Şanlıurfa’da basın toplantısı düzenleyerek GDO konusundaki iddiaları yanıtladı. Çelik, ‘Ekmekte GDO’ iddiaları üzerine birçok fırından örnekler aldıklarını söyledi. Katkı maddeleri üreten firmalardan da örnekler aldıklarını belirterek, “Yaptığımız tahliller ve analizleri paylaşmak istiyorum; Adana’da ekmekte herhangi bir GDO tespit edilmemiştir,” dedi.

Geçmişte ve son dönemde yapılan incelemelerde de ekmekte GDO tespit edilmediğini vurgulayan Çelik, “Katkı maddesi üreten 5 firma var. Onlarla ilgili de gerekli incelemeyi yaptık. 4 firmada GDO söz konusu değildir. Katkı maddesi üretmek serbest ama GDO’suz olması kaydıyla üretebilirsiniz. Bu çerçevede yaptığımız son incelemede 5 firmanın 4’ünde rastlanmamıştır.

Bahse konu bir firmayla ilgili GDO tespiti vardır, gerekli adli işlemler de yapılmıştır. Vatandaşlarımızın bu konuda emin ve rahat olmalarını rica ediyorum,” ifadelerini kullandı.

GDO’lu ürün kullananlar ifşa edilecek!

Bakan Çelik, Türkiye genelinde gıda güvenliğine ilişkin sıkı bir denetim mekanizması yürüttüklerini söyledi. Denetimlerde uygunsuz ürünlerin ifşa edildiğini hatırlatan Çelik, bundan sonra GDO’lu ürün kullanan firmaların ifşasının da söz konusu olacağını belirtti.

Çelik, dünyanın birçok ülkesinde GDO’lu ürünlerin kullanıldığına dikkati çekerek, şöyle konuştu:

“ABD’de GDO’lu ürünler kullanılıyor, AB ülkelerinde, Kanada’da, Japonya’da bu ürünlerin kullanıldığını görüyoruz. Özellikle gıda ve yem sanayisinde bu gelişmiş ülkelerde GDO’lu ürünlerin kullanıldığını belirtmek istiyorum. Tabii AB ülkelerinde bu ürünler kullanılırken etiketlere GDO’lu ürün diye yazma zorunluluğu söz konusudur. ABD ve diğer ülkelerde bu zorunluluk söz konusu da değil, GDO’lu ürünlerin yem ve bitkilerde kullanılmasının serbest olduğunu söyleyelim. Türkiye’ye gelince, GDO’lu bitki ve hayvan üretmek kanunen yasaktır. ‘GDO’lu üretim yaparım efendim’ diyen olursa müeyyide olarak 5 ila 10 yıl arasında hapis cezasının olduğunu bir kez daha ifade etmiş olalım. Türkiye’de üretmek yasak, zaten olursa da böyle bir müeyyide var. Birisi bir şekilde GDO’lu ürünü temin etmiş, başkası satmış, bir başkası da tüketiciye satmış ise bu sorumluluğu da içeren bir müeyyide olduğunu belirtmek istiyorum. Türkiye’de bu yasağın yanında sadece mısır ve soyanın yem sanayisinde kullanılmasına izin verilmiş bulunuyor. Yani yem sanayisinde mısır ve soyanın GDO’lu olmasına Biyogüvenlik Kurulu tarafından müsaade edilmiştir. Bunun sebebi ise ülkemizde besiciliğin fazla olması ve kesif yem ihtiyacı. Yem ihtiyacımız 21 milyon ton civarındadır. Bunun 14 milyonunu çeşitli ürünlerden üretiyoruz.”

Gıdalara karşı gereksiz şekilde kamuoyunun yanıltılmasının doğru olmadığını dile getiren Çelik, bu konuyla ilgili basın kuruluşlarının hassasiyet göstermesini beklediklerini kaydetti.

İthal 105 üründe GDO tespit edildi

GDO'lu ürünlerin insan sağlığına ilişkin olumlu veya olumsuz net verilere dayalı etkilerinin tespit edilemediğini aktaran Çelik, verim artışına yönelik etkilerinin olabileceğini belirtti. Çelik, dünyanın birçok yerinde GDO'lu ürünlerin yaygın olarak kullanıldığını ifade ederek, "İç piyasada ve ithal ürünlerle ilgili denetimler yapıyoruz. İç piyasada GDO ile ilgili yapılan denetim sayısı bir yılda 660'tır. Çok abartılı konuşuluyor. Bunu yapmayalım, doğru değil," dedi.

Bir yıl içerisinde iç piyasadaki denetimlerde 7 çeşit soya kıymasında GDO tespit edildiğini, bununla ilgili de işlem yapıldığını anlatan Çelik, şöyle devam etti:

"İthal ürünler içinse yurt içine girmeden bu denetimi gerçekleştiriyoruz. Bir yıl içerisinde 11 bin 626 ithal ürün denetimi yapmışız. Bu denetimlerde de 105 GDO'lu ürüne ulaşılmıştır. Bunlar yurt içine sokulmadan menşei olduğu ülkelere gönderilmiştir. Çok sıkı bir denetimin olduğunu vurguluyorum. Gerek denetimler gerekse toplumsal duyarlılıklar neticesinde en ufak kapı aralanamayacaktır."

Yem amaçlı ithal edilse de gıda ürünlerinde mısır ve soya türevleri o kadar yaygın kullanılıyor ki, gıdada GDO olup olmadığı hep akıllarda bir soru işareti olarak var.

Herhangi bir marketin gıda reyonuna gidip ürünlerin etiketlerini okursanız soya lesitini, mısır nişastası, glikoz, fruktoz ve diğer türevlerini mutlaka görürsünüz. Bunların GDO'lu olup olmadığını bilmiyoruz. Çünkü yasada olmasına rağmen etikete yazılmıyor. Özellikle denetimlerin yetersiz olması nedeniyle gıdada GDO endişesi hep var. Bu endişe zaman zaman gerçeğe dönüşüyor. Adana'da fırınlara satılan ekmek katkı maddesinde GDO'lu soya çıktığı gibi.

Sadece hayvan yemi olarak kullanılması gereken soya nasıl oluyor da halkın ekmeğine giriyor? Bu ilk değil ki. Daha önce bebek mamasında, mercimekte, pirinçte görülen GDO'nun, bu kez halkın temel yiyeceği ekmekte çıkması bizim için şaşırtıcı olmadı. Çünkü, siz eğer GDO'lu ürünlere kapılarınızı açarsanız, denetim mekanizmanız da iyi çalışmıyorsa mutlaka bunun gıda-da ortaya çıkacağını da kabul etmiş olursunuz.

Üretimini yasakladığınız bir ürünü neden ithal ediyorsunuz? Asıl sorulması gereken bu.

Deniliyor ki, ekmek katkı maddesi satan şirketin yanında yem satılıyordu, bu nedenle yemden bulaşmış olabilir. Türkiye, yemde neden dışa bağımlı? Neden GDO'lu yem ithal etmek zorunda? Sorulması gereken bir başka soru da bu.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Faruk Çelik'in yaptığı açıklama yem amaçlı ithal edilen GDO'lu ürünlerin sofralarımıza nasıl girdiğini çok net olarak açıklıyor. Bu açıklama aynı zamanda devletin GDO konusunda yaptığı yanlışın ilk kez bu kadar net itiraf edilmesidir.

Bu nedenle açıklamayı noktasına virgülüne dokunmadan aynen aktararak tarihe not düşelim:

“Gıda arzı kadar güvenilirliği de son derece önemli bir konudur.

Bakanlık olarak 6 bin 600 personelle sürekli gıda denetimleri yapıyoruz.

2016 ve 2017 yıllarında 1 milyon 50 bine yakın gıda denetimi gerçekleştirdik.

Bunların sonucunda 15 bin 600 denetimde çeşitli uygunsuzluklar tespit edilmiştir.

Bu uygunsuzluklardan dolayı 75 milyon TL para cezası kesilmiştir.

Başta Avrupa ve Amerika olmak üzere pek çok ülkede Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO) kullanımı belli ölçülerde serbesttir.

Buna karşın ülkemizde gıdalarda GDO kullanımı kesinlikle yasaktır.

Aykırı davrananlara 5 yıldan 12 yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir.

Bu çerçevede, 2016 ve 2017 yıllarında 12 bin 286 GDO denetimi yapmış bulunuyoruz.

Bu denetimlerde soya içeren 112 üründe GDO tespit edildi.

İlgililer hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunulmuştur.

Bu arada, 2016 ve 2017 yıllarında Adana'da 29 GDO denetimi yapılmıştır.

Bunlardan, sadece birinde, etsiz kıyma olarak tarif edilen soya eti kıyması denetiminde GDO tespit edilmiştir ve öngörülen cezai işlemler yapılmıştır.

Öte yandan haberde bahsi geçen katkı maddesi üreten firmaya şimdiye kadar 8 gıda denetimi yapılmıştır.

Bu denetimlerde her hangi bir olumsuzluk tespit edilmemiştir.

Ayrıca bu firmaya, soya hammaddesi temin eden tedarikçi firmaya da GDO denetimi yapılmıştır.

Bu denetim neticesinde de her hangi bir olumsuzlukla karşılaşılmamıştır.

Bu arada, bugün gündeme gelen haber üzerine hem katkı maddesi üreten firmadan hem de ekmek ve unlu mamuller üreten işletmelerden numuneler alınmıştır.

En kısa zamanda laboratuvar sonuçları belli olacak ve kamuoyumuzla paylaşılacaktır.

Vatandaşlarımız müsterih olsunlar.

Hiç kimsenin halkımızın en temel besin maddesi ekmek ile oynamasına izin vermeyiz.”

Uzun uzadıya araştırma yapmaya, GDO'nun yararlı mı zararlı mı olduğunu tartışmaya gerek yok. Gerçek gün gibi ortada. Nedir o gerçek?

1- Türkiye'de GDO'ların gıdada kullanılması yasaktır. Nasıl bir yasaksa son 15 ayda Bakanlığın yaptığı denetimlerde 112

gıda ürününde GDO tespit ediliyor. Yani hayvan yemi diye ithal edilen GDO, soframıza giriyor.

2- Bakanlık bu 112 ürünü tek tek açıklamalı. Hangilerinde yem amaçlı ithal edilen soya ve mısır bulundu? Hangileri doğrudan gıda veya gıda katkı maddesi olarak ithal edildi?

3- GDO, sadece ekmekte değil, daha başka ürünlerde de var. Unutanlar için hatırlatalım, 2014 yılında biri yerli diğeri uluslararası iki firmanın ürettiği bebek mamasında da GDO tespit edilmiş ve ürünler raflardan toplatılmıştı.

4- Gıda ürünlerinin etiketinde yer alan soya ve mısır türevlerinin GDO'lu olup olmadığı yazılmalı. Madem ki gıdada GDO yasak, ürün etiketlerinde “genetiği değiştirilmemiş soya veya mısırdan elde edilmiştir” bilgisine yer verilsin.

5- Gıdada GDO tespitinden sonra, her defasında “bulaşmış olabilir” deniliyor. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) Yönetmeliğini değiştirerek binde 9 oranında bulaşmaya izin verdi. Buna ilişkin yönetmelik *Resmi Gazete*'nin 29 Mayıs 2014 tarihli sayısında yayımlandı. Bakanlığın tespit ettiği 112 ürün bulaşma sınırları içinde midir?

Özetlersek, hayvan yemi olarak ithal edilen GDO'lu soya veya mısırın gıda olarak soframıza gelmesi kabul edilemez. Çözüm, Türkiye'nin yemde ve gıda da kendine yeterli hale gelmesi ve üretimde olduğu gibi GDO'lu ürünlerin hangi amaçla olursa olsun ithalatına da yasak getirmesidir.

Hayvan yeminden et ve süte bulaşır mı?

GDO yem amaçlı olarak ithal ediliyor. Sığırlar, tavuklar, koyunlar ve keçiler bu ithal GDO'lu yemlerle besleniyor. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hayvanların yediği yemlerdeki GDO'nun et, süt ve yumurtaya geçip geçmediği tartışılıyor. Bu alanda araştırmalar yapılıyor. Bazıları GDO'lu tohum üreten firmaların desteği ile yapılıyor, güvenilir değil. Bağımsız araştırmacıların hayvanlar üzerindeki denemeleri, insan sağlığına olumsuz etkisi olduğu yönünde.

Bu nedenle, yaşamımızın her alanına giren genetiği değiştirilmiş ürünler konusunda dikkatli olmak zorundayız. Bu saatten sonra Türkiye’de üretilip üretilmemesine takılıp kalmak, GDO gerçeğini göz ardı etmek olur. Çünkü üretilmese de bu ürünler yaşamımıza girdi. Tüketici olarak ne yediğimizi sorgulamalıyız. Aldığımız etin, yumurtanın GDO ile beslenen hayvandan elde edilip edilmediğini bilme hakkımız var. Aldığımız gıdanın GDO’lu olup olmadığını, GDO’lu üründen elde edilip edilmediğini sorgulamalıyız. Bunu yapamıyorsanız, ürünlerinde GDO’yu kullanmayan üreticileri bularak onların ürünlerini talep edebilirsiniz. Daha da önemlisi etiketlemenin yapılması için baskı unsuru olabilirsiniz. Başka türlü GDO’dan kaçış mümkün değil. Elbette ki bu söylediklerimiz GDO’lu ürün tüketmek istemeyenler için. Tüketmek istiyorsanız zaten sorun yok. Afiyet olsun.

TARIM POLİTİKALARI

Semerat Holding ile tarımı yok etme planı

“Türkiye’nin tarımda milli politikası yok.”

“Fındıkta milli politikamız olmadığı için fındık fiyatını biz belirleyemiyoruz.”

“Pamukta milli politika olsa, Amerika’dan, Yunanistan’dan pamuk ithalatı olmazdı.”

“Milli politikamız olsa... Neler olurdu neler.”

Yıllarca hep bu söylemler dile getirildi. Söylem doğrudu. Türkiye’nin bakan değişikçe değişen bir politikası var. Değişmeyen ise, bu politikanın çoğu zaman Türkiye’de oluşturulmadığı gerçeği.

Uluslararası Para Fonu’na (IMF) verilen niyet mektuplarında buğdayın fiyatının ne kadar olacağı yazılıyordu.

Dünya Bankasıyla yapılan kredi anlaşmalarının diyeti olarak tarımın belkemiğini oluşturan Tarım Satış Kooperatifleri’nin “özerklik” adı altında tarımdan, çiftçiden koparılması, işletmelerinin kapatılması, devlet tarafından hiçbir mali destekte bulunulmaması gibi sözler veriliyordu.

Türkiye’nin tarım politikası, Türkiye’nin dışında belirleniyordu.

Doğrudan gelir desteği adı altında üretim yapana değil, üretmeyene destek verecek politikalar yaşama geçiriliyordu.

Ekonomik kriz gerekçe gösterilerek Ziraat Bankası’nın görev zararları tarımın sırtına yüklenerek çiftçi kredisiz bırakılıyordu.

Ekonominin başına kurtarıcı olarak Amerika’dan gönderilen Kemal Derviş’in çantasına 15 günde çıkarılacak 15 yasa konuluyordu. Bu yasalar arasında Tütün Kanunu, Şeker Kanunu da vardı.

Aslında çiftçi her şeyi biliyor, her şeyi görüyordu. Bu nedenle tarımda “milli politika yok” diyordu.

AKP iktidarı bu özlemi bildiği için özellikle 2016 yılından itibaren tarımla ilgili her projenin başına “Milli” sözcüğünü getirmeye başladı.

Milli Tarım Projesi, Milli Hayvancılık Projesi, Tarımda Milli Birlik Projesi gibi adı milli ama içeriği gayri milli olan, ithalata destekleyen, ülke tarımını bir holdinge devretmeyi öngören projeler oldu.

Milli Tarım Projesi

Uzun yıllar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yapan Faruk Çelik, Ahmet Davutoğlu’ nun kurduğu 64. Hükümetin, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı oldu. Bakanlık görevine geldikten sonra tarım sektörünü tanımak için bölge toplantıları düzenletti.

Türkiye’nin yedi bölgesinde tarım sektörü temsilcilerinin katıldığı “Ortak Akıl Toplantısı” yaptı. Bu toplantılarda bölgenin tarımsal potansiyelini, sorunları öğrenirken, çiftçileri, tüccarları, tarımla ilgili kesimleri dinledi.

O toplantılarda söz alanların çoğu uygulanan ithalat politikasından, verilen desteklerin yetersizliğinden şikâyet ettikten sonra “milli tarım politikamız yok” söylemi ile eleştirilerini dile getirirdi.

Faruk Çelik, tarımı bilmiyor fakat siyaseti biliyordu. Bakanlık deneyimi vardı. Bu eleştiriler ve görüşler doğrultusunda bir söylem geliştirdi. Bitkisel üretimde havza modeli, hayvancılıkta ise yerli üretimi destekleyen yeni bir model uygulayacaklarını dillendirmeye başladı. İşte o modelin adı “Milli Tarım Projesi”ydi.

Bakan Faruk Çelik, konuşmalarında Milli Tarım Projesi’nden söz ediyor ve bazı ipuçları veriyordu. Hayvancılıkta ithalat yerine üretime dayalı bir model, bitkisel üretimde havza modeli uygulanacaktı.

Davutoğlu’ndan sonra başbakanlık koltuğuna oturan Binali Yıldırım 14 Ekim 2016’da İzmir Ödemiş’te Milli Tarım Projesi’ni açıkladı. Proje 1 Ocak 2017’de uygulamaya konuldu.

Milli Tarım Projesi'nin özü şuydu;

1- Bitkisel üretimde havza modeline geçildi. Mehdi Eker'in bakanlığı döneminde Türkiye'yi 30 havzaya bölen bir havza modeli hazırlanmış ancak uygulanmamıştı. Bu model raftan indirilerek üzerinde ciddi değişiklikler yapıldı. Her ilçe bir havza olarak kabul edildi ve ilçe bazında hangi ürünlerin destekleneceği tek tek belirlendi. Fakat, uygulamada bu model de başarılı olamadı. İstenilen üretim planlaması yapılamadı.

2- Milli Tarım Projesi'nin temel unsurlarından biri olan hayvancılıkta ise, temel amaç hayvan varlığının artırılarak dışa bağımlılığın azaltılmasıydı. Bu amaçla, 25 il Mera Hayvancılığı Yetiştiricilik Bölgesi, 32 il Damızlık Düve Üretim Merkezi ilan edildi.

Ayrıca 22 ilde en az 500 baş kapasiteli Damızlık-Koç Teke Üretim Merkezleri, 8 ilde ise en az 250 baş kapasiteli Damızlık Manda Üretim Merkezleri kurulması öngörülüyordu.

3- Türkiye'nin en önemli sorunu olan hayvan hastalıkları ile mücadele edilirse buzağı kayıpları önlenecekti. Hayvan hastalıklarının yarattığı kayıp ve tahribat önlenirse ithalata bile gerek kalmayacaktı.

4- Tarımsal üretimin yapıldığı ovaların amaç dışı kullanılmasını önlemek amacıyla büyük ovalar koruma altına alınacaktı. Bir anlamda tarımsal SİT ilan edilecek bu ovalarda da hiçbir yapılaşmaya izin verilmeyecekti.

5- Çiftçiye yıl içinde ödenen tarım destekleri iki taksit olarak ödenecekti. Hem devlet bütçesini buna göre ayarlayacak hem de çiftçinin eline toplu para geçecekti.

6- Başbakan Binali Yıldırım'ın "mazotun yarısı bizden" dediği uygulama ile çiftçinin tarımsal üretim için aldığı mazotun yarısı devlet tarafından karşılanacaktı. Yani mazot giderinin yarısı çiftçiye destek olarak ödenecekti.

Açıklanan hedefler uygulanabilse tarım sektörü ciddi bir sıçrama yapabilirdi. Fakat, birçok proje gibi büyük ölçüde kitapta kaldı.

Neler yapıldı?

Havza modelinde ilçe bazında hangi ürünlerin destekleneceği belirlendi ve ilan edildi. Fakat, uygulamada buna dikkat edilmedi. Çiftçi istediği ürünleri ekti ve nerede ekim yaparsa destek aldı.

Hayvancılıkta yetiştiricilik bölgelerinde buzağı desteği artırıldı. Birkaç damızlık düve merkezi kuruldu. Fakat hayvan ithalatı devam ettiği için bu merkezlerin çoğu iflas etti.

Hayvan hastalıkları ile mücadele için 2018 yılı buzağı yılı ilan edilse de istenilen başarı sağlanamadı. İthalatla daha fazla hastalık ülkeye girdi.

Destek ödemelerinin iki taksitte ödenmesi uygulamaya geçmeden kaldırıldı.

Büyük ovaların korunması ile ilgili yasal düzenleme yapıldı. Yaklaşık 300 ova koruma altına alındı. Fakat koruma altına alınan ovalar korunamadı. Koruma altına alınan Eskişehir Alpu Ovası'na termik santral kurulması için ihale yapıldı. Tepkiler üzerine birkaç kez ihale iptal edildi, ama projeden vazgeçilmedi.

Çiftçilere yüzde 50 mazot desteği ise açıklandığı şekliyle uygulanmadı. Her ürün için ortalama mazot gideri litre bazında hesaplandı. Yıllık mazot fiyatının ortalaması alındı ve bir destek ödemesi yapıldı. Bu, hiçbir zaman mazotun yarısına denk gelmedi, hep daha az ödendi. Ayrıca, mazot desteği arttı diye gübre desteği düşürülerek bütün ürünler için dekara 4 lira ile sabitlendi. Böylece çiftçinin cebine giren destek toplamda pek değişmedi.

Milli Tarım Projesi'nin mimarı Faruk Çelik döneminde tarım ve gıda ürünleri, canlı hayvan, kırmızı et ve diğer ürünlerin ithalatı artarak devam etti. Yani, "milli" proje uygulanırken ithalat daha da arttı.

İlk kez buğday, arpa ve mısır hasadı devam ederken 27 Haziran 2017'de bu üç üründe gümrük vergileri düşürülerek üretici cezalandırıldı. Üstelik bu karar, Tarım Bakanı Faruk Çelik'in karşı çıkmasına rağmen Ekonomi Bakanlığı tarafından alındı.

Bir süre sonra da, "milli", "yerli" diyen, hasat döneminde gümrük vergilerinin düşürülmesine karşı çıkan Faruk Çelik görevden alındı.

Faruk Çelik, tarımı tam öğrenmişken, sorunlara vakıf olmuşken görevden alındı. Yerine tarımı hiç bilmeyen, genel cerrah, doktor Ahmet Eşref Fakıbaba getirildi. Fakıbaba, bu projelerin hepsini rafa kaldırdı. Milli Tarım Projesi de tarih oldu.

Milli Tarım gitti, Tarımda Milli Birlik geldi

Milli Tarım Projesi rafa kaldırıldı. Bu arada Türkiye'nin yönetim şekli değiştirildi. Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildi. Milli Tarım Projesi'ni açıklayan Binali Yıldırım'ın başbakanlık koltuğu da rafa kalktı. Başbakanlık diye bir kurum kalmadı. Bazı bakanlıklar birleştirildi. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı oldu.

Maliye Bakanlığı Hazine ile birleştirildi. Hazine ve Maliye Bakanlığı oldu. Hazine ve Maliye Bakanlığı'na Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın damadı Berat Albayrak getirildi.

Yeni dönemin Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak 20 Eylül 2018'de eski adıyla Orta Vadeli Program yeni adıyla Yeni Ekonomi Programı/Dengeleme-Disiplin-Değişim 2019-2021 programını açıkladı.

Bu programda "Milli Tarım" deyimi yerine "Tarımda Milli Birlik" denildi. Sözcük oyunları ile Milli Tarım bir anda Tarımda Milli Birlik oldu. İsim değişikliğiyle kalsa yine iyiydi. Ülke tarımını yok edecek bir plana dönüştü.

Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak 10 Nisan 2019 günü, Yeni Ekonomi Programı Yapısal Dönüşüm Adımları kapsamında ekonomide reform paketini açıkladı.

Paketin önemli adımlarından biri olan Tarımda Milli Birlik Projesi'nin Mayıs ayında Tarım ve Orman Bakanı tarafından açıklanacağını söyledi.

Albayrak'ın açıklamasından 5-6 gün sonraydı. Gazetede çalışırken telefonum çaldı. Tarım konusunda devamlı fikir alışverişinde bulunduğum bir okurum kendisine Tarımda Milli Birlik Projesi diye bir sunum geldiğini, haber değeri taşıyıp taşımadı-

ğını sordu. Hemen göndermesini istedim. Sunum 17 slayttan oluşuyordu. Muhtemelen Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a sunulmak üzere hazırlanmıştı.

Sunumu kısa sürede birkaç kez okudum. İlk izlenimim şuydu: Bu sunum Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanmamış. Daha doğrusu tarımı bilenler tarafından hazırlanmamış.

Haber olarak ertesi gün yazacaktım. Akşam üzeri bir başka haber kaynağımdan daha aynı sunum geldi. Sonradan öğrendim ki, sunumu hazırlayanlar birkaç sivil toplum kuruluşuna göndermişler ve onlardan görüş istemişler.

Gazetedeki arkadaşlara haberi gönderdim. Manşet yapacaklarını fakat ertesi güne bırakabileceklerini söylediler. İki ayrı kaynaktan sunumun geldiğini başka gazetecilere de gidebileceğini belirterek hemen yayınlanması gerektiğini söyledim. Öyle de oldu. Ertesi gün haber manşetteydi.

Dünya gazetesinde 17 Nisan 2019'da haber manşetten çıkınca deyim yerindeyse yer yerinden oynadı.

Tarımda Milli Birlik Projesi neydi?

Proje ile Türkiye'nin tarımsal yapısı kurumlarıyla birlikte kökten değiştirilecek. "Yalın Sistem" adı altında oluşturulacak yeni yapılanma ile Tarım ve Orman Bakanlığı taşra teşkilatı ile Tarım Kredi Kooperatifleri birleştirilerek Milli Birlik Kooperatifi kurulacak.

Semerat Holding adıyla bir holding kurulacak. Tarımın tek yetkilisi bu holding olacak. Milli Birlik Kooperatifi'nin yüzde 50 hissesi bu holdinge ait olacak. Holding hisselerinin yüzde 50'si ise aralarında yabancı şirketlerin de olduğu özel sektöre verilecek. Nasıl bir Milli Birlik ise?

Toprak Mahsulleri Ofisi, Atatürk Orman Çiftliği, Türk Şeker, Çaykur gibi tarımda faaliyet gösteren Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) Semerat Holding'in iştiraki yapılacak. Yani devletin tarım KİT'leri de yabancı şirketlerin hissedar olacağı Semerat Holding'e verilecek.

İşin özü, ülke tarımını yerli ve yabancı şirketlere peşkeş çek-

me, tarımı imha planıydı. Süslü laflarla bu plan tarımın kurtarıcısı olarak sunuluyordu.

“Sağlıklı beslenme temel insan hakkıdır” denildikten sonra sunumda şu ifadelere yer veriliyor: “Tarımda Milli Birlik Projesi; herkesin sağlıklı beslenmesini makul fiyatlar ve hakkaniyetli bir değer zinciriyle sağlayarak ülkemizin uluslararası alanda rekabetçi bir güç olmasını merkeze alır.”

Sunumda, tarımda bütüncül bir perspektifle yapısal reformlara ihtiyaç olduğu vurgulanarak israf, maliyetler, gıda enflasyonu ve adaletsizlik başlığı altında yapılan durum tespiti şöyle: “Tarladan sofraya kadar uzanan ürün değer zincirlerinde yüzde 50’ye varan israf ve verimsizlikler yaşanmaktadır. Ölçek problemi nedeniyle tarımsal maliyetler oldukça yüksektir. Plansızlık ve yetersiz veri nedeniyle gıda fiyatlarında suni dalgalanmalar ve fiyat artışları yaşanmaktadır. Değer zinciri kopuktur. Katma değer hakkaniyetli dağıtılmamaktadır.”

Yalan sistemden “Yalın Sistem”e geçilecek

Tarımda Milli Birlik Projesi’nde daha önce hiç konuşulmayan, gündemde olmayan yeni bir sistemden söz ediliyor.

“Yeni Değer Zincirimiz: Yalın Sistem” başlığı ile anlatılan bu sistem, bir piramit şeklinde sunuluyor. Piramidin en altında çiftçiler, ormancılar ve balıkçılar yer alıyor. İkinci katmanda Milli Birlik Kooperatifi var.

Milli Birlik Kooperatifi’nin oluşumu şöyle ifade ediliyor: “Bakanlık Taşra Teşkilatı ve Tarım Kredi Kooperatifi konsolide edilerek üreticilerin girdileri, toprak/su gibi kaynakları, üretim ve pazarlama ihtiyaçları makro planlama perspektifi ile organize edilecektir.”

Piramidin üçüncü katmanında ise Yalın Sistem’in “Global Oyuncusu” olarak belirtilen Semerat Holding var.

Holding’in işlevi ise şöyle anlatılıyor: “Girdi temini, lojistik, pazarlama ve perakende aşamalarında üreticiden tüketiciye değer zincirini makro ölçekte planlayarak organize edecek ve bu gücünü uluslararası alana taşıyacaktır.”

Piramidin tepesinde ise “Dünya Markası” yer alıyor. Yalın Sistem’le, üreticiye dünyadan katma değer transferini hedefleyecek dünya markası yaratılacak.

Tarımda Milli Birlik Projesi’nin temelini oluşturan Yalın Sistem’in yapısı üç ana unsurdan oluşacak. Bunlardan ilki kurulacak olan Semerat Holding, ikincisi Milli Birlik Kooperatifi, üçüncüsü ise üreticiler.

Semerat Holding’in ortakları kimler olacak?

Semerat Holding’in yüzde 50 hissesi, Ülker, Eti, Sütaş, Namet, Pınar, Unilever, TK Holding, Kastamonu Entegre, Migros, Borsa vb. özel sektöre ait olacak. Yüzde 35’i Milli Birlik Kooperatifi’nde, yüzde 15’i ise (TMO, Çaykur, Türk Şeker vb.) tarımsal kamu iktisadi teşekküllerinde olacak.

Milli Birlik Kooperatifi’nin yüzde 50 hissesi de yine bu şirketlerde olacağına göre ve yüzde 15 hisseye sahip KİT’ler de holdingin iştiraki olacağına göre aslında Semerat Holding yüzde 100 söz sahibi olacak.

Yalın Sistem’de tarımsal değer zincirindeki görevler Milli Birlik Kooperatifi ile Semerat Holding arasında paylaştırılacak. Girdi, üretim ve aracı bölümüne ilişkin görevleri Milli Birlik Kooperatifi, sanayi ve perakende kısmını ise Semerat Holding üstlenecek.

Yalın Sistem ile tarımda 2023 yılına kadar 100 milyar dolarlık tarımsal hasıla elde edilmesi hedefleniyor, her yıl ilave bir milyon dana ve beş milyon koyun varlığının artırılması var. Tarım orman milli gelirinin yüzde 50 arttırılacağı ifade ediliyor.

Bu haber yayınlandıktan sonra günlerce konuşuldu, tartışıldı. Adı geçen şirketlerin yöneticileri, sahipleri “biz böyle bir oluşumda yer almıyoruz veya bizim bundan haberimiz yok” demedi. Olumlu veya olumsuz hiçbir açıklama yapmadılar.

Tarımda Milli Birlik Projesi aynı zamanda 2023 hedeflerini de kapsıyor. Bu proje uygulanırsa çiftçilerin yüzde yüzü kooperatif üyesi olacak. Üyelik zorunlu hale gelecek. Dünyanın hiçbir yerinde çiftçi kooperatiflerine üyelik zorunlu değil. Böyle bir

zorlama çiftçiyi yeni kurulacak Milli Kooperatif Birliği ve Semerat Holding'in "kölesi" yapacak.

Bir başka önemli hedef ise Yalın Sistem'in, başta İslam ülkeleri olmak üzere ihraç edilmesi. Arz açığı olan kategorilerde yurtdışından ithalat yapılacak.

En önemli hedef ise, 2030'da genel bütçeden pay almayan bir bakanlık olması. Yani, tarım destekleri 2030'da kaldırılmış olacak.

Bakanlığın rolü değişecek

Tarımda Milli Birlik Projesi ile Tarım ve Orman Bakanlığı'nın yeni rolü ve organizasyon yapısı dört ana başlıkta toplanacak. Bazı genel müdürlükler, birimler kapatılacak. Yeni daire başkanlıkları yeni birimler kurulacak.

Bu birimler ve yapısı şöyle olacak.

1- Ortak Hizmet Birimleri: Destek ve Satın Alma, Uluslararası İlişkiler, Digital Dönüşüm ve Bilgi İşlem, Merkezi Operasyonlar, Teftiş ve İç Denetim, Hukuk, İnsan Kaynakları (Eğitim ve Yayın Daire Başkanlığı'nı kapsayacaktır)

2- Strateji Hizmet Birimleri: Ar-Ge (Tarımsal İşletmeler Genel Müdürlüğü-TİGEM ve Enstitüler doğrudan bağlı olacak), Yatırımlar Koordinasyon, Strateji Geliştirme (Strateji Geliştirme'ye bağlı olarak Toprak Politikaları Daire Başkanlığı, Su Politikaları Daire Başkanlığı, Hayvancılık Politikaları Daire Başkanlığı, Gıda ve Sağlık Politikaları Daire Başkanlığı, Orman Politikaları Daire Başkanlığı olacak), Düzenleyici Denetleyici Fonksiyonlar (Gıda Kontrol-Tütün ve Alkol-Şeker, bu kapsamda yer alacak) Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

3- Milli Birlik Kooperatifi: Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım ve Orman Bakanlığı taşra teşkilatı birleştirilerek kurulacak. Ayrıca 12 bölgeden oluşacak taşra teşkilatı da bu birimin altında yer alacak.

4- Ticari Operasyon Birimleri: Özel sektörün yüzde 50 hisse sahibi olacağı Semerat Holding ve bu holdingin iştiraklerine dönüştürülecek olan Toprak Mahsulleri Ofisi, Çaykur, Atatürk Orman Çiftliği ve Türk Şeker bu birimde yer alacak.

Tarımda Milli Birlik Projesi ile Tarım ve Orman il ve ilçe müdürlükleri kapatılacak. Taşra teşkilatında 12 bölgeden oluşan yeni bir yapılanmaya gidilecek. Her bölgenin Tarım Şube Müdürü, Su Şube Müdürü, Orman Şube Müdürü, balıkçılık varsa Balıkçılık Şube Müdürlükleri olacak. Ayrıca taşra teşkilatı üretim hasılasından performansa göre prim alabilecek.

Tarımda başarısızlığın itirafı

Tarımda Milli Birlik Projesi'nde, AKP hükümetinin 17 yıllık tarım politikasının başarısız olduğu, tarımın iflas ettiğinin itirafı da yer aldı.

2019 yerel seçimlerinden önce gittiği her ilde, her mitingde tarımda bir başarı öyküsü yaratıldığını anlatan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylediklerinin aksine, Tarımda Milli Birlik Projesi'nde mevcut tarım politikası, uygulamalar çok sert bir dille eleştiriliyor.

Deniliyor ki; "tarladan sofraya kadar uzanan ürün değer zincirlerinde yüzde 50'ye varan israf ve verimsizlikler yaşanmaktadır."

Deniliyor ki; "Ölçek problemi nedeniyle tarımsal maliyetler oldukça yüksektir."

Deniliyor ki; "Plansızlık ve yetersiz veri nedeniyle gıda fiyatlarında suni dalgalanmalar ve fiyat artışları yaşanmaktadır."

Deniliyor ki; "Değer zinciri kopuktur. Katma değer hakkaniyetli dağıtılmamaktadır."

Deniliyor ki; "Uygulanan yanlış politikalar sonucunda yönetilemeyen, planlanamayan çok parçalı ekosistem var."

Hayvancılıkta yem fiyatlarının, hububatta tohum maliyetlerinin spekülasyonla yükseltildiğine vurgu yapılıyor.

Pamukta çıırır aşamasındaki verimsizlikten söz ediliyor.

Patates ve soğanda plansızlık kaynaklı sorunlar ve spekülasyonlar olduğu anlatılıyor.

Gerçekten muhalefet partileri bile, AKP'nin uyguladığı tarım politikasına bu kadar sistemli bir eleştiri yapamamışlardı.

Çok açık bir biçimde AKP'nin uyguladığı yanlış politikalar

sonucu tarımın iflas ettiği itiraf ediliyor. Bu başarısızlık Tarımda Milli Birlik Projesi'ne gerekçe yapılıyor.

Yani “Biz bugüne kadar bu yanlışları yaptık. Ama, Tarımda Milli Birlik Projesi kapsamında kurulacak bir kooperatif ve özel sektör ortaklığıyla kurulacak holdingle tarımı kurtaracağız” deniliyor. Böyle bir proje başarılı olabilir mi?

Bakanlığın sunumuna bakılırsa tarımda “yalan” sistemden “yalın sisteme” geçilecek. Bugüne kadar yapılanlar yalan ve yanlış. Bundan sonrası yalın sistem olacak. Bunun adı da “Türk Tipi Tarım ve Orman Yönetim Sistemi” olacak.

Tarım örgütleri neden ayaklandı?

Haber yayınlandıktan sonra birçok kurum, örgüt, birlik hareketi geçti. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ulaşarak bu projenin uygulanmaması gerektiğini anlattı.

Sosyal medya üzerinden, telefonla, mesajla çok sayıda kişi görüşlerini bildirdi.

Genel kanı; “Tarımda Milli Birlik Projesi” nin uygulanamayacağı, uygulanırsa tarımsal birikimin, kurumlarıyla birlikte bütün varlığıyla bir holdinge bırakılacağı için tarımın yok olacağı yönündeydi.

Üreticinin yok sayıldığı bu proje ile, Tarım ve Orman Bakanlığı taşra teşkilatı ile Tarım Kredi Kooperatifleri birleştirilecek, devlet tarafından kurulacak Milli Birlik Kooperatifi tarımdaki tasfiye sürecini kolaylaştıracak bir örgütlenme olacak.

Devlet eliyle kurulacak ve çiftçilerin ortak olması zorunlu kılınacak Milli Birlik Kooperatifi ve özel sektör işbirliğiyle kurulacak Semerat Holding, tarımın tek patronu olacak. Yerli sermayenin yanı sıra uluslararası sermayenin de ortak olacağı Semerat Holding, devletin tarımsal KİT'lerine (Kamu İktisadi Teşekkülü) de sahip olacak.

Unilever gibi uluslararası şirketlerin ortak olacağı bir holdinge tarım teslim edilecek ve buna da “Tarımda Milli Birlik” denilecek? Bu nasıl millilik, nasıl birliktelik?

Tarımda Milli Birlik Projesi'ni haber olarak yayınladığımız

gün gazeteden haberi okuyan Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli projeyi hazırlayan ekibi topladı. Gün boyu toplantı devam etti ve değerlendirmeler yapıldı. Gelen tepkiler herkesi endişelendirdi.

En büyük korkuları ise, bir hafta sonra 25 Nisan 2019'da Saray'da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımı ile yapılacak tanıtım toplantısının ertelenmesiydi.

Projeyi, Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli'nin daha önce çalıştığı bir GSM şirketinden getirdiği ekip ve danışmanlık hizmeti veren şirket hazırlamıştı. Bu proje için özel ekip kurulmuştu.

Proje ekibinin toplantısında Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli "bunu Tarım Bakanlığı sızdırmıştır" diyor. Sanki kendisi Tarım Bakanı değilmiş gibi bakanlığı ve bürokratları eleştiriyor.

Toplantı sürerken, Bakan'ın ekibinden aradılar. Benden öğrenmek istedikleri iki şey vardı. Cumhurbaşkanı bu tanıtım toplantısını iptal eder mi? diye sordular. Ben de kendilerine daha önce Mehdi Eker döneminde hazırlanan havza modelini de gazeteci olarak ele geçirip yayınladığımı, projenin tanıtım toplantısı için davetiyelerin basıldığını, o dönem başbakan olan Erdoğan'ın toplantıyı iptal ettiğini söyledim.

İkinci olarak benden istedikleri şeydi: "Tamam bu projeyi eleştiriyorsun. Yanlışıları var. Peki nasıl olmalı? Bunu söylersen yeniden düzenleyip sunumu öyle yapalım." Ben de kendilerine temeli bozuk bu projenin üstüne ne koysanız olmaz. Bu proje tümüyle çöpe atılmalı diye açıkça söyledim.

Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde 25 Nisan'da yapılacağı açıklanan Tarımda Milli Birlik Projesi'nin tanıtım toplantısı, davetiyelerin basılıp dağıtılmasına rağmen, haberimizle oluşan tepki üzerine ertelendi. Tarım sektörü derin bir nefes aldı. Toplantı ertelendi, ama proje gündemden düşmedi.

Devletin projeden haberi yok

Öncelikle haberimizin yayınlanmasıyla projeden haberdar olan sektörün tüm kesimlerinden tepki geldi. Tarımda Milli Bir-

lik Projesi hazırlanırken Tarım ve Orman Bakanlığı bürokratlarının, ziraat odalarının, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarım Komisyonu başkan ve üyelerinin, tarımla ilgili sivil toplum örgütlerinin, birlik ve kooperatiflerin hiçbirinin görüşü alınmamıştı.

Cumhurbaşkanlığı Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu'nun da bu çalışmadan haberdar olmadığı anlaşıldı.

Eski bakanlardan, milletvekillerinden arayanlar oldu. Hepsi de bu projenin ülke tarımı için çok büyük tehlike olduğunu söyledi. Bizi arayanlar mutlaka Cumhurbaşkanı'na da ulaşmış görüşlerini ifade ediyordu.

Bakanlık bürokratları ve sektör temsilcileri, tarımda yapısal bir dönüşüme ihtiyaç olduğuna, ancak bunun sektörle birlikte hazırlanacak bir çalışma ile yapılması gerektiğine dikkat çekiyor.

Tarımda Milli Birlik Projesi'nin sadece birkaç firmanın çıkarlarına hizmet edeceğini iddia eden sektör temsilcileri, tarımda yapısal reform için üreticinin, çiftçinin, sektörün tüm kesimlerinin görüş ve önerileri doğrultusunda bir çalışma yapılmasını istiyor.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi'ne (CİMER) de projenin uygulanmaması için çok sayıda şikâyetin iletildiği biliniyor. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bu tepkiler üzerine proje sunumunu erteledi. Daha sonra Tarım ve Orman Bakanlığı Pakdemirli'ye sektörün görüşünü, mutabakatını alması için talimat verdi. Bunun üzerine 15 yıl aradan sonra Tarım Şurası yapılmaya karar verildi. Tarım Şurası, bu projenin yeniden pişirilip masaya konulması için bir fırsattı.

Türkiye Tohumcular Birliği ve alt birlikler, damızlık birlikleri, yem sanayicileri, kooperatifler, ziraat odaları, Tarım ve Orman Bakanlığı çalışanları, bürokratları, kısacası tarımla ilgili hemen her kesim projenin uygulanması halinde ülke tarımının çok büyük yara alacağını ve yabancı sermayenin eline geçeceğini belirterek karşı çıktı. Bu görüşler Cumhurbaşkanı Erdoğan'a da iletildi. Tohumcular Birliği, projenin anayasaya aykırı olduğunu madde madde açıkladı.

Proje, anayasaya aykırı mı?

Tarımda Milli Birlik Projesi'ne en sert tepkiyi tohumcular gösterdi. Türkiye Tohumcular Birliği (TÜRKTOB) ve alt birlikleri adına yazılı bir açıklama yapıldı. Açıklamada, projenin anayasaya aykırı olduğu belirtilerek "Tarım, en az savunma sanayii kadar önemlidir. Tarım milli egemenlik demektir. Milli egemenlik devredilemez," denildi.

Açıklamada, Tarımda Milli Birlik Projesi ile Türkiye'nin tarımsal üretim yapısının, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatının, Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin, Tarım Kredi Kooperatifleri'nin ve diğer kooperatif ve birliklerin yapısının tümüyle değiştirilmesi öngörüldüğü ifade edildi.

Ülkemizde ürün planlaması gerektiği gibi yapılamamakta, üretim kararları genel olarak bir önceki yılda oluşan ürün fiyatlarına ve/veya alışkanlıklara göre verilmektedir. Bunun sonucu olarak bazı ürünlerde arz fazlası yaşanabilirken, bazı ürünlerde ithalatçı konuma gelmektedir. Gıda enflasyonunu tetikleyen en önemli unsur plansız üretim ve artan lojistik maliyetleridir.

Söz konusu yeni planda tarımsal üretim maliyetlerinin yüksekliği sadece küçük ölçekli işletmelerin ekonomik üretim yapamamasına bağlanmıştır. Ancak bilindiği üzere üretim maliyetlerini artıran asıl unsur tarımsal girdilerin hammaddelerinin yurt dışından döviz karşılığı temin edilmesi ve son dönemde döviz kurlarının yükselmesidir.

Üretimde kullanılan mazotun litre fiyatı 2018 yılında bir önceki yıla göre %23, enerji maliyetleri %19, DAP gübresi %63, üre gübresi %69, tarım ilaçları %70 oranında artmıştır. Tarımsal girdi hammaddelerinin yurt içinde üretilmesinin teşvik edilmesinin yanında kısa dönemde tarımsal girdilere verilen desteklerin artırılması elzemdir.

Bu rakamlarla birlikte tüm tarım ürünlerinde ekim alanlarının daralması, üretim azalması ve nüfus artışı bir-

likte değerlendirildiğinde ithalatın ve fiyat artışlarının devam edeceğini söylemek zor değildir.

Ülkemizde gıda, tarım ve hayvancılık alanında özellikle 1980’li yıllardan sonra kronikleşen yapısal sorunlar olduğu bilinmektedir. Ancak bu sorunların çözümü için yıllardır ‘sonuç odaklı’ ve ‘uzun soluklu’ tarımsal politikalar ve projeler yerine bir bakandan diğer bakana değişen geçici stratejiler uygulanmaya çalışılmıştır. Katma değer in hakkaniyetli dağıtılmamasının nedenini asıl burada aramak gerekmektedir.

Kooperatifler ve üyeleri bir holdinge mahkûm edilecek

Yeni projede, bünyesinde Tarım ve Orman Bakanlığı’nın taşra teşkilatını, Tarım Kredi Kooperatifleri’ni, Orman Genel Müdürlüğü’nü, Ormancılık ve Su Ürünleri Kooperatifleri’ni barındıran Milli Birlik Kooperatifi kurulması planlanmıştır.

Kooperatiflerin, dolayısıyla üyelerinin projede öngörüldüğü gibi Milli Birlik Kooperatifi bünyesinde holding yapısına zorunlu olarak girmesi, çiftçilerin girdi temininden ürün satışına kadar her aşamada adından da anlaşılabacağı gibi sadece kâr amacı güdecek çok güçlü Semerat Holding’e mahkûm olması, kooperatiflerin ve aile çiftçiliğinin yok olması demektir.

Yabancı sermaye hâkimiyeti milli çıkarlara aykırı

Projede Milli Birlik Kooperatifi ile birlikte tarımsal KİT’ler ve özel sektörün de ortak olacağı Semerat isimli bir holding kurulması planlanmaktadır.

Holdinge ortak olacak özel sektör kuruluşlarının sermaye yapıları hayati bir konudur. Yabancı sermayenin hâkim olacağı bir yapının milli çıkarlarımızı geri döndürülemez şekilde zedeleyeceği tarafımızca değerlendirilmektedir.

Ayrıca şu anda projede yer almasa bile PANKOBİRLİK, TRAKYABİRLİK, MARMARABİRLİK, FİSKOBİRLİK, TARIŞ gibi

tarım satış kooperatiflerinin de bu yapının içinde yer almak zorunda kalacağı görülmelidir.

Projenin genel yapısı düşünüldüğünde tarımsal desteklerin de, Semerat Holding'in kontrolünde olacak Milli Birlik Kooperatifi tarafından dağıtılacağı anlaşılmaktadır.

Özetle; girdi temininden, ürün satışına, finans kaynaklarının kullanımından, dış ticarete kadar tek söz sahibi dev bir tekel olacak Semerat Holding'in, ortakları arasında yer alacak yabancı sermayeli şirketlerin çıkarlarına göre hareket edeceğini söylemek gerçek dışı bir varsayım olmayacaktır.

Söz konusu holdingi kim yönetecekse ülkemizin tarım ve gıda sektörüne tamamen hükmedeceği ihtimal dışında tutulmamalıdır.

Holding'ten kooperatifçiliğe nasıl çark edildi?

Tarımda Milli Birlik projesi ile getirilmek istenen holding sistemini haberimizle deşifre edince, çok yoğun tepkiler üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, sektörün mutabakatının alınmasını istediğini yazmıştık. Bunun üzerine 15 yıl aradan sonra Tarım Şurası toplandı.

2019 Mayıs ayından Kasım ayına kadar ülke genelinde birçok toplantı, etkinlik yapıldı. Şura kapsamında 21 çalışma grubu oluşturuldu. Tarım ve Orman Bakanlığı şura ile ilgili bir internet sayfası açarak buradan da öneriler aldı. Bu grupların hazırladığı raporlar Şura'ya sunuldu.

Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli'nin deyimi ile bu Şura ile gelecek 5 yılın planlanması yapılacak ve gelecek 25 yıla ışık tutacak kararlar alınacaktı. Şura çalışmaları sürerken çiftçilerin, ihracatçıların, tüccarların, tarım alanında faaliyet gösteren pek çok kesimin endişesi, Semerat Holding adıyla olmasa da şirketleşmenin, holdingleşmenin gündeme getirileceği yönündeydi.

Tarım Şurası'nın toplanmasına dört gün kala Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli'nin talebi üzerine İzmir'de bir araya geldik. Pakdemirli'ye Tarım Şurası'nda Semerat Holding konusunun yeniden gündeme getirilip getirilmeyeceğini sordum, daha doğrusu, sektörde böyle bir endişe olduğunu söyledim, Şura'nın bu amaçla yapıldığı ve “sektörün görüşünü aldık” denilerek yeniden gündeme getirileceği yönünde kaygılar olduğunu anlattım.

Bakan Pakdemirli, özetle şu yanıtı verdi: “Öncelikle size sızdırılan sunum bizim 2018 yılında hazırladığımız 10-12 projeden birisi. Strateji birimimiz birçok proje geliştiriyor. Bu da onlardan birisi. Benim de katılmadığım bölümleri var. Ama kooperatifçilik konusunda mutlaka bir şeyler yapmamız gerekiyor. Yani 14 binden fazla kooperatif var. Bazıları tabela şeklinde. Biz başarılı olan bu işi başaracak olanlarla yolumuza devam etmek ve onlara destek olmak istiyoruz. Tire Süt gibi çok önde olanlar da var. Bu lige yeni kooperatifleri taşımamız lazım. Kooperatifçiliği güçlendirmemiz ve bir üst birlik kurmamız tarım sektörüne ciddi katkılar sağlayacaktır.”

Ayrıca, 3. Tarım ve Orman Şurası ile ilgili 21 grup oluşturulduğunu ve 21 nihai rapor olduğunu belirten Pakdemirli, “Ben daha hiçbirinin raporunu okumadım. Neler olduğunu da bilmiyorum. Ama gelen raporları gözden geçirip damıtmak gerekiyor. Üç gün bunları yapacağız. Sonra kapanışı sayın Cumhurbaşkanımızla gerçekleştireceğiz.” dedi.

Bakan Pakdemirli'nin raporları okumadığını belirtmesi üzerine, gazeteci refleksiyle ve “Bakanın okumadığı raporları bulup okursam önemli haberler çıkabilir” düşüncesiyle hemen o akşam araştırmaya başladım. Çalışma gruplarının raporlarını alıp okumak için bazı girişimlerde bulundum.

Birkaç raporu okudum. Bunlardan birisi Tarımsal Yapı ve Dönüşüm Grubu (1. Grup) Raporuydu. Raporda çok çarpıcı görüşler vardı. Yazılanlara bakılırsa adı Semerat Holding olmasa da tarıma şirket modeli getirilmek isteniyordu.

Raporu okuduktan sonra “Tarım Şurası ile tarımda şirketleşmenin yolu açılıyor” başlığı ile 19 Kasım'da *Dünya* gazete-

sinde yayımlanan yazım, habercilik deyimi ile Şura'ya bomba gibi düştü.

Şirketleşme ile köylü tarlasında işçi olacak

Tarımsal Yapı ve Dönüşüm Grubu raporunda işletme yapısına yönelik düzenlemeler aynen şu ifadelerle yer alıyordu:

“Küçük, dağınık ve 40 yamalı bohçaya benzer işletme yapısından meydana gelmektedir. Bunun farkında olan çiftçiler Şura hazırlık süresince bunu destekleyen yüzlerce mesaj göndermiştir. İşte bu önemlidir. Yeni politikalar bu arayış üzerine kurulmalı, çiftçiyi köylülükten kurtarıp, işletme sahibi yapmalıdır. Ancak arazi sahibi çiftçi aynı zamanda kurulacak olan yapının da ortağı olmalıdır. Bunun için yapıya bağlı ister havza, ister köy temelli, hayvansal üretim ve tarımsal sanayi ile bütünleştirilmiş, ülke çapında belirli sayıda işletmeler (şirketler) oluşturulmalıdır.

Denetime de açık bu işletmelere, Bakanlık uzmanları yönetim, teknik, finans ve proje desteği vermelidir. Ayrıca her işletme ülkesel çapta 100 binleri aşan uzman ve milyonları aşan toprak sahibini istihdam edecek, böylece sağlıklı ve kaliteli ürünler ekonomiye kazandırılacaktır.

Uygulama ile işsizlik açığa çıkar, şehre göç artar, sosyal patlamalar olur fikri doğru değildir. Köylü zaten anlamsızca şehre akın etmektedir. Bu sistemde köylü işletmenin ortağı ve işçisi olacak; risksiz, korkusuz, borçsuz ve güveneli çalışma hakkı kazanacaktır. Hatta yatırım ağı genişleterek yatırımcı köye gelecek, bir anlamda köy yaşanabilir bir merkez olacaktır.”

Rapordan aldığım bu bölüm üzerine şu değerlendirmeyi yaptım: Tarım Şurası sonrasında tarımsal yapıyla ilgili önemli değişiklikler olacağı bu metinde net olarak anlatılıyor. Bu raporlar üç gün ele alınacak ve sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın katılacağı kapanış oturumu ile Şura kararları açıklanacak. Yazılanlar olduğu gibi kabul edilirse tarımda şirketleşme modeli getirilecek. Çiftçi

kendi tarlasında işçi olarak çalışacak. Böyle bir model tarımda çiftçiliği bitirecek, şirketleri tarımın tek sahibi yapacak. Bu sadece üreticiye değil, tüketiciye de, devlete de büyük zarar verir. Sosyal sorunlara neden olur. Yapılması gereken, küçük çiftçilerin kooperatif çatısı altında güçlerini birleştirerek üretime devam etmesi, rant ekonomisi yerine üretim ekonomisinin benimsenmesidir.

“Semerat Holding’in S’sini duymak istemiyorum”

Yazının yayınlandığı gün cep telefonum çaldı. Bilinmeyen bir numaraydı. Açtım. Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli’ydi arayan.

Aramızda ana hatlarıyla şu konuşma geçti:

— Ali Bey, bugünkü yazınızı okudum. İzmir’de konuşmuştuk. Ben anlattım, şirket olayını. Biz kooperatifçilikle yürümek istiyoruz.

— Sayın Bakan, ben size sordum, Semerat Holding ile ilgili, fakat buna hiç değinmediniz. Raporları okumadığınızı ve içinde neler olduğunu bilmediğinizi söylediniz. Ben de o raporları okudum. Yazımda da 1. Grubun raporunda yazılanları aynen yayınladım. Tarımsal Yapı ve Dönüşüm Grubu raporunda tarımda ülke genelinde 2-3 şirketin kurulacağı, çiftçilerin bu şirketlerde işçi olarak çalışacağı, tarımın bu şirketler eliyle yapılacağı bilgisi var. Ben onu yazdım. Siz raporları okumadınız mı?

— Bakanlık olarak raporların hazırlanmasında, toplantıların içeriğine yönelik olarak bizim hiçbir yönlendirmemiz olmadı. Bunu samimiyetle söylüyorum. Toplumdan ne çıkıyorsa biz onları belli bir potada eriterek kendimize daha önce de söylediğim gibi beş yıllık bir yol haritası çizmek istiyoruz. Bu anlamda Tarım Şurası’nın bir mutabakat platformu olmasını arzu ediyoruz.

— Siz şirketleşme, holding olmayacak mı diyorsunuz?

— İzmir’deki görüşmemizde de söylemiştim. Sizin yayınladığınız sunum, bizim 10-12 projeden sadece birisiydi. Benim gündemimde Semerat Holding yok. Arkadaşlarıma da söyledim. Semerat Holding’in S’sini bile duymak istemiyorum. Ne Semerat ne de bir başkası. Tarımda holding olmaz zaten. Dolayısıyla

benim gündemimde tarımda şirketleşme, şirket kurma diye bir şey yok. Şura'dan da böyle bir şey çıkacağını sanmıyorum. Arkadaşlar bana getirdiğinde ben holding olmaz demiştim.

— İzmir'deki görüşmemizde bu netlikte söylemediniz. Söyleseydin yazardım . Bu söylediklerinizi yazacağım.

— Yazabilirsiniz. Tarımda holding olmaz. Doğru olanı kooperatifçiliktir. Biz kooperatifçilikle yolumuza devam etmek istiyoruz. Ama birileri ısrarla holdingi, şirketi gündeme getirmek istiyor olabilir. Ben o raporu okumadım. Ama birileri maksatlı olarak bunu rapora yazmış veya yazdırmış da olabilir. Bakan olarak benim gündemimde ne holding ne de şirket var. Benim gündemimde kooperatif var.”

Pakdemirli, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a Semerat Holding ile ilgili sunum yapacakken bizim haberimizle oluşan tepki üzerine Cumhurbaşkanı bunu iptal etmişti.

Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli, sunumun iptalinden sonra Semerat Holding ile ilgili ilk kez bu kadar net konuşuyordu. Çok ilginç ve endişe verici bir durumdan bahsediyordu. Sanki Holding'i kendisi istemiyor, birileri getirmek istiyordu. Kimdi o birileri?

Konuşmanın devamında Pakdemirli, Şura'ya sunulan görüş ve önerilere bakıldığında üç konunun öne çıktığını belirtti ve şunları söyledi: “Birileri holdingi, şirketi buraya sokmaya çalışabilir. Bunlar çiftçinin gündeminde yok. Çiftçinin gündeminde üç konu var görebildiğim kadarıyla. Bunlar; girdiler, destekler ve borçlar. Bu konularda atacağımız adımlar olacak. Ama, çalışmalar daha devam ediyor. Şura'dan ne çıkacak, ben de daha tam olarak bilmiyorum. Sayın Cumhurbaşkanımıza yapacağımız sunum bile daha hazır değil. Buradaki sonuçlara göre hazırlanacak.”

Tarım Şurası ile son bir defa sektörün tümünün mutabakatıyla bir yol haritası çıkacağını anlatan Pakdemirli sözlerini şöyle sürdürdü: “Bundan önceki Şura kararları tamamıyla uygulandı diyemeyiz. Ama uygulanan ve tarıma ciddi katkı sağlayan kararlar da var. Hiçbir şey yapılmamış diyemeyiz. Yapılmış. Biz farklı olarak bu Şura'dan sonra bir iş planı ortaya koyacağız. O plan

çerçevesinde çalışmalarımızı sürdüreceğiz. Ama bunun için kamuoyunu bu Şura'da alınan kararların yol haritası olacağına ikna etmemiz lazım. Çünkü buradan çıkan kararları uygularsak kamuoyu da bundan tatmin olacak. Şura kararlarının hayata geçirildiğini hissedecek.”

Bakanın söylediklerini *Dünya* gazetesinde 20 Kasım 2019'da “Tarım Bakanı Pakdemirli: Gündemimde şirket veya holding yok” başlığı ile aynen yazdım. Şunları da ekledim: Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli'nin, gündeminde şirket ve holding yapılanması olmadığını, kooperatifçiliği öne çıkaracaklarını söylemesi, gelişen kooperatifçilik adına olumlu bir adım. Biz de takipçisi olacağız. Yapılması gereken, küçük çiftçilerin kooperatif çatısı altında güçlerini birleştirerek üretime devam etmesi, rant ekonomisi yerine üretim ekonomisinin benimsenmesidir.

Son dönemde kooperatifçilik konusunda büyük bir ilgi ve arayış var. Bunda başarılı kooperatif modellerinin rolü olduğu kadar, tarımdaki yüksek girdi fiyatları çiftçiye zorladığı için daha uygun fiyata temini, fiyatı düşük oluşan tarım ürünlerinin pazarlanmasında güç birliği arayışının etkisi var.

Çiftçiler, üreticiler birleşerek ayakta kalabileceklerine inanmaya başladı. Bu çok önemli. Doğru, başarılı örnekleri çoğaltmamız gerekiyor.

Tüketici cephesinde de kooperatifçilik karşılık buluyor. Gıda terörünün, tağşişin, sahtekârlığın yaygın olduğu bir dönemde tüketici kooperatif ürünlerine daha çok güveniyor. Tarımın elden gittiğini görünce, ithal ürünlerin piyasaya hâkimiyetini görünce tarımın, kırsalın kalkınması için kooperatiflere tüketici olarak destek sağlıyorlar.

Bunun çok iyi örgütlenmesi gerekiyor. Devlet de destekleri, projeleri tasarlarlarken uygularken kooperatifleşmeyi, örgütlenmeyi ön plana çıkararak adımlar atmalı. 3. Tarım ve Orman Şurası kararları umarız bunun başlangıcı olur.

Türkiye'nin küçük aile işletmeciliği yapısı dikkate alındığında kooperatifleşmeye olan ihtiyaç daha da öne çıkıyor. Ayrıca

yerel yönetimlerin tarıma olan ilgisi, İzmir Modeli'nde olduğu gibi kooperatifler üzerinden sağlanacak destek, hem üreticiye hem tüketiciye ciddi katkılar sağlayacaktır.

3. Tarım ve Orman Şurası sonunda kooperatifçilik modeliyle yol alınırsa sadece tarım için değil, ülke ekonomisi için de yeni bir çıkış yolu açılacaktır.

Tarım Şurası üç gün sürdü. Ortaya çıkan sonuçlar Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklandı. Erdoğan konuşmasında;

— Artık kurban bayramında filan hayvan ithalatı yapmayalım istiyoruz.

— Temel tarım ürünlerinde dışa bağımlı olmak en az savunma sanayiinde dışa bağımlı olmak kadar tehlikelidir.

— Türk tarımını küresel şirketlerin kâr odaklı çarkında ezdirmeyeceğiz, gibi çok iddialı sözler söyledi. Özellikle son söylediği “Türk tarımını küresel şirketlerin kâr odaklı çarklarında ezdirmeyeceğiz” sözü, Semerat Holding’ten, küresel şirketler karşılığına gelindiğini, çark edildiğini gösteriyordu.

Söylenen sözlerin inandırıcılığı tartışılabilir. Fakat, bizim açımızdan geline nokta çok çok önemliydi. Tarımda Milli Birlik Projesi adı altında Semerat Holding’in kurularak ülke tarımının bir tek holdinge teslim edilmesi oyununu şimdilik bozmuş olduk. Gazeteciliğin en önemli kurallarından biri olan fikri takip yaparak kamuoyunu doğru bilgilendirdik. Şura’dan sonra aldığımız çok sayıda tebrik ve “sayenizde Türk tarımı büyük bir beladan kurtuldu” mesajları bizim ödülümüz oldu.

Ancaaaaak, rehavete kapılmak yok. Burası Türkiye, her an başka bir şekilde tarımda holdingleşme, şirketleşme gelebilir. Uyanık olmak gerekir.

Ovaya termik santral

“Böylesi ancak Türkiye’de olur” dedirten bir uygulama. En verimli ovalar yasa ile koruma altına alınarak “bir çivi bile ça-

kılmayacak” deniliyor. Sonra, çivi çakılmayacak ovaya termik santral yapılmak isteniyor.

Tarımda ithalat politikası, Türkiye’yi birçok üründe dışa bağımlı hale getirdi. Kendi çiftçisini desteklemek yerine, gümrük vergilerini düşürerek veya sıfırlayarak başka ülkelerin çiftçilerini destekleyen AKP hükümeti, bu uygulama ile çiftçinin üretim yapmasını zorlaştırıyor. Bununla da yetinmeyerek, verimli toprakları imara, sanayiye, ranta açarak tarımın geleceğini de karartıyor.

Bunun en somut ve güncel örneklerinden birisi Eskişehir’in verimli ovası Alpu’ya termik santral yapılmak istenmesidir.

Büyük ovaların korunması ile ilgili *Resmî Gazete*’nin 21 Ocak 2017 tarihli mükerrer sayısında, yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile 49 ilde 141 ova büyük ova koruma alanı olarak ilan edildi. Bu ovalardan birisi de Eskişehir Alpu Ovası.

Daha sonra yeni kararlarla koruma altına alınan “tarımsal sit” ilan edilen ova sayısı 300’e çıktı.

Dönemin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Ahmet Eşref Fakıbaba, 2018 bütçe sunuş konuşmasında, 2017 yılında 192 tarımsal ovanın Bakanlar Kurulu Kararı ile sit alanı olarak koruma altına alındığını belirterek: “Bu ovaların toplam alanı 6,1 milyon hektardır. Sadece tarımsal faaliyetlerin yapılacağı bu ovalarda; toprakların korunması ve üretimin geliştirilmesi sağlanacaktır. Koruma altına alınan ovaların 300’e çıkarılması için çalışmalar devam etmektedir,” demişti.

Bakanlar Kurulu Kararı’nda ise, büyük ovaların neden koruma altına alındığı şu sözlerle ifade edildi: “Tarımsal üretim potansiyeli yüksek, erozyon, kirlenme, amaç dışı veya yanlış kullanımlar gibi çeşitli nedenlerle toprak kaybı ve arazi bozulmalarının hızlı geliştiği ovalar büyük ova koruma alanı olarak belirlenmiştir.”

Alpu Ovası

Termik santral yapılmak istenen Alpu Ovası, buğday, arpa, nohut, yulaf, şekerpancarı üretiminin yapıldığı, hayvancılığın

geliştiği verimli ovalardan birisi. Eskişehir Tarım ve Orman İl Müdürlüğü verilerine göre, Alpu İlçesi'nin toplam tarım arazisi 447 bin 170 dekar. Bunun 328 bin 999 dekarı ekiliyor, 110 bin 575 dekarı nadasa bırakılıyor. Ayrıca, 6 bin 130 dekar alanda sebzeçilik, 1466 dekarda meyvecilik yapılıyor.

Devlet, Alpu İlçesi Bozan Mahallesi'nde 16 bin dekar alanda kapalı sistem sulama projesi uyguluyor. Proje ile 35 derin kuyunun rehabilitasyonu yapılarak kapalı sisteme çevrilecek. Proje bedeli 1.9 milyon lira.

Alpu'da 2016 verileri ile Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı 1908 çiftçi var. İlçede 1084 büyükbaş ve 400 küçükbaş hayvancılık, 70 kanatlı işletmesi var. Ayrıca 10 adet arıcılık ve 3 adet su ürünleri işletmesi var. Yaklaşık 50 bin sağmal hayvana sahip ve 813 ton kırmızı, 177 ton beyaz et, 300 ton süt üretimi yapıyor. Eskişehir'de hastalıktan ari iki hayvancılık işletmesinden birisi Alpu İlçesi'nde.

Tarım sektörü için böylesine önemli bir ovaya termik santral yapılır mı?

Sadece Alpu İlçesi'nde yaşayan ve ovada tarımsal üretim yapan çiftçiler değil, Eskişehir'de yaşayan hemen herkes, ülke genelindeki duyarlı sivil toplum örgütleri, çevreciler, tarımcılar bu termik santralin yapılmasına karşı çıkıyor.

Termik santrale değil, gıdaya ihtiyaç var

Türkiye'nin sahip olduğu enerji potansiyeli, üretim kapasitesi dikkate alındığında Eskişehir Alpu'da termik santrale ihtiyaç yok.

Ülkenin gıdaya, tarım ürünlerine ihtiyacı var. Enerjiyi, güneş, rüzgâr ve diğer alternatif kaynaklardan elde edebilirsiniz. Fakat, gıda üretimi için toprağı ihtiyacımız var. Dünyada hızla terk edilen fosil yakıtlara dayalı enerji üretimi gelecek kuşaklara bırakılacak bir miras olamaz. Gelecek kuşaklara güvenilir gıda üretecek topraklar bırakmalıyız.

Eskişehir'e çağdaş bir kimlik kazandıran Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen her fırsatta bu termik santralin kente ve bölgeye ciddi zarar verdiğini dile getiriyor. Alternatif enerji kaynaklarının değerlendirilmesini istiyor.

Çevre ve tarım konusunda duyarlılığı ile bilinen meslektaşımız Eskişehir Milletvekili Utku Çakırözer, Tepebaşı Belediye Başkanı Ahmet Ataç ve yerel yöneticiler, sivil toplum örgütleri, köylüler hemen her gün bir etkinlikte buluşarak termik santrale karşı tepkilerini dile getiriyor. Bu tepkilere, bu seslere kulak verilmeli.

İhale iptal edilmesine rağmen proje devam ediyor. Koruma altına alınan Alpu Ovası'na hükümet tarafından termik santral yapılması kabul edilemez.

Bakanlıkla genç çiftçilerin inek dolandırıcılığı

Hep genç nüfusa sahip olmakla övünürüz. Gençlerin çoğu diplomalı işsiz oldu. Köydeyse genç bulmak kolay değil. Bu sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da önemli sorunlarından birisi. Gençler tarımla ilgilenmek, çiftçilik yapmak istemiyor. Bu nedenle gençleri tarımda tutmak için destek verilir, özel programlar uygulanır.

Türkiye'de de 2016 yılında gençleri tarımda tutmak için önemli bir proje başlatıldı. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi kapsamında genç çiftçilere 30 bin liraya kadar hibe, yani karşılıksız destek sağlanacaktı.

Birçok proje gibi seçim öncesi gündeme gelince, isteyen her genç çiftçiye bu destek sağlanacak algısı yaratıldı. Oysa milli piyango biletime ikramiye isabet etmesi gibi belli sayıdaki çiftçilere çıkacaktı.

Proje kapsamında 30 bin liraya kadar hibe (karşılıksız) desteğinden yararlanmak için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, 18 yaşından gün almış ve 41 yaşından gün almamış olmak, okur-yazar olmak, ücretli bir işte çalışmıyor olmak, örgün eğitime devam etmemek, vergi mükellefi olmamak şartları var.

Proje, hayvansal üretim, bitkisel üretim, yöresel ürünler ile tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi, işlenmesi ve paketlenmesi, örtüaltı üretim olmak üzere 4 temel konuda uygulanıyor.

Hayvansal üretime yönelik projeler kapsamında; büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arı ve arı ürünleri yetiştiriciliği ve kanatlı ve ipekböceği yetiştiriciliği projeleri destekliyor.

Bitkisel üretime yönelik projeler kapsamında ise; kapama meyve bahçesi tesisi, fide, fidan, iç ve dış mekân süs bitkisi yetiştiriciliği, kontrollü örtü altı yetiştiriciliği, kültür mantarı üretimine destek veriliyor.

Yöresel ürünlerle tıbbi ve aromatik bitki üretimi, işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik projelerde, toplam 72 çeşit tıbbi ve aromatik bitkinin üretimi, işlenmesi, depolanması ve paketlenmesi konusundaki projeler, 83 adet coğrafi işaretli ürünün, yerli gen kaynaklarını kullanarak, organik veya iyi tarım uygulamalı bitkisel ve hayvansal üretim konulu projeler yine bu kapsamda destekleniyor.

Bu projeden yararlanacak olan genç çiftçiler, Tarım İl ve İlçe Müdürlüklerine hiçbir masraf yapmadan başvuracak, bakanlık tarafından hazırlanan tip projeler kullanılacağı için dışarıda proje hazırlanmasına gerek yok. Genç çiftçilerden dosya ve proje hazırlama ücreti de alınmıyor.

Hibe desteği kapsamında kabul edilen başvurularda, hibe sözleşmesi imzalanarak belirlenen şartların gerçekleşmesine göre genç çiftçiye en fazla 30 bin lira destek veriliyor. Bu karşılıksız bir para. Geri ödemesi yok. Sadece Katma Değer Vergisi tutarını genç çiftçi ödeyecek.

Genç çiftçi hibe desteğinden nüfusu 20 bin kişinin altında olan yerleşim birimlerinde yaşayanlar, 2012’de değiştirilen Büyükşehir Yasası’ndan önce nüfusu 20 binden az olan yerleşim birimlerinde yaşayanlar yararlanabiliyor. Proje kapsamında başvuran her çiftçi destekten yararlanamıyor. Projesi kabul edilen ve sözleşme imzalayan çiftçilere bu hibe desteği veriliyor. Proje başvurularında, karı-koca veya aynı hanede ikamet eden kardeş-anne-baba olması durumlarında farklı konularda dahi olsa asil listeye giren veya puanı en yüksek olan tek bir proje değerlendirmeye alınıyor. Proje değerlendirme komisyonunun bir başvuruyu reddetme ya da hibe vermeme kararı kesin ve itiraz edilemiyor.

Buraya kadar her şey normal. Kâğıt üzerinde çok önemli, çok yararlı bir proje. Gençleri tarıma kazandıracak, yaşlanan kırsal nüfus gençleşecek. Tarımsal üretim artacak. Türkiye tarımda yeni bir atılım yapacak.

Fakat öyle olmadı. Genç çiftçi projesinin de altında ithalat kurnazlığı çıktı. Başvurusu yapılan ve kabul edilerek onaylanan projelerin yüzde 90'dan fazlası hayvancılıkla ilgiliydi. Tarım Bakanlığı, hibe desteğini nakdi olarak vermek yerine hayvan olarak, inek, dana, koyun olarak vereceğini açıkladı.

Türkiye'de yeterli hayvan yok. O zaman ne yapalım. Hayvanlar ithal edilerek çiftçilere dağıtılacak. Çiftçi para vermediği için bedavaya hayvan alacak diye mutlu. Bakanlık hayvan ithal edecek, ithalat olunca mutlaka işin başındakilere bir pay çıkar. Onlar da mutlu. Ama en mutlusu Türkiye'ye hayvan satan ülkelerin çiftçileri. Hayvanlarına pazar buldukları için çok çok mutlular. Genç çiftçilere destek olarak verilen kaynağın önemli bir bölümü ithal hayvanlar için yurtdışına aktarıldı.

Sayıştay raporuyla dolandırıcılık kanıtlandı

Üç yıl uygulanan projenin foyası Sayıştay raporu ile ortaya çıktı. Sayıştay'ın Tarım ve Orman Bakanlığı 2018 Raporunda özellikle hayvan ithalatı ile ilgili çarpıcı bulgular yer aldı. Bunlar arasında en dikkat çeken ise, 2016-2017 ve 2018 yılında uygulanan Genç Çiftçi Projesi'ndeki usulsüzlükler. Deyim yerindeyse Bakanlık genç çiftçileri, genç çiftçiler de devleti kazıklamış.

Rapora göre, Bakanlık damızlık vasfı olmayan, ithalatına izin verilmeyen hayvan ırklarını ve hastalıklı hayvanları ithal ederek genç çiftçilere verdi. Genç çiftçilerden bazıları ise yasak olmasına rağmen hayvanları ellerinden çıkardıkları ve yerine aldıkları hayvanları yakın akrabalarından satın almış gibi gösterdiği ortaya çıktı. Bazıları ise kendi kendisine satış yapmış gibi gösterdi.

Sayıştay raporunda "Genç Çiftçi Projesi İçin TİGEM Tarafından Satın Alınan Bazı Hayvanların İşe Ait Teknik Şartname-lerde Belirtilen Özellikleri Taşımaması" başlığı ile yer verilen

bulgulara göre yaşananlar özetle şöyle ifade ediliyor: “Genç Çiftçi Projesi kapsamında genç çiftçilere dağıtılmak üzere TİGEM (Tarımsal İşletmeler Genel Müdürlüğü) tarafından satın alınan hayvanlardan bir kısmının damızlık özelliği olmayan hayvanlar olduğu, bir kısmının şartnamede sayılan hayvan ırklarından olmadığı, bir kısmının ise sağlık yönünden aranılan şartları taşımadığı görülmüştür.”

Hastalıklı hayvanlar verildi

Diğer yandan Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü/Hayvan Sağlığı ve Karantina Şube Müdürlüğü’nden alınan verilere göre genç çiftçilere teslim edilen hayvanlarda bazı hastalıklar tespit edildiği belirtilen raporda il bazında görülen hastalıklar şöyle sıralanıyor.

Sığır Tüberkülozu: Adıyaman, Afyonkarahisar, Kastamonu, Kırşehir, Aydın, Bartın, Çankırı, Hatay, Ordu ve Yozgat.

Sığır Brusellozu: Ağrı, Erzurum, Kars, Kırıkkale, Samsun, Tokat ve Tunceli.

Koyun Keçi Brusellozu : Aksaray ve Kars.

Koyun Keçi Vebası: Amasya, Kastamonu, Antalya, Bilecik, Bursa, Denizli, İzmir, Ordu, Sinop, Uşak, Yozgat, Zonguldak, Elazığ ve Tokat.

Şap hastalığı: Eskişehir, Kütahya, Antalya, Malatya, Manisa, Sinop, Balıkesir, Trabzon, Tunceli, Giresun.

Koyun Keçi Çiçeği: Ordu ve Isparta.

Tarım ve Orman Bakanlığı bu konuya ilişkin olarak Sayıştay’a verdiği cevapta Bakanlığın bağlı kuruluşu olan TİGEM’i suçladı. Bakanlık cevabında; TİGEM tarafından temin edilen hayvanların bir kısmının damızlık özelliği olmadığını, bir kısmının şartnamede belirtilen ırklar olmadığını, bir kısmının ise sağlık şartlarını taşımadığını kabul ediyor. Gelen şikâyetlerin TİGEM’e bildirildiği, hak sahibi genç çiftçilere ise hayvan değişimi için izin verildiği vurgulanıyor.

Ayrıca, sahadan bakanlığa bildirilen bazı hayvanların teknik ve sağlık şartları taşımadığı duyumları neticesinde projenin

uygulanmış olduğu 81 İl Müdürlüğüne defalarca mevzuat hükümlerince işlem yapılması konusunda uyarılar yapıldığı, gerekli titizliğin sağlanması hususunun talimat verildiğı ifade edildi.

Hayvanını kendisine satan çiftçi var

Sadece bakanlık genç çiftçiyi kandırmamış, dolandırmamış, genç çiftçi de devleti kandırmış, dolandırmış. Sayıştay raporu bunu da tespit ediyor.

Sayıştay'ın raporuna göre, büyükbaş ve küçükbaş hayvan projesi kapsamında desteklemeden yararlandırılan genç çiftçilerin kendilerine teslim edilen hayvanları uygulama ve takip yılları içinde çeşitli nedenlerle elden çıkardıkları, mevzuat gereğı yerlerine almaları gereken hayvanları ise yakın dereceli akrabalarından satın almış gibi gösterdikleri, tebliğ ve taahhünameye aykırı bu duruma ise il ve ilçe müdürlükleri tarafından müsaade edildiğine dikkat çekiliyor.

Çiftçiye yasal hakkı olan destekler bile verilmiyor

Çiftçiye verilen tarımsal desteklerin temel hedeflerinden birisi üretim planlaması yapmaktır. Devlet hangi ürünün daha çok üretilmesini istiyorsa, o ürüne daha çok destek verir. Arz fazlası olan ve üretimini artırmak istemediğı ürüne ise daha az destek verir veya hiç vermez. Böylece üretimde bir planlama sağlanır.

İkinci temel hedef, yüksek girdi maliyetleri nedeniyle üretim yapmakta zorlanan çiftçiye destek verilerek üretimin devamının sağlanmasıdır.

Bir başka önemli hedef, ithal ürünlere karşı çiftçinin rekabet gücünü artırmak, tüketicinin güvenilir, sağlıklı ürünleri uygun fiyata almasını sağlamaktır.

Gıda sanayisine uygun koşullarda hammadde temin edilmesi, ihracatta rekabet gücünün artırılması ve daha birçok amaç, hedef sıralanabilir. Ancak, asıl önemli olan, bu hedeflere ulaş-

bilmek için doğru zamanda ve doğru oranda tarımsal desteklemelerin yapılmasıdır.

Türkiye'deki uygulamalara bakıldığında bu hedeflerin hemen hiçbirisinin gerçekleşmediğini görüyoruz. Çünkü Türkiye, doğru zamanda ve doğru oranda tarımsal destek vermiyor. Her yıl bütçeye konulan bir kaynak var. Bu kaynak para olarak dağıtılıyor. Amacı, hedefi olmayan bir şekilde para dağıtılıyor.

Verilen desteklerin üretime, verimliliğe yansımaları hesaplanmıyor. Etki analizi yapılmıyor. Toplamda 100'den fazla destek kalemi var. Her sene ayrılan bütçe ile bu kalemlerde birkaç kurşluk artış yapılıyor. Bazıları yıllarca artırılmıyor. Çiftçi aldığı destekten, devlet verdiği destekten memnun değil.

Tohum tarlaya atılmadan destekler açıklanmalı

Üretim planlamasının yapılabilmesi ve çiftçinin üretim yapmasında destek sağlanması için çiftçiye verilecek desteklerin daha tohum tarlaya ekilmeden açıklanması gerekir. Ekim yapıldıktan sonra üretimi yönlendiremezsiniz. Nitekim Türkiye'de planlama yapılamıyor.

Yüksek girdi fiyatları karşısında çiftçi korunamıyor. Çiftçinin en çok ihtiyaç duyduğu ekim zamanı desteği açıklamaz ve ödemezseniz üretimi nasıl sürdüreceksiniz? Denilebilir ki, bu destekler zaten bir yıl sonraki bütçeden ödenecek. Erken açıklansa ne olacak? Doğrudur. 2019 yılında üretilen ürünlerin desteği 2020 yılı bütçesinden ödeniyor. Geç ödenen desteğin bir yararı olur mu?

Avrupa Birliği 7 yıllık bütçe yapar ve 7 yıllık dönem itibarıyla tarıma verilecek destek miktarları bellidir. Amerika 5 yılda bir çıkardığı Tarım Kanunu ile tarımsal destekleri açıklıyor. Türkiye'de çiftçi üretim yapar, genellikle hasadı da tamamlar, ondan sonra destekler açıklanır. Ayrıca, hükümet değişirse de bakan değiştiğinde destekleme politikası değişiyor.

Daha 4 yıl önce 2016'da dönemin Başbakanı Binali Yıldırım tarım desteklerinin yılda iki kez, iki taksitle ödeneceğini söyledi. Bir yıl bile uygulanamadan bundan vazgeçildi.

Son 12 yılın dokuzunda tarım desteklerini bakanlıktan önce açıkladım. Çok önceden açıklanması gereken tarım desteklerini “atlatma haber” olarak yazdım. Sanırım bizden başka tarım destekleri atlatma haber olan başka ülke yoktur. Bazı yıllar ben gazetede yayınladıktan 2-3 ay sonra açıklanıyor. Hem de hiçbir değişiklik olmadan. Madem hazır, neden erken açıklanmıyor?

Desteklerin geç açıklanmasının mantıksal bir açıklaması yok. Tamamen üreticiyi beklentiye ve bakanlığa karşı “yalvaran” konumuna düşürmek istiyorlar. Ya da hükümet tarımı önemsemediği için erken ya da geç açıklanmasını da önemsemiyor. Fakat, destekleri geç açıklamak, geç ödemek hatta gerekirse ödememek için Ankara’da özel gayret gösterenler olduğuna inanmaya başladım.

Sadece çiftçi değil, sanayici, tüccar, ihracatçı, tarım teşkilatı çalışanları; tarımla ilgili herkes desteklerin bir an önce açıklanmasını istiyor. Çünkü, onlar da ona göre ürün alacak, ihraç edecekse dışarıya ona göre fiyat verecek. Destek sadece çiftçiye değil, ihracatçıya, tüccara da katkı sağlıyor. Onlar da desteğe göre fiyat veriyor.

Birçok konuda algı yönetimi olur da tarımda olmaz mı?

Tarıma, dolayısıyla çiftçiye milyarlarca lira destek ödeniyor algısı yaratılıyor. Fakat gerçekte çiftçinin yasal hakkı olan destekler bile verilmiyor.

Bazı destekler açıklanıyor, çiftçinin cebine girmeden geri alınıyor. Kısacası çiftçi aldatılıyor. Fakat, çiftçinin “lobisi” olmadığı için sesini yeterince duyuramıyor.

Çiftçi örgütlerinin yöneticileri suskun. Kamuoyunu doğru bilgilendirecek bir açıklama bile yapmıyorlar.

2006’da bir Tarım Yasası çıkarıldı. Yıllardır “biz geldiğimizde tarımın yasası bile yoktu, onu da biz çıkardık,” diye övünürler. Yasa’nın “Tarımsal desteklemelerin finansmanı” başlıklı 21. maddesi aynen şöyle:

“Tarımsal destekleme programlarının finansmanı, bütçe kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlanır. Bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi millî hasılanın yüzde birinden az olamaz.”

Yasa'nın 21. maddesi bugüne kadar hiç uygulanmadı. Uygulansa ne olurdu?

Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın açıkladığı Yeni Ekonomi Programı'na göre Türkiye'nin 2020 yılındaki Gayri Safi Milli Hasılası 5.1 trilyon lira. Tarım Yasası'na göre, tarıma verilecek desteğin Gayri Safi Milli Hasıla'nın yüzde 1'i, yani 51 milyar lira olması gerekiyordu. Öngörülen destek 22 milyar lira.

Yasa'nın çıkmasından bu yana geçen 13 yılda tarımsal destek için ayrılan kaynak, Gayri Safi Milli Hasıla'nın yüzde 1'i yerine ortalama yüzde yarımı (yüzde 1'in yarısı) oldu. Tarım Yasası'na göre çiftçinin devletten alacağı, yaklaşık 150 milyar liraya ulaştı.

Maliyetler artıyor, destekler artmıyor

2019 üretim yılına ait tarım destekleri 24 Ekim 2019 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne bakıldığında 2017 ve 2018 yılı destekleriyle büyük oranda aynı. Dane zeytin ve organik gübre dışında yeni bir destek yok. Buğday, arpa, yulaf dışında 17 ürüne verilen destekleme priminde (fark ödemesi) artış yok. Sertifikalı tohum üretim ve kullanım desteği yine aynı.

Dünyada organik tarım ve iyi tarım desteklenirken, bu Kararname ile destekler yarı yarıya düşürüldü.

Hayvancılık destekleri karmaşık hale getirildi. Temel destek olan buzağı desteklerinde hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Samsun, Tokat ve Yozgat ilave destek alacak iller kapsamında çıkarıldı, sadece Hakkâri eklendi. Bu dokuz ilde hayvancılık yapanlar cezalandırıldı.

Çiftçinin kullandığı mazotun yarısının destek olarak ödemesi gerekirken yüzde 30'u bile ödenmiyor. Mazottan sonra en çok kullanılan gübrede (buğday ve arpada 4 lira hariç) destek üç yıldır sabit, artırılmıyor.

Seçimden önce çiftçiye çiğ süt destekleme primi litre başına 10 kuruştan 25 kuruşa çıkarıldı. Mayıs 2019'dan geçerli olmak

üzere tekrar 25 kuruştan 10 kuruşa düşürüldü. Seçim geçti, süt primi düşürüldü.

Türkiye’de çiftçi desteklenmiyor. Bütçeye konulan para dağıtılıyor. Sayıştay raporlarında yer aldığı gibi verilen desteğin etki analizi yapılmıyor. Yani destek verilince üretim ne kadar arttı, verimlilik arttı mı? Bu sorulara verilecek yanıt yok. Çünkü, bilinmiyor.

Yıllardır uygulanan ithalat politikası ile başka ülkelerin çiftçilerine milyar dolarlar ödeniyor. Başka ülkelerin çiftçileri destekleniyor.

Et ve Süt Kurumu başka ülkelerin çiftçisini destekledi

Hayvancılığın geliştirilmesi, üreticinin korunması amacıyla 1952 yılında kurulan Et ve Balık Kurumu, 1991 yılına kadar ülke geneline yayılan 33 kombinasiyla besicileri desteklerdi. Üretici hayvanını bu kombinalarda kestirirdi.

Türkiye, 1980’li yıllara kadar Ortadoğu ülkelerinin canlı hayvan ve et tedarikçisiydi. Özellikle Doğu Anadolu’daki borsalarda canlı hayvan ihracatçıları güçlü olarak yer alıyordu. Van, Kars ve Erzurum’da çok sayıda canlı hayvan ihracatçısı vardı.

Dışa açılma politikaları kapsamında 1980’li yıllarda tarım sektörü desteksiz bırakıldı. İthalat kapısı açıldı. Üretici neye uğradığını şaşırды.

Özelleştirme furyası tarımsal Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) ile başladı. Et ve Balık Kurumu, 1992 yılında özelleştirme kapsamına alındı. Kuruma ait 19 işletme satıldı, 3 işletme kapatıldı ve 5 işletmesi ise başka kurumlara devredildi. Adeta yağmalandı.

Aynı dönemde Süt Endüstrisi Kurumu ve Yem Sanayii A.Ş. işletmeleri de benzer şekilde yağmalanınca hayvancılık sektörü çökertildi.

Et ve Balık Kurumu, 2005 yılında, kalan birkaç tesisi ile özelleştirme kapsamından çıkarılarak Tarım Bakanlığına bağlandı. Kurum, özellikle 2010 yılında başlayan ithalatla kuruluş amacından uzaklaştırıldı.

AKP hükümeti tarafından 2013 yılında adı Et ve Süt Kurumu olarak değiştirildi.

Üreticiyi desteklemek, hayvancılığı geliştirmek yerine, hükümetin verdiği yetki ve görev çerçevesinde devletin “ithalat ofisi” gibi çalıştırılmaya başlandı. Hükümet sıfır gümrükle yetki veriyor, Et ve Süt Kurumu canlı hayvan ve et ithal ediyor.

Uygulanan politikalarla “ithalat ofisi” gibi çalıştırılan Et ve Süt Kurumu, 2018’de 491 milyon lira net zarar açıkladı. Zararın büyük kısmı Et ve Süt Kurumu üzerinden 3 market zincirine sağlanan “ucuz et”ten kaynaklanıyor. Ucuz et satan marketler para kazanırken, Et ve Süt Kurumu zarar ediyor.

Market zincirlerine sağlanan et ithalatla karşılanıyor. Et ve Süt Kurumu deyim yerindeyse yabancı çiftçileri destekliyor.

Yabancı çiftçiye 3, yerliye 1.4 milyar lira

Et ve Süt Kurumu’nun 2018 Faaliyet Raporu’nda yer alan ithalat rakamları çok çarpıcı:

2018 yılında toplam 540 bin 663 baş canlı hayvan ithalatı yapıldı. İthal edilen 116 bin 760 büyükbaş hayvan kasaplık. Yani ithal edilip kesiliyor ve et olarak tüketiliyor.

Besilik olarak ithal edilen büyükbaş hayvan sayısı 210 bin.

Toplam büyük baş hayvan ithalatı 327 bin 566.

Aynı dönem 213 bin 97 baş kuzu ithalatı yapıldı.

Bu kadar canlı hayvan yetmemiş olacak ki, 2018 yılında 42 bin 761 ton sığır eti ithalatı yapılarak sadece et için dışarıdaki çiftçiye 950 milyon 452 bin lira ödeme yapıldı.

İthalatta bu kadar cömert davranan Et ve Süt Kurumu yerli besiciden ne kadar alım yaptı?

Yerli üreticiden, 2018 yılında 49 bin 426 ton büyük baş, 31 bin 481 ton küçükbaş hayvan eti alındı. Et ve Süt Kurumu ithalata toplamda 2 milyar 963 milyon lira öderken, yerli besiciye bunun yarısından daha az, 1 milyar 414 milyon lira ödedi.

Yapılan kırmızı et ithalatı ve canlı hayvan ithalatı ihalelerle yapılıyor. Dolayısıyla sadece yabancı çiftçilere veya başka ülkelerdeki et üreticilerine değil, ihale verdikleri şirketlere de ciddi destek

sağlamış oldular. Erzurum, Kars, Ağrı, Balıkesir, Konya, Kayseri ve Kırıkkale’de, kısacası Anadolu’da ve Trakya’da hayvancılık yapan, besicilik yapan çiftçiye verilmeyen destekler Brezilya, Uruguay, Polonya, Sırbistan ve Avrupalı, Amerikalı çiftçilere sağlandı.

Tüketiciye değil, zincir mağazalara çalıştılar

Et ve Süt Kurumu, Milli Savunma Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı’nın et ihtiyacını karşılıyor. Aynı zamanda 2018’de büyük oranda A101, BİM ve Migros olmak üzere 3 zincir markete çalıştı. Büyük bölümü ithalattan karşılanmak üzere, 2018 yılında toplam 102 bin 587 ton et satışı gerçekleştirdi. Bu satışların 16 bin 910 tonu Milli Savunma Bakanlığı’na, 4 bin 283 tonu Jandarma Genel Komutanlığı’na, 1707 tonu kamu kurumlarına yapılırken, özel sektöre yani 3 market zincirine 74 bin 364 ton et satışı gerçekleştirildi. Kendi mağazalarında ise 4 bin 783 ton et tüketiciye satıldı.

Tüketiciye ucuz et sağlamak adı altında market zincirlerine zararına et satışı yapıldı. Et veya canlı hayvan ithal edilerek bu marketlere verildi. Üretici hayvanını satamadığı için zarar etti, devlet ucuz et verdiği için zarar etti. Tüketici sağlıklı ve güvenilir olması tartışmalı ithal etleri tükettiği için zarar etti. Kazanan ne üretici ne de tüketici oldu. Kazanan, ithalat yapılan ülkelerin çiftçileri ve market zincirleri oldu.

Et ve Süt Kurumu’nun 2018 Faaliyet Raporu’nda et satışı ile ilgili şu değerlendirmeye yer verildi: “2018 yılında gerçekleştirilen büyükbaş gövde karkas ve kemiksiz sığır lop eti (büyükbaş parça eti) satışlarımızın çoğunluğunu serbest müşterilerimiz oluşturmaktadır. Bunun nedeni, 29/07/2017 tarihli *Resmî Gazete*’de yayımlanan 2017-10604 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla 31/12/2018 tarihine kadar geçerli olmak üzere kurumumuza tahsis edilen tarife kontenjanı kapsamında Türkiye’nin 81 ilinde satış noktası bulunan zincir marketler ile ithal taze karkas sığır eti ve kemiksiz lop sığır eti sözleşmelerinin imzalanmasıdır.”

Bunun anlamı şu: “Hükümet bize ithalat görevi verdi. Biz de ithalat yaparak 81 ilde faaliyet gösteren marketlere et temin ettik.”

Et ve Süt Kurumu'na verilen görev tüketiciye "ucuz et" yedirme bahanesiyle marketleri desteklemek.

Ucuz etin devlete zararı 491 milyon lira

Faaliyet raporuna göre hayvan ithal edip üreticiye satarken, şarküteri ürünlerini tüketiciye satarken kâr eden Et ve Süt Kurumu, zincir marketlere, kamu kurumlarına et temin ederken çok büyük zarara uğramış.

Yani iç piyasadan alım yaparken kâr ediyor, ithalat yaparken büyük zarar var. Ama ısrarla ithalata devam ediliyor. Et ve Süt Kurumu ve dolayısıyla devlet zarar ederken birileri parayı götürüyor.

Zararla ilgili ayrıntıları Et ve Süt Kurumu faaliyet raporundan paylaşalım. 2018 yılı satış faaliyetlerinden dolayı toplam 421 milyon 693 bin 519 lira zarar etti. Faaliyet raporuna göre, süt tozu satışından 122 milyon 460 bin 715 lira, gövde et satışından 364 milyon 813 bin 712 lira, parça et satışından 23 milyon 521 bin 993 lira, tali ürün ve rendering ürünlerinden 897 bin 238 lira, imalat artığı emtia ve malzeme satışından 42 bin 294 lira olmak üzere toplamda 511 milyon 735 bin 953 lira zarar açıklandı.

Rapora göre, canlı hayvan satışından, yani hayvan ithal ederek, üreticilere satıştan 49 milyon 546 bin 827 lira ve şarküteri ürünleri satışından 40 milyon 495 bin 606 bin lira olmak üzere toplam 90 milyon 42 bin 715 lira kâr elde edildi.

Sonuç olarak "ithalat ofisi" gibi çalıştırılan Et ve Süt Kurumu'nun 2018 faaliyet raporuna göre, 2017 yılında 4 milyar 373 milyon lira olan net satışları 2018'de 3 milyar 907 milyon liraya düştü. 2017'de 319 milyon lira brüt kâr elde ederken, 2018'de 239 milyon lira brüt satış zararı açıkladı. Faaliyet kârı 2017'de 196 milyon lira olarak açıklanırken 2018'de 379 milyon lira faaliyet zararı oluştu. Dönem net kârı 2017 yılında 279 milyon lira iken, 2018'de 491 milyon lira net zarar açıklandı. İthalatla sadece yetiştiriciler değil, ülke zarar ediyor. Bu zararlar vergi veren yurttaşın cebinden çıkıyor. Zincir marketlerin kasa-sına giriyor. Acilen ithalat politikasından vazgeçilerek üretime dönülmeli.

Yumurtada sektörün genel görünümü

Türkiye, 2018 yılı verileriyle yılda 22.3 milyar yumurta üretiyor. Ayrıca kayıt dışı üretilen 2 milyar yumurta olduğu tahmin ediliyor. Organik yumurta üretimi ise yaklaşık 161 milyon.

Kişi başına 295 yumurta üretiliyor. Fakat, kişi başına tüketim 224 adet. Dolayısıyla üretimde bir fazlalık var. İhtiyaç fazlası yumurta ihraç ediliyor. İhraç edilen yumurta sayısı yaklaşık 5.8 milyar adet. Bu ihracatın da yaklaşık yüzde 80'i Irak'a yapılıyordu. Irak, kapıları kapatınca ihraç edilmesi gereken yumurtalar büyük oranda iç piyasaya sunuldu. Bu nedenle fiyatlar hızla düştü.

Bir yumurtanın üretim maliyeti ortalama 36 kuruş seviyelerinde. 2019 Haziran ayında yumurtanın satış fiyatı boyuna göre 15 ila 17 kuruşa kadar düştü. Sonraki aylarda Suriye, Katar ve Kuveyt üzerinden dolaylı olarak Irak'a yumurta ihracatının yapılmasıyla fiyatlar biraz toparlandı. Yumurta Üreticileri Merkez Birliği (YUM-BİR) verilerine göre 2019 Kasım'ında yumurta fiyatı 32 kuruş ile 35.5 kuruş arasındaydı. Yine maliyetin altında satıldı.

Tüketici açısından bakıldığında, üreticideki fiyat düşüşü aynı oranlarda marketlere yansımadı. Marketler yumurtanın tanesini 50-60 kuruştan satıyor. Pazarda ise fiyat 40-50 kuruş civarında.

Yumurta stoklanabilen bir ürün değil. Raf ömrü 28 gün olduğu için üretildikten sonra 28 gün içinde tüketilmesi gerekiyor. Üretim fazlasının ihracatı bu nedenle çok önemli.

Türkiye'de yumurta ihracatı ağırlıklı olarak 2006 yılında yaşanan kuş gribinden sonra başladı. O dönemde sadece 15-16 milyon dolarlık ihracat yapılırken, Irak'a yasak başlamadan önce, yani 2018 yılında 430 milyon 725 bin dolarlık ihracata ulaşıldı.

İhracatın yüzde 70-80'i Irak'a yapılıyordu. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar diğer önemli ihracat pazarları. Irak'ın yumurta ihtiyacının yüzde 80'i Türkiye'den karşılanıyordu. Bu ülkenin yerli üretimi ihtiyacının yüzde 15'ini ancak karşılıyor.

Irak pazarı kapanınca Türk ihracatçılar, Katar, Suriye ve Kuveyt'e ihracat yapmaya başladı. Yumurtalar bu ülkelerden dolayı olarak Irak'a giriyor. Yasaktan en büyük zararı da Irak'taki tüketici görüyor. Yumurta fiyatının Irak'ta Mayıs ayındaki yasaktan bu yana yüzde 100 oranında arttığı ifade ediliyor.

Üretim planlaması yok

Yumurta Üreticileri Merkez Birliği Yönetim Kurulu Üyesi ve Basın Sözcüsü Derya Pala'ya göre Irak'ın ihracata yasak getirmesi sektörü derin bir krize soktu. Ancak yumurtada yaşanan krizi çözmek sadece Irak pazarının açılmasıyla olmaz. Alternatif pazarlar, alternatif çözümler bulmak da önemli.

Tarımın sorunları çözülmeden gıda fiyatları düşürülemez

Türkiye İstatistik Kurumu, her ay enflasyon verilerini açıklar. Verilerin açıklanmasıyla birlikte gıda fiyatları mutlaka gündeme gelir. Sokaktaki vatandaşın sanayiciye, Merkez Bankası'ndan esnafa, toplumun her kesimi gıda ürünleri fiyatının yüksek olmasından yakınıyor. Gıda fiyatlarının yüksek olması nedeniyle vatandaş cebindeki paranın hızla erimesinden ve ay sonunu getirememekten, Merkez Bankası Başkanı enflasyon hedefini tutturamamaktan şikâyetçi olur. Sanayici hammadde fiyatının artmasından endişe eder.

Açıklanan enflasyonun her ay öne çıkan bir de suçlusunu vardır. Bu, mevsimine göre patlıcan olur, sivri biber veya salatalık olur. Ama mutlaka bir tarım ürünü vardır.

Enflasyonun sorumlusu gerçekten gıda ürünleri midir? Gıda ürünleriye, Hükümet, Merkez Bankası, Gıda Komitesi ve daha birçok kurum ve kuruluşun mücadelesine rağmen gıda ürünlerinin fiyatı neden düşürülemiyor? Bu sorulara yanıt verebilmek için öncelikle gıda üretimine, daha doğrusu tarımsal üretime bakmak gerekir. Çünkü işin kaynağında tarım var.

Türkiye, tarımsal hasıla bakımından Avrupa'nın lideri, dünyanın ise yedinci ülkesi konumunda. Ancak tarımda yaşanan sorunlar ve özellikle son dönemde gıda fiyatlarındaki artışlar bu veriyi tartışılır duruma getiriyor.

Yapılan en büyük hatalardan birisi, tarım ve gıda sektöründeki sorunların fiyat odaklı olarak ele alınmasıdır. Yıllardır ekonomiyi döviz-faiz-borsa üçgeninde tartışanlar tarımdaki kronik sorunların gıda fiyatlarıyla su yüzüne çıkması ve enflasyonu körüklemesine nedense çok şaşıyor. Oysa şaşılabilecek bir durum yok. Tarımı önemsemez, ekonominin sırtında yük olarak görür ve adeta yok sayarsanız, yüksek gıda fiyatları olarak karşınıza çıkar.

Ülke ekonomisi için tarımın önemi yadsınamaz. 2018 verileri ile Türkiye'nin tarım ihracatı 17.1 milyar dolar, ithalatı ise 13 milyar 955 milyon dolar. Gayrisafi Milli Hasıla'da tarımın payı yüzde 5.8 seviyesinde. İstihdamdaki payı da yüzde 18.4 civarında.

Tarımın temel sorunu yüksek girdi fiyatlarıdır. Mazottan gübreye, tohumdan ilaca, yemden hayvan materyaline kadar girdilerin büyük bölümünde Türkiye dışa bağımlı. Bu nedenle girdi fiyatları kontrol edilemiyor. Döviz arttıkça üretilen ürünün maliyeti ve dolayısıyla fiyatı da artıyor.

Ayrıca girdiler üzerinde yüksek vergiler var. Türkiye'de üretim yapan çiftçi, üzerine bindirilmiş Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi ile dünyanın en pahalı mazotunu kullanıyor.

Tarım Bakanlığı'nın verilerine göre, 2002 yılında çiftçinin kullandığı mazotun litre fiyatı ortalama 1 liraydı. 2018'in ortalaması 5 lira 80 kuruş, 2002'den 2018'e mazottaki fiyat artış oranı yüzde 432 oldu. Bu dönemde hangi tarım ürününün fiyatı yüzde 432 arttı? Elbette hiçbirinin. Girdilerde fiyat serbest, ama çiftçinin ürettiği ürünün fiyatı serbest değil. Fiyat biraz artınca hemen ithalat sopası gösteriliyor, ithalatla fiyatlar düşürülmeye çalışılıyor.

Çiftçinin temel girdilerinden yem ve gübrede Katma Değer Vergisi (KDV) düşürüldü. Fakat bu düşüş çiftçiye yansımadığı gibi hammaddelerdeki fiyat artışı ile çiftçi eskisinden daha pahalıya almak zorunda kalıyor. Yüksek girdi maliyetleri nedeniyle çiftçi üretim yapmakta zorlanıyor.

Eğer üretemezseniz, ithal etmek zorundasınız. Türkiye'nin uzun bir zamandan beri yaptığı bu. Üretimi artırmak, üretilen tarımsal ürüne değer kazandırmak yerine işin kolayına kaçarak, fiyatı artan ürünü ithal ederek fiyat düşürmeye çalışıyor.

Oysa yapılan her ithalat bırakın fiyat istikrarını sağlamayı, daha da istikrarsız bir ortam yaratıyor. Çünkü ithalat, birçok üreticiyi sektörün dışına itiyor. Üretim azalıyor ve fiyat daha da artıyor. Fiyatı düşürmek için tekrar ithalat yapılıyor. Bu kısır döngü bir süre sonra ülkeyi dışa bağımlı hale getiriyor.

Tarlada ucuz rafta pahalı

Gıda ürünleri çok pahalı veya fiyatı çok yüksek deniliyor. Üretici fiyatı ile tüketici fiyatı arasında büyük uçurum var. Antalya'da tarladan 1 liraya alınan domates İstanbul'da en az 2-3 liraya satılıyor. Bu mevsimine göre 5-6 liraya kadar çıkabiliyor. Üreten, yüksek girdi fiyatları nedeniyle para kazanamamaktan şikâyetçi. Üreten ve tüketen şikâyetçiye sistemde bir yanlışlık var. Bunun mutlaka düzeltilmesi gerekiyor.

Tarımsal üretimde yüksek girdi fiyatları, işçilik sorunu ve benzer birçok sıkıntı üretim deseninin de değişmesine neden oluyor. Çiftçi neredeyse her yıl farklı bir ürün üretiyor. Genellikle de o yıl hangi ürünün fiyatı yükseldiyse onu tercih ediyor. Bu nedenle patatesin kilosu bir yıl 5 liraya kadar çıkarken ertesi yıl 50 kuruşa düşüyor. Bu nedenle üretimde ve fiyatta istikrar sağlanamıyor. Son yıllarda kırsalda nüfusun yaşlanması ve işçilik sorunu nedeniyle çiftçi, daha az maliyetli, daha az işçilik isteyen ürünlere yöneliyor. Üretimi ve hasadı kolay ürünler ekliyor. Yani pamuk yerine mısır ekliyor; mercimek, nohut, fasulye yerine buğday, arpa gibi makineli hasada uygun ürünlere yöneliyor. Pamuk, bakliyat ve diğer ürünlerindeki ithalatın artmasının bir nedeni de budur. Fiyatlar da ithalata ve dövizdeki artışa bağlı olarak artıyor. Bu da enflasyonu körüklüyor.

Doğa koşullarının etkili olduğu tarımsal üretimde, iklim değişikliğine bağlı olarak hemen her yıl bir veya birkaç doğal afet

yaşanıyor. Dolu, don, fırtına, aşırı yağış, kuraklık gibi birçok felaketle karşı karşıya kalan tarımsal üretim bundan olumsuz etkileniyor. Bu da gıda fiyatlarının artmasında önemli bir etken.

Tarımdaki bir diğer sorun ise verim düşüklüğü ve kırsalda yaşanan nüfus. Aslında ikisi ayrı konularmış gibi görünüyor, fakat birbiriyle çok ilintili. Tarımda geçimini sağlayamayan genç nüfus büyük kentlerde sanayide, hizmet sektöründe çalışmaya gidince kırsalda, köylerde yaşlı ve verimsiz nüfus kalıyor. Bu sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da en önemli sorunlarından birisi. Bu nedenle gençlerin tarıma yönlendirilmesi ve desteklenmesi gerekiyor.

Destekler etkin kullanılmıyor

Destekleme politikası etkin kullanılamıyor. Her yıl ayrılan bir destek bütçesi var. Bu bütçe belli bir amaç ve hedef gözetilmeden dağıtılıyor. Dağıtılan paranın tarımsal üretime, ürün desenine, tüketiciye yansımaları veya dış ticarete etkileri hiç araştırılmıyor. Oysa, tarım destekleri, üretimi planlama, tüketiciye sağlıklı ve güvenilir gıdanın uygun koşullarda temini, ihracatta rekabet gücünü artırmanın önemli araçlarından birisidir. Bu aracın çok daha etkin kullanılması gerekir.

Özetle, tarımın çok önemli yapısal sorunları var. Bu sorunlar gıda fiyatlarının yüksek olmasıyla su yüzüne çıkıyor. Enflasyon olarak kendisini gösteriyor. Tarımın gerçekleriyle yüzleşmeden ve bu gerçekleri görmeden sadece fiyat odaklı bir politika ile ne gıda fiyatları kontrol edilebilir ne de tarım piyasalarında istikrar sağlanabilir.

Kooperatifçilik tarım için çıkış yolu olabilir mi?

Daha birkaç yıl öncesine kadar kooperatifçilikten söz eden "komünist" diye yaftalanırdı. Kooperatifçilik konusundaki başarısız örnekler, devletin kooperatifçiliği yok sayması, hatta Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası politikaları ile koo-

peratifçiliği yok etmeye çalışması toplumun gözünde, çiftçinin gözünde kooperatifçiliği değersizleştirdi.

Özellikle konut kooperatiflerinde yaşanan mağduriyet ve kooperatifler yöneticilerinin yolsuzlukları, usulsüzlükleri eklenince, kooperatifçilik uzak durulması gereken bir organizasyon, bir yapı olarak görülmeye başlandı.

Kooperatifçiliğin temelleri Mithat Paşa'nın Memleket Sandıkları'na kadar uzanır. Üretici bazında kooperatifçiliğin temelleri Ege'de atıldı. Yabancı şirketlerin ve onların Türkiye'deki temsilcilerinin, alıcıların, incir, üzüm, pamuk, fındık gibi tarım ürünlerini çiftçiyi köle gibi görerek çok düşük fiyatlarla alması ve yabancı devletlerin buradaki zenginliği ülkelerine taşımasına karşı milli bir duruş olarak kooperatifçilik hareketi başladı. Aydın'da incir üreticilerinin başlattığı hareket, Tariş'in temellerini oluşturdu.

Kooperatif kurucusu ve ortağı Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk kooperatifçiliğe en çok inanan, kurumsallaştırmaya ve yaygınlaştırmaya en çok çalışan liderdir. Atatürk, Mersin Silifke'de 36 çiftçi ile Tekir Tarım Kredi Kooperatifi'nin kurucusu ve 1 numaralı ortağıdır. Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri Yasası olmak üzere iki ayrı yasa 1935'te Atatürk döneminde çıkarıldı. Kooperatifleşme konusunda altyapı oluşturuldu. Bilinçlenme arttı.

Fakat, 1950'li yıllarda ve sonrasında uluslararası kurumların, çok uluslu şirketlerin ve Amerika'nın güdümündeki tarım politikalarıyla kooperatifçiliğin "komünizm icadı" olarak sunulması sonucu kooperatifçilikten hızla uzaklaşıldı.

Daha sonra kooperatifçilik zaman zaman öne çıkan, parlayan bir yapı olmasına rağmen siyaset çarkında partilerin arka bahçesi, oy deposu olarak kullanıldı. 12 Eylül 1980 darbesi olunca Köy-Koop kapatıldı. Kooperatifçiliğe yönelik yoğun baskılar uygulandı. Tarımdaki çözülme ile birlikte kooperatifçilik ciddi kan kaybetti.

Dünya Bankası istedi mali destek yasaklandı

2000 yılında Dünya Bankası'nın Tarımda Reform Uygulama Projesi ile Tarım Satış Kooperatiflerine, "özerklik" adı altında çıkarılan 4572 sayılı yasa ile devlet tarafından mali destek yapılması yasaklandı. Bu kooperatiflerin ikincil işletmeleri, yani sanayi tesisleri büyük ölçüde kapatıldı. Bugün ekonomik olarak ayakta kalan Marmarabirlik, Tariş ve Trakyabirlik kendi olanaklarıyla piyasada etkin yer alıyor. Fiskobirlik fındıktan koparıldı. Kayısıbirlik kapandı. Diğerleri etkisiz hale getirildi.

Diğer tarafta pancar üreticilerinin kurduğu Pankobirlik sektöründe önemli başarılarla imza attı. Özelleştirmelere rağmen Türkiye'yi şeker üretiminde tuttu.

Tarım Kredi Kooperatifleri, genel müdür ve yönetimi hükümet tarafından atanan, özünde çiftçinin sahibi olduğu ama uygulamada çiftçinin ortak değil, müşteri olduğu bir yapıya dönüştü.

İzmir modeli ve kooperatifçiliğe dönüş

Bugünlerde kooperatifçilik konusunda büyük bir ilgi ve arayış var. Bunda başarılı kooperatif modellerinin rolü olduğu kadar, tarımdaki yüksek girdi fiyatlarıyla üretim yapmakta zorlanan çiftçinin, daha ucuz fiyata girdi temini, fiyatı düşük oluşan tarım ürünlerinin pazarlanmasında güç birliği arayışının etkisi var.

1912'de olduğu gibi 100 yıl sonra da kooperatifçiliğin güçlenmesi ve yaygınlaşmasına yönelik çabalar yine Ege'de başladı. Eski İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu'nun uyguladığı "Yerelde Kalkınma/İzmir Modeli" tarımsal üretimi kooperatifler üzerinden destekleyerek kooperatifçiliği güçlendirdi. Tire Süt, Bayındır Çiçekçilik Kooperatifi, Bademler, Gödençe Tarımsal Kalkınma Kooperatifi gibi kendi alanlarında başarılı kooperatifler örnek alınmaya başlandı.

Şimdi Türkiye'nin her yerinde benzer kooperatifler kurulmak isteniyor. Kooperatifçilik yeniden ön plana çıktı. Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli 3. Tarım ve Orman Şurası'nın

kapanış toplantısında sözleşmeli tarım, kooperatifçilik ve örgütler üzerinden desteklemeye vurgu yaptı. Kooperatifçilik konusunda çalışacaklarını söyledi.

Çiftçiler, üreticiler birleşerek ayakta kalabileceklerine inanmaya başladı. Bu çok önemli. Doğru, başarılı örnekleri çoğaltmamız gerekiyor.

Tüketici kooperatif ürününü tercih ediyor

Tüketici cephesinde de kooperatifçilik karşılık buluyor. Gıda terörünün, tağşişin, sahtekârlığın yaygın olduğu bir dönemde tüketici kooperatif ürünlerine daha çok güveniyor. Tarımın elden gittiğini görünce, ithal ürünlerin piyasaya hâkimiyetini görünce tarımın ve kırsalın kalkınması için kooperatiflere tüketici olarak destek sağlıyorlar.

Bunun çok iyi örgütlenmesi gerekiyor. Devlet de destekleri, projeleri tasarlarken ve uygularken kooperatifleşmeyi, örgütlenmeyi ön plana çıkararak adımlar atmalı. 3. Tarım ve Orman Şurası'nda Bakan Pakdemirli'nin söyledikleri umarız bunun başlangıcı olur.

Türkiye'nin küçük aile işletmeciliği yapısı dikkate alındığında kooperatifleşmeye olan ihtiyaç daha da öne çıkıyor. Ayrıca yerel yönetimlerin tarıma olan ilgisi, İzmir Modeli'nde olduğu gibi kooperatifler üzerinden sağlanacak destek hem üreticiye hem tüketiciye ciddi katkılar sağlayacaktır.

Dikkat ederseniz, kooperatifçilik yeniden yaşamımızın bir parçası olmaya başladı. Kooperatifçilikle yol alınırsa sadece tarım için değil, ülke ekonomisi için de yeni bir çıkış yolu olacaktır...

AKP'nin tarım bakanları

Sadece AKP iktidarında Tarım Bakanlığı'nın adı iki kez değiştirildi. Bakanlık sürekli bir yeniden yapılanma içinde. Adı değişince, merkezden taşradaki ilçe müdürlüklerine kadar her şey değişiyor.

Bakanlığın logosu, arabaların üzerindeki yazıdan tutun, kullanılan antetli kâğıda kadar her şey yenileniyor. Bu yenilenmenin bir ekonomik maliyeti var.

Her değişiklikte bakanlığa ya bir bakanlık ekleniyor veya yeni bir bakanlık kuruluyor. Onun maliyeti, zaman ve enerji kaybı ayrıca çok yüksek. Çiftçi sorunlarına çözüm beklerken bakanlık bürokrasisi bu değişikliğin telaşı ve endişesi ile kendi derdine düşüyor.

Bakanlığın tarihçesine kısaca bakarsak; 1838’de Dış İşleri Bakanlığı’na bağlı bir birim olarak kurulan, daha sonra Ticaret Bakanlığı’na bağlanan tarım teşkilatı, 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 Sayılı “Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekillerinin Sureti-i İntihabına Dair Kanun” ile Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman ve Madencilik hizmetlerini yürütmek üzere İktisat Bakanlığı bünyesinde yer alır.

6 Mart 1924 tarih ve 63 sayılı *Resmi Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe giren “432 Sayılı Ziraat ve Ticaret Bakanlıklarının Kurulması Hakkında Kanun” ile İktisat Bakanlığı kaldırılarak bunun yerine Ziraat Vekâleti (Bakanlığı) ve Ticaret Vekâleti kurulur.

Tarım Bakanlığı ilk kez 1924’te Atatürk döneminde bağımsız bir bakanlık olarak kurulur.

21 Ocak 1928’de Ticaret ve Tarım Bakanlıkları tekrar İktisat Bakanlığı adı altında birleştirilir. 30 Aralık 1931 tarih ve 1989 Sayılı *Resmi Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe giren “1910 Sayılı Ziraat Vekâleti Teşkiline Dair Kanun” ile Tarım Bakanlığı yine bağımsız bir bakanlık olarak ayrılır.

Bakanlığın adı yıllar sonra, 1974’te Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olarak değiştirilir.

17 Şubat 1981 tarihinde Orman Bakanlığı kapatılarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına devredilir ve bakanlığın adı Tarım ve Orman Bakanlığı olur.

Sadece iki yıl sonra 14 Aralık 1983 tarihli *Resmi Gazete*’de yayımlanan kanun hükmünde kararname ile Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığına bağlanır. Bakanlığın adı bu kez “Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı” olur.

Yine bir kanun hükmünde kararname ile Orman Bakanlığı ayrılır ve bakanlığın adı “Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı” olarak değişir.

3 Haziran 2011’de tekrar kanun hükmünde kararname ile bakanlığın adından köy çıkarılarak “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı” yapılır. Böylece 37 yıl öncesine dönüldü. Bakanlığın adı 1974’te olduğu gibi “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı” oldu.

Son değişiklik 2018’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçildikten sonra yapıldı. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı oldu. Bu kez 1981’deki isme dönüldü.

Sürekli isim değişikliğinin temel nedenlerinden birisi iktidara gelen partilerin bakan sayısını artırmaları veya azaltmalarıyla ilgili. Yani lider daha çok bakanlık isteyince bakanlıklar bölünüyor, daha az bakanlık olsun denildiğinde birleştiriliyor. Bu satırların yazıldığı 2019’un Kasım’ında Tarım ve Orman Bakanlığının yeniden bölünmesi gündemdeydi.

Adı ne olursa olsun yapılan icraatlar, çalışmalar önemli. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren tarımda ithalata dayalı bir politika izleniyor. AKP hükümeti döneminde ise ithalat zirveye çıktı. İthal edilmeyen ürün kalmadı. Bakanlık “İthalat Bakanlığı” gibi çalışıyor. Bu nedenle resmi olarak adı değiştirilmese de, kanun hükmünde kararname çıkarılmasa ve bakanlığın adı “İthalat Bakanlığı” olarak konulsa kimse yadırgamayacak.

Tarımı bilmeyen tarım bakanları

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra, 6 Mart 1924’te göreve başlayan ilk Tarım Bakanı Zekai Apaydın’dan 10 Temmuz 2018’de göreve getirilen son Tarım Bakanı Bekir Pakdemirli’ye kadar geçen 93 yılda 44 farklı isim bu görevi üstlendi.

Bir-iki ay görev yapan bakanlar var. En uzun süreli bakanlık yapan 10 yıl 2 ay ile Mehmet Mehdi Eker oldu. Mehdi Eker, veteriner hekimdi. Göreve gelmesiyle uzun yıllardan beri var olan ziraat mühendisi-veteriner hekim çekişmesi bir kez daha alev-

lendi. Ziraat mühendisleri, bakanlığa veteriner hekim gelmesini içlerine sindiremezken, sonraki yıllarda mimar, ilahiyatçı, genel cerrah bakanımız bile oldu.

AKP iktidarı öncesinde hükümet değıştikçe tarım politikası değışirdi. Şimdi hükümet aynı hükümet olsa da bakan değıştikçe tarım politikası değışiyor.

Son yıllarda tarım bakanları seçilirken, atanırken tarımı bilmemesi önemli bir kriter oldu. Son dört bakan böyle atandı. Sadece bu dönem değil, yıllardan beri tarım önemsenmediği, gözden çıkarıldığı ve sahipsiz olduğu için, tarım bakanı atanırken sektörü bilip bilmemesine bakılmıyor. Koalisyon dönemlerinde içişleri, milli eğitim, milli savunma, bayındırlık, enerji bakanlıkları partiler arasında hep pazarlık konusu olur. Koalisyonu oluşturan partilerden hiçbirisi “tarım bakanlığı bizden olsun” diye ısrar etmez. Tek parti hükümetlerinde ise bakanları atayan tek yetkili, parti lideri oldu. Lider kimi istediye bakan o oldu. Genellikle “bari bu da tarım bakanı olsun” diye atama yapılır. Bu nedenle, tarımın ihtiyaçlarını bilen, sorunlarını çözecek, üretimi destekleyecek, çiftçiye sahip çıkacak, ülke potansiyelini ortaya çıkaracak, gelecek 10 yılı, 20 yılı planlayacak bilgi, çiftçi ile diyalog içinde olan birisi atanmıyor. Önemli olan, kendisini göreve getiren lidere sonuna kadar itaat edecek, partinin oylarını artıracak, partilileri bakanlığa yerleştirecek biri olması. Parti içi ve bölgesel dengeler gözetilerek hangi ilden milletvekili seçildiğine bakılarak atandığı için ilahiyatçı, tıp doktoru, mimar olmasına da bakılmıyor.

Canlı yayındayken görevden alındı

AKP iktidarında tarım bakanlarının göreve getirilmeleri ve icraatları hep çok tartışıldı. AKP’nin ilk tarım bakanı iktisatçıydı. Prof. Dr. Sami Güçlü, Abdullah Gül tarafından göreve getirildi. Recep Tayyip Erdoğan’ın ilk hükümetinde de görev yaptı. Haziran 2005’te CNN Türk’te canlı yayındayken reklam arasında görevden alındığını öğrendi. Canlı yayına “bakan” olarak başladı. Yayın biterken artık “bakan” değildi.

Tarım ve Köy İşleri Bakanı Sami Güçlü döneminde ilk kez mazot desteği başlatıldı. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (Fakir Fukara Fonu-/Fak-Fuk Fon) aracılığıyla kooperatif üyesi yoksul çiftçilere borçlandırılarak iki süt ineği dağıtım projesi başlatıldı. Çiftçiler bedava zannederek akın etti. Fakat, inekler bedava değildi. Projeden yararlanmanın birinci koşulu yoksul olmak ikincisiyse kooperatif üyesi olmaktı. Hem fakir, hem kooperatif üyesi olanlar destekleniyordu. Bundan yararlanmak için kooperatifler kuruldu, başvurular yapıldı. Kooperatif ortakları birbirlerine kefil yapılarak ve borçlandırılarak inekler verildi. İlk yıl, 2003'te 1000 kooperatif başvurdu ve sadece 25'i bu borçla hayvan alma kredisinden yararlanabildi. Sonra küçükbaş hayvancılık da eklendi; bu kez koyun veriliyordu.

Karnını doyuramayan çiftçilere “inekleri/koyunları besle, sütüyle hem geçimini sağla hem de kredi borcunu öde,” denildi. Elbette olmadı. Olamazdı. Amaç çiftçinin üretim yapmasını sağlamak ve hayvancılığı geliştirmek değildi. Birileri ihaleyle devlete hayvan satacaktı, öyle de oldu. Kooperatiflere hayvan temini için ihaleler açıldı. Alıcı devlet olunca kazıklama metodu hemen devreye giriyordu. Birileri devleti kazıklayacak ve para kazanacaktı.

Kooperatif üyesi yoksul çiftçiye verilen hayvanların bir bölümü öldü, birçoğu düşük yaptı. Yani iki ineği, doğurunca dört hayvanı olacak hayali suya düştü.

Çiftçiler günü geldiğinde borçlarını ödeyemedikleri için icralık oldu. Herkes birbirine kefil yapıldığı için 100 kooperatif ortağından 99'u borcunu ödese bir ortak ödemediğinde hepsi bundan sorumlu tutuluyordu. Kooperatif borçları, faiz işletildiği için ciddi sorunlar doğurdu. Yoksul olan çiftçiler yoksulluktan kurtulamadığı gibi borçtan kurtulmak için elindekinden de oldu.

Sami Güçlü döneminde, “Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi” adıyla ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin finansman desteğiyle “1000 köye 1000 tarım gönüllüsü” projesi başlatıldı. O dönem İzmir Ticaret Borsası'nın dillendirdiği “Her Köye Ziraat Mühendisi” projesinin küçük bir kopyasıydı. Köyler belirlendi, tarım gönüllüleri seçildi. Büyük bir şovla gönül-

lüler köyleriyle eşleştirildi. Maaşları Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin vereceği kaynakla ödeniyordu.

Tarım gönüllüsü köye gitti. Köyde devletin memuru olan imamın, öğretmenin, sağlık ocağı varsa doktorun kalacağı lojmanı vardı. Tarım gönüllüsü nerede kalacaktı?

Bazı köylüler genç mühendisi köye almak bile istemedi. İlçe-de kalıp köye gidip geleceklerdi. Fakat bu kez maaşları yol parasına gidecekti. İlçe Tarım'a takılmaya başladılar. Orada zaten masabaşı iş yapan çok mühendis vardı, köye gitmek istediklerinde arabaya konulacak yakıtları yoktu.

Birkaç gönüllü kendi çabasıyla başarılı oldu. Onlar öne çıkarılarak projenin başarılı olduğu anlatıldı, ancak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği desteğini çekince proje yürümedi. Tarım gönüllülerinin çoğu ilaç, gübre ve yem firmalarının satış temsilcisi, torpilini bulan da bakanlığın daimi personeli oldu. Bir proje daha hüsrarla son buldu.

Tarım Kent Projesi, Sami Güçlü döneminin bir başka önemli projesiydi. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı hazine arazisine ahır-konut yapacak, altta hayvanlar üstte çiftçiler oturacaktı. Batman'da başladı fakat bu proje de tarım ve hayvancılığı değil, inşaat sektörünü desteklemek için tasarlanmıştı. Kaynaklar yine heba edildi.

Bu dönemde 5 yılı kapsayan, "Hayvancılığı Geliştirme Stratejisi" hazırlandı. Bakanın görev süresi uygulamaya yetmedi. Kendisinden sonra göreve gelen AKP'li Tarım Bakanı Mehdi Eker bu stratejiyle birlikte Sami Güçlü döneminin projelerini rafa kaldırdı.

Sami Güçlü, Haziran 2003'te, ilk kez buğday alım fiyatı açıklayacaktı. Adana'da fiyatları açıklarken çiftçiler sert tepki gösterince "gözünüzü toprak doyursun" dedi. Günlerce, aylarca tartışılan bu sözleri nedeniyle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan çiftçilerden özür dilemek zorunda kaldı.

Fransa'da Şövalye, Türkiye'de saman ithalatçısı

AKP iktidarının ikinci ve görevde en uzun kalan tarım bakanı Mehdi Eker, tarihe "saman ithal eden bakan" olarak geçti.

Bu dönemde sadece saman ithalatı değil, pek çok ilk yaşandı. İşte onlardan bazıları:

- Türkiye, 2012’de ilk kez saman ithal etti.
- Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO) ithalatına ilk kez izin verildi.
- İlk kez kurban bayramında kesilmek üzere kurbanlık ithal edildi.
- Yıllar sonra canlı hayvan ve et ithalatına izin verildi.
- Deli dana hastalığı nedeniyle hayvan ithalatına kapalı olan Avrupa Birliği’ne 14 yıl sonra ithalat kapısı açıldı.
- Fransa ilk kez bir Tarım Bakanı’na, Mehdi Eker’e şövalye unvanı verdi.
- Türkiye ilk kez başka bir ülkede, Sudan’da arazi kiraladı.
- Tarım Yasası, Tohum Yasası’nda, tarım, gıda ve yemde Avrupa Birliği’ne uyum mevzuatları çıkarıldı.
- Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli oluşturuldu.
- Devlet destekli tarım sigortası uygulamaları başlatıldı.
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu kuruldu.
- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Projesi kapsamında yüzde 50 hibe desteği başlatıldı.
- Küçükbaş hayvancılık destekleme kapsamına alındı.
- Bitkisel üretimde başarısız olan Doğrudan Gelir Desteği’nin bir benzeri olan hayvan başına destekleme ödemesi başlatıldı.
- Nohut, fasulye ve mercimek prim desteği kapsamına alındı.

Tabii ki, 10 yılı aşkın süre görev yapınca Mehdi Eker döneminde, kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi, küçükbaş hayvancılığın, bakliyat ürünlerinin destekleme kapsamına alınması, tarım sigortaları uygulamasının yaygınlaştırılması gibi olumlu icraatlar da yapıldı.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Mehdi Eker’in bakanlığı, ithalat politikalarının yerleştiği, ot, saman ithalatından, hayvancılık ve bitkisel üretimle ilgili ürünlere kadar pek çok ürünün

ithal edildiği bir dönem oldu. İthalat kurumsal olarak yerleşti, piyasada fiyatı artan her ürün ithal edildi. Tarım bakanlığı ithalat bakanlığına dönüştü.

Hayvancılığı 2010'larda darboğaza giren Fransa, ihracatta hedef ülke olarak Türkiye'yi seçti. Bunun için 5 milyon Euro özel bütçe ayırarak Türkiye'ye canlı hayvan ve et satmak için çalışmalar yaptı. Başarılı da oldu. Nitekim, 2012 yılında Fransa hükümeti ilk kez bir Türk bakana, Mehdi Eker'e "Şövalye Liyakat Nişanı" verdi. Bu nişanın verilmesi nedeniyle Tarım Bakanlığı yaptığı açıklamada, 129 yıldır ilk kez bir Türk bakana bu nişanın, şövalyelik unvanının verildiğini duyurdu.

Fransa hükümeti bizim tarım bakanımıza neden şövalye nişanı verdi?

Paris'te yapılan törende Fransa Tarım Bakanı Stéphane Le Foll, tarımsal gelişime katkıları ve G20 toplantısında önemli kararların alınmasındaki etkin çalışmaları dolayısıyla Eker'in nişana layık görüldüğünü söyledi.

Stéphane Le Foll, Türkiye Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehmet Mehdi Eker'in tarıma dayalı parlak bir kariyeri olduğunu belirterek, hükümet adına bu Liyakat Nişanı'nı vermekten duyduğu memnuniyeti dile getirdi. İki ülke arasındaki köklü ilişkilerin Birinci François ve Kanuni Sultan Süleyman'a kadar uzandığını söyleyen Fransız Bakan, Türkiye ve Fransa'nın aynı coğrafyanın parçaları olduğuna dikkat çekti.

Şövalye Liyakat Nişanı'nı alan Bakan Eker ise konuşmasında: "Şövalye Liyakat Nişanını, dostluğumuzun her gün geliştiği bir ülkenin bakanından almaktan onur duyuyorum," dedi.

Türkiye ve Fransa'nın tarım alanında yapacağı işbirliğinin, dünyada açlığın giderilmesine büyük katkı sağlayacağına inandığını söyleyen, Türkiye ve Fransa'nın tarım alanında önemli potansiyele sahip iki ülke olduğuna değinen Eker konuşmasını şöyle sürdürdü: "Ortak idealler ve hedeflere sahip iki ülkenin rekabet etmek yerine işbirliği içinde olması gerekir. Bugün dünyada yeteri kadar üretim olmasına rağmen 1 milyar insan açlık çekiyor. Dünyanın şu anda ihtiyacı, daha çok adalet, daha çok

eşitlik ve daha çok sevgi ve merhamettir. Eğer dünyada 1 milyar insan yatağa aç giriyorsa, o dünya geri kalanlar için de güvenli bir yer olmayacaktır. Üretimle ilgili olarak gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin kapasitelerinin artırılması için çalışılması gerekir.”

G20 toplantısında alınan önemli kararların Türkiye’ye yansması, ithalatın artarak devam etmesi oldu. Fransa Türkiye’yi “hedef pazar” seçerken, Türkiye de canlı hayvan ve et ithalatı için kapıları açtı. Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre, 2010-2012 döneminde Türkiye Fransa’dan yaklaşık 250 milyon dolarlık canlı hayvan ve et ithalatı gerçekleştirdi. Fransızlar bu işten çok memnun oldu. Sevinçle, “hayvancılığımızı Türkler kurtardı” diye açıklama yaptılar.

Şövalyelik nişanı bu sevincin ödülü olabilir mi?

Türkiye, canlı hayvan, et, ot ve saman ithal ederken Tarım Bakanı’nın Fransa’dan şövalyelik nişanı alması düşündürücü değil mi?

Başarısızlığı rapor ettiler

Bakanlığı döneminde uyguladığı ithalat politikası ile başka ülkelerin çiftçilerine önemli katkılar sağlayan, onların ürünlerini ithal edenleri ihya eden Mehdi Eker, görevden ayrılmadan kısa bir süre önce, kendisine bağlı Hayvancılık Genel Müdürlüğü 2015 yılında çok önemli bir rapor yayınladı.

“Kırmızı Et Stratejisi” adıyla yayınlanan bu kapsamlı rapor, sadece Mehdi Eker döneminin değil, AKP iktidarının tarımda ama özellikle hayvancılıkta uyguladığı yanlış politikaların itiraftıydı.

Kırmızı Et Stratejisi’ndeki itiraflar satırbaşları ile şöyleydi:

- Hayvancılıkta temel yapısal sorunlar devam etmektedir.
- Zaman zaman başvurulmuş et ve besilik hayvan ithalatı, sorununu çözmekten uzaktır.
- Türkiye’de üretilen karma yemlerin yüzde 40-45’i ithal yem hammaddelerine bağlı olduğu için karma yem ma-

liyetleri yükselmekte ve bu durum kırmızı et üretim maliyetini olumsuz etkilemektedir. Kısa vadede ithalatın devam etmesi kaçınılmaz gibi görülmektedir.

- Hububat ve yağlı tohum üretimimizde son on yılda kayda değer bir artış görülmemiş olup, ithalata olan bağımlılık artarak devam etmektedir.
- Bir ülkede ırk/genotip, sağlıklı çevre, doğru besleme ve sürü yönetimi konularında yeterli başarı elde edilemezse, ne süt ne de et üretiminde istenen hedeflere ulaşılabilir. Bu dört önemli konuda arzu edilen başarı sağlanamadığından, kırmızı et üretim maliyetleri ülkemizde çok yüksektir.
- Kırmızı et üretimine dönük etçi ırklarla işletme kurulması ülkemiz koşullarına uygun görülmemektedir.
- Yalnızca süt verim yönlü ırklarla et üretiminde bir yere varmak mümkün değildir. Süt ırkı hayvanlarla besi yapılması, maliyetin yükselmesine neden olmaktadır. Bu ırkların besiye alınması karkas verimini de düşürmektedir. Et üretimini artırmanın, et fiyatını düşürmenin ve çiftçiyi besicilikten kazanır hale getirmenin en öncelikli yolu etçi ırkı ve/veya kombine ırklarla besi yapılmasını sağlamaktır.
- Türkiye’de besilik hayvan ve besilik materyal yetersizliği yaşanmaktadır.

***Bakanlığı tarımcılardan başka herkes yönetti;
mimar, ilahiyatçı, genel cerrah bakanımız bile oldu***

Mehdi Eker bu görevi yardımcısı Kutbettin Arzu’ya devretti. Kutbettin Arzu, AKP’den Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı’na aday olmuş ancak kaybetmişti. Tarım Bakanlığı Bakan Yardımcılığı görevine getirildi.

Kudbettin Arzu mimardı. Ahmet Davutoğlu’nun 2015’te kurduğu geçici seçim hükümetinde iki ay tarım bakanlığı yaptı.

Genel seçim tekrarlandıktan sonra Ahmet Davutoğlu’nun kurduğu hükümette bu kez Faruk Çelik tarım bakanlığı görevine getirildi. Faruk Çelik, Bursa Yüksek İslam Enstitüsü mezunuydu, yani ilahiyatçıydı.

Faruk Çelik, göreve geldikten sonra bakanlık kadrolarını hızla değiştirdi. Görevden aldığı bürokratların yerine, tarımı bilen, sektörün içinden gelen bir ekip oluşturamadı. Karar verici konumundaki tepe yönetimini tarımı bilmeyen bir bakan, hukukçu bakan yardımcısı ve tarımı hiç bilmeyen İş-Kur Genel Müdürlüğü'nden göreve getirilen bir müsteşar oluşturunuyordu.

Zor bir dönemde bakanlık yaptı. Bakanlık konusunda deneyimli, tarım konusunda ise deneyimsiz olan Faruk Çelik'in 20 aylık görev süresi boyunca olağanüstü olaylar yaşandı. Göreve geldiği ilk günlerde Rusya ile büyük bir uçak krizi patlak verdi. Türkiye, sınır ihlali nedeniyle Suriye sınırında bir Rus uçağını düşürdü. Rusya'nın tepkisi çok sert oldu, tarım ürünlerinde yaptırımlar uyguladı. Rusya, 1 Ocak 2016 itibariyle Türkiye'den 24 tarım ürününün ithalatını yasakladı.

Ardından FETÖ Terör Örgütü'nün 15 Temmuz hain darbe girişimi, iki seçim ve bir de referandum oldu. Tarımla ilgili konuların gündeme gelmesi genellikle kolay olmazken Rusya krizi, iki genel seçim, darbe girişimi ve bir de referandum eklenince tarımın sorunları bırakın çözülmeyi, gündeme dahi gelemedi.

Faruk Çelik, bölge toplantıları ile sektörü dinleyerek konulara hakim olmaya çalıştı. Mehdi Eker döneminde hazırlanan Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli'nde köklü bir değişiklik yaptı. Türkiye'yi 30 havza yerine her ilçe bir havza olacak şekilde bölerek 941 havza olarak yeni bir model oluşturdu. En önemli çalışması, "Milli Tarım Projesi" ile bitkisel üretimde havza modeli, hayvancılıkta yetiştiricilik bölgeleri oluşturarak farklı bir bakış açısı getirme planıydı.

Tarım örgütleriyle ilgili sert çıkışları oldu. Radikal bir kararlar destek ödemelerini birliklerden alarak üreticiye doğrudan yapmaya başladı. Çiftçi örgütleri, birlikler ve kooperatiflerle üretici bu nedenle karşı karşıya geldi.

Desteklerle ilgili bazı değişiklikler yapmaya çalıştı. Diğer bakanlar gibi o da ithalatçı politikadan vazgeçemedi. Onun döneminde de ithalat rekorlar kırıldı.

Haziran 2017'de üretici hasada yeni başlamışken buğday,

arpa ve mısırdaki gümrük vergileri düşürüldü. Hasatta ithalat kararnameyi yayınlandı. Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi'nin bu kararnamenin çıkarılmasında etkili olduğu söylendi. Çelik, Zeybekçi ile anlaşamadı, Gıda Komitesi'nde yalnız kaldı. Tarımı savunamaz duruma geldi.

En büyük sorunu, tarımı bilmediği için her söyleneni doğru kabul etmesiydi. Kimseye "hayır" demedi. Hiç kimsenin memnun olmadığı karmakarışık bir durum oluştu. Tarımı bilmiyor diye çok eleştirildi. Bu eleştiriler dikkate alınarak mı görevden alındı? Hayır. Belli lobilerin şikâyet ve kampanyası ile parti içi dengeler gözetilerek görevden alındı.

Genel cerrah neşteri vuramadan gitti

Faruk Çelik'ten sonra, ülkede, tarımı bilen, ziraat mühendisi, gıda mühendisi, tarım ekonomisti, çiftçi yokmuş gibi, bir genel cerrahı tarım bakanı olarak atadılar.

Tıp doktoru neden tarım bakanı olarak atanır?

Tarımın ağırlaşan, kronikleşen sorunlarına, neşter vurması için mi? Tarımı bilmeyen bir doktor, nereye nasıl neşter vuracağını bilmezse hastayı masada bırakabilir. Yani öldürebilir.

Ülke tarımı can çekiyor. İthalat kapıları sonuna kadar açılmış, çiftçi plansız, programsız, yarın ne olacağını bilmeden üretiyor. Yüksek girdi maliyetleri nedeniyle ürün fiyatı çoğu zaman maliyeti karşılamıyor. Devletin lütfederek ödediği destekler ise amaçsız, hedefsiz ve zamansız dağıtılan bir para olarak görülüyor. Herhalde bilinçli olarak, tarımı yok etmek için tarımı bilmeyen tarım bakanı atanıyor.

Faruk Çelik gibi Şanlıurfa Milletvekili olan Ahmet Eşref Fakıbaba'nın da bakanlık deneyimi olmadığı gibi, tarımla da bir ilgisi yoktu. Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1975 yılında mezun olan Fakıbaba, çeşitli hastanelerde görev yaptıktan sonra 1994-2004 döneminde Şanlıurfa Devlet Hastanesi başhekimliği yaptı. İki dönem Şanlıurfa Belediye Başkanlığı görevinden sonra milletvekili oldu. Sonra da tarım bakanı.

Tarım bakanlarının Bakanlar Kurulu'nda da etkinliği pek yoktur. Söyledikleri çoğu zaman dikkate alınmaz. Bu nedenle tarım politikasına deyim yerindeyse Tarım Bakanlığı'ndan başka herkes müdahale ediyor. Geçmişten bu güne, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, hatta Tarım Bakanlığı ile birleşmeden önce Orman ve Su İşleri, Merkez Bankası tarım ve gıda ile ilgili kararların alınmasında daha etkili olabiliyor.

Bakan değiştikçe değişen politika

Ülkenin tarımsal potansiyelini dikkate alan, orta ve uzun vadeli stratejileri olan bir tarım politikası yerine günöbirlik kararlarla yönetilen bir tarım sektörü var. Bakan değiştikçe politika değişiyor. Tarımı hiç bilmeyen birisi göreve gelse dahi, mutlaka kendisinden önceki bakanın çalışmalarını, projeleri rafa kaldırarak işe başlıyor. Hiç kimse de sormuyor, siz aynı partiden milletvekili seçildiniz, hükümet programı aynı. Parti programı aynı. Neden bu politikayı sil baştan değiştiriyorsunuz?

Ahmet Eşref Fakıbaba göreve geldikten sonraki ilk açıklamasında yemek porsiyonlarını azaltmak gerektiğini söyledi. Sadece bir hafta sonra Anadolu Ajansı muhabirine tarım politikasını nasıl değiştireceğini açıkladı. Üreticinin ve tüketicinin rahatlayacağı yeni bir tarımsal destekleme modeli üzerinde çalıştıklarını söyledi. Türkiye'nin verimli tarım arazileriyle dünyanın en önemli gıda üretim merkezlerinin başında geldiğini belirten Fakıbaba, ülkenin tarım alanlarını daha iyi değerlendirebilmesi için üretici ve tüketicilerle daha fazla iş birliği yapmayı planladıklarını ifade ederek, bu anlamda kısa sürede önemli çalışmalara imza atmayı hedeflediklerini vurguladı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin Başbakanı Binali Yıldırım ile yapacakları çalışmalara ilişkin görüş alışverişinde bulunduklarına işaret etti.

Öncelikli olarak tarımsal desteklemelere yoğunlaştıklarına dikkati çeken Bakan Fakıbaba, aynen şunları söyledi.

“Desteklemelerde düzenlemelere gidilecek. Örneğin, ürün ülke için çok elzem bir üründür, fakat çiftçi ürettiği

zaman zarar ediyordur, onun için devlet destek verir. O ürünün kalitesini ve miktarını artırır. Eğer böyle bir ürün yoksa desteğin de olmaması lazım. Örneğin pamuk bizim ürettiğimiz bir ürün ve tüketime kâfi gelmiyor, dışarıdan ithal ediyoruz. O zaman pamuk desteklenecek ki dışarıdan ithal etmeyelim. Yeni bir destekleme modeli çıkacak, bu modelde çiftçi de üretici de tüketici de rahatlayacak, bu konuda kapsamlı çalışma yapılıyor.”

Fakıbaba, tarımsal desteklemelerde de bürokratik işlemleri azaltacaklarını vurgulayarak, “Bürokrasi azaltılacak, desteklenecek ürünler önceden belirlenecek. Çiftçi ne kazanacağını bilecek. Çiftçimizi tefeciye muhtaç etmeyeceğiz. Yılda iki kez ödeme yapacağız. Hayvancılıkta önceliğimiz, ithalatı azaltıp yerli üretimi artırma yönünde olacaktır. Bu süreç hemen olmaz, en az iki buçuk yıl alabilecek bir süreçtir,” diyordu.

Fakıbaba, bir yandan yeni bir tarım politikası, yeni yol haritasından söz ederken bir yandan da milli tarım politikası çerçevesinde havza bazlı desteklemeden söz ediyordu. Desteklenecek ürünlerin önceden belirleneceğini ifade etti. Fakıbaba tarıma o kadar uzaktı ki, kendi partisinin yaptıklarının bile farkında değildi, görmemiş, duymamış, okumamıştı. Bunların hepsi yapılmış zaten. Havza modeli kapsamında 21 ürünün destekleneceği ilan edilmişti. Desteklerin yılda iki kez ödeneceği belirtilmişti. Faruk Çelik döneminde açıklanan bu politikadan farklı ne yapılacaktı? Desteklenecek ürün listesi mi değişecekti? Hayvancılıkta belirlenen yetiştirici, damızlık ve benzeri bölgeler mi değişecekti?

Fakıbaba’nın açıklamalarından en net anlaşılan hayvancılıkta ithalatın en az 2.5 yıl daha devam edecek olmasıydı. Öyle de oldu. Fakıbaba döneminde ithalatta rekor üstüne rekor kırıldı.

Milleti koyun sayan 300 koyun projesi

Ahmet Eşref Fakıbaba döneminde akıllarda kalan tek proje 300 koyun projesi. Hani milleti kovun verine koyan 300

koyun projesi. Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda hazırlanan proje, Fakıbaba'nın elinde, dilinde karmakarışık hale geldi. İlk yaptığı açıklamada çiftçiye 300 koyun dağıtacaklarını, alan çiftçiye sigortalı yapacaklarını, sigortasını ödeyeceklerini ve asgari ücret vereceklerini söyledi. Kim istemez böyle bir desteği?

Ülke kırsalında binlerce boş ağıl ve ekilmeyen topraklar var. Boş ağıllara damızlık koyun alınacak, araziler işlenecek ve yem bitkileri üretilerek koyunlar beslenecek. Koyunlar doğurunca hayvan varlığı artacak. Kırmızı et açığı buradan karşılanacak. Ne güzel bir proje değil mi? Kamuoyuna öyle bir yansıtıldı ki, sanki isteyen herkese 300 koyun bedava verilecek, üstüne asgari ücret ve sigortası devlet tarafından ödenecek. Proje açıklanır açıklanmaz Tarım il, ilçe müdürlüklerine giden bazı çiftçiler “Biz koyun almaya geldik,” demişti.

Doğrusu, öyle değil. Kimseye bedava koyun yoktu. Bankaya borçlandırılarak kredi karşılığında koyun satılıyordu. Bu projeden yararlanmak için boş ağılınızın ve ipotek edilecek büyüklükte arazinizin olması şarttı. Bu da yetmiyor, şehirden ipotek istiyorlardı.

Öncelikle koyunculuk yapanlar desteklense olmaz mı? Olmaz. Çünkü onlar koyunculuğun ne kadar zor iş olduğunu bilir, kredi karşılığında 300 koyun almak istemez. İşi bilmeyenler, devlet 300 koyun verecek, üstüne sigorta yapıp asgari ücret ödeyecek diye balıklama atlar.

Proje kapsamında toplamda 500 bin baş damızlık koyun satılacak. Türkiye’de bu kadar koyun yok, bu nedenle ithalat yapılacaktır. Projenin özü koyun ithal etmek ve yeni girişimcilere satmak. Nitekim öyle oldu. Bu proje ile dünyanın öbür ucundan Avustralya’dan, komşumuz Bulgaristan’dan ve Macaristan’dan koyun ithal edildi.

Fakıbaba'nın bu paraleldeki diğer projesi ise, 1 milyon damızlık düve dağıtımı. 1 milyon damızlık düvenin çiftçilere dağıtılacağını söyleyince yine insanlar sıraya girdi hayvan almak için. Fakat onlar da bedava değildi.

Bu düveler nereden sağlanacaktı?

Fakıbaba şöyle demişti: “Hem içeriden, hem dışarıdan bunu sağlayacağız. Yani kimse zannetmesin ki fiyatlar artacak. Arttığı zaman hemen ithalata geçeriz. Anayı ithal edeceğiz.”

Evet, anayı da, danayı da ithal ettiler.

Yine ithalatı destekleyen, asıl amacı hayvan ithal etmek olan bir proje.

“Et yemeyin, ot yiyin” diyen Bakan

Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçince, bakanlıkların yapısı tümüyle değişti. Yine bazı bakanlıklar birleştirildi. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile birleştirildi. Tarım ve Orman bakanlığı oldu.

Yeni sistemde milletvekili olanlar bakan olamıyordu. Cumhurbaşkanı kendisine genel müdür, müsteşar seçer gibi, kimi isterse bakan yapıyordu, istemediğinde de görevden alabilecek yetkiye sahipti.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin ilk Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli oldu. Temmuz 2018’de bu göreve getirilen Bekir Pakdemirli de tarımcı değil. Zaten kendisi de “her şey aklıma gelmişti, bir tek tarımı düşünmemiştim,” dedi.

Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli, farklı bir dönemde farklı bir formatta bakanlığa başladı. Her şeyden önce ülkenin yönetim sistemi değişti. Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçildi. Bakanlığın adı ve yapısı değişti. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı yapıldı.

Bakanlar artık milletvekili olmadığı için arkalarında halk desteği yok. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde çalışmayacaklar, gensoru, güvenoyu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde soru önergelerine doğrudan muhatap olmayacaklardı. Denetimden uzak, adeta bir şirket yönetimi gibi bakanlığı yöneteceklerdi. Sorumlu oldukları tek kişi Cumhurbaşkanı.

Bu nedenle sürekli olarak, Cumhurbaşkanı’nı övmek, bağlılıklarını bildirmek zorunda hissediyorlar. Sosyal medya hesapla-

rını takip ederseniz, mesajların yüzde 90'ında Cumhurbaşkanı'na methiye var.

Bekir Pakdemirli bir yılı aşkın süre geçmesine rağmen bakanlığa tam olarak hakim olamadı. Daha doğrusu bakanlıkta ikili bir yapı oluştu. Birisi bakanlık bürokrasisi ve çalışan devlet memurları, diğer tarafta özel bir şirketten getirilen danışman ekip. Bu iki ekip arasında ciddi bir çekişme var.

Pakdemirli'nin en önemli projesi, Tarımda Milli Birlik Projesi adıyla yabancı bir şirket tarafından hazırlanan ve ülke tarımının sonunu getirecek, Semerat adlı bir holding üzerinden şirketlere devrini öngörüyor. Bu projeyi detayları ile kitabın başında yazdım. Burada tekrar etmeye gerek yok.

Diğer bakanlar gibi Bekir Pakdemirli'nin de ana gündem konularından birisi kırmızı et, canlı hayvan ve et ithalatı oldu.

Kırmızı et fiyatının yüksek olması bahane edilerek 2010 yılından bu yana canlı hayvan ve et ithal ediliyor, fakat fiyat bir türlü düşmüyor. Daha doğrusu, besicilik yapan çiftçi eti ucuza satıyor, alabilen tüketici pahalıya tüketmek zorunda kalıyor.

İthalatla piyasada kırmızı et fiyatını düşüremeyen Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli çözümü halka diyet uygulamakta buldu. Pakdemirli; "Kırmızı et yemeyin kardeşim," dedi.

Pakdemirli'den önceki Tarım Bakanı genel cerrah Ahmet Eşref Fakıbaba da ilk göreve geldiğinde "Porsiyonları yarı yarıya azaltın," demişti.

Bakanlar hayvancılığı geliştirmek ve üretimi artırmak yerine, üretimi bitirecek politikalarla canlı hayvan ve et ithal ediyor. O da yetmeyince "et yemeyin ot yiyin" diyor.

Bu kadarı da olmaz mı diyorsunuz? O zaman nerede nasıl söylediğini hatırlatalım. Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli, 13 Kasım 2018 günü HaberTürk televizyon kanalında Veysi Ateş'in sorularını yanıtlarken et ithalatıyla ilgili soruya özetle şu yanıtı verdi:

"Vatandaşımız 2002'de kişi başına 6 kilo et yiyormuş. Bugün 15 kilo et yiyor. Refah arttı, 6 kilodan 15 kiloya çıktı.

Yalan mı?

Planlama yaparken belki yanlışımız şu; et ve sütü birlikte düşünmüşüz. Süt biraz fazladır, et eksik olmuş.

Ben arada söylüyorum. Kardeşim et yemeyin. Hoppala, ne diyor bu Tarım Bakanı diyorlar. Tarım Bakanı sadece etten sorumlu değil, doğru diyetten de sorumludur.

Doğru diyet ne?

Kırmızı etle ilgili alışkanlıklarımızın bir kısmını tavuk etine, hindi etine, balığa kaydırsak Türkiye'nin sorunu olmaz. Çünkü üretim artıyor.

Türkiye zenginleştiği halde balık tüketimi azalmış. Kişi başına tüketim 6 kilodan 5 kiloya düşmüş. Parayı kırmızı ete gömmüşüz.

Zaman zaman hareketsiz kalınca kilo aldığımız oluyor. Diyetisyene gidiyorsunuz, akşam 300 gram balık tüket der, 300 gram et demez. En fazla diyeceği 80 gram ettir. Ya da iki köftedir. Hangi doktora sorarsanız sorun.

Şöyle amiyane bir tabir var. Kırkına kadar kuzu yiyeceksin kırkıktan sonra kuzunun yediğini yiyeceksin. Belki kuzunun yediğini yemeyip, balık filan yemek lazım.”

AKP ile tarımda 17 yıl

AKP iktidarı dönemine genel olarak bakıldığında ve 6 bakanın görev yaptığı 17 yıllık dönem bütünüyle değerlendirildiğinde tarımda başarıdan söz etmek mümkün mü?

Bu döneme ilişkin çalışmalara not vermek gerekirse, 10 üzerinden 5 verilir mi?

Soruyu çiftçiye sorarsanız farklı, yatırımcılara sorarsanız farklı, ithalatçılara sorarsanız daha farklı yanıt alırsınız. Çalışmalara 10 veren de olacaktır, 1 veren de.

AKP iktidarında, özellikle de son 10 yıllık döneme bakıldığında tarım, hiçbir zaman stratejik sektör olarak görülmedi. Tam tersine uygulanan politikalarla tarım bilinçli olarak dışa bağımlı hale getirildi. Yok edilmek istendi. Bir ölçüde de başarıldı. Göreve gelen bakanlar “ithalatı bitireceğiz” diye diye her gelen

bir öncekinin ithalat rekorunu kırdı. Tarım ülkesi Türkiye, ot, saman, soğan, patates bile ithal eder duruma getirildi.

Genetiği Değiştirilmiş (GDO) ürünlere ilk kez bu dönemde izin verildi.

Mazot, gübre, yem, zirai ilaç gibi temel girdilerde fiyatların en çok yükseldiği, dışa bağımlılığın doruk noktaya ulaştığı bir dönem oldu.

Üretimin değil, ithalatın desteklendiği, yüz binlerce kişinin tarımdan çekildiği, aile işletmeciliğinin tasfiye edilerek yerine şirket tarımının egemen kılındığı bu dönemde çiftçi para kazanamamaktan, tüketici gıda ve tarım ürünlerini çok pahalıya almaktan hep şikâyetçi oldu.

Tarım toprakları en çok bu dönemde amaç dışı kullanıma açıldı. Acele kamulaştırmalarla tarım toprakları ranta açıldı. Double yollar ovalardan geçirildi. Zeytinlikler yok edildi. Koruma altına alınan ovalara termik santral kurmak için ihale üstüne ihale yapıldı.

Büyükşehir Yasası değiştirilerek bir gecede 16 bini aşkın köy mahalleye dönüştürüldü.

Sadece tarım toprakları değil, hidro elektrik santralleri ile dereler kurutuldu.

Atatürk'ün tarımsal üretim yaparak ülkeye örnek olsun diye kurduğu çiftliğe kaçak saray yapıldı.

Bu dönemi anlatan, tarıma verilen değeri yansıtan en anlamlı söz herhalde “Ananı da al git” oldu. Atatürk'ün “Milletin efendisi” dediği çiftçiye Recep Tayyip Erdoğan “Ananı da al git” dedi. “Gözünüzü toprak doyursun” denildi.

Daha ne olsun?

Atatürk, rantçılara para aksın diye çiftlik kurmadı...

Atatürk'ün kurduğu cumhuriyeti içine sindiremeyenler, O'nun mirasını yok etmek için her fırsattan yararlanıyor.

Sırada, Atatürk Orman Çiftliği var.

Atatürk Orman Çiftliği neden yok edilmek isteniyor?

Çünkü, bu çiftlik doğruluğun, dürüstlüğün sembolü. Çiftliğin kuruluşunda bir kuruş haksız kazanç yok. Her bir karış toprağında yurttaşlarının çıkarını kendi çıkarlarının üstünde gören bir liderin alın teri var. Bu ülke ne daha önce ne de daha sonra böyle bir lider görmedi.

Bu ülke, borsadan hisse senedi olarak zengin olan çok bakan ve başbakan, hatta cumhurbaşkanı gördü.

Sahip olduğu şirketlere çeşitli imtiyazlar tanıyarak para kazanan bakan ve başbakanlar gördü.

Kişisel çıkar sağladığı için Yüce Divan'da yargılanan bakan ve başbakanlar gördü.

Sahip olduğu araziyi mevzuat oyunları ile değerli kılan bakan ve başbakanlar gördü.

Yurtdışında gayrimenkul, çiftlik alan bakan ve başbakanlar gördü.

Bu ülke, kendi parasıyla toprak satın alarak, halkına tarım ve hayvancılığın nasıl yapılacağını gösteren gerçek bir lideri de gördü. Mustafa Kemal Atatürk, bu yönü ile sadece Türkiye'de değil, dünyada da örnek alınabilecek tek liderdir.

Çünkü bildiğimiz kadarıyla, tarihte parasını vererek toprak alan ve çiftlik kurarak tarım ve hayvancılık yapan başka bir lider yok.

Bu yönüyle bile Atatürk Orman Çiftliği korunarak tüm dünyaya örnek gösterilecek örnek bir aydınlanma projesidir.

Fakat, Atatürk'ün mücadeleci kişiliğini, dürüstlüğünü, en önemlisi ışık veren aydın düşüncelerini yok etmek için yıllardır sürdürülen çalışmalar, O'nun kendi parasıyla kurup Devlet Hazinesine bağışladığı çiftliklerini yok etme noktasına kadar geldi.

Atatürk'ün üstün, mücadeleci, başarılı çalışmalarını ve örnek kişiliğini yansıtan bütün izleri yok ederek, O'nun kendilerinden farksız biri olduğunu göstermeye çalışıyorlar. Çünkü, Mustafa Kemal Atatürk'ü anlatan, yansıtan her eser, her çalışma bazı kesimleri rahatsız ediyor. Bu nedenle eserlerini, küçümsemek, gözden düşürmek ve nihayetinde yok etmek istiyorlar.

Belediye seçiminden önce, bir pazar günü bir televizyon kanalında Atatürk Orman Çiftliği tartışılıyordu. Çiftliğe “rant” gözlüğüyle bakan Ankara Büyükşehir eski Belediye Başkanı Melih Gökçek: “Ne yapalım, buraya buğday mı ekelim, arpa mı ekelim? Yoksa inek mi besleyelim” diyerek aynı yaklaşımı sergilemişti. Çünkü bu ülkede bazıları için üretim yapmak, tarım yapmak, hayvancılık yapmak utanılacak bir iş. Çünkü tarım ve hayvancılık yapmak emek ister, akıl ister. Kısa yoldan rant elde etmek için ise, ne emek ne alinteri dökmeye gerek yok. Mirasiedi olmak veya paragöz olmak yeter.

Atatürk’ün 1925’te başlayarak kurduğu çiftliklerdeki çalışmaları iyi anlaşılabilse ve aynen sürdürülseydi, Türkiye tarım sorununu çoktan çözmüş olurdu.

Atatürk, bu çiftlikleri para kazanmak ya da birilerine rant sağlamak için kurmadı.

Atatürk, bu çiftlikleri o dönemde yüzde 80’i köylü olan nüfusu üretici, çiftçi yapmak için kurdu.

Traktöre binerek makinalaşmayı, teknolojiyi kullanmanın önemini gösterdi.

Toprak analizi yapılmadan verimli üretim yapılamayacağını gösterdi.

Daha o yıllarda bitkisel üretimde ve hayvancılıkta ıslah çalışmalarının önemini göstermek için ıslah çalışmalarını başlattı.

Tarımda entegrasyonun önemini gösterdi.

Sadece üretmeyi değil, üretilen her ürünün değerinde satılmasının önemine dikkat çekti.

Çiftçinin güçlü olması için örgütlü olması ve bu amaçla kooperatifleşmesi gerektiğini gösterdi.

Kurduğu fabrikalarla tarımsal sanayiye öncülük yaptı.

Özetle, Atatürk kendi parasıyla satın aldığı ve “ot bitmez” denilen bozkırda alinteri ile adeta bir mucizeyi gerçekleştirdi. 1925-1937 döneminde ürettiği her üründe büyük başarılar elde etti.

Atatürk’ün başlattığı bu örnek çalışma, ölümünden sonra ne yazık ki sürdürülemedi. Koyduğu ilkeler çerçevesinde tarıma ge-

rekli önem verilseydi bugün Türkiye'nin tarım sorunu olmazdı.

Türkiye, bugün tohum ithal eden ülke değil, ihraç eden ülke olurdu.

Türkiye ilkel şartlarda tarım yapan ülke değil, teknoloji yoğun, verimliliği yüksek ve rekabet gücüne sahip dünyanın sayılı tarım ülkelerinden biri olurdu.

Hayvancılıkta ve bitkisel ürünlerde ıslah sorununu çözmüş olurdu.

Türkiye, az gelişmiş veya geri kalmış bir ülke değil, gelişmiş sayılı ülkelerin başında olurdu.

Daha da önemlisi, Atatürk'ün Türkiye'si, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası reçeteleriyle gırtlığına kadar borca batmış bir ülke değil, hem siyasi hem ekonomik anlamda bağımsız bir ülke olurdu.

Bu nedenle Atatürk Orman Çiftliği'nin fiziki yapısından çok arkasındaki temel felsefenin çok iyi anlaşılması ve asıl buna sahip çıkılması gerektiğine inanıyoruz. Bu amaçla kurulan ve yağmalamaya karşı inatla duran "Atatürk Orman Çiftliği Girişimi"ne her yurttaş destek olmalı.

Sonrasında Çiftlik gerçekten de yağmalandı. Üzerine saray yapıldı. Bir bölümü Amerika Büyükelçiliği'ne tahsis edildi. Kalan bir bölümünü Mansur Yavaş, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı seçildikten sonra ihale ile alarak tarımsal üretime kazandırdı.

İki liderin, iki dönemin tarıma bakışını anlamak için öyle uzun uzun araştırmaya, analize gerek yok. Atatürk Orman Çiftliği'ne bakarsanız, bakış ve farklılık ortada. Birisi üretimi, diğeri betonu seçmiş.

İktisat Kongresi'nde atılan adımlar geri alındı

Bağımsızlık Savaşı'nı kazanan Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının, daha Cumhuriyet'i ilan etmeden İzmir'de İktisat Kongresi'ni toplamaları bir tesadüf değildir.

Onlar, gerçek kurtuluşun “ekonomik bağımsızlıkla” olacağını biliyorlardı. Misak-ı Milli sınırları içerisinde bir ulus devlet kuran ve bunun yönetim biçimini de cumhuriyet olarak belirleyen Mustafa Kemal ve arkadaşları 1. İktisat Kongresi ile yeni yönetimin ekonomide uygulayacağı politikaları belirledi. Bu politika temel olarak köylülüğe, yani tarıma dayanıyordu. Çünkü o dönemde ülke nüfusu 13 milyon civarındaydı ve bunun da yaklaşık yüzde 80’i köylüydü. Köylü savaştan savaşa koşmaktan üretimden kopmuş, üretim yapacak gücünü büyük ölçüde yitirmişti. Ayrıca yabancılara verilen imtiyazlarla “köle” haline getirilmişti.

Bu nedenle yeni yönetim için öncelikli hedef, köylünün üretim yapmasını sağlayacak ortamın hazırlanmasıydı. 1. İktisat Kongresi’nde alınan kararlar bu anlamda çok önemlidir.

1. İktisat Kongresi’ne Çiftçi Grubu tam 96 maddelik bir metin sunar. Bu isteklerin birçoğu da köylünün üretim yapmasını engelleyen, yabancılara mahkûm kılan uygulamaların kaldırılmasına yöneliktir. Çiftçi Grubu’nun talepleri arasında Aşar vergisinin kaldırılması, tütün ekimi ve ticaretinin serbest bırakılması, tütünde Reji İdaresi’nin kaldırılması, tarımsal kredilerin düzenlenmesi, hayvan hastalıklarıyla mücadele, tarım alet ve makinalarının standartlaştırılması, yüksek öğretim görenlerin bir süre köylere gönderilmesi gibi çok temel istekler var.

Bunların önemli bir bölümü kısa zamanda gerçekleştirilir.

Bunu sağlayan temel felsefe ise, Mustafa Kemal Atatürk’ün “Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi gerçek üretici olan köylüdür” sözü olmuştur. Atatürk’ün koyduğu bu ilke o dönemin ekonomi politikasının özüdür. Bu politika doğrultusunda tarımda birçok başarıya imza atılır.

- Köylü nüfus üretim yapan, ekonomiye katkı sağlayan çiftçi grubuna dönüşür.
- Tefecilere karşı, Ziraat Bankası yeniden yapılandırılarak zirai kredilerde önemli bir genişleme sağlanır.

- Tarımda kooperatifçiliğe büyük önem verilerek Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri kurulur.
- O dönemin temel ürünü olan buğdayın destekleme fiyatını tespit etmek ve buğday alımı yapmak amacıyla önce Ziraat Bankası'na görev verilir, sonra Toprak Mahsulleri Ofisi kurulur. Türkiye, 1939'da buğday ithalatını sonlandırır.
- Tarımda ilkel üretim teknikleri yerine makina kullanımına geçilir.

Bütün bu çalışmalarda Atatürk kendisi de öncü olarak yer alır. Yeri gelir traktörün üzerindedir, yeri gelir kurulan kooperatifin kurucu ortağıdır. Atatürk Orman Çiftliği'ndeki çalışmaları ile örnek bir çiftçi olarak yol göstericidir.

Atatürk'ün bu çabası daha sonraki yıllarda da devam ettirilir. Türkiye bir yandan tarımsal üretimini sürdürürken, bir yandan tarıma dayalı sanayisini kurup geliştirir. Özellikle 1950 sonrasında başlayan makinalaşmayla tarımda ciddi sıçramalar yapılır. Ancak bu dönemle birlikte popülizm de tarım politikalarında etkili olur. Bölgeler arası dengesizlikler artar.

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş bir türlü sağlanamazken 1980 sonrası uygulanan politikalar ile tarım sektörü kontrolsüz olarak dışa açılır. İlk büyük çöküş bu dönemde yaşanır. Özellikle süttozu ithalatı ile hayvancılıkta tam bir çöküş yaşanır.

İç piyasayı "ithalatla terbiye etme" anlayışı ülke tarımına pahalıya patlar. Birçok üründe iç üretimin yerini ithal ürünler almaya başlar. Ekonomide tarımın ağırlığı giderek azalır. Sektörün Gayri Safi Milli Hasıla'daki payı yüzde 40'lardan yüzde 5.8'e kadar geriler. Çiftçi kesiminde ciddi bir yoksullaşma süreci başlar.

Bu dönemde ülke ihracatında tarımın payı yüzde 75'lerden yüzde 7'ye kadar geriler. İthalatta ise tam anlamıyla patlama

yaşanır. 1980 yılında 50 milyon dolar olan tarım ürünleri ithalatı 2018'e gelindiğinde 1 milyar dolara ulaşır.

Bugün gelinen noktada Türkiye tarımsal hasılda Avrupa'nın birinci, dünyanın yedinci ülkesi denilse de, İzmir İktisat Kongresi öncesi yaşanan döneme benzer bir tablo var.

- Tarım politikalarını uluslararası kuruluşlar, dev şirketler belirliyor.
- IMF ve Dünya Bankası'nın dayatmaları sonucunda çıkarılan Tütün Yasası ile Reji İdaresi kurulmadı belki ama tütün üretimi ve üreticisi büyük oranda yok edildi. Meydan sigara tekellerine bırakıldı. Türkiye ürettiğinden daha çok tütün ithal ediyor.
- Aşar vergisi yok ama, mazot, gübre, ilaç, tohum, işçilik, tarımsal elektrik fiyatlarındaki artış çiftçinin üretim yapmasını engelleyecek boyutlarda. Girdi fiyatları yükselirken, ürün fiyatlarının aynı oranda artmasına izin verilmiyor.
- Tarım Kredi Kooperatifleri üreticinin desteği olmaktan çıkarıldı. Çiftçiye ucuz girdi sağlamak yerine kimi ürünlerde piyasadan bile daha yüksek fiyata girdi satıyor.
- Tarım Satış Kooperatifleri "özerklik" adı altında deyim yerindeyse darmadağan edildi. Yasa ile devletin birliklere destek sağlaması yasaklandı.
- Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Süt kurumu her yıl verilen ithalat yetkileri ile ithalat ofisi gibi çalıştırılıyor. İthal ürünle piyasaya müdahale edilerek çiftçinin elindeki ürünün fiyatı düşürülüyor.
- Pamuk üretimi düşerken, ithalat hızla artıyor.
- Mercimek, fasulye, pirinç, gibi bakliyat ürünleri, arpa, buğday, mısır gibi hububat ürünleri, ayçiçeği başta olmak üzere yağlı tohumlar, pamuk, sebze, meyve, patates ve soğan bile ithal ediliyor. Saman ithal ediliyor. Canlı hayvan ve et, yem her şey ithal.

Ülkenin çiftçileri değil, yurtdışındaki çiftçiler destekleniyor. Yapılan her ithalat çiftçiyi üretimden daha çok uzaklaştırıyor. Köylerde bile ithal ürünler tüketiliyor.

Mustafa Kemal Atatürk 1. İktisat Kongresi'ndeki konuşmasının bir bölümünde ne demişti: “Bir devlet ki, tebasına koyduğu vergileri yabancılara koyamaz; bir devlet ki gümrükleri için rüsum vesaire düzenleme hakkından alıkonur, bir devlet ki yabancılar üzerinde yargı hakkını uygulamaktan mahrumdur; o devlete bağımsız denilemez.”

Son Söz

Zengin toprakların fakir insanları olmayı hak etmiyoruz!

Türkiye, bulunduğu coğrafya, sahip olduğu tarım kültürü ve tarihi, iklimi, toprak zenginliği, genç nüfusu, ticaret olanakları, en önemlisi biyoçeşitliliğiyle tarımda çok büyük potansiyele ve fırsatlara sahip.

Ancak, bu potansiyeli ve fırsatları değerlendirmek yerine ithalata dayalı bir politika uyguluyor.

Bu denli yüksek potansiyeli olan bir ülkenin tarımda hemen her ürünü ithal etmesi, sadece, “yanlış politikalar uygulanıyor” sözü ile açıklanamaz. Dilimiz söylemeye, elimiz yazmaya varmasa da açığa bir ihanet, bir aymazlık söz konusu.

Yıllardır tarım yazan, bu alandaki gelişmeleri yakından izleyen bir gazeteci olarak, Türkiye’nin çok bilinçli bir şekilde tarımdan, üretimden uzaklaştırıldığını söyleyebilirim. Üretmek yerine ithalatı destekleyen politikalar uygulanarak ülkenin potansiyeli değerlendirilmiyor. Bu, dışarıdan dayatılan bir politika.

Dünyanın pek çok ülkesi bir iki tarım ürünü ile söz sahibi olurken, Türkiye’nin dünyada söz sahibi olduğu onlarca ürün var. Bunlardan hiçbirisini yeterince değerlendiremiyor. En önemlisi de sahip olduğu biyoçeşitlilik.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü’nün (FAO) 2019’da yayınladığı “Türkiye’nin Biyoçeşitliliği: Genetik Kaynakların Sürdürülebilir Tarım ve Gıda Sistemlerine Katkısı” başlıklı araştırması anlatmaya çalıştığımız bu potansiyeli bütün yönleriyle ortaya koymaktadır. Prof. Dr. Hafız Muminjanov ve Prof. Dr. Alptekin Karagöz’ün editörlüğünde yapılan çalışmadan kısa bir bölüm Türkiye’nin bu alandaki zenginliğini, potansiyelini görmek için yeterli olacaktır. İlgili bölümü sadeleştirerek paylaşıyorum:

Dünyada üretiminde söz sahibi olduğumuz, yeterince değerdendiremediğimiz ürünler

Türkiye, fırdık ve incir üretimi bakımından dünyada açık ara birinci sırada, kavun, pırasa, kiraz ve vişne yetiştiriciliğinde ikinci sırada, baharatlar, biber, çilek, kestane, nohut, Antep fıstığı, ceviz, fiğ, mercimek, taze fasulye, havuç, karpuz, sofralık üzüm ve bal üretimi bakımından da üçüncü sırada yer almaktadır.

Dünyadaki yedi biyo-coğrafi bölgeden üçü olan Akdeniz, Avrupa-Sibiryaya ve İran-Turan bölgeleri elementleri Türkiye’de bulunmaktadır. Her biyo-coğrafyaya bölgesi kendine has eşsiz ekosistemler barındırmaktadır. Akdeniz elementlerinden olan servinin dünyadaki en geniş ormanı buradadır. Avrupa-Sibiryaya elementi, alpin çayırları da içeren Karadeniz ormanlarından oluşur.

Orta Anadolu ve Doğu Anadolu stepleri, İran-Turan elementlerindendir. Türkiye, kıtalar arasında köprü durumunda olması nedeniyle iklim ve coğrafi özellikler kısa mesafelerde değişmektedir. Bunun sonucu olarak ülke, ev sahipliği yaptığı orman, dağ, bozkır, sulak alan, kıyı ve deniz ekosistemleri, bunların farklı biçimleri ve kombinasyonları ile biyolojik çeşitlilik bakımından küçük bir kıta karakterindedir. Bu olağanüstü ekosistem ve habitat çeşitliliği, önemli tür çeşitliliğini de barındırmaktadır.

Türkiye’nin fauna çeşitliliği, ılıman kuşak ülkeleriyle kıyaslanacak ölçüde zengindir. Avrupa’daki (Türkiye hariç) damarlı bitki sayısı 12 bin 500 olup bunun yüzde 28’i Avrupa’ya özgü endemiktir. Akdeniz Bölgesi Avrupa’nın, en yüksek bitki çeşitliliğine sahip yeridir. Türkiye, bünyesindeki 167 familya, 1320 cins ve 9 bin 996 tür ile bitki türlerinin çeşitliliği bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir.

Bitki genetik kaynakları bakımından Türkiye, iki önemli gen merkezi olan Akdeniz ve Yakın Doğu’nun kesiştiği

noktada yer almaktadır. Her iki gen merkezi de keten (Linum), soğan ve sarımsak (Allium), arpa (Hordeum), buğday (Triticum), yulaf (Avena), nohut (Cicer), mercimek (Lens), bezelye (Pisum), şeker pancarı (Beta), üzüm (Vitis), badem (Amygdalus) ve erik (Prunus) gibi tarla ve bahçe bitkilerinin ortaya çıkmasında kilit bir role sahiptir. Kazdağları, genetik çeşitlilik açısından ülkenin en önemli noktalarından biridir.”

Bu zenginlik başka ülkelerin elinde olsa neler olurdu neler?

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü’nün (FAO) bu tespitinden sonra ürün bazında Türkiye’nin sahip olduğu zenginliğe ve potansiyele daha yakından bakalım.

Fındık; Türkiye’nin üretimde ve ihracatta lider olduğu bir ürün. 2014-2018 dönemine bakıldığında ortalama 541 bin 200 ton üretimle Türkiye dünya fındığının yüzde 62’sini üretiyor. İkinci sıradaki İtalya’nın üretimi 108 bin ton, üçüncü sıradaki Gürcistan ise 61 bin ton seviyelerinde. Sadece üretimde değil, ihracatta da lider olan Türkiye, bu kadar değerli bir üründen yeterli geliri sağlayamıyor. Fındığı alan, sanayide kullananlar çok büyük paralar kazanırken Türkiye, elindeki bu önemli ürünü yeterince değerlendiremiyor. İhracat geliri her geçen yıl azalıyor. Doğru üretim ve fiyat politikaları ve sanayinin geliştirilmesiyle fındıktan elde edilen 1.5-2 milyar dolarlık gelir 15-20 milyar dolara çıkarılabilir.

Kiraz; Türkiye dünya kiraz üretiminde açık ara birinci sırada yer alıyor. 2018 verileriyle Türkiye’nin kiraz üretimi 627 bin 132 ton. İkinci sıradaki Amerika’nın üretimi 398 bin 140 ton. Üçüncü sıradaki İran’ın 140 bin ton üretimi var. Türkiye kiraz üretiminin önemli bölümünü ihraç ediyor. Hem üretim hem de ihracat daha çok artırılabilir.

İncir; yaş incir üretiminde ve kuru incir ihracatında Türkiye yine dünyanın tartışmasız lideri. Yaş incir üretimi 2018 verileriyle 308 bin ton olan Türkiye’den sonra ikinci sırada 177 bin tonla Mısır geliyor. Fas ise 138 bin ton ile üçüncü sırada. Türkiye, bin ton kuru incir ihracatıyla dünya kuru incir ihracatının da lideri konumunda.

Mercimek; Türkiye, mercimek üretiminde daha önce birinci sıradayken bugün üçüncü sırada. İyi bir planlama ve üreticiye verilecek destekle tekrar ilk sıraya yükselebilir. O zaman dünyanın öbür ucundan Kanada’dan mercimek ithal etmek zorunda kalmayız. Yeter ki ithalat yerine üretim desteklensin. Kanada Türkiye’den aldığı mercimek tohumu ile dünyanın en büyük üreticisi oldu. 2018 yılında 3 milyon 733 bin ton üretimiyle Kanada ilk sırada, 1 milyon 220 bin ton ile Hindistan ikinci ve 430 bin ton ile Türkiye üçüncü sırada. Bizden sonra 339 bin tonla Amerika geliyor.

Domates; Dünya domates üretiminde Çin 2018’de 59.5 milyon ton domates üretimiyle ilk sırada, Hindistan 20.7 milyon ton ile ikinci sırada. Türkiye ise 12 milyon 750 bin ton üretimiyle üçüncü sırada. Bizden sonra 10.9 milyon ton üretimiyle Amerika dördüncü sırada yer alıyor. Türkiye, üretimi planlayamadığı için domates fiyatları birkaç ay içinde zirveye de çıkabiliyor, en dibe düştüğünde de domatesler tarlada kalabiliyor. 2019’un hemen başında bu plansızlık nedeniyle fiyatlar yüksek diye konserve domates ithal edildi. Oysa, doğru planlama ve üretimle Türkiye zaten ihracatçı olduğu domates ve domates salçasında çok büyük döviz geliri sağlayabilir.

Kayısı; dünya yaş kayısı üretiminde ilk sırada olan Türkiye, 2018’de 985 bin ton üretim yaptı. Türkiye’den sonra Özbekistan 532 bin 565 üretimle ikinci sırada, İtalya 266 bin 372 tonla üçüncü sırada. Türkiye ayrıca kuru kayısıda da birinci sırada ve ihracatta da ilk sırada.

Elma; Türkiye, Çin ve Amerika’dan sonra elma üretiminde 3 milyon 32 bin tonla dünya üçüncüsü. Çin’in üretimi 41.3 milyon ton, Amerika’nın ise 5.1 milyon ton. Arjantin ve diğer Latin

Amerika ülkeleri ilk 10'da yok. Fakat, Türkiye, bu ülkelerden elma ithal ediyor. Bu da üretimin iyi organize edilmediğini ve desteklenmediğini gösteriyor. Elma ithal etmeye başlayan Türkiye dünyanın pek çok ülkesine ciddi ihracat yapacak potansiyele sahip.

Antep fıstığı; hasada bağlı olarak üretim bir yıl yüksek ertesi yıl düşük olur. İlk sıradaki Amerika'nın 2018 yılı üretimi 451 bin ton. İkinci sıradaki İran'ın üretimi 2016'da 153 bin ton, 2017'de 225 bin ton ve 2018'de 60 bin ton. Türkiye ise ortalama verilerle üçüncü sırada yer alıyor. Türkiye'nin 2016'da üretimi 170 bin ton, 2017'de 78 bin ve 2018'de 240 bin ton oldu. 2018'de ikinci sıraya yükseldi. Üretim bir yıl yüksek ertesi yıl düşük olduğu için ortalamaya bakmak gerekir. Üretimdeki bu sert iniş ve çıkış nedeniyle piyasaları kontrol etmek, düzenlemek çok önemli. Ürün az olunca fiyat çok yükseliyor. Hemen "ithalat yapalım, fiyatı düşürelim" anlayışı yerine, ürünün çok olduğu dönemde depolanarak ertesi yıl piyasayı düzenlemek gerekiyor. Bu yapılırsa, Antep fıstığı üretiminde ve fiyatında istikrar sağlanır.

Ceviz; Türkiye'nin yeterince değerlendiremediği ürünlerden birisi ceviz. Buna rağmen 2017 yılında 210 bin tonluk üretimi ile dünyada dördüncü sırada. İlk sırada 1.9 milyon ton ile Çin, 571 bin ton ile Amerika ikinci sırada yer alırken, komşumuz İran 350 bin ton ile üçüncü sırada. Son yıllarda hızla artan ceviz dikimi iyi değerlendirildiğinde Türkiye ithalattan kurtularak ceviz ihracatçısı olacak potansiyele sahip.

Üzüm; yaş üzüm üretiminde 4.2 milyon tonla dünyada altıncı sırada yer alan Türkiye, kuru üzüm ihracatında 2018 verileriyle 252 bin tonla dünya lideri. Üzüm ihracatından 500 milyon dolardan fazla gelir elde ediliyor.

Zeytin ve zeytinyağı; dünya sofralık zeytin üretiminde İspanya'dan sonra 420 bin ton ile dünya ikincisi olan Türkiye, zeytinyağında ise İspanya, İtalya, Yunanistan ve Tunus'tan sonra beşinci sırada bulunuyor. Zeytin ağacı varlığını 90 milyondan 180 milyona çıkaran Türkiye, üretimi destekleyici politikalar ve zeytin zararlıları ile doğru mücadeleyle İspanya'dan sonra dünyada ikinci sıraya yükselecek potansiyele sahip.

Kavun; Çin'den sonra dünyada en çok kavun üretilen ülke Türkiye. Çin yıllık ortalama 17 milyon ton kavun üretirken, dünya ikincisi Türkiye'nin üretimi ortalama 1.7 milyon ton. Türkiye'den sonra İran, Mısır ve Hindistan'ın üretimi 1 milyon tonun üzerinde. Yılda ortalama 8 bin 500 ton kavun ihracatı elbette çok yetersiz. Almanya, Romanya, Hollanda, Rusya, Fransa ve Ortadoğu gibi önemli pazarlara ihracat yapıldığı dikkate alındığında ihracatı geliştirmenin çok büyük katma değer yaratacağı ortada.

Karpuz; Karpuz üretiminde de dünya lideri Çin. İkincilikte ise Türkiye ile İran yarışıyor. Çin'in karpuz üretimi 80 milyon ton civarında. Türkiye'nin ve İran'ın üretimi ise, 4 milyon ton seviyesinde. İhracat potansiyeli yüksek ürünlerden birisi olabilir.

İspanak; Türkiye, ıspanak üretiminde yıllık ortalama 225 bin ton üretimle dünyada en büyük dördüncü üretici konumunda. İlk sırada yıllık üretimi 24.4 milyon ton olan Çin var. Amerika Birleşik Devletleri 323 bin ton ile ikinci, Japonya 248 bin tonla üçüncü sırada.

Şekerpancarı; Dünya şekerpancarı üretiminde Rusya Federasyonu 52 milyon tonla ilk sırada. Fransa 34.4 milyon tonla ikinci, Almanya 34.1 milyon tonla üçüncü, Amerika 32 milyon tonla dördüncü sırada yer alırken, Türkiye, 20.8 milyon ton üretimle dünyada beşinci sırada. Uygulanan kota ve üretim kısıtlamaları nedeniyle potansiyelini tam olarak değerlendiremeyen Türkiye, daha fazla üretim ve devletin de desteği ile şeker ihracatını artırabilir.

Diğer ürünler; Türkiye, hıyar üretiminde yaklaşık 2 milyon tonla dünyada ikinci sırada yer alıyor. Ayva üretiminde 176 bin ton, vişne üretiminde 187 bin tonla, kestane üretiminde 69 bin ton, biber üretiminde 2.5 milyon ton ve taze fasulyede ise 600 bin tonla dünya üçüncüsü konumunda.

Bitkisel ürünlerdeki bu üstünlük ve bu avantaj hayvancılıkta, su ürünlerinde, orman ürünlerinde ve tarımın diğer alanlarında da söz konusu.

Son söz olarak; Türkiye, tarımda her yönüyle zengin bir ülke. Saydığımız bu ürünlerden sadece bir kaç tanesinde söz

sahibi olan ülkeler tarımdan zenginlik ve refah üretiyor. Türkiye, tarımdan zenginlik üretmek yerine başka ülkelerin çiftçilerini destekleyen ithalatçı politikalarla üretimi, üreticiyi yok ediyor. Çiftçinin üretmesi istenmiyor. İnanıyorum ki, ülke yararına doğru politikalarla, çevreyle dost üretimle Türkiye'nin çıkış yolu tarımda olacaktır. Zengin toprakların fakir insanları olmayı hak etmiyoruz. Karamsar değil, umutluyuz. Umudumuz, tarımda sahip olduğumuz zenginlik ve insanlarımızdır.

Tarım ekonomisi konusunda Türkiye'deki otorite isimlerden, ekonomi gazeteciliği ve tarım yazılarından dolayı çok sayıda ödül alan, araştırmacı gazeteci Ali Ekber Yıldırım, yıllardır köşe yazılarıyla hayvancılığa ve tarıma dair çok önemli sorunlara değinmekte. Bu kitapta da tarımda, gıdada, kırsal yapıda yaşananlarla ilgili bir kesit sunmaya çalışıyor. Kırsaldaki çözülmeyi ve oluşan yeni yapıyı, uygulanan politikaların yarattığı tahribatı, ithalatı, ürün bazında değerlendirmeleri, gıda, GDO, organik tarım, hayvancılık, kooperatifçilik, iklim değişikliğinin etkileri gibi çeşitli konulardaki gelişmeleri yazıyor ve doğru tarım politikalarının nasıl olması gerektiğine işaret ederken ilgili herkesi uyarıyor.

"Türk tarımını, Türk medyasında Ali Ekber'den iyi kimse bilmez... Devasa akçeli işlerin döndüğü tarım piyasasında, kalemini yabancı sermayeye satmayan, yerli tekellere kiralamayan, baskılara asla pabuç bırakmayan, namuslu gazetecidir."

YILMAZ ÖZDİL

"Kitabın sonunda belki de bütün kitabı özetleyen tokat gibi bir cümle var: 'Zengin toprakların fakir insanları olmayı hak etmiyoruz.' Türkiye'nin sorunlarına kafa yoran herkese bu kitabı okumasını öneriyorum."

MAHFİ EĞİLMEZ

siakitap.cor

- /sia_kitap
- /siakitap
- /siakitap

ISBN: 978-605-69914-7

9 786056 99147